memorii | jurnale

MARCEL FONTAINE

Membru al Misiunii Militare Franceze

JURNAL DE RĂZBOI

MISIUNE ÎN ROMÂNIA

NOIEMBRIE 1916–APRILIE 1918

Traducere de Micaela Ghițescu

HUMANITAS

V I N T A G E

TABLĂ DE MATERII

Marcel Fontaine (1888–1973) a fost ofițer în cadrul Misiunii Militare (1916–1918) trimise de Franța în România la solicitarea guvernului condus de Ionel Brătianu. Mobilizat ca locotenent în armata franceză la 25 de ani, Marcel Fontaine luptase pe fronturile de la Marna, Artois și Verdun. După încheierea Misiunii, a revenit în România, în 1919, în cadrul Misiunii Universitare Franceze, ca profesor la licee din Turnu Severin, Craiova și București. A rămas în România până în 1948, când activitățile și cursurile lui au fost interzise, iar el a fost expulzat împreună cu ceilalți profesori francezi ai misiunii; la puțină vreme Liceul Francez care funcționa pe lângă Institutul Francez de Înalte Studii – al cărui director era – a fost desființat. După instaurarea regimului comunist în România, din pricina corespondenței cu profesorul Marcel Fontaine, cursantele și profesoarele lor vor alcătui, în 1952, celebrul „lot francez“, arestat, anchetat și condamnat la închisoare – experiență relatată de Micaela Ghițescu, fosta lui elevă, în cartea *Între uitare și memorie* (Humanitas, 2012). În 1949, Marcel Fontaine a înființat secția română a Radiodifuziunii Franceze, al cărei redactor-șef a fost până în 1956. În fiecare duminică transmitea câte un editorial fie în franceză, fie în română despre transformările României sub comuniști. De nenumărate ori a luat cuvântul și la postul Europa Liberă.
Pentru meritele deosebite din timpul primei conflagrații mondiale, ofițerul Marcel Fontaine a fost decorat cu Crucea de război a Franței, cu Legiunea de onoare, dar și cu Steaua României și Crucea de război a României. Publicarea *Jurnalului de război* în traducere românească marchează 100 de ani de la sosirea Misiunii Militare Franceze în România și, implicit, 100 de ani de la intrarea României în Primul Război Mondial.

MARCEL FONTAINE

JURNAL DE RĂZBOI
MISIUNE ÎN ROMÂNIA

NOIEMBRIE 1916–APRILIE 1918

cu fotografiile autorului

Cuvânt înainte de Alain Legoux

Introducere de Daniel Cain

Traducere din franceză și postfață
de Micaela Ghițescu

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Adina Săucan
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: George Șerban
DTP: Florina Vasiliu, Carmen Petrescu

Tipărit la Art Group

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Fontaine, Marcel
Jurnal de război: misiune în România: noiembrie 1916 – aprilie 1918 / Marcel Fontaine; cuvânt înainte de Alain Legoux; introducere de Daniel Cain; trad. din franceză și postf. de Micaela Ghițescu. – București: Humanitas, 2016
ISBN 978-973-50-5431-1
I. Legoux, Alain (pref.)
II. Cain, Daniel (pref.)
III. Ghițescu, Micaela (trad.; postf.)
821.133.1-94=135.1
94(498)"1916/1918"(0:82-94)

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

NOTA EDITURII

Editura Humanitas marchează împlinirea a o sută de ani de la intrarea României în Primul Război Mondial prin publicarea unor cărți-restituire, între care se numără *Jurnalul de război* al reginei Maria (trei volume, apărute în 2014–2015), *Memoriile de război* ale lui G. Topîrceanu (2014) și *Jurnalul din vremea ocupației* al lui Vasile Th. Cancicov (două volume, apărute în 2015, respectiv 2016). Prezentul volum, care apare pentru prima dată în limba română (ediția franceză datează din 2009), reprezintă mărturia unui membru al Misiunii Militare Franceze în România (sub conducerea generalului Berthelot) implicat activ în reorganizarea și instrucția trupelor române și apoi îndrăgostit iremediabil de România. Povestea jurnalului de front al profesorului Marcel Fontaine este relatată pe larg atât în Cuvântul înainte semnat de legatarul său testamentar, Alain Legoux (care s-a ocupat de culegerea manuscrisului și de editarea variantei în franceză), cât și în postfața traducătoarei Micaela Ghițescu.

Selecția textului (dintr-un total de aproximativ 500 de pagini), precum și întocmirea dosarului iconografic inclus în acest volum s-au făcut în redacția Editurii Humanitas. Criteriul principal de selecție a textului l-a reprezentat valoarea documentară și istorică a însemnărilor, fiind eliminate pasajele cu extinse descrieri de natură, cele legate de diverse lecturi, precum și digresiunile pe marginea evenimentelor în derulare, în special de politică externă. Au fost eliminate, de asemenea, notele de subsol care reluau citate ample din cartea lui Ion F. Buricescu, *Pe margini de prăpastie. Însemnări din războiul pentru întregire*,

editată de Asociația Generală a Ialomițenilor, în 1939; după cum se va vedea, Buricescu era atașatul lui Fontaine din partea română, iar mărturiile lui confirmă întru totul notațiile din jurnal. Au fost păstrate informațiile mai importante din însemnările fiecărei zile, care se împletesc și se echilibrează cu fragmentele confesive, cu analizele personale pe marginea știrilor, dar și cu portretele succinte și de efect ale personajelor istorice sau ale oamenilor de rând. Pasajele eliminate au fost semnalate peste tot prin croșete. Numele românești sau străine de persoane și locuri au fost corectate tacit. Notele autorului sunt marcate cu cifre, iar notele traducătoarei și ale editorului, cu asterisc.

Editura mulțumește și pe această cale domnului Alain Legoux pentru materialul ilustrativ – fotografii făcute chiar de autor – pus la dispoziție pentru această ediție.

JURNAL DE RĂZBOI

Misiune în România
noiembrie 1916 – aprilie 1918

I
DE LA MARNA LA FRONTIERA ROMÂNĂ

1916

17 NOIEMBRIE. TRÉPAIL (MARNA) Când mă trezesc, ordonanța îmi înmânează un ordin de serviciu care mă umple de bucurie. Îmi vine să-l îmbrățișez pe om!

Sunt desemnat să particip la Misiunea Militară în curs de formare pentru România. Trebuie să merg de îndată la biroul colonelului, unde voi primi foaia de drum. Trebuie să-i încredințez aghiotantului meu Tabarly comanda companiei și să părăsesc Trépail chiar azi ca să mă prezint mâine de dimineață la Ministerul de Război din Paris, unde voi primi instrucțiuni precise.

Pot spune că am noroc! Și tocmai când mă așteptam mai puțin.

În urmă cu vreo cincisprezece zile, într-o seară, am primit de la batalion o circulară care-i anunță pe toți ofițerii că se caută voluntari pentru România.

După mai bine de doi ani de război în infanterie și mereu în linia întâi, cu excepția ultimelor câteva săptămâni, când am fost numit la depozitul diviziei, eram voluntar pentru orice numire grație căreia să pot părăsi tranșeele. Dar cererile mele nu au fost niciodată luate în seamă. Existau prea mulți amatori „cu pile“ care erau preferați. Cum nu mă puteam bizui pe nici un protector, nu am fost niciodată desemnat pentru nimic. De data asta, când în plus mai exista și perspectiva unei călătorii frumoase, aveam și mai puține șanse să trag un loz mare.

Voluntarii trebuiau să-și prezinte candidatura în persoană a doua zi de dimineață la biroul batalionului. Oare să candidez? Va trebui atunci să mă trezesc mai devreme decât de obicei. Iar somnul de dimineață e atât de dulce, chiar și – sau mai ales – pentru un războinic fără voie, care e lipsit de el atât de des!... Puținele șanse pe care le aveam ca să fiu ales meritau oare acest sacrificiu?

Am hotărât... să nu hotărăsc nimic. Soarta va alege în locul meu. Dacă mă trezesc la timp, merg să mă înscriu. Dacă nu, adio, Românie! Cum mi-o fi norocul!

Întâmplarea a făcut să mă trezesc destul de devreme, așa că m-am prezentat la comandantul batalionului la ora menționată ca să-mi depun candidatura pentru plecarea spre România... Dar aveam atât de puține iluzii asupra rezultatului candidaturii mele, încât, odată întors la companie, de atunci înainte nici că m-am mai gândit la asta. M-am resemnat curând că nu voi avea parte de această călătorie atrăgătoare și de extraordinara schimbare pe care o reprezenta ea pentru un om scăpat din masacrele războiului de poziție. De unde uluirea mea când am aflat că am fost desemnat [...].

Ziua a trecut cu multă forfotă, înfrigurare și veselie. Nu mă simt în stare nici măcar să-mi ascund bucuria când îmi iau rămas-bun de la camarazii și oamenii mei care mă invidiază că trăiesc visul tuturor militarilor: să fugă de tranșee! Și iată că eu am dat lovitura. Cred totuși că îmi venise într-un fel și mie rândul. Căci s-ar putea număra pe degete supraviețuitorii batalionului care, din 22 august '14, au participat la toate atacurile grele [...].

Trebuie să gonesc ca să nu mă ajungă din urmă contraordinul care, conform axiomei militare bine cunoscute, urmează întotdeauna la scurtă vreme ordinului, anulându-l. [...]

Numai de-aș găsi imediat un tren care să mă ducă la Paris, cât mai departe de biciclistul sau călărețul lansat în urmărirea mea ca să mă aducă înapoi.

Se înserează deja... Trebuie să ajung la timp a doua zi la întâlnirea de la Minister. Ar fi poate suficient să întârzii puțin ca să fiu șters de pe lista celor care vor pleca...

Ajung la gară. Repede, la informații... Vai, tocmai a trecut un expres. Dar peste două ore va trece un personal. Sau poate prefer să aștept până în zori ca să iau rapidul. Să aștept? Nu, nici pomeneală. Cu cât mai repede, cu atât mai bine.

Ca să-mi treacă timpul mai ușor, mâzgălesc rândurile de mai sus pe carnet, la data de 17 noiembrie. O dată pe care sigur nu o voi uita. „Ziua mea norocoasă."

În fine intră în gară trenul permisionarilor pe care îl așteptam. Este o tărăboanță care-i transportă în spatele frontului pe soldații aflați în permisie. E supraaglomerată. Ce mai contează? Important e să rupă cât mai repede orice contact posibil cu regimentul meu, care ușor mă mai poate ajunge din urmă aici, fiindcă știe unde mă aflu. [...] Trenul se pune în mișcare.

Acum s-a rupt orice legătură cu viața mea dinainte, groaznica viață de infanterist pe frontul francez... Oriunde m-aș duce, orice m-ar aștepta, nimic nu poate fi mai rău decât ce am văzut în ultimii aproape doi ani și jumătate.

Și oricum, va fi altceva. Trăiască România!

18 NOIEMBRIE. PARIS De la Gara de Est merg țintă la hotelul unde obișnuiesc să trag de câțiva ani când trec prin Paris. Îmi iau în primire camera. Mă împrospătez un pic și dau fuga la Ministerul de Război. Ceea ce îmi dă impresia că am câștigat considerabil în respect de sine: până atunci, cum nu eram decât carne de tun, mi se părea imposibil, în infinita-mi micime, să trec vreodată pragul acestui înalt for pătruns de spiritul care trebuie să ne aducă victoria. Eram un nimic, și mă simțeam ca atare. Acum, din moment ce sunt convocat nominal, am devenit cineva. Chiar fără să schimb gradul sau arma, am făcut un salt formidabil în ierarhia militară.

În hol, în fața gheretei portarului, îngrămădeală: zeci și zeci de ofițeri. Aproape toți locotenenți și sublocotenenți, în

majoritate de infanterie, de la toate regimentele. Cu toții încântați la gândul marii aventuri care începe.

La 11 fix – ora stabilită pe ordinul nostru de serviciu – suntem conduși într-o vastă sală de la parter unde ni se ține un scurt discurs. Ni se acordă două zile pline ca să facem pregătirile de plecare și suntem autorizați, în caz de nevoie, să mergem între timp să ne luăm rămas-bun de la rude. Ni se recomandă să ne aprovizionăm cu îmbrăcăminte călduroasă și, mai ales, să păstrăm secretul în legătură cu viitoarea noastră plecare și cu ținta călătoriei. [...]

Ne-am risipit ca un stol de vrăbii. Mi-am petrecut după-amiaza colindând magazinele pentru cumpărăturile recomandate. Pretutindeni unde cer îmbrăcămintea sau lenjeria cea mai călduroasă, vânzătorii îmi spun: „A, și dumneavoastră plecați spre România!“ Chiar că avea rost să ne recomande atât de strict domnii de la Minister să păstrăm secretul! [...]

Alerg apoi la gara Lyon și iau trenul ca să mă duc să-mi văd familia [...].

19–20 NOIEMBRIE. În familie.

21 NOIEMBRIE Întoarcerea la Paris cu primul tren de dimineață. La 11, Ministerul de Război. Nu se face apelul; această formalitate militară cu siguranță nu mai e necesară. Nimeni nu ar risca să lipsească. Suntem iar conduși în sala unde fuseserăm primiți sâmbătă. Un colonel ne ține un nou discurs, ne repetă recomandările, pe urmă ne împarte în mai multe grupuri care vor pleca toate curând, dar la date diferite și necunoscute. Acestea ne vor fi comunicate mâine. Drept urmare, suntem din nou convocați pentru mâine.

22 NOIEMBRIE Mers la Minister, cum fusese convenit. Acum un secretar ne înmânează fiecăruia un bilet: „Domnul locotenent... plecând spre România este rugat să se prezinte poimâine 24 noiembrie la ora 6 seara.“

24 NOIEMBRIE Revenit la Minister la ora indicată, ca și camarazii mei. Din nou ni se înmânează fiecăruia un bilet asemănător cu cel precedent. Unii care locuiesc în provincie au cerut

permisiunea să meargă acasă, unde să rămână până în momentul plecării, sau cel puțin să petreacă acolo 48 de ore de vreme ce suntem convocați abia pentru poimâine. Refuz categoric: între timp poate să vină un contraordin de îmbarcare imediată.

26 NOIEMBRIE Din nou la Minister formalitatea biletului de convocare. Dar pentru a doua zi. În fine, pe curând?

24 DECEMBRIE S-au împlinit patru săptămâni de când merg în fiecare seară la Minister ca să mi se dea o convocare pentru a doua zi. Unii, mai norocoși, au plecat până la urmă. Nu mai suntem decât vreo patruzeci care ne regăsim zilnic la poartă, pe bulevardul St.-Germain.

De peste o lună suntem la Paris. Unde nu avem strict nimic de făcut. Pentru niște infanteriști ieșiți din tranșee, sigur că e o viață de huzur. [...]

Totuși, de dimineață la trezire, cu toată nerăbdarea mea, îmi doream ca acea comedioară a convocării pentru a doua zi să mai continue măcar astăzi, fiindcă aveam ocazia neașteptată de a petrece Ajunul Crăciunului la Paris. Dar nenorocire! Pe la prânz am primit la hotel o telegramă de la Minister: ordinul de a mă prezenta chiar diseară cu bagajele în gara Orsay, unde mi se vor da instrucțiuni.

Constituiți în detașament sub ordinele unui colonel, am fost îndrumați spre un tren de călători unde ni se rezervaseră mai multe compartimente. Am fost îngrămădiți înăuntru fără să fi avut răgazul să ne informăm asupra destinației. Era expresul de Brest prin St.-Nazaire: asta nu ni s-a putut ascunde. Dar în ce port ne vom îmbarca? Mister. Ofițerul care ne comanda a refuzat să ne dea și cea mai mică lămurire. Secretul Apărării Naționale!

25 DECEMBRIE După ce am călătorit toată noaptea, înghesuiți inconfortabil unii în alții, împărțiți în taină între bucuria plecării și decepția Ajunului ratat, ne-am trezit de dimineață în gara Lorient. [...]

Vaporul care trebuia să ne ia era la chei. Am urcat. Am fost repartizați în cabine. [...]

Ne-am răspândit prin oraș, după ce am stabilit drept punct de întâlnire restaurantul cel mai bine cotat unde aveam să luăm masa de prânz împreună.

Conform dispozițiilor, ne-am reîntâlnit la amiază, inclusiv colonelul, în jurul unei mese mari, cu pofta de mâncare stârnită de aerul mării, binedispuși la gândul iminentei plecări atât de așteptate. După ce am mâncat și am sorbit pe-ndelete din cafea și din băuturi, tocmai voiam să achităm nota când a apărut un subofițer de marină căutându-l pe șeful detașamentului căruia i-a înmânat un plic. După ce l-a desfăcut, destinatarul documentului a tresărit. S-a ridicat brusc și ne-a spus că trebuie să ne întoarcem cu toții de urgență la vapor. [...]

Când ajungem la bord, găsim pe o placardă din fața pasarelei o înștiințare din partea Ministerului de Război, care suna astfel: „Colonelul Hucher va readuce la Paris cu primul tren, și cu bagajele, pe ofițerii detașamentului său pregătit de plecare spre România. Alte instrucțiuni va primi la sosire.“

Așa că seara ne-am întors în gară cu arme și bagaje și am luat loc în expresul de Paris, petrecând a doua noapte succesivă în tren. Sigur, trecuserăm noi prin încercări și mai dure din punct de vedere fizic. Dar acest contraordin inopinat ne îngrijorează teribil. Oare călătoria noastră spre România să se fi încheiat deja?

26 DECEMBRIE Ne-am regăsit deci de dimineață în gara Orsay pe care o părăsiserăm alaltăieri. În definitiv, Republica ne oferise pentru primul nostru Crăciun departe de front o călătorie gratuită dus-întors la Lorient.

Pe chei ne așteaptă un ofițer. [...]

Ne spune doar: „Domnilor, ne întâlnim mâine de dimineață la 11 la Minister.“

În zadar încercăm să-i smulgem vreo informație. Față de noi, cel puțin, secretele militare sunt bine păzite.

27 DECEMBRIE Din nou ne-am dus la Minister. Am fost invitați în sala pe care o cunoșteam prea bine. Ni s-a explicat că, întețindu-se activitatea submarinelor germane, navigația a devenit „foarte aleatorie“ în Marea Albă, unde trebuia să debarcăm până la urmă. În consecință vom fi trecuți, în mici grupuri succesive de câte șase persoane, prin Norvegia și Suedia. Cum aceste țări sunt neutre, vom călători ca civili, sub acoperirea unor pașapoarte diplomatice pentru a căror confecționare ni se cere să aducem de urgență fotografiile de rigoare.

Ni se înmânează pe loc o alocație modestă destinată cumpărării unui costum și a tot ce e necesar ca să salvăm aparențele noii noastre identități. Din nou ni se recomandă secretul absolut.

Se formează grupurile de șase; șefii grupului sunt desemnați în funcție de vechime. Al meu se numește locotenentul Lévy.

Cum această nouă complicație mă îngrijorează, m-am înscris printre primii șase pentru plecare.

O chestiune de ordin practic se ridică imediat: dar săbiile? Nu se obișnuiește ca, pe timp de război, civilii să călătorească având săbii asupra lor. Cum să le ascundem pe ale noastre sub nasul norvegienilor și al suedezilor? Lădițele noastre militărești sunt prea scurte ca să încapă în ele. Cum eu am, în plus, un cufăr mare, se decide ca toate cele șase săbii ale grupului să fie ascunse în el. Iată-mă deci însărcinat cu o contrabandă colectivă și, deci, răspunzător pentru toți în caz de accident. Dar prea puțin contează; important e să plecăm.

28 DECEMBRIE Dus la Minister fotografiile pentru pașaport. Procedat la cumpărarea hainelor civile. Nu sunt grozave, deoarece statul s-a zgârcit la alocații. Totuși, e o adevărată voluptate să îmbraci din nou un costum după ce te-ai întrebat de atâtea ori dacă vei mai trăi vreodată așa ceva.

Și pe urmă, e o dovadă în plus că am fost înălțat considerabil deasupra nivelului meu de carne de tranșee și de tun!

29 DECEMBRIE Minister. Nimic nou.

30 DECEMBRIE Ni s-au înmânat pașapoartele și ni s-a spus să fim pregătiţi. Suntem de mult.

31 DECEMBRIE Nimic.

1917

1 IANUARIE Tot nimic. Oare o luăm de la început?

2 IANUARIE De astă dată cred că e bătut în cuie. S-a stabilit să plecăm pentru mâine. Noi, primii șase civili, am fost chemaţi separat de dimineaţă. Totul a început printr-un mic incident comic. „Șeful de grup“ Lévy a protestat că pe pașaportul lui a fost declarat din oficiu, ca fiecare dintre noi, „catolic“. El este israelit și i se pare o insultă faptul că a fost creștinat abuziv de formă.

Surprins de această reclamaţie intempestivă, ofiţerul care se ocupă de noi vine cu explicația că, în țările unde ne ducem, e mai bine să ne dăm drept catolici. Pe mine, care teoretic sunt protestant, această catolicizare autoritară mă lasă rece. Dar Lévy pare să pună cu-adevărat la inimă chestia asta. Cum insistă, i se răspunde în cele din urmă: „Dacă nu vă place să mergeţi în România în calitate de catolic, restituiţi-ne pașaportul și întoarceţi-vă la regiment. Nu ducem lipsă de voluntari care să vă înlocuiască.“

Acest argument e hotărâtor. Lévy își vâră în grabă pașaportul în buzunar și nu mai scoate un cuvânt. Un camarad îi șoptește la ureche: „Amintește-ţi de Henric IV, bătrâne... România merită o liturghie!“*

Acest incident odată încheiat, ni se dau instrucţiuni pentru plecarea de mâine: orarul trenului în gara St.-Lazare, înregistrarea bagajelor etc.

---

* Parafrază la *Paris vaut mieux une messe*, *Parisul merită o liturghie*, cuvintele rostite, se pare, la intrarea triumfală în capitala franceză, de către regele Henric IV, care a trecut de la protestantism la catolicism pentru a obţine tronul Franţei (n. tr.).

3 IANUARIE De astă dată am toate motivele să cred că e serios și că, chemat de extremă urgență la Paris în 17 noiembrie, plec cu adevărat la 3 ianuarie.

Am ajuns la Calais la prânz, când am și luat masa. [...] Pe urmă ne-am dus în port și ne-am instalat pe vaporul care face legătura cu Dover. Vremea este minunată, iar marea ca de ulei; ceea ce îmi risipește temerile: fiindcă știu că nu prea sunt prieten cu marea.

Sirena îi cheamă pe întârziați. Pornim încet. Așezat pe punte lângă bastingaj, privesc prova despicând marea, pe urmă coasta franceză care se îndepărtează. În fine, aventura începe cu adevărat...

Dar abia au trecut zece minute când, brusc, simt cum mi se urcă stomacul în gâtlej. [...]

Am fost bolnav ca un câine tot restul călătoriei. [...] Abia când vaporul s-a oprit la chei în Dover am avut curaj să-mi reiau poziția verticală. Și, cu picioare ușor împleticite, am ajuns în vagonul trenului care ne-a dus spre Londra. Treptat a început să mă captiveze verdele peisaj rural englezesc. Dar noaptea s-a lăsat de îndată.

E beznă când debarcăm în gara Waterloo. Mergem la hotelul unde ni se rezervaseră camerele [...].

Înainte de culcare îmi scot din valiză hainele de civil și așez în locul lor uniforma. [...]

4 IANUARIE. LONDRA Când mă trezesc, dau fuga la fereastră. În fața mea se întinde Tamisa, malul celălalt fiind ascuns de ceață. Dar cerul e albastru. Este o frumoasă vreme englezească. La ușă, fără să fi cerut nimic, găsesc o carafă cu apă caldă. Mă îmbrac repede și la 8 și jumătate mă întâlnesc la parter cu camarazii ca să luăm împreună un *breakfast* [...].

Copios, acest mic dejun. [...] În rezumat, un prim contact destul de agreabil cu bucătăria britanică.

Cel de care avem parte după o oră la Ambasada Franței e mai dezamăgitor. Ne readuce la adevăratele noastre dimensiuni. Bucuroși de a ne fi ridicat deasupra neantului tranșeelor, de a

fi abandonat chiar uniforma militară și a ne fi introdus iar într-un înveliș civil, deci uman, [...] fiecare dintre noi avea tendința să se creadă redevenit cineva. În același timp, date fiind dificultățile noastre de a ne exprima în engleză, resimțeam și senzația de dezrădăcinare; aveam naivitatea să credem că, punând piciorul în Ambasada Franței, vom regăsi ceva din patrie, din compatrioții de care ne lega o anumită solidaritate națională. Ce duș rece!

Primiserăm ordin să ne înfățișăm la reprezentanții noștri, care ne vor da instrucțiuni detaliate pentru continuarea călătoriei. În holul luxos în care am pătruns am fost imediat opriți de un impozant ușier care, ținându-ne la distanță, ne-a luat la întrebări. Răspunde șeful de grup. Cu un aer protector, personajul Casei ne roagă să așteptăm și dispare spunând că se va informa ce vom avea de făcut. Revine foarte repede, la fel de protector și distant. Este însărcinat să ne comunice că, astăzi, n-avem altceva de făcut decât să plecăm. Mâine, unul dintre noi să vină, singur, nu e nevoie de atâta lume. Acesta va primi ordinele pe care le va transmite celorlalți. Ne putem retrage.

Ne înclinăm... în fața ușierului care ne conduce la ieșire. [...] Bine că am fost readuși la conștiința micimii noastre. În hainele astea civile ieftine probabil că nu arătam prea bine. Ce impertinență din partea noastră să ne închipuim că în casa Franței din străinătate vom fi primiți nițeluș ca la noi acasă! [...]

După-amiază ne-am dus la *permit office* unde trebuia să ni se înmâneze autorizația de a părăsi Anglia, apoi ne-am continuat sumara explorare a orașului.

5 IANUARIE. LONDRA – NEWCASTLE De dimineață șeful de grup a mers în numele nostru, al tuturor, la Ambasadă, unde nimeni nu e dornic să ne vadă. Ni s-au vizat documentele și i s-au dat ordine și informații. Trebuie să părăsim Londra la prânz și să mergem la Newcastle, unde ne vom îmbarca imediat pe un vapor cu destinația Bergen.

Facem în grabă câteva mici cumpărături. [...]

După care tocmai am timp să ajung la hotel ca să-mi strâng bagajele și să iau prânzul. Urcăm în omnibusul hotelului care, traversând orașul, ne duce prin cartierele populare până la gara King's Cross. [...]

Trenul înaintează. Privesc peisajul. [...] Se lasă noaptea.

La York, oprire. Pe peron niște puști piscuie titlurile ziarelor de seară. Doi se opresc în fața mea și mă privesc cu ochi mari. Pesemne și-au dat seama după barbă că sunt francez.

„Însoțitorul" vagonului ne aduce fiecăruia un coș cu de-ale gurii [...].

La ora 20 ajungem la Newcastle. [...]

Luăm două taxiuri care, traversând orașul și apoi portul, ne duc la portul vapoarelor spre Norvegia. Aici trebuie să completăm alte foi de identitate și să cerem să ni se pună iar ștampila pe documente. Datorită calității pașapoartelor, suntem scutiți, slavă Domnului, de minuțioasele controale vamale la care sunt supuși ceilalți „civili". Ni se împart numerele cabinelor: două cabine a câte două paturi și două cu un singur pat. Soarta îmi atribuie una dintre ultimele.

Urcăm la bordul vaporului „Haakon VII" pe care de-acum înainte o santinelă ne împiedică să-l părăsim. [...]

6 IANUARIE. PE MARE [...] Mă scol; dar, de îndată ce am pus piciorul pe covor, constat cu surprindere că mă ia cu amețeală [...]; mă apucă niște sughițuri, urmate de vărsături. Mă întind la loc, așa îmbrăcat; și după cinci minute mă simt foarte bine. [...] Ziua trece astfel într-o imobilitate absolută; prânzul coboară pe gâtlej. La cină ni se aduce o supă și un soi de prăjitură de orez cu dulceață. Adorm destul de devreme.

7 IANUARIE. BERGEN Noapte liniștită. [...]

De îndată ce am isprăvit masa, am urcat iar pe punte: vaporul înainta încet pe apele calme și întunecate, trecând printre maluri stâncoase deja complet acoperite de zăpadă. Din loc în loc ieșeau la suprafață niște insulițe. Nici urmă de vegetație. Uneori un pâlc de case scunde, înghesuite unele într-altele, ca pentru a-și ține de cald. Îmi aminteam de târgușoarele sărace

pe care le văzusem cu câțiva ani în urmă, pierdute în văile adânci din Pirinei. [...]

Apare un oraș: e Bergen, construit la fel de sinuos în jurul portului și cățărându-se pe pantele abrupte ale muntelui. Cupola clopotniței se decupează limpede pe cer. La intrarea în port, câteva clădiri industriale; și peste toate zăpada, într-o pojghiță destul de subțire, contrastând cu întunecimea apelor. [...]

Bagajele ne sunt coborâte pe chei și încărcate într-o căruță și o sanie. Noi urmăm pe jos, atrăgând atenția trecătorilor. [...]

Ajungem la gară, clădire cam greoaie din piatră solidă de munte. Acolo aflăm că, nefiind suficiente cușete disponibile în trenul de noapte, doi dintre noi vor dormi la Bergen și vor pleca abia mâine cu trenul de zi. Laulhan și cu mine ne oferim voluntari să rămânem, și așa se și stabilește. [...]

Ne despărțim de ceilalți patru și mergem la [...] „Hotel Norge". [...]

8 IANUARIE. DE LA BERGEN LA CHRISTIANIA Sculat destul de devreme. [...] Zbughit la gară. Plecarea la 8 și-un sfert. Urcând treptat spre munți, trenul parcurge un peisaj minunat și care se schimbă tot timpul. [...]

Am ajuns în gara Christiania* la miezul nopții. [...]

Nu ne aștepta nimeni, așa că ne-am suit într-o sanie [...]. Ne-a dus pe rând la o jumătate de duzină de hoteluri unde ni se dădea invariabil răspunsul că e plin și că nu au loc pentru noi.

În cele din urmă, după ce ne-a spus ceva ce nu am înțeles, vizitiul ne-a oprit în fața unei case particulare în centrul orașului. [...] Am fost introduși [...] într-un apartament [...].

9 IANUARIE. DE LA CHRISTIANIA LA STOCKHOLM La birourile atașatului militar unde ne ducem și ne exprimăm decepția de a nu fi găsit pe nimeni la gară cum ni se promisese la Londra,

---

* Sau Kristiania, denumirea capitalei norvegiene Oslo între anii 1624 și 1924 (n. tr.).

se prefac toți mirați. Susțin că nu au fost anunțați de trecerea noastră. [...]

Aflăm că, dată fiind situația de pe frontul românesc, nici nu va trebui să mergem până acolo. Vom fi destinați să rămânem în regiunea Chișinăului unde să ne ocupăm de reconstituirea rămășițelor armatei române. [...]

Am plecat mai departe la ora 18, camaradul meu și cu mine, într-un vagon de dormit. La granița suedeză, mulțumită calității pașapoartelor noastre, nici nu a trebuit să ne deranjăm. [...]

La 10 seara, cum nu se poate vedea nimic din peisaj, aplicăm consemnul de pe front conform căruia trebuie să dormi oricând poți și stingem lumina.

10 IANUARIE. STOCKHOLM M-am trezit la 7 dimineața în periferia Stockholmului. Încă de la sosire ne-am reținut locurile în vagonul de dormit de seară, pe urmă ne-am dus la Legație, unde i-am regăsit pe cei patru camarazi plecați din Bergen înaintea noastră. Astfel se reconstituie grupul nostru de șase.

Atașatul militar ne confirmă că prima noastră misiune acolo unde ne ducem va fi nu să luptăm, ci să contribuim la reorganizarea armatei române. Nu ne pomenește de regiunea Chișinăului, dar este de părere că regimentele reconstituite de noi nu vor intra în focul luptei înainte de iunie sau iulie.

Petrecem ziua plimbându-ne prin Stockholm care ne place mult tuturor, în special prin ceea ce merită numele de Veneția Nordului. Cu plăcere ne-am fi prelungit escala acolo. Dar atașatul militar pare destul de grăbit să scape de prezența noastră. Cum trebuie să ajungem noaptea la Petrograd, [...] ne asigură: va veni să ne aștepte cineva la gară. De altminteri, chiar dacă nu vom găsi pe nimeni acolo ca să ne ghideze, nu trebuie decât să mergem direct la hotelul „Astoria“ unde ne vom găsi camerele reținute. Deci fără nici o grijă în această privință, ne-am suit seara în trenul care ne duce spre Haparanda, în extremitatea nordică a Suediei, la frontieră. Nici o înghesuială. [...]

11 IANUARIE. ÎN SUEDIA Trezit foarte târziu. Dar lenevirea asta are destule scuze. Mai întâi soarele nu a răsărit nici el

decât la o oră necuvenită... nu cu mult timp înaintea amiezii. Și este teribil de zgârcit în materie de lumină. [...]

Puțină conversație cu vecina de compartiment, care are aceeași destinație suedeză. Ocupându-se de comerț, trimisese de mai multe luni, în diferite rânduri, cantități importante de mărfuri destinate Rusiei și României. Dar ecartamentul căilor ferate rusești e diferit de cel al șinelor suedeze.

În plus, cele două rețele nu sunt racordate. Există între ele un gol, un râu care formează frontiera [...]. De aceea, toate mărfurile venind din Suedia sunt descărcate în gara suedeză Haparanda. Ele trebuie transportate cu căruțe sau sănii pe malul celălalt al râului și reîncărcate în vagoanele rusești în gara rusească Tornio. Această dublă transbordare este cauza unor întârzieri nesfârșite, iar expeditorii sunt nevoiți să vină din când în când la fața locului ca să ungă rotițele cu numeroase bacșișuri pe malul oriental al râului-frontieră. Astfel se explică prezența aici a tovarășei mele de călătorie.

Devreme, după exemplul soarelui care de mult timp ne-a lăsat în beznă, eu și compatrioata mergem la culcare, fiecare la etajul său.

12 IANUARIE. DIN SUEDIA ÎN FINLANDA Încă o noapte de călătorie spre nord. O noapte interminabilă. Și un răsărit de soare încă și mai tardiv decât cel de ieri.

Avem măcar norocul să mai fie lumină când ajungem în gara Harapanda. Spectacol straniu în apropierea șinelor: pe sute și sute de metri, giulgiul de zăpadă, pretutindeni în alte părți plat, prezintă reliefuri în forme geometrice încă recognoscibile, chiar dacă au colțurile teșite de moliciunea păturii albe care le acoperă. Vecina mea explică: acolo sunt sute și mii de lăzi care zac sub intemperii, așteptând ca de pe celălalt mal să vină cineva după ele. Deja aduce cu o scenă de retragere din Rusia, cu tunuri părăsite, cai morți sau cadavre de soldați sub pătura de zăpadă. Ai astfel impresia unui destul de sinistru semn prevestitor.

Trenul s-a oprit de tot. Coborâm pentru formalitățile polițienești și vamale. Ștampilându-ne pașapoartele, funcționarul suedez îi spune zâmbind colegului său: „Au pretenția să ajungă în România. Până să ajungă acolo, nemții vor fi ocupat deja toată țara!“ Oricât de puțin le-am înțelege limba, elementele germanice pe care le conține ne-au permis să ghicim sensul frazei, iar ironia perfidă ascunsă în ea firește că nu ne e pe plac. [...]

Facem cunoștință cu alt călător francez în civil, cu o grămadă de valize, ofițer camuflat, ca și noi: e curierul care face legătura între Marele Cartier General francez și Marile Cartiere rus și român.

Pe o temperatură de 25 grade sub zero, urmați de toate bagajele noastre, pornim după lăsarea serii spre graniță, în sănii. [...]

Ajungem repede să traversăm estuarul râului înghețat și invizibil, iar echipajul nostru se oprește dintr-odată în fața santinelelor rusești înarmate, cu baioneta la țeava puștii [...]. Foarte repede avem impresia că ne aflăm aici pe pragul unei lumi profund diferite de cea cu care suntem deprinși. [...]

Nu înțelegem nimic din ce ni se spune pe un ton care sigur nu-i unul de glumă. Săniilor suedeze li se interzice, lucru ciudat, să ne transporte până la gara Tornio care, după spusele curierului la curent cu uzanțele, se află la doar 300 de metri de aici. Nu. Pe această temperatură siberiană și în toiul nopții, trebuie să mutăm toate bagajele în sănii finlandeze, care de altfel staționează aici în acest scop.

N-avem de ales și ne executăm, punând umărul la mutatul cuferelor și lădițelor noastre. Noii noștri vizitii nici n-apucă să-și zorească atelajele, că am și ajuns la gară, unde ne dăm jos. Din fericire, la vederea pașapoartelor noastre diplomatice, măcar formalitățile polițienești și vamale se desfășoară fără piedici.

Urcăm în trenul în care ni se rezervaseră locuri și ne punem curând în mișcare prin întinderile înzăpezite. [...]

13 IANUARIE. DIN FINLANDA LA PETROGRAD Înaintăm toată ziua prin același peisaj monoton.

La Bielo Ostrov părăsim Finlanda ca să pătrundem în Rusia adevărată. Dar decorul nu se schimbă. Același cer jos și mohorât, aceeași zăpadă peste tot...

14 IANUARIE. PETROGRAD E trecut de miezul nopţii când ajungem la Petrograd, în gara Finlandei. [...]

Cu excepţia unor hamali, nimeni. Nici măcar faimosul trimis al atașatului militar [...]. Ne adunăm toate bagajele și ne lăsăm conduși spre ieșire unde sosim tocmai la timp ca să prindem ultimele sănii care se pregăteau să plece goale. Sunt patru. Exact ce ne trebuie. Dar vizitiii ne întreabă unde mergem. Chiar așa, unde? Ne amintim că la Stockholm ni se pomenise de hotelul „Astoria“. [...] Alaiul nostru se pune în mișcare, apoi alunecă îndelung pe străzile pustii. [...] Debarcăm în toiul balului de Revelion. Ne spunem imediat că nu va fi comod să dormim aici în aceste condiţii...

Dar temerea noastră este repede risipită de alta mai gravă. Un portar în mare ţinută [...] ridică mâinile la cer: camere reţinute pentru noi? Ce ne trece prin cap? Cu siguranţă că ne înșelăm. N-are cunoștinţă de nimic în legătură cu asta. [...]

Pe trotuar ne regăsim din fericire vizitiii. [...]

Trecem succesiv, la fel de inutil, pe la o jumătate de duzină de hoteluri. Nicăieri nu găsim loc. [...]

Hotărât lucru, situaţia devine foarte gravă. [...] Din fericire în clipa aceea un pieton care trecea, înfășurat într-o blană, se oprește și, în cea mai pură franceză, ne spune: „Domnilor, v-am auzit vorbind franţuzește și mi se pare că sunteţi în încurcătură. Cum și eu sunt francez, stabilit la Petrograd, dacă vă pot fi util cu ceva, vă stau la dispoziţie. Ce pot face pentru dumneavoastră?“

Acest compatriot a fost într-adevăr pentru noi un mesager al cerului. Îi prezentăm situaţia. [...] Ne sugerează atunci să batem la ușa Ambasadei, de vreme ce suntem în misiune oficială, iar ea este Casa Franţei. [...]

Urmăm o scurtă vreme malurile Nevei îngheţate, pe urmă convoiul se oprește. Sărim jos și sunăm la poarta mare a impo-

zantului imobil în care vedem salvarea noastră. În jur, ca și în clădire, tăcere mormântală. [...] Insistăm. [...]

Un scârțâit de cheie în broască. Poarta se deschide cu prudență, atât cât să lase loc unui cap somnoros și îngrijorat: al portarului în livrea, care ne întreabă de motivul vizitei noastre insolite. [...] Dorim un acoperiș, iar Ambasada are unul.

— Dar, domnilor, se plânge nefericitul apărător al imobilului, nu-l pot trezi pentru dumneavoastră la ora asta pe domnul ambasador Paléologue*!

— Nu ți-am cerut să-l trezești. N-avem nevoie de el. Ne putem lipsi de prezența dumnealui. Lasă-ne numai să intrăm. Pe urmă vedem noi. [...]

Ne-am împins în poartă, forțându-l pe cerber să se dea înapoi, și am intrat înăuntru. [...] După ce am cărat bagajele, am plătit vizitiii, am închis poarta și am trecut la inspectarea teritoriului. [...] În saloanele luxos mobilate, [...] aveam la dispoziție și canapele, și fotolii moi, și covoare groase în care ni se afundau picioarele! [...] Am preferat să mă întind pe un covor [...], mi-am încropit o pernă la nimereală și m-am învelit în pături. [...]

— Dar ce-o să spună domnul ambasador când va afla? a mai bâiguit bietul om.

— Ne doare în cot! au fost ultimele cuvinte care au răsunat în întuneric.

Și am adormit cu placiditatea unor oameni cu conștiința împăcată. [...]

Dimineață, un civil distins și îmbrăcat elegant a intrat în saloanele pe care le ocupam. A venit spre noi, politicos, zâmbitor, cu mâna întinsă, și s-a prezentat drept domnul de Chambrun, secretarul Ambasadei [...].

Ne-a pus întrebări despre situația din Franța și în mod special pe frontul francez de unde veneam. Apoi, la rândul său,

---

* Maurice Paleologue (1859–1944), istoric, scriitor și diplomat francez, ambasador al Franței la Sofia (1907–1912) și la Petrograd (1914–1917) (n. tr.).

a început să ne vorbească despre ce se petrecea sau devenise iminent în Rusia. De altminteri, am fost foarte mirați de contrastul dintre gravitatea lucrurilor pe care ni le spunea și lejeritatea tonului cu care le rostea. Cu un aer bine dispus a început cam așa:

— Ați nimerit aici, domnilor, în plină revoluție[1]. În ultimele zile s-a încercat încă o dată asasinarea țarului. Toți conspiră aproape pe față contra regimului actual. Vor s-o ucidă pe împărăteasă și să-l închidă pe Nicolae II în cartierul general. Marii duci și marile ducese sunt în fruntea mișcării și aproape că nu-și ascund intențiile. O mare ducesă, cu care am stat la aceeași masă chiar ieri, mă întreba zâmbind dacă voi merge s-o vizitez când va fi închisă în fortăreața Sfinții Petru și Pavel, unde sunt îngrămădiți revoluționarii...

Ne-au uluit aceste lucruri, care nu se presimțeau deloc în Franța, nici pe front, nici în rândurile populației din spatele frontului, așa că nu ne-am putut ascunde emoția și ne-am exprimat teama ca revoluția să nu-i facă pe ruși să încheie în grabă o pace separată, ceea ce pentru noi ar fi o catastrofă aproape iremediabilă. Atunci interlocutorul nostru a zâmbit cu un aer superior și a adăugat:

— Nu, domnilor, nici vorbă! Revoluția se va face tocmai în sensul opus. I se reproșează actualului stat-major lipsa de vlagă, iar împărăteasa este acuzată de trădare. Revoluționarii vor ca operațiunile militare să fie conduse cu mai multă energie. Tocmai pentru a duce un război mai înverșunat, poporul îl va răsturna pe țar! [...]

Când ne-a primit colonelul de Lavergne[2] [...], ne-a certat pentru purtarea din ajun cu o asprime care ne-a amintit de uzanțele plutonierilor de cazarmă. În zadar încercam să ne

---

1. Rasputin fusese asasinat cu câteva săptămâni înainte (17/30 decembrie 1916). Marele Duce Nicolae tocmai fusese exilat în Caucaz.

2. Colonelul Lavergne era pe atunci atașatul nostru militar la Petrograd.

apărăm. Imposibil să scoatem o vorbă. Ne comportaserăm ca niște derbedei. Ne-am dezonorat uniforma. Etc. etc. [...]

A dat ordin să ni se caute camere în hotelurile de categoria a doua.

Ne-am petrecut ziua vizitând pe fugă orașul. Am revenit seara în birourile atașatului militar, ca să ni se dea adresa hotelurilor unde vom fi cazați. [...]

Colonelul de Lavergne s-a dovedit foarte zgârcit cu banii Republicii, alegându-ne culcușuri de categoria a treia. Camerele sunt murdare, cearșafurile mai serviseră de multe ori predecesorilor noștri acolo. Tot ce atingem e jegos... Regretăm covoarele Ambasadei.

15 IANUARIE. PLECAREA DIN PETROGRAD Ne-am plimbat toată dimineața prin oraș. După masă ne-am făcut pregătirile de plecare. Am însoțit bagajele la gara Țarskoe Selo. Seara ne-am urcat în tren. [...]

16 IANUARIE. DE LA PETROGRAD LA KIEV Noapte chinuită, pe niște banchete pe care e imposibil să ne întindem. Doar câțiva șireți subofițeri ruși își oferă acest lux, în detrimentul celorlalți călători. În plus, fumează un tutun care pute. Și în compartimente plutește un miros până atunci necunoscut de noi, dar de care ne-am fi lipsit bucuroși.

Peisajul tot acoperit de zăpadă e monoton. Trenul pare a se târî ca melcul.

Ziua e lungă. Lungă...

17 IANUARIE. KIEV După ce am petrecut în tren o a doua noapte la fel de inconfortabilă ca precedenta, tulburată de altercații cu niște subofițeri ruși cam nerușinați, am ajuns de dimineață la Kiev. Acolo am hotărât să ne oprim ca să ne odihnim, oricât nu i-ar fi plăcut asta colonelului de Lavigne.

Ne-am dus imediat la consulatul Franței. Funcționarul rus pe care l-am găsit la început ne-a primit cum se cuvine și l-a anunțat pe consul – sau pe agentul consular – de prezența noastră. Acesta, un evreu rus, a făcut imediat pe dracu-n patru ca

să ne ajute. Primul lucru era să ne găsească o cazare: operațiune dificilă fiindcă orașul e împânzit de refugiați. [...]

Trebuie să ne mulțumim cu o cameră pentru doi, unde mergem să ne instalăm imediat.

Consulul ne-a invitat la cină la el. După masa care a fost deopotrivă foarte cordială, copioasă și gustoasă, am asistat pe loc la o mică serbare ucraineană organizată special în onoarea noastră, cu elevi în port național în culori vii și armonioase. Tinerii au cântat și dansat. Ignorând interdicția colonelului și protestele șefului nostru de grup care se simte răspunzător de necuviințele noastre, ne hotărâserăm să ne punem uniformele, ceea ce ne-a prins bine. Oare nu unor ofițeri francezi li se adresa această mică manifestare de simpatie?

Astfel că am petrecut o seară foarte agreabilă și interesantă: cea dintâi primire cordială de care am avut parte de la plecare ne-au făcut-o niște străini. [...]

18 IANUARIE. KIEV Avuseserăm intenția să plecăm mai departe de dimineață. Dar am aflat aseară că generalul Berthelot* trebuie să treacă astăzi pe aici. Așa că am hotărât să ne amânăm plecarea cu o zi. Poate că va avea ceva instrucțiuni noi să ne dea. Se zvonește – dar de unde acest zvon? – că, în loc să ajungem la Iași, cum ni se spusese la plecare, nu vom merge mai departe de Chișinău. [...]

Potrivit ultimelor vești, generalul Berthelot nu va trece prin Kiev decât la noapte. Consulul ne va transmite instrucțiunile lui. Dar, ca să avem timp să le primim, pesemne că va trebui să ne amânăm plecarea cu încă o zi.

Pe străzi uniformele noastre stârnesc discrete manifestări de simpatie. [...]

Neîndoios, Kievul ne va lăsa niște amintiri mult mai bune decât Petrogradul!

---

* Henri-Mathias Berthelot (1861–1931), general francez, șeful Misiunii Militare Franceze în România, din octombrie 1916 până la semnarea tratatului preliminar de pace de la Buftea, în martie 1918, apoi din octombrie 1918 până în mai 1919 (n. tr.).

19 IANUARIE. KIEV Prima știre de dimineață este că generalul în trecere a dat ordin să plecăm imediat spre Iași. Dar astăzi e zi de sărbătoare: este Boboteaza la ruși. La ora plecării trenului nu am reușit să găsim pe străzi numărul suficient de sănii ca să ne ducă pe toți împreună la gară cu bagajele. Trebuie să mărturisesc că sunt încântat de acest contratimp mulțumită căruia mai rămânem aici încă 24 de ore, deoarece găsesc Kievul un oraș foarte frumos, interesant și simpatic. [...]

Am reușit să intrăm în catedrala pe care o umpleau ofițerii în uniformă de gală și soțiile înalților funcționari. Slujba a fost lungă și pompoasă. Pe urmă a început procesiunea. Cortegiu într-adevăr impresionant. [...]

Coborâm spre Nipru [...].

O fanfară militară cântă imnul național rus: „Dumnezeu să ocrotească țarul!“ [...]

Cât de profund calmă și strâns unită pare această Rusie în sărbătoare! Grupați în jurul religiei de stat, înalții demnitari și ofițerii care îl reprezintă pe țar și autoritatea absolută sunt protejați și onorați de o armată credincioasă și disciplinată; iar în fața lor, cu devoțiune, poporul se prosternează pe caldarâmul din Kiev, orașul sfânt, lăcașul mănăstirilor și al miilor de clopotnițe...

Cât de puțin corespunde asta cu imaginea țării pe care ne-o schițase domnul de Chambrun acum doar câteva zile în saloanele Ambasadei! Unde este adevărul? Întregul respect pios care se etalează astăzi sub ochii noștri este oare real? Rămâne solid înrădăcinat în sufletul mulțimii? Sau nu e vorba decât de o fațadă fragilă în spatele căreia nemulțumirea și amenințarea clocotesc? Oamenii în straie de duminică, pășind adineaori pe străzi spre locul ceremoniei, veniseră de bunăvoie acolo. Erau împinși de suflul unei convingeri moștenite din moși-strămoși. Și totuși, în ciuda atât de puținelor contacte pe care le-am avut, în țara asta unde poliția cea cu o mie de urechi aude tot, spusele reprezentanților oficiali ne fuseseră confirmate pretutindeni: toți interlocutorii noștri ne vorbiseră de revoluția iminentă [...].

Pe stradă uniforma noastră continuă să atragă toate privirile. Uneori suntem luați drept români. Deseori ni se strigă: „Trăiască Franța!“ [...]

20 IANUARIE. PLECARE DIN KIEV Am părăsit Kievul pe vreme frumoasă [...].

Toți ofițerii ruși cu care vorbim ne repetă același lucru: ne anunță furtuna în norii care se adună. Toți oamenii aceștia instruiți, cultivați – dovadă fiind faptul că vorbesc limba noastră –, dau îngrijorărilor pe care le exprimăm același răspuns: „Revoluția va aduce un nou impuls războiului. Ne va descotorosi de trădători.“ [...]

Înaintăm spre sud din ce în ce mai lent. [...]

21 IANUARIE. STRĂBĂTÂND SUDUL RUSIEI Călătoria continuă șontâc-șontâc. Am străbătut toată ziua un peisaj tot înzăpezit, dar ușor diferit de cel al Rusiei de nord. [...]

Ca și în spatele frontului nostru francez, peroanele sunt acum aglomerate de soldați, sălile de așteptare sunt ticsite; pe liniile de garare, convoaie militare încărcate cu oameni, cai și mașini. Dar, în timp ce la noi un asemenea spectacol dă impresia unei activități trepidante, aici totul pare calm, lâncezind, adormit. [...]

Trenurile sunt supraaglomerate. Nu prea par să fie cunoscute pe aici vechile reguli de politețe franțuzească, fiindcă bărbații nici nu se gândesc să-și cedeze locurile femeilor care stau în picioare pe culoare. [...]

La 6 seara ajungem la Tiraspol. Ne înghesuim la bufetul plin de clienți unde, în schimbul a 10 copeici, ni se poate servi ceai. Însă paharele lipsesc și trebuie să stai la rând în spatele celui care bea, ca să-i smulgi din mână paharul de îndată ce l-a golit. Dar locomotiva fluieră... Ne urcăm în grabă din nou în vagon.

Trenul parcurge într-o oră distanța de 8 kilometri care ne desparte de Bender, situat pe Nistru, pe care-l traversăm fără să-l văd. La Bender, dăm buzna la bufet. [...]

La sfârșitul mesei intrăm în conversație cu un medic militar rus care ne povestește următoarele: se află în pană aici cu un tren cu material sanitar, de 42 de vagoane, care nu poate fi trimis mai departe. De altfel, începând de aici și până la frontiera română, calea ferată are o singură linie: linie de un debit insuficient și pe care circulația este prost organizată. Aceeași apatie domnește pretutindeni, combinată adesea, în plus, cu reaua voință. Revoluția mocnește. Va izbucni cu siguranță anul acesta. Vina este a guvernului. Împărăteasa e de partea Germaniei; trebuie suprimată. Țarul e slab și neputincios. Miniștrii sunt vânduți. Stürmer* era plătit de Germania ca să încheie pacea. Cum știu că nu vor dăinui, își bat joc de orice. Singurul lucru care amână revoluția este că poporul, țara vor război și victorie; or își dau seama că o revoluție în fața inamicului sub arme ar atrage după sine înfrângerea.

Așa vorbea medicul rus. Curând, trenul a sfârșit prin a porni din loc, tot foarte, foarte încet. [...]

22 IANUARIE. STRĂBĂTÂND BASARABIA De dimineață peisajul s-a schimbat. Firește, încă e zăpadă, dar Basarabia mi se înfățișează ca o înșiruire de dealuri, cu câmpii foarte înguste, cu arbuști și copaci; îmi amintește întru totul, prin peisajele sale, de ținuturile franceze. [...]

După-amiază continuăm să înaintăm, cu zvâcniri, între lungi pauze prin gări. Și chiar și așa, pe această linie unică, viteza este extrem de redusă. Rămânem ore întregi prin fiecare stație. Biată Românie care nu dispune, ca să fie legată de aliații săi și de lume, decât de această singură și jalnică linie de comunicare. Cum pot oare un front de război și o țară întreagă să se alimenteze prin acest tub capilar? Pe deasupra, după ce am auzit pe tot parcursul călătoriei, simpatia rușilor față de români pare mai mult decât dubioasă. [...]

---

* Boris Stürmer (1848–1917) fusese prim-ministru și ministru de externe al Rusiei în 1916 și susținuse încheierea păcii separate cu Germania. Acuzat de trădare, a fost arestat de Guvernul Provizoriu Rus. Avea să moară în septembrie 1917 (n. tr.).

Intrăm în conversație cu un jurnalist rus, corespondent de război la *Russkoe slovo*, care ne relatează lucruri în același timp interesante și îngrijorătoare... [...]

...Nu știm când ne-am pornit din nou la drum. Dar o zdruncinătură ne trezește. Ne aflăm într-o gară. Citim denumirea: Ungheni, capătul de linie rusesc. [...]

II

SOSIREA

23 IANUARIE. DE LA UNGHENI LA IAȘI Trebuie, așadar, să coborâm din tren. [...]

Apoi ne punem pe așteptat. Se pare că vom porni pe la ora 3. Deși suntem la capăt de linie, orarele nu sunt aici decât aproximative. Doi camarazi se interesează de soarta bagajelor noastre și de locurile de rezervat în trenul de Iași. Între timp un jandarm rus vine să ne ceară pașapoartele. [...]

Trenul face în continuare manevre. [...]

N-avem de ales, trebuie să așteptăm calmi plecarea. Ni se spune că vom porni îndată. Ceasurile noastre indică 7 și jumătate; 8; 9; 10. În fine, se pleacă de-adevăratelea. Trecem un pod: Prutul.

Am trecut granița. Iată-ne deci totuși ajunși pe acest pământ românesc atât de greu de atins. La picioarele podului, pe mal, un soi de fantomă cu aparență vag umană, un nefericit pierdut într-o așa-zisă uniformă, închipuită din zdrențe de toate felurile, stă în picioare, nu se știe prin ce miracol. Și chiar face de gardă, pentru că are în mână o pușcă... O pușcă! După acest amănunt, și doar după el, presupunem că acest spectru este un soldat. Primul soldat român pe care ne este dat să-l vedem! Asta să fie oare armata română în ajutorul căreia am fost trimiși? Ce jalnic spectacol al mizeriei în nemilosul și sinistrul peisaj înzăpezit!

Trenul înaintează, tot încet, prin câmpia mlăștinoasă, trece peste râuri înghețate. [...]

Se zăresc mahalalele Iașiului: căsuțe mici și prăpădite printre care mișună turme de ființe omenești în zdrențe. În

depărtare, pe un drum, se întâlnesc două șiruri lungi și negre, un convoi de mașini și trupe de întărire. [...]

Trenul oprește; pornește din nou; oprește iar. Să-l fi cuprins oare dintr-odată remușcările că înaintase prea repede? Iată-l că se dă înapoi cam un kilometru. După care se oprește locului din nou.

Unul după altul, ofițerii ruși care sunt în același vagon cu noi coboară și, cu valiza în mână, purced spre oraș pe jos. Să fie asta moda actuală pe aici?

Rămânem singuri, cei șase francezi – curierul Marelui Cartier ne-a părăsit pe drum îndreptându-se spre Stavka* –, ultimii „supraviețuitori“ din compartimentele goale. La nivelul nostru, pe liniile de garare, sunt înșiruite vagoane care staționează, desigur, de mult timp acolo, de vreme ce au fost transformate în locuințe sau în cazărmi pentru soldații ruși. Unele par chiar să fi pierdut orice speranță să mai circule vreodată, deoarece au prins rădăcini sub forma unor scânduri de urcat și coborât [...]. Nu departe de noi un porc se plimbă grav printre șine, în căutarea hranei greu de găsit. Pe o platformă fără acoperiș, niște zdrențăroși și-au întins prelatele; par că-și duc traiul acolo sub cort... Pe frigul ăsta?

În fine, pierzându-ne răbdarea și totodată împunși de foame, decidem ca trei dintre noi să rămână pe loc să păzească bagajele, iar ceilalți trei, printre care și eu, să mergem în oraș pe jos. Și astfel închei ca pieton acest mare periplu prin Europa.

Pe șina pe care o urmărim umblă aceiași zdrențăroși precum primul exemplar zărit la cotul Prutului. În pofida mizeriei și a văditei lor restriști, toți, fără excepție, ne salută [...], sunt deci militari. Dar în ce hal! Sunt încălțați cu un fel de sandale; picioarele le sunt înfășurate în cârpe, în chip de moletiere; poartă pantaloni strâmți și o manta de nedefinit, ca un pardesiu cu câteva resturi de fireturi. Umblă încet – lentoarea pare a fi

---

* Stavka, Marele Cartier General al armatei imperiale ruse, stabilit la Moghilev (Belarus) în 1915, după înaintarea trupelor germane spre est (n. tr.).

obligatorie în clima asta. Unii au mâinile goale; alții cară câte un drug de lemn. Brusc, unul se oprește; își acoperă fața pustiită cu mâna înnegrită de murdărie și rămâne împietrit, într-o atitudine de suferință intensă și de disperare. Camaradul care îl urma vine lângă el, pare să-l întrebe ceva, pe urmă apucă drugul scăpat de celălalt pe jos și-l ridică pe umăr; iar șirul indian își continuă înaintarea[1].

Acum soldații pe care îi întâlnim, în grupuri, sunt mai tineri; sunt încălțați cu aceleași sandale, dar poartă uniforme adevărate, desperecheate de altminteri, murdare, descusute, rupte, sfâșiate, din care lipsește uneori câte o bucată întreagă de stofă. Pe cap un soi de căciulă jegoasă, ceva între chipiu și caschetă de polițist. Este oare posibil să se fi trimis asemenea zdrențe omenești să înfrunte în luptă formidabilele trupe germane? Să fie asta armata pe care avem misiunea s-o reorganizăm ca să facem din ea un instrument al victoriei?

În apropierea gării, trecerea se îngustează și numărul șinelor nu e mai mare de șase. Trei linii de toate pentru alimentarea și înarmarea unei țări întregi aflate în război!

Iar în plus, de când mergem, n-am văzut trecând nici un convoi, în nici o direcție. Soldați în zdrențe lucrează fără vlagă la manevrarea șinelor. [...]

Ajungem în fine la primele clădiri ale gării. Acum va trebui să ne facem înțeleși de români. Ne cuprinde teama. [...]

Ne facem curaj și intrăm într-o infirmerie unde gem și tremură vreo patru-cinci nefericiți, lângă două infirmiere și un medic român. Ne îndreptăm spre grupul lor și întrebăm, destul de timizi, dacă nu se-ntâmplă să fie printre ei cineva care vorbește franțuzește. Una dintre cele două doamne ne răspunde de îndată, privindu-ne cu o ușoară ironie: „Păi bine,

---

1. După 40 de ani, toate detaliile acestei scene scurte mi-au rămas la fel de clare în minte. Din spectacolul acelei mizerii și al instinctivei solidarități dintre acei amărâți a țâșnit brusc în mine o profundă simpatie pentru poporul român, pe care am păstrat-o neștirbită de atunci.

domnilor, aici toată lumea vorbește franceza!" Uf! E plăcut să auzi așa ceva.

Suntem imediat conduși, la cererea noastră, la bufet, unde găsim câțiva medici militari francezi care tocmai se pregăteau să plece și care ne dau informații suplimentare. S-a făcut ora trei. Aerul tare de afară și marșul ne-au ascuțit foamea. Aruncăm o privire prin bufet. Este o sală mare, într-un stil care imită goticul; majoritatea geamurilor sunt sparte. Nemții au ajuns până aici? întrebăm noi. – Nu, nu am văzut nemți. Dar sunt ruși în oraș, mulți ruși. Așa că...

Aruncăm o privire spre galantare și vitrine: complet goale. [...]

Totuși reușim fără prea mare dificultate să comandăm niște lucruri simple, dar care umplu stomacul. [...]

Astfel aprovizionați și cu moralul bine refăcut, ne ducem la Legația Franței. Atașatul militar nu este acolo, dar, chiar și fără el, cerem să fim declarați sosiți [...].

Mergem la Banca Moldovei să schimbăm banii rusești pe bani românești. Pentru 100 de ruble primim 260 de lei. Ceea ce face ca francul, în mod normal egal, să ajungă la 1 leu 50.

Mergem iar la gară să vedem dacă cei trei camarazi rămași să ne păzească bagajele au ajuns deja. Dar nu, trenul nu s-a urnit. Se eternizează la marginea orașului.

Revenim deci la primărie ca să ne facem rost de biletele pentru locuință. Pe culoar, o mulțime și o harababură indescriptibile. [...] Oamenii se înghesuie și se cațără pe teancuri de dosare probabil stivuite inițial de-a lungul zidurilor, care treptat s-au întins pe jos, prăvălite, prăbușite, și peste care ești nevoit să calci. Este vorba, se pare, de arhiva care a fost evacuată din București. Le trebuie mult noroc celor care se încumetă să-și caute acolo dosarul de care au nevoie. [...]

Așteptarea a fost foarte lungă. Dar iată-ne în fine înarmați cu prețioasele adrese. [...] S-a înnoptat deja. Străzile sunt foarte slab luminate. [...]

Prima casă: cădem în pline tratative între locatari și doi ofițeri români care, când spunem ce dorim și arătăm biletul nostru de cazare, ni-l arată pe al lor, perfect identic. Cum au ajuns înaintea noastră, au prioritate. Nu ne rămâne decât s-o luăm din loc. Plecăm deci mai departe.

A doua casă: ciocănim îndelung. Nimeni nu răspunde. Dar e lumină în interior. Deci este cineva. Insistăm. In fine, de dincolo de ușă se face auzită o voce temătoare de femeie [...]. Ne deschide și se scuză, în franceză: „Iertați-ne. Ne temeam să nu fie ruși. Așa că înțelegeți. Dar francezi! Intrați, domnilor! Ne face mare plăcere."

Intrăm în apartamentul locuit de două femei și, prezentându-le biletul de cazare, spunem ce dorim. Ni se arată camera disponibilă: fără pat; o simplă canapea îngustă și prea scurtă ca să te poți lungi. [...] Cele două doamne sunt, de altfel, de o amabilitate înduioșătoare și se explică atunci când deschid pentru noi albumul cu fotografii de familie și ne arată portretul fratelui uneia dintre ele în uniformă franceză: este soldat în Regimentul 2 al Legiunii străine. A fost rănit la Arras. Sunt atât de amabile, încât decidem ca unul dintre noi să revină să locuiască aici. Pornim din nou mai departe.

A treia casă: înaintăm pe bâjbâite printr-o curte urât mirositoare; o luăm pe o scară întortochiată și urcăm. Auzind voci în spatele unei uși, batem și intrăm: pătrundem într-o încăpere în care se află trei sau patru persoane cu fruntea încinsă cu o legătură. De ce oare? Le spunem de ce ne aflăm acolo; cu un gest ni se arată camera care ne este pusă la dispoziție: tot fără pat, o simplă canapea de dimensiuni reduse. Ca vai de lume!

A patra casă: suntem rugați să urcăm la etaj. Ni se arată o cameră convenabilă. Ni se va face patul pe o sofa. Se va aprinde focul. Ca și mai înainte, ni se vorbește franțuzește. Sunt foarte amabili.

A cincea casă: sania alunecă pe o stradă lungă, foarte lungă, mărginită de case scunde, fiecare înconjurată de o grădină.

Pesemne că ne îndepărtăm spre periferie. [...] Găsim numărul căutat. Ne întâmpină o femeie în vârstă și un tânăr [...]. Vorbesc amândoi puțin franțuzește. În pofida distanței de parcurs până aici, este interiorul cel mai înstărit pe care l-am văzut. Are un pat și covor pe jos. Hotărât lucru, e cea mai bună încăpere de până acum. Camaradul meu Levy, ca șef de grup și ca să se prevaleze totodată și de acceptul meu, îmi propune de îndată ce am ieșit: „Am putea păstra această locuință pentru noi doi, fiindcă e cea mai bună." Și e foarte mirat că nu sunt de acord. Mi-ar fi rușine față de ceilalți.

A șasea casă: o căutăm îndelung. [...] Aici avem de-a face cu un popă bătrân, însoțit de o servitoare cu un strabism accentuat. Sfântul bărbat are aerul de a nu înțelege boabă de franceză. Dar nu-i decât o aparență [...]. Sfârșește prin a ceda și ne deschide ușa unei camere unde sunt îngrămădite o mulțime de așternuturi. Refuză însă să ne monteze un pat. Nu vrea nici să ne primească în seara asta. Nu are timp acum să se ocupe de noi. Atunci îi vorbim sec și, anunțându-l să nu-și facă iluzii că nu vom reveni, plecăm trântind ușa.

Odată terminat turneul de explorare, ne întoarcem la primărie unde declarăm că am găsit doar patru camere în loc de șase. Atunci, oftând, ofițerul român, care pare să-și fi constituit o mică rezervă pentru cazuri neprevăzute, ne înmânează o nouă adresă unde vom găsi, se pare, o cameră cu două paturi. Mai mult de-atât nu poate face pentru noi.

Mergem iar la gară, unde trenul nostru de dimineață a sosit în sfârșit la 7 seara. I-au trebuit opt ore ca să parcurgă ultimii doi kilometri. Între timp s-a făcut 8 și jumătate. Îi găsim pe cei trei camarazi care ne așteptau nerăbdători, cu bagajele. Ne împărțim camerele și, cum e destul de târziu, pornim în căutarea unui local unde să luăm cina.

Chiar în piața gării se află mai multe corturi din care, când ne apropiem, simțim vagi mirosuri de bucătărie. Informându-ne, aflăm că este o instalație rusească, exclusiv rezervată armatei ruse. Decidem totuși să încercăm să intrăm.

La ușă, un ofițer rus care căsca gura pe acolo, văzând uniformele noastre franțuzești, ni se adresează amabil și se prezintă fără fasoane: Purișkievici*! În cursul convorbirii pe care am avut-o cu el, ne-a comunicat că a fost deputat în Duma. S-a purtat de la bun început cât se poate de gentil cu noi, adăugând la salut aceste cuvinte: „Francezi! Ce plăcere. În fine, niște aliați adevărați!", ceea ce ne-a confirmat impresia despre sentimentele prea puțin călduroase pe care le nutresc rușii față de români[1].

De cum a aflat ce dorim, Purișkievici ne-a poftit să intrăm, ne-a ajutat să găsim loc și ne-a recomandat ospătarilor. Meniul nu era foarte variat: omletă, cârnați, pâine neagră rusească, ceai. Dar ceaiul rusesc avea față de cel de la bufetul românesc marele avantaj de a fi dulce.

Cu stomacul astfel aproape satisfăcut, am revenit la gară ca să ne luăm bagajele de mână și am urcat în sanie împreună cu camaradul cu care voi locui.

Soarta ne-a trimis destul de departe de centru, la un bătrân profesor de desen care vorbește doar germana, dar a cărui soție, precum și fiul lor știu franțuzește. În pofida orei târzii la care ne prezentăm, am fost primiți cu desăvârșită amabilitate. [...]

Camera nu avea două paturi, cum zicea biletul de cazare. Dar cu amabilitate gazdele noastre au acceptat să ne pună o saltea pe jos și să ne aducă restul de cearșafuri necesare. Pe urmă, după ce ne-au întrebat dacă avem tot ce ne trebuie, s-au făcut nevăzute. Rămași singuri, ne-am împărțit camera. [...]

24 IANUARIE. IAȘI De îndată ce ne-am trezit, bătrâna slujnică a casei a venit să pună lemne în sobă [...]. Focul nu se stinsese

---

* Vladimir Mitrofanovici Purișkievici (1870–1920), om politic rus, ultraconservator; a participat, alături de prințul Iusupov și marele duce Dmitri, la asasinarea lui Grigori Rasputin (n. tr.).

1. Am aflat curând după aceea că, fiind implicat în asasinarea lui Rasputin, Purișkievici găsise c-ar fi bine s-o șteargă spre front ca să se facă uitat... Asta dacă admitem că a te ocupa de o cantină în piața gării din Iași ar putea fi considerat drept un post pe front.

de tot peste noapte și a pornit din nou aproape de la sine. Isteț sistem!

Stăpâna casei în persoană ne-a adus cafeaua cu lapte și pâinea prăjită. Am mâncat micul dejun cu mare poftă, pe urmă ne-am făcut toaleta. După aceea, am plecat la gară!

Pe drum întâlnesc alți camarazi cu care ne rătăcim. [...] Aceeași mulțime jalnică ce ia cu asalt brutăriile la ușa cărora se îngrămădește în ciorchini compacți. Pe străzi, o hărmălaie.

Uniformele soldaților nu sunt nici pe departe strălucite. Ofițerii, în schimb, care-s foarte mulți, la fel ca mobilizații noștri pe loc de la Paris, au haine elegante. [...] De departe le poți uneori confunda uniformele cu cele franțuzești: de unde utilitatea chipielor noastre roșii. Civili de toate speciile: unii mai înstăriți, dar majoritatea în zdrențe.

Numeroase convoaie de căruțe trase de cai sau de boi și mânate de indivizi cu căciulă țuguiată din blană neagră, dar nimic din îmbrăcămintea lor nu aduce a uniformă. Ne salută însă. Pentru noi este singurul indiciu c-ar fi militari. Căruțele sunt trase ba de doi boi, ba de trei sau patru cai. Uneori, în căruță este transportat unul dintre aceste animale, sleit de puteri. Bietele dobitoace costelive, suferă și ele calvarul războiului și mor în tăcere pentru patria oamenilor.

Și pretutindeni ruși. Pe case, de altfel, drapelele român și rus fraternizează – mai bine decât cele două popoare. Rușii merg încet în coloane mari și greoaie de câte opt, intonându-și melodiile lente [...]. Înaintează greoi, bine îmbrăcați, purtând o raniță și o gamelă, uneori un baston; nici o pușcă. Cei mai mulți, tineri. Când coloana se oprește, se prăbușesc la pământ, muți. Zi și noapte, ni se spune, trec necontenit. Mă întreb ce-or fi gândind în sufletul lor sumbru. Mi-e foarte milă de ei că, lăsându-se în voia sorții, fără să bombăne, fără să se plângă, merg să lupte pentru niște idei pe care nu le înțeleg. [...]

La gară, abia la capătul a numeroase demersuri și cercetări găsim vagonul cu grosul bagajelor noastre. Le încărcăm în sănii, apoi urcăm și noi și ne îndreptăm spre locuințe. [...]

25 IANUARIE. IAȘI Dimineața trece pe negândite. Șeful de grup a plecat din Iași la Cartierul General ca să primească ordine pentru noi. [...]

Ceea ce-i mai complicat aici este să mănânci. Când ne-am întrebat gazdele unde ne sfătuiesc să mergem la masă, ne-au răspuns fără ezitare: „La hotelul Traian!" Însă, cum în localul acela se întâlnesc toți refugiații din Muntenia, să ajungi să mănânci acolo nu-i atât de ușor pe cât pare. [...] Astă-seară am împărțit masa cu niște ofițeri ruși care au fost toți nespus de amabili cu noi. [...]

Ni se comunică avansarea noastră în grad.

26 IANUARIE. IAȘI Calitatea noastră de ofițeri francezi ne oferă avantaje de aprovizionare extrem de prețioase în perioada asta de lipsuri pentru civili. Astfel că de dimineață, însoțiți de proprietarul nostru cu care pe drum vorbim cum putem în germană, mergem, colegul meu de cameră și cu mine, la Manutanța centrală unde, la vederea unui bon pe care îl prezentăm, ni se livrează 10 kg de zahăr, 5 kg de cafea, 5 kg de săpun și 1 kg de ceai. Este o pleașcă pentru gazdele noastre cu care am împărțit imediat la înapoiere aceste articole rare drept răsplată pentru gentilețea și micul dejun pe care ni-l oferă. La Manutanță au împins amabilitatea până la a ne pune la dispoziție un soldat care să poarte toată încărcătura până acasă. Bacșișul nostru l-a făcut fericit. [...]

Camaradul nostru plecat să aducă ordinele care ne privesc trebuie să revină la noapte. Trebuie să fim pregătiți ca să plecăm mâine seară să ne alăturăm regimentului. [...]

27 IANUARIE. IAȘI Șeful de grup nu s-a întors astă-noapte cum fuseserăm anunțați. [...]

Seara aflu că sunt afectat unei divizii neangajate în luptă din regiunea Vaslui. Trebuie să părăsesc Iașiul mâine.

28 IANUARIE. IAȘI [...] Așteptăm în biroul comisarului. Aici se sparge grupul nostru de șase. Unul rămâne la Iași. Este „șeful" nostru Levy. Cu ocazia vizitei sale la Cartierul General s-a descurcat. [...]

De altminteri, trebuie să recunosc că și eu am ceva noroc: ceilalți camarazi ai noștri pleacă la diviziile de pe front, în vreme ce eu sunt afectat unei divizii neangajate în luptă. În plus, întâmplarea face că la trenul pe care trebuie să-l iau este atașat vagonul special al generalului Berthelot, care se întoarce din Rusia. [...]

29 IANUARIE. VASLUI Am ajuns la Vaslui de dimineață, la ora 7.45. Ne-au trebuit aproape nouă ore ca să parcurgem 70 de kilometri. E adevărat că am trecut printr-un loc unde se produsese o teribilă catastrofă de cale ferată. În timpul unui coborâș, la Ciurea, frânele au cedat și trenul a înaintat în mare viteză până ce a deraiat. Niște vagoane au luat foc și s-a produs, se pare, un măcel* înspăimântător... În vremuri de război, nu se moare numai pe front.

Vaslui este sediul Corpului V Armată român la care sunt afectat. Trebuie să mă prezint în fața locotenent-colonelului francez de Roincé. Puțin după ora 8 ajung în oraș. [...]

Dau peste ofițerul aghiotant, care mă duce la biroul lui. Corpul de armată nu și-a încheiat încă manevrele pe care le efectuează pentru a ajunge în cantonamente stabile. Camaradul meu este de părere că, pentru a merge la unitatea mea, e mai bine să aștept ca aceasta să ajungă la amplasamentul definitiv. Va anunța sosirea mea șefului său. Curând revine și îmi spune că acesta nu mă va primi, fiindcă este bolnav, dar îmi ordonă să plec imediat la statul-major al diviziei mele. Acolo să mă prezint comandantului Drouillard, care va fi șeful meu direct și mă va îndruma spre regimentul meu.

Mă duc deci la gară să mă informez asupra orei de plecare a trenului: între orele 4 și jumătate și 7 seara, mi se spune. Face parte deci din obiceiurile locului să se aproximeze la

* În catastrofa feroviară de la Ciurea din 31 decembrie 1916 (13 ianuarie 1917, pe stil nou), considerată a fi cea mai mare produsă vreodată în România, au murit în jur de 1.000 de soldați și civili, dintre care foarte puțini au fost mai apoi identificați (n. tr.).

maximum, cel puțin deocamdată, în privința mersului trenurilor. [...]

Mă trezesc, încă de la ora 2 după-amiază, singur pe străzile Vasluiului, neavând nimic de făcut decât să aștept plecarea trenului.

Orașul numără, după cum mi s-a spus, 10.000 de locuitori în vremuri normale. Dar nu aduce nici pe departe cu ceea ce numim în Franța „oraș". Prăvăliile, aparținând toate, se pare, evreilor, sunt mai modeste decât cele mai modeste magazine sătești de pe la noi. [...]

Chiar și în acest târg umil, ca și la Iași, convoaiele trec neîntrerupt: în cele rusești, formate din vehicule mai solide trase de cai puternici și cu escorte cu săbii în bandulieră, soldații sunt îmbrăcați corespunzător; cele românești sunt alcătuite din căruțe de țară muribunde, ale căror roți patinează uneori, incapabile să întoarcă, fiind trase de mârțoage pipernicite și costelive sau de boi lenți, dar puternici. Aici conducătorii fără uniforme sunt îmbrăcați în zdrențe ce par a fi resturi de costum național. Pe toate drumurile, cât vezi cu ochii, șirurile de vehicule se târăsc, unul după altul, sau se depășesc când vreunul oprește ca să hrănească animalele: atunci se aruncă în fața animalelor, în zăpadă, un braț de fân, de paie sau de trestii și, în timp ce ele adună această hrană prăpădită, oamenii își dezmorțesc picioarele sau se încălzesc bătând pasul pe loc, și ronțăie un colțuc de pâine cu o bucățică minusculă de slănină. Uneori câte o căruță are drept încărcătură doar stârvul unui cal pe care fârtații lui își dau ultima suflare ca să-l care Dumnezeu știe unde. Oare la ce bun să se care acele cadavre? [...]

...Mă duc la gară, unde șeful mă anunță că trenul care va trece este format doar din vagoane de marfă; dacă îmi convine, îmi dă voie să mă sui. Accept, ca să ajung mai repede în satul Grajduri, sediul statului-major al diviziei mele. [...]

Se făcuse beznă de mult când, la 8 seara, am ajuns la destinație. Soldații se înghesuie să-mi dea jos bagajele. În biroul șefului de gară găsesc un sublocotenent român trimis să mă aștepte. Urcăm tot bagajul meu și ne suim și noi într-o sanie

trasă de boi care ne poartă încetişor peste câmpul pustiu, fiindcă satul unde mergem e la un kilometru şi jumătate depărtare. La plecare, însoţitorul meu îşi scoate la iveală din etui un revolver, pe care îl ţine în mână. Îmi explică cele două motive pentru această măsură de precauţie: o dată, ca să ne apere de lupii care bântuie în haite prin partea locului şi care au atacat de curând un ţăran şi căruţa lui, dar şi ca să le inspire respect ruşilor care cam obişnuiesc să-i atace pe drumeţii singuratici. [...]

Sosim fără piedici. Oprim întâi la casa unde-mi voi lua eu camera în primire: merg s-o văd şi mi se înghesuie bagajele acolo. Pe urmă ghidul meu mă conduce la popota statului-major al diviziei, unde iau cina cu vreo şapte sau opt ofiţeri români care mă primesc cu multă cordialitate. Sunt infinit mai bine primit în acest sătuc din fundul Moldovei decât fuseserăm noi la Christiania, la Stockholm şi mai ales la Petrograd!

Generalul nu este acolo. Cât despre comandantul francez căruia am primit ordin să mă prezint, s-a auzit de el; se ştie că trebuie să vină; dar nu e deloc sigur că va fi văzut foarte curând. Astfel că, până acum, pentru mine, şefii strălucesc prin absenţă. [...]

La 10 şi jumătate mă despart de camarazii mei şi [...] mă duc să mă culc. Mi s-a făcut focul în cameră. Mi s-a întins aşternutul pe o canapea. Dar stau foarte puţin de vorbă cu noile gazde, care nu vorbesc franţuzeşte. Cred că mă aflu la învăţătorul din partea locului.

30 IANUARIE. GRAJDURI Din camera alăturată cred că mi s-au pândit mişcările pentru că la câteva minute după ce m-am sculat a apărut un băiat – fiul, sau servitorul? – care-mi face semn să merg să-mi fac toaleta la bucătărie. Acolo, cu toate protestele mele, ţine să-mi toarne chiar el apa din ulcior pe mâini, pe prosop şi pe periuţa de dinţi. Mărturisesc că politeţea asta mi se pare indiscretă şi deloc pe placul meu. Mi se face din nou focul. [...]

Șeful de stat-major român, care deocamdată este autoritatea cea mai ridicată în grad, îmi spune că va întreba la corpul de armată cum să procedeze cu mine, deoarece comandantul francez care mi-e superiorul ierarhic direct tot n-a sosit, și nu se știe nimic de el. Dar tocmai îmi aduce la cunoștință intenția lui, când apare un soldat care mă anunță că sunt chemat la telefon. [...] De la corpul de armată aflu că, până la apariția comandantului francez așteptat și pentru moment evaporat, voi rămâne aici, și nu mă voi alătura regimentului, ținând loc de interimar. Iată-mă deci ocupând funcția de adjunct al șefului de stat-major. Cât de repede se avansează în ierarhie pe aici! [...]

Toată lumea este mereu foarte amabilă cu mine. [...]

31 IANUARIE. GRAJDURI Scularea la ora 8. Băiatul casei (încă nu știu dacă este fiul sau servitorul) vine să-mi facă focul. Ca și în ajun, sunt obligat să-mi fac toaleta sub îndrumarea lui și sub privirile atente ale tatălui [...].

Pe urmă merg la statul-major al diviziei. Mă instalez la birou. Și imediat un soldat îmi aduce ceaiul. Cât de răsfățat sunt!

În corespondența zilei găsesc un anunț către ofițerii francezi, potrivit căruia guvernul român le va oferi gratuit o manta și o căciulă. [...]

Șeful meu necunoscut mă anunță că va sosi peste două zile. Îmi convine, pentru că-mi doresc să ajung la destinația finală.

După-masă, între timp, mi-am cusut singur pe unul dintre bluzoane al treilea galon, în prealabil descusut de pe altul. Trebuie să port insignele noului meu grad. Sunt mândru de mine fiindcă am făcut o treabă mai bună decât croitorul din Iași. [...]

1 FEBRUARIE. GRAJDURI Este încă lumină afară. [...]

Cum a trecut ziua asta? Să recapitulăm. Mai întâi, aseară la sfârșitul cinei a sosit aici un camarad francez, afectat pe lângă unul dintre regimentele diviziei. Mi-a anunțat venirea iminentă a doi alți camarazi care, neavând vechimea în grad ca să fie avansați căpitani, rămân locotenenți. Cel mai tânăr

dintre ei va fi suplimentar; în această calitate mă va înlocui aici, în timp ce eu mă voi duce la regiment. Trebuie deci să-l pun la curent cu situația de aici așa cum îmi apare acum și să merg imediat la post.

Mi-am petrecut deci dimineața cu succesorul meu căruia i-am transmis ce știam și consemnele. [...]

...După cină, m-am înapoiat în cameră, însoțit de lătraturile unor câini care nu par deosebit de francofili. [...] S-a făcut miezul nopții. E momentul să-mi sting rustica lampă cu gaz.

2 FEBRUARIE. FRANCIUGI* Iată-mă deci ajuns la capătul călătoriei. Mâine se împlinește o lună de când am părăsit Parisul. [...]

După prânz suntem doi ofițeri francezi care plecăm în același timp, fiecare la regimentul său. Dispunem de două sănii: una pentru bagaje, cealaltă pentru noi. Pe o vreme foarte senină, clipind din ochi din cauza scânteierii zăpezii în soare, pornim în galopul căluților noștri robuști care ridică în jur un praf sclipitor. [...]

Ajungem în satul unde e cantonat regimentul la care a fost afectat camaradul meu. Săniile opresc în fața casei colonelului său. Colonelul nu este acolo. Comandantul care-i ține locul are cap de nemțălău și poartă ochelari. Nu știe o iotă franțuzește. Dar cei din jurul lui sunt tot foarte amabili; iar eu nu sunt lăsat să plec mai departe decât după ce am luat ceaiul. Salutat de toți soldații pe care îi impresionează, desigur, cele trei galoane aurii de pe chipiul meu roșu, părăsesc satul purtat din nou de galopul saniei mele. Nu mai am decât 2 sau 3 kilometri de parcurs până în satul Franciugi, destinația mea finală, cantonament al colonelului care comandă Regimentul 63/79 infanterie. Acest număr dublu arată că unitatea a fost constituită prin fuziunea regimentelor de infanterie 63 și 79 (formațiuni de rezervă), care au fost rău de tot puse la încercare de luptele precedente și de retragere.

---

* Transcris și Frănciugi, în epocă. În prezent Frenciugi, sat în județul Iași (n. tr.).

La destinație, am dat peste o ospitalitate și o amabilitate neașteptate și încântătoare pentru mine. Colonelul tocmai ieșea din școala unde este instalat biroul său. Mă prezint. Abia îmi răspunde, dar îmi face semn să vin cu el. La început sunt puțin neplăcut surprins de această primire. Intru cu el într-o casă în care mă prezintă... soției și fiicei lui. De astă dată sunt total uimit, pentru că în Franța nu se obișnuiește ca ofițerii în campanie să-și ia cu ei familia în furgoanele regimentului. Dar doamnele îmi explică în modul cel mai firesc posibil că sunt refugiate și că, în consecință, nu există un adăpost mai bun pentru ele decât singura casă convenabilă din localitatea unde se găsește soțul și tatăl lor. Aceasta are drept locatare permanente două evreice germane originare din Bucovina: tot mamă și fiică. Colonelul și ai lui dispun de două camere: una e sufrageria, cealaltă e dormitorul. Se pune imediat problema cazării mele; dar nu înțeleg prea bine cum e gândită. Între timp conversația ia o turnură tot mai familiară și cordială. Fiica colonelului, de vreo 18-20 de ani, este departe de a fi o frumusețe; dar e foarte drăguță; aflu imediat că ar fi licențiată în matematici. Înțelege germana și vorbește franțuzește, ceea ce mă liniștește. Cât despre colonel, doar bâiguie câteva cuvinte, lucru care explică rezerva sa de la început. Mama, în schimb, înțelege bine limba noastră; dar îmi spune de la bun început că nu vrea să se servească de ea în conversație, de frică să nu se facă de râs. [...]

Inițial fusese prevăzută pentru mine o cameră în casa învățătorului; dar se pare că sunt acolo copilași care scâncesc. Cu toate protestele doamnelor evreice, teoretic stăpânele casei, colonelul decide să mi se atribuie o cameră, care până atunci fusese ținută închisă cu mare grijă, chiar în clădirea în care ne aflăm. [...] Niște ordonanțe îmi aduc bagajele și aprind focul. Colonelul îmi pune de altfel imediat la dispoziție o ordonanță, prezentată cu numele „Ilie".

După ce mă instalez, iau cina singur cu colonelul, soția lui și fiica. Aceasta din urmă decide că va fi profesoara mea de română, în timp ce eu voi fi profesorul ei de franceză. La terminarea

mesei, alături de evreica cea tânără, care, după ce s-a săvârșit luarea în posesie a camerei mele, s-a înseninat repede, și cu concursul sublocotenentului aghiotant al colonelului, se organizează un mic concert: pian și două viori. Sunt luate la rând toate cântecele franțuzești cunoscute.

La ora 11 mergem la culcare [...]. Când mă retrag în noua mea locuință, apare ordonanța ca să-și ofere serviciile; și nu renunță decât atunci când, în fața insistențelor lui, mă resemnez să-i dau voie să-mi scoată cizmele și ciorapii! Ceea ce mă jenează teribil.

Să rezumăm: primirea aceasta simplă, amicală, familială mi-a făcut cea mai mare plăcere. Mă așteptam atât de puțin la așa ceva! Până și locuința, în acest colțișor izolat din Moldova, este splendidă! Într-un loc atât de-ndepărtat, după inevitabilul sentiment de dezrădăcinare pe care-l implică orice călătorie de acest gen, am o impresie extrem de reconfortantă. Nu, într-adevăr, nu puteam visa la ceva mai bun!

III

IARNĂ DE AGONIE

3 FEBRUARIE. FRANCIUGI La 6 și jumătate vine ordonanța să facă focul. La 7 și jumătate mă scol. La 8 și jumătate iau cafeaua cu lapte alături de familia colonelului Buciumeanu. La 9 plec cu el cu sania.

Regimentul este cantonat după cum urmează: statul-major și mitralierele aici; un batalion la 3 kilometri; un al doilea batalion la 4 kilometri; al treilea la 15. Mergem să le vizităm pe primele două. Le găsim făcând exerciții. Colonelul dă instrucțiuni ofițerilor. [...]

În cinstea mea, colonelul dă o masă foarte copioasă pentru România actuală: aspic de gâscă (din păcate, cu usturoi!), mămăligă cu brânză, pe urmă și abia atunci ciorbă cu varză acră (care mi se pare foarte apreciată aici), sau tocană cu mămăligă, la alegere. După care, friptură de porc cu cartofi, cremă cu albușuri bătute... Ce festin! Mă întreb, cam îngrijorat, ce mănâncă soldații între timp.

Pe frontul francez, în orice unitate soseam, nu ezitam niciodată ca, înainte de prima masă, să mă aplec peste oalele bucătarilor ca să văd ce li se servea oamenilor. Știu bine că, aici, am avansat în grad și în funcții. Totuși mi-a rămas această preocupare, mai ales în circumstanțele actuale. Dar am impresia că, dacă în toiul mesei mi-aș exprima o asemenea dorință, acest lucru ar fi privit cu neplăcere.

Și pe urmă colonelul este atât de atent cu mine! Am aflat după-amiază că a fost nemulțumit de modul cum s-a servit prânzul și că s-a dus la bucătărie unde a făcut reproșuri violente personalului pentru că am fost tratat prost. Se pare că a și lovit

pe unul dintre vinovați! [...] În sinea mea sunt foarte contrariat. Mai întâi, nu admit ca un superior să-și bată inferiorul. În plus, știind că din cauza mea s-a întâmplat asta, mă simt într-un fel complice la un act pe care îl dezaprob. În fine, atitudinea excesivă a „amfitrionului" meu începe să mă îngrijoreze: în legătură cu omul, mai întâi, iar pe urmă cu intențiile sale în privința mea. Va trebui să fiu cu ochii-n patru.

După masa de prânz s-a răsfoit pentru mine albumul de fotografii de familie și am fost pus să-l admir îndelung pe fiul lor, ofițer de artilerie într-un regiment învecinat. Pe urmă am vorbit despre serviciu cu colonelul, cel puțin atât cât a fost posibil. Și m-am retras la mine ca să lucrez. [...]

Am început să-mi instalez nimicurile în jur, ceea ce-mi dă impresia unei vieți aproape normale.

Cum să nu fiu copleșit de o asemenea primire, de un asemenea debut? Chiar dacă mă văd astfel răsfățat în casa asta, ajung să mă tem să nu fie totul cumva prea frumos ca să fie adevărat...

4 FEBRUARIE Reintru în singurătatea camerei mele. Ordonanța, după ce m-a descălțat – căci întotdeauna trebuie să suport asta – și după ce mi-a adus zilnicul pahar cu apă și dulceața, a așteptat în spatele meu, în poziție de drepți, până i-am făcut semn că poate pleca. [...] Mă deranjează distanța asta mare pe care cred c-o observ aici între ofițer și soldat. O ierarhie, da, perfect de acord. Dar nu o prăpastie!

Astăzi, la sculare, după ceai – tot la masa colonelului –, m-am dus la biroul regimentului ca să mă inițiez în alcătuirea regimentului românesc și în funcționarea rotițelor sale. Așa mi-am petrecut dimineața.

Cum îmi exprimasem dorința de a merge să mănânc la popota ofițerilor ca să fac cunoștință cu ei – oare nu aveau de gând să mă lase singur? –, s-a hotărât că vom merge să dejunăm toți împreună... cu soția și fata colonelului. De altfel, mi s-a mai spus, oarecum ca să-mi taie avântul: „Veți vedea că e cam

sărăcăcioasă popota: opt ofițeri cu totul, sublocotenenți toți, asta-i tot ce există în sat."

Sala de mese comună e instalată într-o căsuță de țărani, cu acoperișul de paie. La sosirea noastră, toată lumea s-a ridicat în picioare. Prezentări conform protocolului. [...] Remarc, prinsă cu ace de perete, o pancartă modestă din hârtie albă pe care, în onoarea mea, s-a scris cu creioane albastru și roșu, dintre cele trei culori ale drapelului nostru: „Vive la France et la Roumanie!" [...] Din păcate, din cauza dificultăților de limbă, conversația este pentru mine cam slăbuță în timpul mesei. [...]

La ora 4, mă duc cu colonelul să trecem în revistă companiile de mitraliere. Ninge cu fulgi mărunți. La sosirea noastră sună goarna. Trecem cu un aer demn prin fața șirului de oameni nemișcați. Colonelul le spune câteva cuvinte care rămân misterioase pentru mine; toți răspund aclamând. În clipa aceea apare, ajungând la regiment, un căpitan care va lua comanda unui batalion și care vorbește bine franțuzește. Revenim acasă.

Mă cufund în încăperea mea din care sunt extras puțin înaintea cinei, fiind din nou invitat împreună cu farmacistul. În timp ce colonelul lucrează pe urmă în camera lui lângă soție, seara se desfășoară pentru noi, tinerii, cu puțină muzică și diverse jocuri de societate anodine. Sigur că aș fi preferat să citesc; este totuși mult mai agreabil decât nopțile petrecute în tranșee, pe care nu le pot uita.

La masă, coloneleasa se încăpățânează să nu scoată un cuvânt franțuzesc și mă îndoapă punându-mi cu forța în farfurie porții enorme care, precum celebrul ficat al lui Prometeu, cresc la loc pe măsură ce sunt devorate: din nou brânză cu mămăligă [...], limbă, rață cu varză și drept desert compot de dovleac care la început mi se pare straniu, dar se dovedește foarte bun.

5 FEBRUARIE Dimineață m-am dus cu sania cu colonelul la primul batalion din C. Am plecat la 8 și jumătate. În timp ce el se ocupa de verificarea efectivelor, ceea ce mi se pare a fi

obsesia lui, eu supravegheam exercițiul. Însoțit de un sublocotenent de rezervă care vorbește foarte acceptabil franțuzește, mi-am exprimat observațiile, imediat traduse de însoțitorul meu. Toate acestea, firește, se petrec pe câmpul unde zăpada ajunge până la genunchi înainte de a fi călcată în picioare. Dar dacă te miști nu ți-e frig.

Ne-am întors acasă pe la amiază. [...]

Prânz cu farmacistul și sublocotenentul aghiotant Popescu, la masa colonelului. Hotărât lucru, asta devine pentru mine o pensiune regulată. Ceea ce-mi provoacă griji: oare unde vor să ajungă? Coloneleasa mă copleșește în continuare cu mâncare, folosind toate șiretlicurile ca să-mi umple din nou farfuria și ca să fiu servit primul: totul, de altminteri, fără nici un cuvânt franțuzesc.

După-amiază m-am dus să văd compania de mitraliere făcând exerciții. Revenind, le-am găsit pe cele două tinere din casă luând o gustare. A trebuit neapărat să mă așez și să fac ca ele: și nu am scăpat fără să mi se ofere o felie enormă de dovleac copt. Cu regimul ăsta, am să mă îngraș. Și asta, paradoxal, într-o țară unde mulți oameni nu găsesc nimic de mâncare. Mi se pare că aici e totuși ceva în neregulă... Acum tocmai m-am eschivat lăsându-le pe domnișoare să cânte [...]. Trebuie să mă pun la curent cu o mulțime de lucruri și să comunic zilnic observațiile și remarcile mele superiorului meu la divizie.

Cât despre colonel, am avut astăzi prin interpretul meu confirmarea impresiei pe care mi-o făcuse la prima întâlnire: un bătrân cu ochelari de cal. La război, s-a ascuns întotdeauna când era vorba de lupte; dar e foarte dur cu soldații săi și cu ofițerii. Cunosc specia asta și am suportat-o pe propria-mi piele în tranșeele franțuzești. Numai că acolo nu puteam ridica vocea; în timp ce aici, dimpotrivă, mi se cere să vorbesc. Și nu am de gând să mă lipsesc de acest privilegiu.

În cele câteva zile de când ne cunoaștem, nu l-am văzut niciodată pe omul meu arătând un cât de mic interes pentru problemele legate de exerciții și instrucție. Până acum, în rela-

țiile mele de serviciu cu el, mi-a făcut impresia unei ființe lipsite de voință; spune amin la tot ce propun. Lucru, de altfel, destul de avantajos pentru eficacitatea rolului meu aici.

Astăzi a fost o vreme minunată; soarele strălucea frumos pe zăpada scânteietoare. Peisajele sunt splendide, cu sătucurile cu case albe și albastre presărate pe dealuri, cu săniile agile care lunecă peste drumeaguri invizibile. Frigul e mult mai puțin dezagreabil decât umiditatea noastră din Franța, desigur cu condiția să ai cu ce să te încălzești în casă. [...]

Aud clinchet de linguri. Pesemne că mi se pune iar tacâmul la masa colonelului. M-am dus hotărât să pun capăt acestui exces de drăgălășenie. În numele familiei, tânăra mi-a spus cu un aer ușor înțepat: „Vă simțiți cumva rău cu noi?" Ce să răspund la asemenea întrebare? Nici n-ar fi o politică înțeleaptă să tai toate punțile. Să mai așteptăm...

6 FEBRUARIE Ora 11 seara. Ziua asta în aer liber m-a cam istovit. Patul îmi face semn că mă așteaptă. Cu toate acestea, micul meu raport zilnic este o disciplină care nu admite nici o slăbiciune. Deci, să rezumăm!

De dimineață m-am dus la exercițiul unei companii de mitraliere, la capătul satului. Când sosesc, ofițerul, conform ritualului, îmi prezintă unitatea și-mi dă onorul. Am stat acolo mai bine de o oră și jumătate. Și, în timp ce priveam activitatea, ieșite din casele lor albastre și sprijinindu-se de gardurile din lemn ale curților, țărăncile, îmbrăcate în culori vii, stăteau nemișcate, întoarse spre mine. Dar nu purtau ciorapi, în picioare aveau un fel de papuci. Una umbla cu picioarele goale prin zăpadă!

Prânzul, tot la colonel. Am învățat ceva nu despre arta războiului, ci în materie culinară: că macaroanele se pot servi și ca desert. La sfârșitul mesei, coloneleasa a răsturnat în farfuria mea o piramidă din aceste delectabile paste fierte în unt, peste care a presărat apoi din abundență zahăr pudră, ca o ninsoare, și nuci măcinate. Rezultatul operațiunii este excelent.

Astfel săturat, am plecat în sanie cu colonelul ca să vizităm un batalion. Dar pe drum am primit ordin de la comandantul francez al diviziei să mă duc la el. Imediat s-a pregătit altă sanie pentru mine. Între timp vorbesc cu căpitanul comandant al batalionului, foarte drăguț, foarte inteligent, foarte amabil. Pare să aibă mare încredere în mine și, în general, în ofițerii francezi. Îmi descrie jalnicele condiții de trai și de cazare, mai ales ale oamenilor.

La ora 4 pornesc la drum singur. Distanța e mare până la Grajduri. Nici vizitiul și nici eu nu cunoaștem bine cărarea, care dispare sub zăpadă, ca toate celelalte. Atelajul nostru galopează fără oprire. Ce rezistență! Deodată trecem, aproape atingându-l, pe lângă un stârv de cal fără îndoială lăsat acolo de un convoi precedent: un stol de corbi s-a abătut asupra lui; sinistrele păsări negre au devorat deja aproape toată carnea [...].

În fine, la căderea nopții am ajuns la capătul puterilor. Îmi găsesc camarazii francezi din celelalte regimente ale diviziei adunați lângă comandantul care ne dă instrucțiuni.

După care plecăm iar. Fac cea mai mare parte a drumului în aceeași sanie cu camaradul meu de regiment cel mai apropiat. Schimbăm impresii între noi. Acasă la el suntem primiți de familia română cu aceeași extremă amabilitate. Ultima bucată de drum o fac pe urmă de unul singur. Ajung la Franciugi abia la 8 și jumătate: ...colonelul și familia m-au așteptat cu masa de seară!

Și, ca să-mi închei ziua, cei ai casei sunt atât de insistenți, încât mă văd silit să-i las să mă inițieze într-un joc de cărți, deși am oroare de așa ceva... În fine, singur!

7 FEBRUARIE De dimineață, după micul dejun constând în pesmeți [...] pe care îi înmoi îndelung în ceai ca să devină mai moi, eu și colonelul am plecat iar cu sania. Cădeau fulgi mici și deși, care ascundeau cărările de pe câmp și făceau siluetele cailor și mai greoaie, și mai lente. Pe ultima bucată de drum a bătut vântul din față. Fulgii care ne șfichiuiau păreau pumni cu nisip aruncat necruțător în față. Pleoapele și sprâncenele

mi s-au acoperit de o pojghiță de gheață ca niște lentile de ochelari. Pe drum am observat același leș de ieri, dar corbii îl curățaseră și mai bine.

Ne trebuie două ore ca să ajungem la divizia de la Grajduri. Aici sunt adunați coloneii români din cele patru regimente, având fiecare alături câte un aghiotant francez, precum și personalul român și francez al statului-major. Am ascultat conferința unui colonel de artilerie francez. Pe urmă am luat cu toții masa de prânz acolo.

După care fiecare membru al misiunii a primit o manta românească largă și foarte confortabilă, cu dos din blană de miel, cu guler mare și mâneci lungi. Exact ce trebuie pentru o zi cum e azi. În plus, am fost răsplătit cu o căciulă specifică zonei; din păcate, nu-mi încape capul, și alta nu am. Să așteptăm deci fie să se lărgească ea, fie să se micșoreze capul!

Ne-am înapoiat pe o vântoasă care sufla a vijelie, ridicând nemiloasă zăpada fină și măturând-o atât de bine, încât se dezgoleau dâmburile. Când ne bătea în față, nu mai vedeam absolut nimic la patru metri. Doar o pulbere albă. Am ajuns totuși fără piedici. Ni s-a servit ceaiul. Eu am lucrat până la cină. [...]

8 FEBRUARIE Din nou s-a făcut 11 seara! Proiectaserăm ieri cu colonelul să vizităm al treilea batalion la 12 kilometri de aici. Dar, cum vijelia nu s-a potolit, „patronul“ a renunțat. M-am mulțumit atunci să inspectez cantonamentele din sat.

Am început cu bucătăria de campanie. Drept masă, oamenii primeau o supă conținând puțină carne de proastă calitate (în teorie, fiecare câte 300 grame cu os; mai exact, 300 grame de oase cu câteva resturi de carne), puțină fidea și ceapă. Și 500 grame de pâine. Rația de zahăr e de 25 de grame pe zi... Îngrozitor de puțin!

Pe urmă am intrat în mai multe căsuțe acoperite cu paie. Se intră, în general, printr-un vestibul unde se află uneltele și unde se crește o capră, o oaie sau o vacă. De aici se trece în adevărata și singura încăpere a casei. Pământ bătătorit pe jos. O

sobă mare din lut și cărămizi, văruită în alb și al cărei horn ajunge direct în pod. Fumul se răspândește acolo fără să fie îndreptat în afară; se împrăștie pe unde poate. E adevărat că, în felul ăsta, se pierde mai puțină căldură. Dar mi se pare foarte periculos pentru c-ar putea izbucni un incendiu.

Nici un pat demn de această denumire: scânduri, pături, uneori o saltea proastă de paie. În general, altfel, pe jos e măturat cu grijă; încăperea dă impresia de curățenie. Soldații dorm laolaltă cu țăranii în aceeași cameră. Puzderie de copii: câte trei, patru, cinci, șase, claie peste grămadă. Unii sunt desculți, îmbrăcați în cămăși zdrențuite, cu pieptul descoperit, goi până la mijloc, fie în partea superioară, fie în cea inferioară. Și ce miros!

Cum încăperea e mică, soldații dorm pe jos. În unele cazuri, n-au loc suficient ca să se culce și stau ghemuiți toată noaptea. Nu peste tot bolnavii stau separat de cei sănătoși. Am văzut răniți care au fost retrimiși la unitate înainte să se fi vindecat: rănile le sunt acoperite cu niște cârpe dezgustătoare; tremură din cauza febrei. Medicul spune că nu mai are nici un medicament. Mi-am stăpânit repulsia stârnită de miros și oroarea pe care o resimțeam în fața unui asemenea spectacol și m-am aplecat asupra acestei nefericiri, m-am amestecat în mizeria asta, din păcate neputincios să le aduc vreo ușurare materială și, dată fiind necunoașterea limbii, incapabil să le spun și cea mai neînsemnată vorbă de încurajare.

După prânz, în pofida sfaturilor colonelului și ale familiei sale care spuneau că vremea este prea proastă ca să plec la drum, m-am dus cu sania în satul Căzănești, unde se află unul dintre batalioanele noastre. M-a însoțit farmacistul; îl simpatizez tot mai mult pentru că, dintre toți, mi se pare cel mai sensibil la mizeria infinită a soldaților. Medicul este din ce în ce mai invizibil. Nu pare să fie prea încântat că-mi vâr nasul în sectorul lui. Motiv în plus, desigur, ca indiscreția mea să fie utilă. Doar Roșianu, farmacist fără farmaceutice, care ar putea folosi penuria asta drept justificare pentru o totală trândăvie, pare să se intereseze de problemele sanitare și de bolnavi. Cum

nu e niciodată năzuros, fac un obicei din a-l ruga să mă însoțească în vizitele astea. Sosind împreună cu el în stare bună, în ciuda prezicerilor care mi se făcuseră, convoc ofițerii în mica școală din sat și le țin o scurtă cuvântare. Cei care vorbesc franțuzește se întrec în amabilități. Simt din partea lor o primire sincer cordială. Nu bănuiam, acum trei ani, în aceeași perioadă, că voi ocupa într-o zi catedra unei mici școli de sat moldovenesc.

Am mai vizitat cantonamente; mi s-a oferit ceai. Am revenit noaptea; cum trebuia să trecem printr-o pădure, am fost nevoit să iau un revolver ca să alung lupii în caz de nevoie. Din fericire, a fost o precauție inutilă.

Întors acasă, am luat cina, apoi am lucrat.

9 FEBRUARIE Cum stabiliserăm, m-am sculat la 7 ca să plecăm cu sania eu și farmacistul care s-a oferit din nou să mă însoțească, în loc să rămână să lenevească în cameră. Apreciez tot mai mult implicarea lui, iar el pare să-mi caute tovărășia. Să tragem folos spre binele tuturor.

Colonelul n-a avut curajul să înfrunte călătoria la care purcedem. Este vorba doar de vreo cincisprezece kilometri! Dar, cu vremea din ultimele zile, zăpada e complet răscolită. S-a acumulat în văi, unde caii se afundă până la piept. În alte părți, dimpotrivă, a fost măturată de tot, iar atunci sania, neavând pe ce să lunece, răzuie pământul gloduros. În ambele cazuri, viteza este aceeași: foarte lentă; iar caii se istovesc.

Vremea e minunată, [...] un peisaj magnific!

Pe alocuri, pe marginea cărării zace un stârv de cal în care scotocește câte un câine înfometat. [...]

Ajungem la ora 11. Căpitanul comandant al batalionului vorbește foarte puțin franțuzește. Mă duc să vizitez câteva cantonamente: aceleași căsuțe, cu aceiași plozi în zdrențe. Infirmeria este o sală în care sunt îngrămădiți pe o mână de paie bolnavi cu frisoane: nici măcar o doctorie!

Iau prânzul cu căpitanul și câțiva ofițeri care vorbesc franțuzește. Casa e cea mai frumoasă din sat, un „conac“: o

construcție frumoasă de inspirație germană; suntem serviți de o impunătoare slujnică originară din Bucovina.

După prânz asist la exercițiu; pe urmă le vorbesc ofițerilor timp de o oră și jumătate.

La 5 plec. Pe tot drumul trecem pe lângă șirul nesfârșit al unui convoi rusesc: vehicule de toate modelele, bucătării pe roți, chiar și un automobil și o caleașcă – furate Dumnezeu știe de unde, precum și o vacă provenind fără îndoială din jefuirea vreunei ferme românești. Vehiculele se afundă, hurducându-se, în zăpadă până la osie. Sunt escortate de conducători când călări, cu pușca în bandulieră, când pe jos, ca să-și încălzească picioarele când le e prea frig. Ajung acasă la 6 și jumătate.

Astă seară este prezent fiul colonelului: a venit din satul din apropiere unde este cantonat regimentul său de artilerie. Toată această familie de ofițeri pare mirată de comportamentul meu; nu înțeleg de ce mă duc zilnic să bat câmpul, și pe o asemenea vreme. Confruntați cu ceea ce eu consider drept îndeplinirea firească a datoriei de zi cu zi, mi se par înstrăinați, dezorientați, deopotrivă cam stânjeniți și admirativi. Când ceea ce fac aici e atât de ușor, în comparație cu ce am îndurat doi ani și jumătate!

10 FEBRUARIE Ora 7 seara. Dimineața, trezit la ora obișnuită. De îndată ce am luat micul dejun, mă duc la școala unde mă așteaptă o sanie și noul meu ofițer interpret. Iată-l deci pe prietenul meu farmacistul eliberat de funcțiile sale benevole. Deoarece colonelul a decis să atașeze persoanei mele un sublocotenent. Este un anume Buricescu, ofițer rezervist, profesor de română și franceză la liceul din Călărași*.

Am plecat, așadar, amândoi pe o vreme foarte frumoasă spre satul învecinat: 40 de minute cu sania. Aici l-am cunoscut

---

* Ion F. Buricescu, sublocotenent în acea vreme, avea să relateze pe larg întâlnirea și prietenia ulterioară cu Marcel Fontaine, în jurnalul său ținut pe front *Pe margini de prăpastie. Însemnări din războiul pentru întregire*, editat de Asociația Generală a Ialomițenilor, în 1939 (n. tr.).

pe căpitanul Naum*, pe care nu-l mai văzusem încă și care este, se pare, puțin și poet. Înțelege și vorbește o franceză aproximativă. Am asistat timp de o oră și jumătate la exercițiu; pe urmă m-am întors în sat, unde le-am ținut ofițerilor micul meu discurs. Și am revenit acasă. [...]

Colonelul și-a pus în cap să mă facă să mănânc purcel de lapte la frigare – un regal, se pare –, așa că a trimis astăzi o ordonanță să facă 20 de kilometri pe jos prin zăpadă ca să găsească un purcel în alt sat. Nefericitul s-a întors cu coada-ntre picioare și s-a ales c-o muștruluială severă. Așa se face că nu am pe stomac acest fel de mâncare așa-zis delicios, dar care nu mă tentează deloc; în schimb, o am oarecum pe conștiință pe ordonanță, istovită și mustrată. Spun oarecum, fiindcă am vaga bănuială că în toată povestea asta n-am fost decât un pretext și că în fond, mai ales din propria-i lăcomie, ținea atâta comandantul regimentului să aibă pe masă un purcel fript. La desert mi s-a dat să gust un dulce turcesc cu făină de susan: „halva". Are un gust bizar la început, dar care se transformă repede într-un soi de vino-ncoa'.

După-masă am lucrat pe brânci la stabilirea unui program de instrucție pentru regiment și mă desprind din treaba asta cam îndobitocit. Planul prevede drept dată finală 23 aprilie. Mai avem deci aici zile frumoase în perspectivă... Frumoase? E un fel de a spune. Pentru că viața soldaților este cumplită. [...]

Fiica colonelului a găsit un mijloc infailibil să mă scoată din camera mea când mă refugiez acolo ca să lucrez: cântă la pian în încăperea de alături *Marseilleza* pe care a învățat-o pentru mine cât am lipsit de acasă. Să fac pe surdul ar fi din partea mea o mârlănie. Așa că...

11 FEBRUARIE În momentul când scriu aceste rânduri, se înalță o voce în încăperea alăturată care este camera colonelului. [...]

---

* Andrei Naum (18 august 1875–18 august 1917), poet și traducător, tatăl viitorului poet Gellu Naum. Înrolat voluntar în 1915 și rănit de două ori, a rămas în continuare pe front, murind eroic în bătălia de la Mărășești, când fiul său avea doi ani. V. și *infra*, însemnarea din 8 aprilie, p. 109 (n. tr.).

Hotărât lucru, asta e liturghia! Iată o religie practică! De ce să te deranjezi, când poți cere să ți se țină slujba acasă!... Preotul oficiază în camera unde în curând se vor cânta șansonete franțuzești de café-concert! Curios e că eu sunt cel care se simte stânjenit!

Cum nu se fac exerciții duminica, astăzi nu m-am dus să cutreier împrejurimile. De altfel, am lucrat fără pauză, întâi la stabilirea programului pentru instrucția cu mitralierele, pe urmă la pregătirea unei expuneri pentru ofițeri despre pușca franțuzească, din care tocmai au sosit la regiment numeroase lăzi. Culmea e că pușca asta nu mai este deloc la fel cu cea cu care mi-am făcut serviciul militar și pe care am învățat cândva să o demontez și montez la loc cu ochii închiși. Pe de altă parte, uitasem cu totul o mulțime de amănunte pe care a trebuit să mi le caut, pe bâjbâite, în memorie. [...]

După prânz, au venit de la companiile din împrejurimi câte un ofițer care să asiste la expunerea mea despre pușcă. M-am dus deci la școală ca să le prezint ce aveam de spus.

Înapoiat în camera mea, mi-am terminat programul pentru mitraliere. [...]

Între timp, discut anumite subiecte cu colonelul, pe apucate, pe cât de diplomatic pot. Fiindcă trebuie să obțin de la el necesarul, fără să-l agasez în vreun fel. Îmi dau seama cât de deranjant poate să fie pentru un ofițer de carieră cam încremenit să se trezească supus controlului sau chiar autorității unui ageamiu de căpitănaș străin care îi dă peste cap toate obiceiurile.

În privința instrucției, e de acord fără rețineri cu toate propunerile mele. În toate celelalte privințe însă, cam protestează. În plus, foarte des și din amor propriu, mă asigură că a înțeles ce i-am explicat, câtă vreme în realitate nu este deloc așa sau interpretează lucrurile exact pe dos. [...]

Zgomotul farfuriilor care se așază pe masă se îmbină în mod ciudat cu vocea popei care continuă să-și turuie liturghia.

12 FEBRUARIE [...] Dimineață m-am dus cu colonelul să vizitez companiile cantonate la Franciugi. Dar el nu s-a ocupat deloc

de exercițiu. După un sfert de oră, s-a săturat să mai stea cu picioarele în zăpadă și a plecat. [...]

M-am înapoiat acasă puțin înainte de amiază să iau masa. Fiindcă trebuie să mă resemnez: am fost luat în pensiune definitiv. Și sunt tot timpul obligat să mă apăr de amabilitatea colonelesei care, tot fără să-mi vorbească, îmi umple farfuria exagerat, chiar și cu mâncăruri care nu-mi plac în mod deosebit.

După masă, m-am hotărât să plec călare. [...] Am vizitat alt batalion și am stat de vorbă îndelung cu căpitanul care vorbește o franceză inteligibilă, chiar dacă destul de stâlcită. [...]

Înapoi la Franciugi, am aflat că, în lipsa mea, a venit statul-major al diviziei împreună cu ofițerul său francez. Am fost deci prins în flagrant delict de exercitare a funcțiunilor: nu voi putea fi acuzat că profit de independența mea de fapt, departe de orice control, ca să lenevesc în cameră. Bineînțeles că acești domni n-au fost prea încântați de vizita lor, în special sub aspectul curățeniei. Îmi frec mâinile și mă întreb curios ce va spune colonelul, pe care toți ofițerii săi îl consideră un incapabil. [...]

13 FEBRUARIE De dimineață, conformându-mă ordinelor lui, l-am însoțit pe colonel până la poligonul din apropierea satului. Încă sub influența observațiilor care i se făcuseră ieri, era acru. A început prin a critica un exercițiu pe care îl prescrisesem eu. Atunci i-am demonstrat categoric că am dreptate; a bătut imediat în retragere și mi-a susținut energic ideea.

Ne-am înapoiat în sat împreună, pe jos. Cum trebuia să trecem prin zăpadă printr-un loc alunecos și cum mă țin mai sigur pe picioare decât el, i-am împrumutat bastonul meu, gest de curtoazie de care n-am întârziat apoi să mă căiesc.

Pe drum l-am îndemnat să viziteze cu mine câteva case unde sunt cantonați soldați. Prima în care am intrat era postul de poliție. A chemat afară garda și, după ce au fost aliniați toți în fața noastră, s-a înfuriat dintr-odată. Din ce motiv? N-am înțeles nimic, dar brusc, cu vârful de fier al bastonului meu pe

care se sprijinise până atunci, a început să-i lovească peste față pe caporal și pe sergent, care stăteau drepți, nemișcați, în fața lui. În Franța victimele ar fi sărit la el. Aici nefericiții gradați încasau loviturile cu stoicism. Auzeam lovitura bastonului pe dinții și maxilarele bieților oameni. Fierbeam în mine! Culmea era că îi lovea cu un obiect care-mi aparținea; mă simțeam responsabil pentru netrebniciile lui. Dar dacă i-aș fi smuls bastonul din mână, ar fi declanșat un scandal teribil. M-am stăpânit așadar și ne-am văzut de drum. Uitându-mă în urmă, i-am văzut pe cei doi nefericiți care își scuipau sângele în zăpadă și se ștergeau la gură cu mâna, fără să lase să se întrevadă nici cea mai mică indignare. Sper ca, în ciuda aparențelor de moment, treaba asta să aibă urmări; eu, cel puțin, voi avea grijă. [...]

Mi-am încheiat dimineața ocupându-mă de hârțoage. După masa de prânz am plecat în sanie împreună cu colonelul în satul Crăciunești (o oră). În școala unde le vorbisem ofițerilor, colonelul a ținut și el o expunere. Este o sală micuță cu pereții impecabil văruiți, la fel cum sunt în toate casele, cu trei ferestre foarte mici care pesemne că nu se deschid niciodată pentru că nu au cârlige. Mesele fără călimări. În chip de catedră, o măsuță acoperită cu o față de masă. Într-un colț este agățată o iconiță. Drept material didactic: o hartă a Europei, alta a României, cu Basarabia încadrată cu verde (așa cum Alsacia-Lorena noastră este încadrată cu violet). Verdele este culoarea speranței, câtă vreme violetul e cea a doliului. Românii să fie oare mai încrezători în viitor decât noi?

Deasupra catedrei sunt agățate trei portrete despre care cred că sunt al eroului național Ștefan Viteazul*, al primului suveran Alexandru Cuza și al regelui actual Ferdinand I.

Mai jos, două gravuri istorice: de o parte, o faptă eroică a lui Ștefan Viteazul; de cealaltă, România, reprezentată ca o femeie ținând pe genunchi doi copii care plâng, Muntenia și Moldova, și care privesc disperați dincolo de un curs de apă

* Autorul îl confundă pe Ștefan cel Mare cu Mihai Viteazul (n. tr.).

(Prutul) cum un cazac călare așază pe crupă cu forța o fetiță în lacrimi: Basarabia. Două cuvinte simple drept legendă: „Răpirea Basarabiei". Cât de limpede se explică astfel sentimentele românilor față de ruși!

Revenim acasă la căderea nopții. Vremea s-a răcit iar; cerul e mohorât. Cârduri dese de corbi se rotesc necontenit peste întinderile pustii.

14 FEBRUARIE Este aproape 7 seara. [...] Plecat de dimineață cu colonelul, în sanie, spre un batalion îndepărtat. De acolo, după masa de prânz, m-a însoțit un ofițer până în primul sat, unde l-am dojenit oarecum pe un sublocotenent care nu făcea lucrurile cum se cuvine, și am vizitat câteva case ca să văd cum stau oamenii. Când treceam, țăranii bătrâni cu păr cărunt și lung își scoteau căciulile respectuos și, tânăr fiind, mă simțeam puțin stânjenit.

Revenit la sediul batalionului, cu colonelul care rămăsese acolo să scotocească printre hârtii, am plecat mai departe cu sania. În alt sat am mai intrat în câteva case în care se jucau în jurul sobelor copii îmbrăcați doar în cămășuțe. Pe urmă ne ducem până într-un cătun unde, se pare, bântuie râia: localnicii sunt țigani, oameni pe care românii îi disprețuiesc profund. Femeile au trăsături regulate, de o frumusețe aspră; cu o indolență de prințesă orientală, își întind medicului mâna pe care se află, în general, simptomele cele mai evidente ale bolii. Curățenia fețelor și a brațelor lor contrastează cu murdăria respingătoare a costumului. Prin ușa rămasă deschisă ca să iasă putoarea cât de cât, doi purcei intră guițând și explorează cu râtul un leagăn pus pe pământ, în care dă din mâini un copilaș îmbrăcat sumar.

Ne urcăm iar în sanie și, pe drumurile sau, mai exact, cărările abia vizibile, ajungem la căderea nopții în sat și acasă, unde toată familia ne iese în întâmpinare.

15 FEBRUARIE [...] Comandantul Drouillard îmi anunțase vizita sa în dimineața asta. Astfel că de la 6 și jumătate eram deja sculat. O oră mai târziu îmi făceam apariția călare pe poligonul

de exercițiu în același timp cu prima companie. Vrând s-o iau pe o scurtătură, calul s-a afundat brusc în zăpadă până peste piept și nu a reușit să iasă decât făcând sărituri ca de ied, iar când am prins răgazul, prudent, m-am grăbit să descalec, fără să las hamul din mână. Când am găsit drumul cel bun și calul s-a scuturat îndelung, am încălecat din nou și am ajuns la destinație fără alt incident. Am stat acolo până la 11, în pofida vântului rece și foarte neplăcut. Dar comandantul nu a venit. Spre rușinea mea, de altminteri, deoarece colonelul care venise aștepta și el lângă mine. Am vorbit de instrucție și am căzut de acord în toate privințele. [...]

La 2 m-am dus iar călare la poligon. Bate un vânt înspăimântător și înghețat, [...] așa că am intervenit pe lângă colonel să nu mai scoată companiile. [...]

Pe urmă am dat o raită prin sat ca să supraveghez exercițiul care trebuia să continue în curți. Inspecția odată terminată, am revenit acasă să lucrez puțin. Căpitanul comandant al batalionului de aici a venit la mine în cameră [...]. E foarte cumsecade! Ideile noastre concordă în multe puncte. [...] După ce a plecat, colonelul, îngrijorat de faptul că mă înțelesesem atât de bine cu căpitanul, a venit să mă iscodească. Am fost foarte evaziv. O fi socotind că sunt crunt de nerecunoscător că-i accept ospitalitatea, dar că mă împotrivesc când spune ceva care nu-mi place. Dar eu nu țin să locuiesc sub același acoperiș cu el și să mănânc la masa lui. De numeroase ori am încercat să evadez, să-mi reiau libertatea. El este cel care mă ține prizonier. Prizonier cu trupul, fie, deoarece relațiile s-ar învenina cu siguranță dacă aș schimba acum locuința. Dar prizonier cu sufletul? Nu. Nu sunt dintre cei care se lasă cumpărați.

Afară vântul suflă în continuare a vijelie; înăuntru este atât de cald, încât i-am făcut semn ordonanței să nu mai pună lemne pe foc [...].

16 FEBRUARIE 6 jumătate seara. Tocmai m-am înapoiat. [...] Trebuie să mă pun pe lucru, să-mi redactez ordinele zilnice.

Fiindcă aici am ajuns. Am constatat într-adevăr că, dacă îi spuneam ceva colonelului, dădea din cap, dar nu făcea nimic. Astfel că în fiecare seară îmi redactez ordinele pe care le încredințez ofițerului interpret, care le traduce. Pe urmă ele sunt comunicate companiilor. Aseară, colonelul a suprimat, fără să-mi spună nimic, un ordin. Așa că de dimineață i-am spus: „Ordinul pe care l-am dat îl primisem de la statul-major. L-ați suprimat. Voi comunica mai sus." Imediat s-a schimbat la față, a bâiguit ceva, după care a aprobat tot ce cerusem.

Astă seară nu sunt deloc mulțumit de ce am aflat peste zi; astfel că am de gând să pun punctul pe i. Și poate să fie sigur că voi raporta la divizie. Dacă se vrea cu adevărat întinerirea cadrelor armatei române, el trebuie incontestabil să facă parte dintre primii îndepărtați, și voi avea eu grijă de asta. [...]

Un lucru nu pricep: de când sunt aici, mănânc gratuit la masa lui, iar ei refuză cu îndârjire să-mi plătesc partea. Marea mea bănuială e că nu scot bani din buzunarul lor, fiindcă toată bucătăria folosește din alimentele și fondurile regimentului. Este chiar posibil ca prezența mea și rațiile la care am dreptul să-i ajute să explice niște cote masive. Dar cum să scap din asta fără să stârnesc un scandal? Ultima oară când am insistat să-mi achit nota, tânăra, drept ultim argument în sprijinul refuzului, s-a dus să ia din camera lor un sertar plin cu bancnote și monede, pe care mi l-a pus sub nas spunându-mi pe un ton supărat: „Vezi bine că avem bani, n-avem nevoie de-ai dumitale." Iar cele două femei păreau adânc jignite de insistența mea, de parcă aș fi fost un mârlan fără maniere. În orice caz, dacă reușesc să-mi țină prizonier stomacul, nu vor izbuti să facă la fel cu conștiința mea.

De dimineață m-am dus la poligonul satului însoțit de căpitanul care știe franțuzește. [...]

M-am dus acasă pentru prânz. Pe urmă, la ora 2, în șa! Urmat de ordonanță, am mers călare la 6 kilometri de aici ca să inspectez o fracțiune a regimentului. Constat cu plăcere că

sunt întotdeauna bine primit de ofițeri. [...] Și resimt sănătoasa oboseală fizică a unei zile petrecute în aer liber.

17 FEBRUARIE Aseară, în prezența soției, a fiicei și a celor doi comeseni obișnuiți, l-am bruftuluit pe colonel, așa cum plănuisem. Dat fiind că, în pofida aerelor sale de bătrân ramolit, este mai curând irascibil, a început să se înfurie. Dar, cum nu știe decât puțină franceză, nefericitul, în furia lui, nu-și mai găsea cuvintele; gesticula și bolborosea în asemenea hal, cât pe ce să-i râd în nas.

Am reușit totuși să-mi păstrez demnitatea. L-am luat de sus, iar până la urmă totul s-a aranjat spre mulțumirea mea. Soția și fiica lui priveau scena destul de mirate, dar fără să îndrăznească să intervină. Explicația odată încheiată, mi-am dus hârtiile în cameră și am revenit la masă, glumind cu domnișoara.

După masă mi-am redactat ordinele, deoarece nu avusesem timp înainte. Pe urmă a trebuit neapărat să accept o partidă de cărți, ca să arăt că nu sunt ranchiunos. [...]

De dimineață, un colonel trecea în revistă caii, așa că n-am putut lipsi din sat. [...] După-amiaza s-a încheiat cu o conversație cu ofițerul interpret venit să ia ordinele.

18 FEBRUARIE Aflu că atât colonelul, cât și soția lui sunt foarte mirați că nu le comunic toate hârtiile care îmi vin de la divizie. Atâta pagubă. Regret că ei nu înțeleg. Eu socotesc că, dimpotrivă, colonelul ar trebui să-mi arate toată corespondența sa, de vreme ce mă aflu aici ca să controlez dacă execută bine ordinele superiorilor.

Nu știu dacă mă înșel, dar am impresia că, de când îmi arăt colții și îmi permit să mă răstesc la colonel, familia lui este și mai amabilă față de mine. De câte ori vine să mă vadă un ofițer, i se aduce în cameră o băutură răcoritoare. În după-amiaza asta mi s-a adus de băut și când eram singur. Fiica a reapărut chiar adineaori ba cu prune uscate, ba cu un fel de turtă-dulce românească. Aceste gesturi nu m-au împiedicat să-i trimit comandantului meu un raport oarecum mai sever despre cele constatate aici.

Deodată, mare emoție pentru colonel și familia lui. Au fost anunțați că generalul comandant al corpului de armată* va veni să treacă în revistă regimentul. Atunci să vezi forfotă! Colonelul tremură. Coloneleasa apelează la mine pentru compunerea meniului, fiindcă generalul fără îndoială va veni să ia prânzul la ei. Tot regimentul va ajunge la capătul puterilor. Reîncep bazaconiile din vremuri de pace. Se vor pierde mai multe zile de instrucție. Se va deplasa un batalion care, după 15 kilometri parcurși pe jos prin zăpadă, va petrece noaptea în condiții jalnice. Pe scurt, o oboseală în plus pe capul unor soldați care ar trebui menajați, o pierdere de timp. Să ne lase să ne facem treaba! Să nu mai vină să ne sâcâie!

Mi-am petrecut dimineața scriind și lucrând. La dejun, au fost invitați colonelul de artilerie și doi șefi de batalion. [...]

19 FEBRUARIE În vederea trecerii în revistă de către general, care are loc mâine, statul-major al diviziei va veni aici încă de cu seară ca să ia cina și să doarmă. Poate împreună cu comandantul meu. Nu m-ar deranja, fiindcă aș vrea să-i vorbesc ceva mai amănunțit despre situația mea de aici.

Familia colonelului se poartă în continuare foarte curtenitor cu mine. Încă de dimineață mi s-a adus un păhărel cu vișine în alcool, luate din Muntenia când cu refugiul. [...]

20 FEBRUARIE Mi-am încheiat după-amiaza de ieri vizitând cantonamentele din sat, vârându-mi nasul cam peste tot, chiar – și mai ales poate – acolo unde nu mirosea deosebit de bine. La înapoiere am găsit acasă personalul statului-major al diviziei. Am luat ceaiul cu toată lumea; după care mi-a fost imposibil să mă retrag. Am găsit momentul să stau puțin de vorbă cu șeful statului-major, despre care mi s-au spus lucruri bune și care mi se pare foarte simpatic. I-am povestit multe din ce se petrece aici. Iar el nu a ezitat să-mi spună că în regimentul acesta voi avea mai mult de lucru decât camarazii mei

* Este vorba despre Ion Istrate/Istrati, om politic și general român, fost aghiotant al regelui Carol I; comandantul Corpului V Armată în anii 1917–1918 (n. tr.).

în celelalte regimente din divizie. Pe scurt, lucruri care, deși rostite în termeni voalați, sunt destul de clare pentru a-mi întări ideea, atât de răspândită în jurul meu, că acest colonel al meu nu e nici pe departe vreun caracter distins.

Cină, apoi seară destul de lungă petrecută cu taclale și muzică, timp în care colonelul, foarte agitat, se preocupă mai ales de prânzul de a doua zi cu generalul. Nu-mi dă impresia că s-ar gândi câtuși de puțin la meniul soldaților.

La miezul nopții mă retrag la mine. [...]

De dimineață, scularea la ora 7. Colonelul e din ce în ce mai neliniștit. La ora 8 suntem pe teren, unde începe să sosească regimentul, așezându-se în linie. Ne-am străduit să salvăm aparențele, cum fac soldații de pretutindeni; iar în general aspectul material al trupelor este mult mai bun decât la sosirea mea aici. [...]

Sosește colonelul comandant al brigăzii. Schimbăm câteva cuvinte. Pe urmă vine statul-major al diviziei. Și așteptăm. Soldații sunt pătrunși de frig... În fine, într-un mic vehicul cu patru roți, își face apariția generalul: înalt, foarte drept, părul alb; figură destul de simpatică. Totuși, câte nu mi s-au povestit despre el!...

Trece prin fața regimentului, urmat de statul-major: ofițeri adjuncți, șefi de serviciu, medic, farmacist, până și popa cu un potcap cilindric din catifea violetă și a cărui sutană e mai lungă decât mantaua. Bineînțeles că fac parte din alai. În unele locuri ne afundăm în zăpadă până la genunchi.

Generalul are cel puțin ideea bună de a nu tărăgăna lucrurile. Ordonă să se retragă companiile. Vizitează în fugă câteva cantonamente, ca să pară că se interesează de bunăstarea soldaților. Se declară satisfăcut. Cea mai bună dovadă că nu a văzut nimic. După care se grăbește să-și ia rămas-bun, fiindcă refuză să rămână la prânz.

Ne înapoiem acasă, unde suntem 20 la masă. Colonelul respiră ușurat! Și începe masa. Durează mult mai mult, și am impresia că asta îi interesează în mod special pe participanți. Au și de ce: creier ca aperitiv, tocană de miel, vițel fript (totul fără

legume). Uitam păhărelul de țuică de prune care se servește aici ca aperitiv, înainte de masă. Pe urmă se aduce pe un platou mare un purcel de lapte fript, întreg, nedecupat, încă prevăzut cu cap și coadă, căruia i s-a introdus un măr în rât. În jurul meu fețele radiază. Eu nu găsesc nimic deosebit de frumos în asta. Tranșarea reține îndelung atenția generală. Când îmi vine rândul, fac o grimasă deoarece caut în zadar o bucățică slabă; nu găsesc decât grăsime și piele. Pe deasupra, drept desert, o prăjitură și compot de dovleac. Uffff! Oare ce mănâncă soldații în acest timp? Nu prea cred că l-a interesat asta pe vreun comesean.

După-amiază, după cafea și coniac, invitații pleacă unul câte unul... Ultimii tocmai s-au retras. Se așterne liniștea în casă. Colonelul jubilează. Încă o dată și-a salvat postul... pentru azi.

21 FEBRUARIE De dimineață la ora 8 am plecat singur călare în satul vecin, Căzănești, unde regimentul are trei companii. Colonelul, care îmi promisese ieri că mă va însoți, a renunțat, fiindcă ninsese în timpul nopții, și încă mai ningea puțin. Am stat la poligon până la 11. Înainte să plec, ofițerii au ținut să-i pună pe soldați să defileze în fața mea în pas de paradă: țepeni, cu piciorul în extensie completă, cu brațele lipite de corp și bustul rigid de parc-ar fi înghițit o baionetă. Ajungând în dreptul meu, întorceau brusc capul spre mine ca să mă salute. Iar mie mi se părea că seamănă cu niște paiațe. Influența prusacă e vădită. Ciudată combinație între pasul de gâscă nemțesc și puștile franțuzești!

Am revenit cu calul la trap pe tot drumul, îmboldindu-l cu șuieratul cravașei.

După-masă [...] inspectez infirmeriile din sat [...] împreună cu farmacistul care [...] îmi servește de interpret. Pătrund cu el în aerul puturos al încăperilor unde sunt îngrămădiți pe paie nenorociții cu fața suptă și pământie; unii gem sau tușesc fără încetare.

Mă informez despre boala lor, de modul cum sunt îngrijiți, de lipsuri; încerc să dau câteva sfaturi pentru îmbunătățirea

condiţiilor lor materiale. Şi par foarte surprinşi; eu simt imediat că, odată trecut primul moment de uimire, sunt privit cu mai multă simpatie. [...] Fapt e că le aduc puţină speranţă că se va schimba situaţia regimentului şi puţină milă, ceea ce medicul lor nu le dă niciodată. Pretutindeni murdărie, putoare, mizerie. [...]

Într-o curte, găsesc întinşi afară, sub ninsoarea care cade uşor, 80 de oameni [...]. Un infirmier îmi spune că sunt noii bolnavi ai zilei, care au venit pentru vizită:

— De când sunt aici?

— De azi dimineaţă, de la 9.

— Ce s-a făcut pentru ei?

— Nimic.

— De ce stau aici?

— Îl aşteaptă pe medic.

— Cum? Medicul n-a venit încă?

— Nu.

— Şi îi lăsaţi aici aşa, în ninsoare? Nu-i puneţi măcar la adăpost?

— Unde? Nu mai avem loc nicăieri. Şi vizita aici se face!

— De ce n-a venit încă medicul?

Infirmierul, cu un aer stânjenit, clatină din cap:

— Nu ştiu.

— Unde e medicul?

— La el, în cameră.

— Unde-i camera lui?

Cu o mişcare din bărbie infirmierul îmi dă un răspuns mai precis:

— Aici, vizavi.

— Cum? Vizavi? Şi de azi-dimineaţă n-a ieşit să-şi facă vizita? Şi nu v-aţi dus după el?

— A dat ordin să nu fie deranjat.

Dintr-un salt, trec peste drum [...], dar în faţa uşii un soldat mi se aşază în cale. Îl întreb pe farmacist:

— Cine-i omul ăsta?

— E ordonanţa medicului.

— A, da? Ei bine, spune-i să-l cheme pe patronul său.

Un scurt dialog, cu voce coborâtă, între farmacist și ordonanță. Aștept nerăbdător traducerea. Sună aproximativ așa: ordonanța refuză să-l deranjeze pe medic. Acesta a fost ieri la Iași. A revenit seara cu două „dame". Au chefuit toată noaptea, iar ele încă mai sunt aici. S-a culcat abia în zori... a chemat țiganii să-i cânte. A interzis cu strictețe să fie trezit, indiferent de motiv.

Clocotesc de indignare. Mă gândesc o clipă să încalc chiar eu consemnul și să-l dau jos din pat pe acest om fără inimă. Dar „damele" sunt încă acolo [...]. Singurul lucru practic de făcut este ca bolnavii să fie puși la adăpost, sub un acoperiș, izolându-i pe cei sănătoși ca să fie feriți de contagiune. Pentru asta pot să mă lipsesc de medic și să fac totul bine sau chiar mai bine decât el, fiindcă aș pune mai mult suflet.

Trec deci înapoi peste drum și dau instrucțiuni farmacistului, care le traduce infirmierului, care, văzându-mă atât de furios, nu se simte deloc în largul lui. Să le găsească adăpost imediat oamenilor, regrupându-i. Să ceară în numele meu ajutorul tuturor gradaților care vor fi găsiți în cantonamente. [...]

În timp ce vorbesc, nefericiții aflați în zăpadă și tremurând de febră, deși nu-mi înțeleg vorbele, bănuiesc că se referă la ei și întorc spre mine priviri care mă emoționează profund. Se uită la mine ca la un trimis al Providenței, zău așa! Mi-e greu să-mi stăpânesc indignarea la gândul că, dacă n-aș fi trecut pe acolo, acești 80 de bărbați ar fi petrecut poate noaptea afară, iar mai mulți fără îndoială nu s-ar mai fi trezit.

...Planul meu a fost executat. M-am întors acasă la timp pentru cină. Am mâncat cu și mai multă poftă știindu-i pe toți bolnavii la adăpost. I-am povestit colonelului tot, fiindcă trebuie să-l pun totuși la curent cu ce se întâmplă în regimentul lui, dacă se deranjează să-și vâre chiar el nasul acolo. Dar nu mi s-a părut foarte impresionat.

Și acum, ziua mea încă nu e încheiată: am să-i scriu medicului câteva rânduri care sigur nu-i vor face plăcere. În plus, mâine, un raport amănunțit va pleca la divizie.

22 FEBRUARIE A trecut de ora 6 seara; și totuși încă mai e lumină. Hotărât lucru, primăvara se apropie. Cu toate astea, vânticelul care sufla după-amiază pe poligon era încă îngrozitor de hibernal.

De dimineață, la 8 și jumătate, urmat de ordonanță, am mers călare într-un sat din sectorul meu. Am petrecut toată dimineața mai întâi pe poligon, pe urmă vizitând câteva case, identice de fiecare dată: în interior aceiași pereți dați cu var, aceeași sobă albă, aceeași lipsă de mobilă. Scânduri pe patru picioare: ăsta-i patul. Adesea nici o masă. Într-un colț, cuverturile, singura bogăție a familiei, sunt împăturite cu grijă și stivuite, ajungând uneori la înălțimea de un metru. Același port popular; aceeași mizerie.

De ce mă încăpățânez să-mi vâr nasul peste tot în locuințele astea sărăcăcioase? Nu e vorba de simplă curiozitate. De altfel, acum știu deja în mare ce voi găsi. Dar cămăruțele astea reprezintă și cantonamentul trupelor; iar cu epidemiile de tifos exantematic și febră recurentă care s-au declanșat, măsurile de igienă preventivă trebuie aplicate cu atât mai strict cu cât nu există aproape nimic pentru îngrijirea bolnavilor. Trebuie deci evitată contagiunea. Iar deciziile oficiale luate de sus și comunicate ofițerilor rămân adesea literă moartă. Te lovești de o teribilă inerție atât din partea țăranilor, cât și a soldaților neștiutori. În plus, se pare că stă în firea lucrurilor să nu se verifice executarea ordinelor date. Iar colonelul însuși este departe de a da un exemplu bun în această privință. Așa că trebuie să fiu eu un exemplu în locul lui. [...]

Trebuie să instaurez un întreg sistem conform căruia fie îl voi obliga pe colonel să ia măsuri, fie voi putea face rost de dovezi că nu m-a ascultat.

Am aflat că mesajul meu fulminant de ieri adresat medicului i-a stârnit furia. Puțin îmi pasă, măcar să-și îngrijească bolnavii! Îl înțeleg astă-seară pe împăratul roman care spunea: „N-au decât să mă urască. Numai să-mi știe de frică!“

23 FEBRUARIE Astăzi vremea este foarte urâtă [...]. I-au chemat în case pe soldați, și am rămas și eu acasă.

Atunci colonelul mi-a vorbit de niște ordine primite recent și care-mi vor da de lucru. De altfel, m-am și apucat imediat de treabă. [...] Am început prin a traduce pentru uzul meu o notă lungă scrisă în română. Am reușit cu ușurință [...].

De dimineață am revenit în satul unde mă dusesem ieri, și în aceleași condiții. Am vizitat o companie pe care nu avusesem timp s-o văd anterior. [...] Am venit acasă pentru prânzul cu care s-a inaugurat regimul de post... [...] Îmi reiau treaba, de astă dată în franceză. Este vorba de o organizare cam complicată, care-mi va da de furcă.

24 FEBRUARIE De dimineață [...] trebuia să plec cu sania la 7. Alesesem acest mijloc de locomoție pentru că voiam să ajung la un batalion mai îndepărtat. [...] Cum punctualitatea nu se numără printre virtuțile locului, sania a sosit cu o jumătate de oră întârziere. [...]

În satul de care ne apropiem, din hornuri iese fum care urcă în fâșii oblice și paralele, colorate, după cum băteau razele de soare, în verde deschis sau roz. [...] Lângă rămășițele unui leș de cal, s-au așezat corbii în stoluri, fără să deranjeze de altfel un câine costeliv care, opintindu-se, trage cu colții de câte o fărâmă de carne ori de piele.

25 FEBRUARIE [...] De dimineață am plecat la ora 7 cu sania, în direcția diviziei. Am ajuns din urmă convoiul unui regiment românesc [...], apoi altul, de astă dată rusesc, în mijlocul căruia am avut surpriza să văd, mergând pe jos – desigur ca să se încălzească –, patru femei în ținută elegantă, chipurile, de infirmiere. Straniu mod de a face războiul.

La divizie, unde mi-am regăsit camarazii francezi, am stat de vorbă cu comandantul care ne-a spus să ne obișnuim să vedem tot ce se petrece în regimentele noastre, pentru că în luptă vom răspunde pentru tot. [...]

26 FEBRUARIE Aseară târziu am aflat motivul pentru care am fost lăsat în pace în camera mea, casa redevenind brusc tăcută:

toată lumea se dusese la biserică. Cu această ocazie am fost informat și că începea postul. Ceea ce avea drept consecință – destul de surprinzătoare în ochii mei – inaugurarea printr-o cină grandioasă. Din nou am fost vreo cincisprezece comeseni.

Am avut drept vecin un fost deputat însurat cu o franțuzoaică și care mi-a povestit o grămadă de lucruri pe subiectele cele mai diverse. Mi-a spus: „În război, un lucru le lipsește românilor: inima!“ Încântătoare confidență făcută unui ofițer instructor străin.

La acest chiolhan s-a servit din nou un purcel de lapte fript, și toți convivii s-au delectat mâncând șoriciul.

De dimineață am plecat la 7.30 călare, urmat de ordonanță, ca să am timp să fac în același timp raidul în cele două sate învecinate. Din nou am trecut prin cantonamente și infirmerii, vârându-mi nasul mai ales în latrine și obținând cu mare greutate curățenia necesară. Am revenit la trap, amuzându-mă chiar, pentru a-mi îmbunătăți calitățile de călăreț, să fac uneori galop fără scări.

Am venit acasă pentru prânz, după care m-am dus să vizitez infirmeriile din Franciugi, reședința mea. Pe urmă, repede la poligon [...].

27 FEBRUARIE Având-se, fără îndoială, grijă de mântuirea sufletului meu, mi s-a servit ieri o masă vegetariană. Care îmi place mult, de altminteri. Nu știu dacă voi fi supus toată săptămâna la regimul acesta, cum o cere religia ortodoxă, dar puțin îmi pasă.

După prânz m-am retras în cameră ca să redactez un raport care mi se cere pentru mâine. Și, cum am ținut să fac lucrurile poate mai conștiincios decât meritau, nu mi-am terminat treaba decât pe la miezul nopții.

De dimineață eram convocat împreună cu colonelul să asistăm la ceea ce în Franța numim o ședință de demonstrație, adică un exercițiu executat de oameni aleși și care, în cazul de față, avea drept scop să le arate șefilor de corpuri ultimele invențiuni ale războiului.

Am luat prânzul la divizie, unde în sfârșit l-am văzut pentru prima oară pe colonelul Paul Anghelescu*, comandantul. Este un bărbat cu înfățișare simpatică și care, lucru apreciabil pentru noi, vorbește foarte bine franțuzește. Bineînțeles că i-am văzut și pe comandantul și camarazii mei francezi. Lucrul cel mai util, pentru mine, din această reuniune este că, în urma unei insistențe îndârjite, am reușit să obțin de la colonelul diviziei și de la comandantul intendenței să se mărească puțin anumite rații de hrană distribuite oamenilor și care prea erau neîndestulătoare. [...]

28 FEBRUARIE Astăzi mi-am acordat favoarea de a nu părăsi satul. De dimineață, la 7.30, m-am dus pur și simplu la poligonul de exercițiu. Pe urmă am mers mai departe împreună cu șeful batalionului ca să găsim un loc unde s-ar putea săpa tranșee în vederea instrucției. În urma noastră erau câțiva ofițeri; și le-am arătat tuturor că eram mai agil decât ei. Ce înseamnă antrenamentul de doi ani și jumătate de război! [...]

După-amiază, cum nu sunt exerciții, am rămas acasă și am primit vizita camaradului meu Dupuy, venit călare cu fiica marilor proprietari din localitate la care este cazat și care vorbește franceză fără cusur.

1 MARTIE Revin acasă. A trecut de ora 6. Imediat simt că-mi arde fața; am stat în aer liber toată ziua. Încă de la 7 de dimineață am plecat călare urmat de ordonanță. În curțile caselor soldații încă se mai ocupau de curățenie, atât de necesară aici. [...]

Urcușuri, coborâșuri; gheață, zăpadă. Străbat un sat, două, trei. Traversez calea ferată care ar fi trebuit să dea impresia celei mai intense activități, dat fiind că nu există multe în țară. Dar nu trece nici un tren. [...]

---

* Paul Anghelescu/Angelescu (1872–1949), colonel, numit general în cursul anului 1917; s-a remarcat în luptele de la Mărășești, conducând Divizia 15 („Divizia de oțel"). Ministru în mai multe rânduri, în guvernele interbelice (n. tr.).

Ajung în primul sat unde vreau să-mi exercit controlul, pe urmă la poligon. Vizitez pe rând o companie, apoi două care fac manevre. Pe urmă merg până în al doilea sat, unde iau prânzul cu ofițerii la popota lor într-o casă țărănească [...]. Pe urmă, din nou călare spre alt sat, unde sunt cantonate trei companii. [...]

Ajung în sfârșit acasă la căderea nopții, după un circuit de vreo 40 de kilometri.

2 MARTIE Astăzi n-am mai fost să-mi fac turul. Nu de lene, dar tocmai s-a hotărât să li se acorde trupelor șase zile de permisie pentru igienă și pentru îmbunătățirea condițiilor de locuit. [...]

Am petrecut dimineața în cameră lucrând și citind puțin. La masa de prânz, am avut surpriza să constat absența colonelului: îl năpădise brusc o dorință subită și clandestină de a merge astăzi singur la batalionul pe care l-am vizitat ieri. Date fiind lungimea traseului și lipsa lui de entuziasm pentru deplasări, mi se pare suspect! Ei, și? O să vedem! [...]

După-amiază am dat o raită prin sat, împreună cu comandantul batalionului. Curând a început să ningă, și n-a mai contenit. E din nou vreme de iarnă.

3 MARTIE Ziua e pe sfârșite. De ieri, fără încetare, cade din cerul mohorât o ninsoare fină, pe care o răscolește vântul. O văd, prin fereastră, cum se așază în grădină, dune peste dune, înalte de peste un metru și jumătate. Ba chiar într-un loc depășește gardul. Corbii fac rotocoale ca un roi de frunze moarte purtate de vânt toamna.

Pentru prima oară de când sunt aici n-am scos nasul afară de la sculare până la culcare și am beneficiat de o liniște completă. [...]

4 MARTIE Astăzi e duminică. Nu prea contează. Cât timp regimentul meu este în permisie, în fiecare zi e duminică pentru mine. Mi s-a servit separat micul dejun în cameră, după ce ordonanța a anunțat la bucătărie că sunt gata. [...]

În corespondență nu era decât ziarul, iar eu așteptam scrisori din Franța. [...]

Ziarul îmi aduce comunicatul ultimei victorii engleze. Ceea ce pare să-i intereseze foarte puțin pe cei din jurul meu, în special pe membrii familiei colonelului. Bătrânul hodorogit n-are nici o idee despre război. O fi oare chiar convins că suntem în stare de război? Nu sunt foarte sigur. Sau poate pur și simplu a uitat. Într-adevăr, în vorbele lui nu găsești nici o aluzie la operațiunile militare ale Aliaților, la speranțe, la procedeele tehnice.

De altfel, uitarea asta mi se pare destul de răspândită. Nu mi se vorbește de război decât pentru a spune, cu un ton lipsit de iluzii: „O, noi n-o să mai putem rezista mult timp. Suntem o țară prea mică!“ Își mușcă degetele că s-au băgat în învălmășeală deși nu aveau mijloacele necesare; iar dorința lor cea mai scumpă și cea mai secretă este să scape din ea. Sigur, mai e chestiunea Transilvaniei și a Basarabiei. Dar își spun că au pierdut trenul, sau că au vrut să-l ia prea devreme. Nu le rămâne decât să-l aștepte să mai treacă o dată. Dar, după tot ce vedem noi aici, trebuie să recunoaștem că situația e departe de a fi încurajatoare. Din Franța puteam spune că, sprijinită de enorma aliată care este Rusia, România ar trebui să aibă încredere. Dar, după ce am străbătut Rusia de la un capăt la celălalt, după tot ce-am văzut de-a lungul drumului și lipsurile în care se zbate armata, ne dăm seama că viitorul României nu arată deloc roz.

În plus, până și în satul acesta pierdut din Moldova umblă zvonuri destul de îngrijorătoare despre comportamentul anumitor ofițeri superiori.

Mi s-a spus că, pe front, un colonel comandând o divizie românească a trecut liniile după ce i-a tras un glonte în cap șoferului care refuza să-l ducă mai departe și că s-a predat nemților împreună cu ordonanța. În automobilul părăsit s-ar fi descoperit 16.000 de manifeste îndemnându-i pe românii din

provinciile ocupate să se înroleze sub protecția Kaiserului ca să-i izgonească pe ruși din Moldova și Basarabia*.

Un locotenent-colonel s-ar afla actualmente la închisoare pentru că a încercat aceeași lovitură. Un al treilea colonel (sau general) comandând o divizie tocmai a fost condamnat pentru trădare la degradare militară și cinci ani de închisoare. Mai e de mirare atunci că nemții au înaintat atât de repede?

Or, toate astea mi-au fost povestite de ofițeri români. Dacă acolo sus este trădare, cum să aștepți de la cei de jos încredere în victorie?

5 MARTIE Mi-am petrecut timpul, de la ora 8 până la amiază, escortându-i pe colonel și comandantul său aghiotant într-o vizită la cantonamente [...]. Când nu erau mulțumiți, colonelul, comandantul și căpitanul își revărsau cu toții mânia pe sergenți, caporali și soldați, lovindu-i în față cu bastonul ori cu pumnul. Dacă așa ceva s-ar fi întâmplat la noi, ar fi fost sfâșiați. Mă îndoiesc că astfel ofițerii ar câștiga cât de cât atașament de la trupe.

Recunosc că în multe case șefii aveau dreptate, perioada acordată tuturor pentru îmbunătățirea condițiilor de locuit și a curățeniei nu fusese folosită cum ar fi trebuit. Dar, dacă era vorba de lene, șefii, care trebuie să-și cunoască subordonații, erau primii vinovați: de ce nu controlaseră cu regularitate activitatea fiecăruia? Rolul lor nu este numai să dea ordine, ci și să vegheze la executarea lor. Dacă oamenii ar fi știut de frica inspecțiilor continue, nu s-ar mai fi lăsat pe tânjală [...].

Și, pe urmă, e ușor să reproșezi unui biet individ că poartă o cămașă murdară sau o manta ruptă. Dar oare este sigur că i s-a distribuit cantitatea de săpun necesară ca să-și spele rufele, sau ața și acele fără de care nu se poate repara nimic? [...]

6 MARTIE M-am dus după-amiază călare cu sublocotenentul aghiotant al colonelului până într-un sat învecinat ca să văd

---

* Alexandru Sturdza (1869–1939), colonel, fiul lui Dimitrie A. Sturdza și ginerele lui P.P. Carp, fusese decorat cu puțin timp înainte de a dezerta, trecând la inamic împreună cu aghiotantul său, locotenentul Constantin Wachmann (n. tr.).

dacă se muncește. Iar constatările mele n-au fost foarte satisfăcătoare. [...] Tot mai mult constat că regimentul nu funcționează. I-ar trebui în frunte cineva energic, dar nu are decât un nătărău care nu ia nici o decizie. Dorința mea de a schimba lucrurile nu servește la nimic. Deoarece, ca să fie eficientă, ia neapărat forma unor decizii scrise, de transmis pe cale ierarhică, începând cu colonelul. Dar mișcarea pe care vreau s-o comunic rotițelor inferioare este blocată de acest personaj sau, mai degrabă, această masă atonă și amorfă. [...]

7 MARTIE Mă duc călare la Crăciunești. Vremea e blândă, iar zăpezile se topesc mai repede. [...]

Ajung la Drăgușeni când trece o înmormântare. Un crucifix și un steag albastru cu argintiu, țeapăn ca o pancartă, vin în fruntea procesiunii. Urmează o măsuță cărată de doi bărbați și acoperită cu o pânză albă, unde sunt așezate diverse obiecte mici din lemn sculptat, pe care nu le pot discerne bine. În spate pășesc doi bărbați, unul care ține sub braț capacul unui coșciug și unul încurcat într-un material a cărui natură și utilitate nu-mi sunt clare. Pe urmă vine sicriul, un sicriu mic, de copil, vopsit în roșu și purtat pe brațe. De-o parte și de alta sunt doi țărani purtând câte o prăjină cu un soi de felinar în vârf, acoperit cu prosoape albe. Vreo duzină de femei și copii psalmodiind încheie convoiul. Din când în când îngenunchează în zăpadă și rostesc rugăciuni.

La Crăciunești am mai vizitat niște case. Într-una stăteau față în față, în picioare, o bunică încărunțită, care torcea lână, și nepoata ei de vreo doisprezece ani, care înfășura firul pe un ghem; am avut astfel impresia că am fost aruncat cu o sută de ani în trecut. [...]

Când intru în Franciugi, soarele tocmai dispare încet după deal. [...]

8 MARTIE Toată ziua cerul a fost mohorât, iar ceața ne-a învăluit [...]. Nici un pic de soare; nici un zgomot, nici măcar în casă. Parc-aș fi într-o cutie vătuită, într-atât de mărginit e

astăzi orizontul, într-atât domnește tăcerea, într-atât de albe sunt împrejurimile.

Tăcerea! Este unul dintre lucrurile care îl frapează poate cel mai mult pe ofițerul venit de pe frontul francez și, mai mult, dintr-un regiment de meridionali. Acolo, când un soldat este singur, cântă, fluieră sau înjură. Când sunt doi, vorbesc, se ceartă, se jignesc. Când sunt mai mulți, e zarvă, trăncănesc, se răstesc, cântă sau râd în hohote. Aici, mereu, tăcere. Dacă intru la orice oră a zilei în orice casă unde se află doi, zece sau douăzeci de soldați, nu aud nici un glas. Toată lumea tace. Să fie oare ăsta temperamentul românesc? Sau doar urmarea înfrângerii, a mizeriei, a despărțirii lungi și totale de familia rămasă în țara invadată, cu care nu se poate coresponda pentru că serviciul poștal este aproape inexistent și, în plus, cei mai mulți nu știu să scrie?

Da, se prea poate ca această tăcere să se datoreze mai ales întreruperii oricărei comunicări cu cei dragi. Fiindcă mulți dintre bărbații aflați aici, mobilizați încă înainte de război, nici măcar nu știu dacă ai lor au rămas în partea germană, sau dacă, părăsindu-și casa, grădina și pământul roditor, fugind de invazie prin câmpiile înzăpezite, lipsiți de orice, nu sunt cumva pe cale să moară încet de foame, de mizerie, de frig sau de boală într-o cocioabă fără foc și fără ferestre.

Doar când sunt toți împreună și li se ordonă, încep să cânte în cor și încing hora, dând impresia că-i încearcă o plăcere nostalgică ascultând melodiile care le amintesc de trecut, de vremurile pașnice, de casa de departe la care nu pot ajunge, de căminul poate pentru totdeauna destrămat și pe care nu-l vor mai revedea niciodată...

Cum instrucția nu a început încă, mi-am petrecut dimineața în cameră. Curierul diviziei mi-a adus doar ziarul și câteva documente administrative. Citind comunicatele din Franța și cele câteva telegrame ale agențiilor care comentează izbânzile englezilor, o licărire de speranță s-a reaprins în mine. Să fie oare totuși posibil, contrar așteptărilor mele, să se fi spart frontul acolo? Dar nu. Fără îndoială că peste câteva zile frontul

va fi din nou stabilizat și încremenit; și vom trece încă un eșec la catastif.

După-amiază am făcut cu șeful batalionului, persoană de încredere și ofițer valoros, o inspecție menită să-i îmboldească pe cei din sat să aplice măsurile de igienă, din ce în ce mai necesare, cu cazurile tot mai frecvente de tifos exantematic și febră recurentă.

Iar acum se face noapte. Mai melancolică decât de obicei, mi se pare, în tăcerea asta de mormânt.

9 MARTIE Aseară a luat parte la cină un ofițer de la statul-major al diviziei, pe care îl cunoscusem la sosire [...]. Când ne-am ridicat de la masă, mi-a strecurat la ureche că ar vrea să mă vadă astăzi, între patru ochi. Așa că m-am dus de dimineață la întâlnire [...]. Venea ca rezultat al rapoartelor pe care le făcusem despre modul deplorabil de administrare a treburilor regimentului. Nu i-am ascuns adevărul. Sper că va lămuri comandamentul diviziei. Și voi ajunge poate astfel să scap de boșorog, ceea ce-și doresc, de altminteri, toți ofițerii serioși de aici. [...]

10 MARTIE [...] În sat a sosit o evreică. Aduce un cupon dintr-o țesătură albă foarte fină, aproape transparentă, din care se fac bluzele românești. Cum este o raritate, sunt întrebat și eu dacă nu vreau. Din principiu, cumpăr orice în țara asta unde în curând nu se va mai găsi nimic, așa că devin posesorul materialului necesar pentru două cămăși. [...]

11 MARTIE Ieri am avut o zi de repaus complet. [...]

De dimineață, în timp ce-mi luam micul dejun, am primit ordin să mă duc după-masă la divizie ca să-mi ridic solda. [...] Am plecat însoțit de sublocotenentul aghiotant al colonelului. Amândoi călare. Fiind în întârziere, am tropăit și galopat pe niște drumuri imposibile, prin zăpadă și noroi. [...]

Mi-am încasat solda... Pe urmă am vorbit puțin despre serviciu și am obținut aproape certitudinea că vom scăpa de colonel. Ceea ce ar fi un rezultat grozav.

Ne-am dus apoi la comandantul diviziei care ne poftise la ceai. Pentru prima oară ne reuneam acolo, toți membrii Misiunii Franceze detașați la divizie: comandantul, aghiotantul său locotenent, cei patru ofițeri de infanterie și ofițerul de artilerie. Ceaiul ne-a fost servit chiar de coloneleasa Anghelescu, ajutată de soțiile altor trei membri ai satutului-major, toate foarte elegante. De mult timp nu mă mai aflasem într-o ambianță atât de mondenă.

Ni s-au servit niște prăjituri delicioase, preparate de bucătarul popotei. Pe urmă un ofițer s-a așezat la pian. Colonelul Anghelescu însuși a cântat la vioară și i-am aplaudat talentul. Pe scurt, a fost, mi s-a spus, o mică reuniune în felul celor care se organizau în societatea bună din București și cărora refugiații le duc dorul în adăposturile lor moldovenești, dar cu mult mai multă ținută.

Între timp și între patru ochi am mai vorbit puțin despre serviciu. Iar cum eu nu pierd din vedere lucrurile serioase, am găsit mijlocul să mi se confirme intenția de a-l „debarca" pe colonelul meu. [...]

Am ajuns acasă abia la 8 seara, făcând în după-amiaza asta 45 de kilometri călare, aproape toți în viteză; ceea ce nu e prea rău pentru un călăreț atât de puțin experimentat ca mine. [...]

12 MARTIE Toată dimineața am stat acasă, ca să lucrez și să citesc. În restul zilei am vizitat cantonamentele cu căpitanul comandant al batalionului de aici. Mereu aceleași case, aceeași stare deplorabilă, aceeași suferință. Și, din păcate, aceeași indolență și chiar aceeași murdărie.

Când mi-am încheiat vizita, comandantul Drouillard a venit cu statul-major al diviziei. Am vorbit puțin despre serviciu. Pe urmă a sosit ora cinei. Mare dineu, bineînțeles, pentru care întreaga familie a colonelului se dăduse peste cap. Am fost, cred, peste 20 de persoane la masă.

Înainte de a începe am notat această mică scenă: colonelul Paul Anghelescu, care este un bărbat foarte distins, de altfel un obișnuit al Palatului, și aghiotant regal, venea pentru prima dată să se așeze la masa subordonatului său, locotenent-co-

lonelul Buciumeanu, pe care nu-l cunoscuse până atunci. Înainte de masa propriu-zisă observă că stăpâna casei pregătește paharelele ca să servească, drept aperitiv, țuica tradițională. Pe de altă parte, constată ce numeroși sunt comesenii. Atunci o ia deoparte pe coloneleasă și-i strecoară la ureche: „Ascundeți astea repede. Nu merită să ne serviți aperitiv. Puneți sticla bine, și mi-o veți da la plecare." Că așa s-au petrecut lucrurile mi-a confirmat chiar domnișoara familiei, care a ținut să se scuze față de mine pentru dispariția țuicii din meniul pe care mi-l anunțase.

Noutate gastronomică: în loc de arahide, s-au adus boabe de porumb prăjite; nu au un gust grozav.

După cină, conversație pe grupuri-grupulețe; pian, vioară. [...]

13 MARTIE Sculat destul de devreme pentru că personalul de la divizie vrea să profite de prezența aici ca să viziteze înainte de prânz un sat învecinat. [...]

Eram convocați pentru ora 2 în târgul Negrești, din apropiere, de către generalul Berthelot și generalul Istrate, care comandă corpul de armată. [...]

Suntem primiți de generalul Berthelot. Este un bărbat înalt, foarte corpolent, chiar burtos, ca un elefant. Are un cap mare cu trăsături dure, fruntea înaltă și craniul pleșuv. Un barbișon foarte mic, roșcat. Cu toată prestanța lui, nu este deloc impozant. Pare chiar butucănos și greoi. Singurele sale decorații sunt Legiunea de onoare la guler și Crucea Sf. Gheorghe la piept.

Ne vorbește foarte simplu despre situație, despre ce lipsește, despre ce putem spera, fără fals entuziasm, nici optimism oficial, cu foarte multă decență. Pe urmă îi roagă pe ofițerii români să se retragă și, rămas singur cu noi, francezii, ne adresează câteva cuvinte amabile, pe un ton prietenesc. În privința legăturilor noastre cu Franța prin curier, chestiune care ne interesează în mod deosebit, nu ne ascunde că serviciul care funcționa înainte este întrerupt acum ca urmare a intensificării războiului submarin; dar ne anunță punerea în funcțiune a altui sistem

mai lent, dar totodată mai sigur. Pe scurt, acest prim contact cu șeful nostru cel mare de aici este dintre cele mai reconfortante. [...]

14 MARTIE De dimineață le-am ținut ofițerilor din batalionul de la Franciugi o mică expunere, mai ales despre o fotografie din avion făcută pe frontul românesc, care mi se trimisese de curând. După-masă m-am dus să vorbesc pe aceeași temă la alt batalion. [...]

M-am înapoiat exact în momentul când trebuia să aprind lampa, bucuros să regăsesc casa tăcută după zarva de ieri.

15 MARTIE [...] De dimineață, de la ora 7, în pofida noroiului, m-am dus călare într-un sat din sectorul meu și am adunat acolo ofițerii batalionului ca să le vorbesc. [...] M-am întors acasă la amiază, plin de noroi până la genunchi; calul trebuia îmbăiat zdravăn.

După masa de prânz, răpus de exemplul colonelului și al familiei sale, am făcut o siestă de o jumătate de oră. La 4 m-am dus să discut cu ofițerii de aici pe diferite teme. Și am plecat de la ședința asta la 7 seara.

Încă o zi plină.

16 MARTIE [...] Astă-noapte a fost o vreme înspăimântătoare. Vântoasa aducea a vijelie. Iar când m-am trezit am constatat că afară se depusese un strat de zăpadă de 30 de centimetri. [...]

Am ținut totuși, spre seară, să inspectez numeroasele infirmerii din sat, ca să fiu sigur că nu-și lasă bolnavii de izbeliște, pe motiv de furtună. Ca de obicei, și pentru că medicul în general e de negăsit, m-a însoțit farmacistul.

Am intrat într-o casă unde o femeie tocmai născuse. Chiar că-și alesese bine ziua! [...]

Stătea lungită lângă foc, îmbrăcată, cu o pernă pe cap: pomeții cam roșii, ochii albaștri, părul blond nepieptănat. Nu pare să sufere de ceva anume. Lângă ea, trei plozi stau în picioare și ne privesc mirați. Cel mai mare de vreo 4 ani, cel mai mic de cel mult 2. Drept îmbrăcăminte o cămășuță albă, cu

dungi roșii. La picioarele mamei, într-un vraf de cuverturi se află nou-născutul, gol pușcă, fără nici un scutec. Lângă mamă, o pâine începută și un cuțit. Asta-i toată hrana. Nici măcar porumb nu are. De mult timp și-a terminat proviziile. Nu are destul lapte ca să-și hrănească pruncul; nu găsește de cumpărat, și poate că nu are nici bani. O vecină care a născut și ea de curând vine să-i alăpteze pruncul.

Bărbatul e mobilizat și nu mai știe nimic de el. În aceeași cămăruță în care stă cu copiii sunt cazați patru soldați. Le dăm câțiva bani copiilor și plecăm, iar în urma noastră se așterne din nou liniștea în încăperea unde își duc traiul – dacă se poate numi așa – aceste ființe nevoiașe, nefericite și mute.

...Spre seară vântul se domolește și revin acasă la căderea nopții, admirând sub cerul azuriu peisajul acoperit de o zăpadă proaspătă și imaculată, cu irizații roz.

17 MARTIE Astăzi, deși încă ușor palid și lăptos la orizont, cerul e albastru, iar zăpada scânteiază în soare. [...]

Din vizita la generalul Berthelot am rămas cu impresia că șederea noastră în spatele frontului s-ar putea prelungi mai mult decât credeam. Probabil până la sfârșitul lui mai.

...În fine, astă-seară, o corespondență bogată din Franța și ziare de acolo!

18 MARTIE [...] Acasă marele eveniment este că ieri colonelul a primit de la divizie un ordin – neregulamentar, de altfel, ca formă – care anunță mutări de ofițeri. Este vorba de oameni pe care patronul meu îi mutase chiar el, în ciuda sfaturilor mele, și care nu sunt lăsați în locul pe care li-l impusese el. Cum nu sunt total străin de această măsură de reparație, chestiunea mă interesează destul și chiar, văzută aici de aproape, mă și amuză puțin. [...]

Toată casa e cu susul în jos; nu ar fi așa bulversată nici dacă s-ar fi anunțat că nemții au spart frontul și vor sosi în sat. De ieri colonelul, consternat, nu mai vorbește, nu mai mănâncă, nu mai doarme. Coloneleasa, la fel de lovită, și-a revenit repede și s-a străduit să-i insufle zdrenței de bărbat al ei spiritul de

revoltă. Acesta, prinzând curaj atâta cât e în stare, s-a resemnat să se lase urcat în trăsură ca să meargă să protesteze la divizie. Dar a plecat ca un câine bătut, dorindu-și, în sinea lui, de altfel atât de fricos în privința propriei persoane, ca vehiculul să se rupă în două pe drum, ca să fie scutit să ajungă la destinație. În zadar, renunțând la orice pudoare, se agăța în fața mea de toate pretextele ca de niște colaci de salvare, ca să nu trebuiască să se ducă.

Întrucât ajunge un singur ordin de acest gen, care nici măcar nu-l implică pe el direct, ca să-l tulbure într-o asemenea măsură și să-l priveze de puținele facultăți intelectuale de care se bucură în mod normal, este ușor de prevăzut, dacă ajungem cumva cu el pe front, în ce măsură se va comporta ca o zdreanță, ca o cârpă, încă de la primele obuze. Atunci nu mă voi putea baza decât pe mine. [...]

Eu, în schimb, am primit de la divizie o notă de cu totul alt gen: sunt anunțat că în fiecare duminică sunt invitați la colonelul Anghelescu toți ofițerii francezi din divizie, ca să ia prânzul la popota sa și apoi ceaiul la el acasă, la ora 4. Dar mărturisesc că această amabilă propunere nu mă face să sar în sus de bucurie. Mai întâi mi-ar impune, în loc de repaus duminical, o destul de lungă călătorie călare; și călăresc suficient în timpul săptămânii. Pe urmă, reuniunilor mondene le prefer câteva ore de lectură.

În timp ce colonelul se ducea la Grajduri, eu am plecat în direcția Drăgușanilor. Aici, în prima casă în care intru, găsesc lume multă: țărănci. Sunt mirat; pentru că, spre deosebire de sătencele noastre, româncelor nu pare să le placă atât de mult să se adune, să-și facă vizite, să stea la taclale. Poate că au mai puțin timp pentru asta. Toate stau în picioare, și este un amestec de veșminte în culorile cele mai vii, în care domină, ca întotdeauna, roșul și galbenul. Într-un colț lângă ușă, într-un soi de sfeșnic mare din lemn, este înfiptă o faclie: un fel de lumânare lungă și subțire, galbenă, precum ceara noastră de frecat parchetul, răsucită ca o rădăcină. Motivul reuniunii: a răposat careva în locuința asta. Mă grăbesc să plec.

Intru în altă casă ceva mai departe. Aici țăranca stă la ușă. Deschid: camera e goală... adică fără oameni; culcat pe jos un vițel; doi purcei, cam cât iepurii de mari, se căznesc să caute sub burta tovarășului lor care, cumsecade, îi lasă, deși fără uger, să sugă. Cele trei animale au drept găteală câte o cârpă roșie legată la gât, menită, după cum am aflat, să le ferească de deochi. Vreau să scot animalele afară, dar femeia se opune pe motiv că-i frig. În fine, reușesc să-mi impun punctul de vedere, dar nu-mi fac iluzii: de îndată ce voi pleca, își va aduce înapoi în casă familia amestecată. Fac o ultimă încercare și-i spun ofițerului însoțitor să-i transmită femeii că, dacă animalele sunt aduse înapoi în casă, soldații vor primi ordin să le ia, să le taie și să le mănânce. [...]

19 MARTIE Ora 7 seara. Mă întorc acasă.

Astăzi a fost o zi de mari bulversări în obiceiurile casei. Și mărturisesc că sunt întru câtva responsabil. Mă preocupa faptul de a fi prizonier la popota colonelului unde nu-mi plătesc partea [...] și unde meniul e mult superior în cantitate și calitate decât la cealaltă popotă. Dar regulamentul spune că avem cu toții dreptul la aceleași rații. Oare ce ni se servea în plus nu era cumva luat de la ceilalți ofițeri sau de la soldați? Pe scurt, mâncarea asta bună într-o perioadă de mizerie îmi cădea greu la stomac.

Hotărâsem deci să mă folosesc de mijloacele oficiale, dar cu discreție. Astfel, a sosit de la divizie un ordin conform căruia nu trebuia să existe în sat decât o singură popotă efectiv condusă de colonel. Colonelul Anghelescu mânca la Grajduri cu ofițerii, fără soția sa. De ce să nu fie la fel și pentru locotenent-colonelul Buciumeanu? Dar el a făcut niște schimonoseli teribile înainte de a înghiți hapul, a tergiversat, a tărăgănat, a invocat tot soiul de pretexte. Și a sfârșit printr-un compromis. A contopit cele două popote într-una singură. A spus însă că în sat nu există o sală destul de încăpătoare pentru un număr atât de mare de comeseni, așa că a decis ca toată lumea să ia mesele în propria-i sufragerie. Ceea ce-i permitea să le țină în

continuare pe lângă el pe doamna colonel și pe fiică. Iar privilegiul acesta pe care și-l oferă numai lui desigur că nu va fi pe placul celorlalți, ale căror soții urmează să mănânce de acum înainte singure în locuințele lor jalnice.

Cu ocazia acestei schimbări a fost deci de dimineață o mare forfotă în casă. [...]

Imediat după prânz m-am dus călare într-un sat mai îndepărtat din sectorul meu. Soarele de care m-am bucurat la început s-a ascuns repede; și m-am trezit amenințat de o furtună care, în ultimul moment, s-a răzgândit și a căzut ceva mai departe. Am vizitat câteva case, ca să nu-mi pierd obiceiul, și mai ales infirmerii, care nu se deosebesc de celelalte clădiri decât prin denumirea aceasta trecută pe ușile lor cu creta. Infirmierii sunt și ei „improvizați". N-au nici o cunoștință de specialitate. Nu se disting de bolnavi decât prin faptul că sunt încă sănătoși. Nu dispun de nici o doctorie. Medicul profită de această sărăcie totală ca să-și pună lenea la adăpostul oricărui reproș, invocându-și neputința. Bolnavii nu au nici măcar paturi. Sunt culcați pe jos, pe pământ bătătorit. A trebuit să insist ca să se taie crengi din pădure din care să se înjghebe câte o leasă fixată pe țăruși. Regimul alimentar seamănă cu al soldaților: supă limpede, ceapă, fasole uscată, mămăligă.

Singura îmbunătățire pe care am putut-o obține după insistențe la divizie a fost să se înlocuiască mămăliga cu pâine. Iar știrea asta a fost primită cu mare ușurare... Atât de puțin le trebuie ca să fie mulțumiți. [...]

20 MARTIE De dimineață am rămas acasă având de redactat un raport pe care l-am trimis la divizie.

După prânz [...] am plecat călare spre Căzănești, urmat de ordonanță. [...] Temperatura e blândă: strălucește soarele. Stau afară mai mulți localnici decât de obicei. Se îndură totuși să iasă din încăperile lor împuțite și insalubre. Bolnavii zac pe paie sau pe prispe, înghesuiți în ciorchini cenușii. Țărăncile își pierd vremea prin ogrăzi ori fac curat. Iar straiele lor în culori

deschise, în care domină roșul și galbenul, imprimă peisajului o notă veselă [...]; firește, umblă desculțe. [...]

La Drăgușeni camaradul nostru Dupuy ne duce la castel, unde e stabilit Cartierul General și unde suntem întâmpinați cu mare amabilitate de proprietărese: doamna Râșcanu și fiica sa. [...] Conversația – desigur datorită prezenței noastre – se poartă numai pe franțuzește.

După un pahar cu vin alb, încălecăm iar și, pe același drum înnămolit și urcând pe urmă pe o creastă unde zăpada încă nu dispăruse, ajungem la Căzănești.

A trecut de ora 5. Exercițiul s-a încheiat. Rog să fie căutat căpitanul Naum. Și ne așezăm pe prispă, unde ni se oferă un pahar cu vin roze. Stând puțin la taclale, ne lăsăm cuprinși de blândețea acestei zile încântătoare în care se simte apropierea primăverii. Vremea e călduță. Atmosfera e calmă. Tăcerea din jur este tulburată numai, din când în când, de scârțâitul cumpenei unui puț din apropiere. Suntem vrăjiți de peisajul în care căsuțele albastre, risipite în degringoladă spre vale, aștern frumoase pete de culoare deschisă. Ne-ar plăcea să stăm acolo mult timp savurând acest farmec și această blândețe. Dar trebuie să pornim la drum. [...]

Din nou mă înapoiez abia la căderea nopții. [...]

21 MARTIE O zi în care nu am făcut nimic. Dar nu din vina mea. Am fost anunțați ieri că va veni să ne viziteze la ora 10 colonelul francez aghiotant pe lângă corpul de armată român, pe care nu l-am putut vedea când am trecut prin Vaslui, fiindcă era bolnav. [...]

Am stat până la amiază. N-a apărut nimeni. [...]

Cu cât se prelungea așteptarea, cu atât eram mai jenat. Cum voi mai putea pe urmă să le reproșez celor din jurul meu lipsa de punctualitate, dacă noi, francezii, dădeam un astfel de exemplu?

În sfârșit, la 6 a sosit colonelul de Roince. Abia dacă mi-a dat bineţe. Cum înaintasem în întâmpinarea lui, nici nu a catadicsit să-i salute pe ofițerii români, care de dimineață îl așteptaseră

aici cu mine. Mi-a spus că nu are timp să se oprească astă seară, dar că va reveni mâine. Firește că nu purtându-ne așa putem spera să ne atragem simpatii pentru Misiune. [...] Categoric, lipsa de activitate nu e modul meu de a fi și nu-mi priește, fiindcă, revenind astă-seară acasă, nu mă simt bine.

22 MARTIE Colonelul de Roince s-a ținut de cuvânt. Cel puțin de dimineață nu l-am așteptat zadarnic. A aruncat o privire indiferentă companiilor care făceau exercițiul pe teren. A catadicsit să înainteze până pe pragul câtorva case ce servesc drept cantonament trupelor și a socotit de prisos să se aventureze în cele botezate infirmerii. Nu e sectorul lui: el este ofițer combatant. I s-ar părea indiscret să se amestece în chestiuni de igienă, care sunt de resortul serviciilor sanitare.

Astfel că nu m-am prea lăudat cu intruziunile mele zilnice în acest domeniu. Știu foarte bine că m-am ales de curând cu câțiva purici și că prezența acestor gângănii nu este prea recomandabilă. [...]

Vizitatorul nostru ne-a făcut totuși onoarea de a se așeza la masa noastră și de a împărți cu noi dejunul, la care doar am asistat fără să particip, pentru că nu mă simt bine și sunt incapabil să mănânc.

Astfel că am fost foarte mulțumit că la sfârșitul mesei colonelul de Roince a luat-o din loc. Și mă grăbesc să mă duc la culcare.

IV

REÎNVIERE DE PRIMĂVARĂ

DE LA 23 MARTIE LA 8 APRILIE. FRANCIUGI Din 23 martie până acum este în memoria mea o gaură din care nu reușesc să pescuiesc decât câteva amintiri, majoritatea, de altfel, datând din ultimele zile.

Sub un anumit aspect, atitudinea colonelului de Roince și a multora dintre camarazii mei în privința infirmeriilor și a bolnavilor era înțeleaptă. Evitarea lor însemna să asculți de vocea prudenței. Mai aproape mi-e pielea decât cămașa, spune proverbul. Și doar se zice că proverbele sunt rodul experienței națiunilor, rod care nu trebuie deci disprețuit.

Să mai adăugăm că această prudență ascundea foarte bine partea ei puțin glorioasă sub nobilul imperativ al unei subtile datorii militare. Dacă patria, lipsindu-se de serviciile noastre pe frontul francez, ne-a expediat în România cu mare cheltuială și cu prețul a numeroase dificultăți, a făcut acest lucru, în esență, ca să ajutăm la punerea pe picioare a armatei române și la instruirea ei după ultimele învățăminte ale războiului, apoi ca s-o asistăm în luptele viitoare. Or, spre a atinge acest scop final, se cuvenea mai întâi să ne apărăm pielea. Acest țel eroic justifica mijloacele mai puțin stălucite. Și, până la urmă, un superior ușor mai aspru s-ar fi putut crede îndreptățit să-mi impună să mă opresc, pentru că riscam contagiunea frecventând cu încăpățânare tificii și victimele febrei recurente. Nu pentru asta fusesem trimis aici. Trebuia să mă păstrez intact pentru ofensivele din vara viitoare.

Când debutasem în viața militară ca soldat de clasa a doua, pentru că nu există o a treia, caporalul meu, țăran, care era

foarte mândru că are un profesor în subordine, făcuse tot ce-i stătea în puteri ca să asimilez bine celebrul articol din regulament, care spune că „disciplina este forța principală a armatelor“. Și mă străduiam să respect disciplina. Dar aveam slăbiciunea să socotesc că deasupra obligațiilor regulamentare există obligații morale; și că, înainte de a fi soldat, eram om, cu îndatoriri de om, și răspunzător în fața conștiinței mele.

Or, în satul acesta moldovenesc, unde am constatat că nu se luau toate măsurile pentru a proteja vieți umane și pentru a alina suferințe, am găsit că prima mea datorie era să intervin în acest sens prin toate mijloacele ce-mi stăteau la îndemână. Înainte de orice, eram un om venind în ajutorul altor oameni aflați în primejdie de moarte.

Mai mărturisesc și că nu numai de vocea datoriei ascultam, ci și de cea a inimii, cu care rezona. Aveam sub ochi atâtea suferințe de nedescris și suportate cu o asemenea demnitate tăcută, încât mi-era imposibil să-mi întorc de la ele gândurile și faptele. Când bolnavii aceia, muribunzii aceia mă vedeau apărând în anticamerele morții în care zăceau, când umblam printre ei, aplecându-mă deasupra lor, interesându-mă de soarta lor, deși mă prezentam, din păcate, în fața lor cu mâinile goale, deși nu cunoșteam decât câteva cuvinte în limba lor ca să-i alin măcar cu o vorbă, citeam în privirile lor atâtea rugăminți, încât mă simțeam profund emoționat. Firește, eram conștient de zădărnicia eforturilor mele, sub aspect material, ca să le ușurez puțin suferința; dar le aduceam alinare sufletească. Eram conștient că îi înlocuiam oarecum pe medic și pe preot, pe care de altfel nu i-am găsit niciodată la căpătâiul lor în turneele mele.

Pe de altă parte, chiar și „din punct de vedere militar“, comportamentul meu poate fi susținut:

Pentru ca să-i mânăm pe soldați să meargă să fie uciși peste câteva luni în cursul inevitabilelor lupte, nu trebuie mai întâi, înainte chiar de a le face instrucția, să-i ținem în viață până atunci și să scădem numărul victimelor epidemiei? Să spunem că din punct de vedere material nu putem face nimic

pentru ei este fals. Veghind ca măsurile de igienă prescrise să fie respectate cu strictețe, se restrânge contagiunea. Dacă bolnavii sunt culcați pe câte o leasă, și nu pe jos, măcar unii dintre ei vor trăi. Controlând distribuirea rațiilor alimentare în așa fel încât să nu dispară o parte pe drum, îndemnând de la spate infirmierii inculți prea adesea lăsați de capul lor etc. etc. Cu bunăvoință și voință pe scurt, chiar în lipsurile cele mai crâncene, se poate totuși scădea rata săptămânală a mortalității.

În fine, rămânând tot pe terenul „militar", noi, cei din Misiune, suntem șefi, și chiar șefi „străini" care, în calitatea asta, trebuie de două ori să dăm exemplul. De îndată ce pe frontul francez mi s-au acordat galoanele – sau mai curând „mi s-au impus" fără să mi se ceară părerea – pe care le refuzasem pe timp de pace, am socotit că nu pot avea autoritate asupra subordonaților decât fiindu-le un model. Prin urmare, aici, unde aveam drept inamic epidemia, cum puteam să le cer ofițerilor să lupte împotriva ei asumându-și unele riscuri, dacă nu mă vedeau pe mine expunându-mă cel dintâi primejdiei în fața căreia ei ezitau?

Așa că mi s-a întâmplat ce era de prevăzut. În 23 martie, a doua zi după vizita colonelului de Roincé, am făcut o febră puternică. Nu m-am putut ridica din pat. Colonelul Buciumeanu a informat divizia, cu atât mai repede cu cât se putea bănui ce se petrece cu mine, iar cum locuiam în aceeași casă, era îndreptățit să se teamă de contagiune pentru el și familia lui.

Divizia, la rândul ei, a trimis propriul său medic ca să mă examineze pe loc. Unul dintre primele lucruri pe care le-a făcut de îndată ce a sosit a fost să se aplece asupra mea și să-mi ridice cămașa ca să vadă dacă nu prezentam pe abdomen petele roșii care sunt semnele tifosului exantematic. A făcut o grimasă. N-a spus nimic, nu l-am întrebat nimic. Dar am înțeles. Simptomul redutabil era prezent. Din cele două boli care bântuiau din plin, tifosul și febra recurentă, mă molipsisem de prima, cea mai de temut. La loteria Misiunii, câștigasem lozul cel mare!

După ce medicul s-a retras cu nişte cuvinte încurajatoare, iar eu am rămas singur în cameră, cu frisoane de febră, am trecut cu adevărat printr-un moment foarte greu. Ştiam că procentajul mortalităţii din cauza tifosului exantematic era ridicat şi că medici francezi şi infirmiere de-ale noastre, chiar îngrijiţi în cele mai bune spitale din ţară, nu au putut fi salvaţi. Mi-am spus deci că nu aveam deloc şanse să scap, eu care mă găseam în satul acesta pierdut... Vasăzică, supravieţuisem marilor măceluri din Belgia, Champagne, Artois, Verdun, ca să sfârşesc prosteşte în patul meu din cauza a patru păduchi. Fiindcă nu găsisem mai mulţi în lenjerie. [...]

Familia mea, la celălalt capăt al Europei, nu ştia nimic. Când va afla, totul se va fi sfârşit aici de mult. Biata mea mamă!... Timp de o oră, poate, am avut gânduri negre... foarte negre. Toată viaţa mi-a trecut prin faţa ochilor. Mi-am luat în minte rămas-bun de la toţi şi de la tot. Pe urmă, m-am întors cu faţa la perete; şi cred că nu m-am mai gândit la nimic. Cred că m-a ajutat şi febra la asta. În orice caz, după aceea, am aşteptat desfăşurarea evenimentelor cu cea mai mare seninătate. Cel puţin asta e impresia care mi-a rămas din zilele acelea.

S-a decis acolo sus că voi fi îngrijit la faţa locului. La divizie s-au comportat ireproşabil cu mine. Au fost trimişi la Franciugi, numai şi numai pentru mine, un medic militar în rezervă, doctorul Wechsler, şi un infirmier.

Cum nu se dispunea de mai multe medicamente pentru mine decât pentru ceilalţi, tratamentul principal consta, când febra se ridica prea mult, să fiu înfăşurat în cearşafuri reci ca gheaţa, probabil muiate în prealabil în zăpadă, singurul produs farmaceutic care exista din belşug.

Nu pot decât să-i laud pe cei doi care s-au îngrijit de mine şi care, cu toate riscurile, au dat dovadă de cel mai mare devotament faţă de mine. Infirmierul dormea în camera mea. De la divizie s-au trimis chiar pentru mine nişte sticle cu un vin care, se pare, era de calitate. Spun „se pare“, pentru că nu l-am gustat, iar conţinutul lor s-a evaporat fără să fiu invitat să-l

gust, și nici chef n-aș fi avut. Pe toată durata crizei nu am mâncat nimic, fără alte suferințe, de altfel, decât cele ale febrei.

Acum trei zile, febra a dispărut pe neașteptate. Medicul mi-a spus că boala luase sfârșit și că intram în convalescență.

Reluând contactul cu lumea, am găsit la căpătâiul meu un bilet de la căpitanul Naum, astfel conceput: „Dragă și mult-iubite căpitan, mi se spune că ești bolnav. Crede-mă: am rămas stupefiat de durere la această știre, în mijlocul marilor regrete ale ofițerilor mei. Dorind să-ți fiu de ajutor, te rog să primești această mică sticlă de coniac..."[1]

Acum, în pat, îmi trec timpul citind.

Aștept în zadar corespondență din Franța; în urma revoluției ruse, corespondența noastră nu mai pleacă. [...]

9 APRILIE Zilele unui convalescent sunt foarte goale. Aștept cu nerăbdare să galopez iar pe câmp. Pentru moment încă nu intră în discuție. Mă mulțumesc să merg de la pat la scaun. Este maximum ce pot face. Din fericire pot să citesc. Însă biblioteca mea se epuizează.

10 APRILIE Convalescența continuă. Dar, pe o vreme precum cea de azi, mi-este imposibil să-mi fac cura de soare: bate un vânt rău și lugubru [...]. Și chiar plouă puțin. [...]

Medicul și infirmierul meu particular, găsind că nu mai am nevoie de îngrijirile lor, trebuie să plece astăzi. Ar trebui să vină să-i ia un vehicul care se lasă așteptat.

În timpul bolii mele s-au făcut schimbări la regiment: colonelul și statul-major s-au cărăbănit de aici, iar când voi fi bun pentru serviciu îi voi ajunge din urmă. Se părăsește Franciugi ca fiind prea insalubru; de altfel la insistențele mele, mi se pare, are loc acest lucru. [...]

Bolii îi datorez și o metamorfoză: în timp ce nu mai eram decât o zdreanță umană lăsată pradă puterii sale discreționare,

1. Căpitanul Naum era și poet. Nu l-am mai revăzut niciodată. Foarte curând a fost schimbat în alt regiment. Iar câteva luni mai târziu am aflat de moartea lui. Este unul dintre camarazii mei români cărora le port cea mai frumoasă amintire.

medicul cu autoritate m-a amputat de barbă, acuzată a fi un posibil receptacul pentru păduchii exantemici. Brusc, iată-mă întinerit, redevenit cel care eram pe timpul defunctei păci.

11 APRILIE Continui să-mi recapăt forțele încetul cu încetul. Astăzi m-am putut duce pe picioarele mele mai departe decât ieri. [...]

Simt o anume liniște sufletească pentru faptul că, de-acum înainte, nu mai am de ce să mă tem de epidemie, deoarece am fost oarecum vaccinat contra ei. [...]

12 APRILIE Zi mare astăzi, pentru că a sosit prima corespondență din Franța de când m-am îmbolnăvit. Știri abundente. Din păcate, nu strălucite. [...]

Ziua trece încet ca și cele precedente, fără să fac nimic. Medicul meu a plecat; nu se simțea foarte bine în momentul plecării și se temea să nu se fi molipsit de la mine. Îl voi avea oare – fără să vreau – pe conștiință? [...]

13 APRILIE Vineri 13! Zi nefastă, se pare... Aici, în plus, e Vinerea Mare. Dar nu este marcată pentru mine de nici o catastrofă.

Curând după ora 6 am fost trezit de lumina zilei, urmată de intrările repetate ale ordonanței care pare să nu tolereze să dorm după ora 7. Mi-a fost atât de devotat tânărul Stoian în timpul bolii și este atât de prevenitor cu mine acum, încât nu îndrăznesc să-l contrariez. [...]

Războiul m-a obligat să renunț la diminețile de reverie prelungită într-un pat molcuț. Boala care mă constrânge – dulce constrângere – să revin la ele riscă să-mi reînvie repede plăcerea, deoarece, după micul dejun, consemnul medical este să stau lungit până la ora 11. Visări, lectură... [...]

14 APRILIE [...] Tocmai am primit vizita camaradului francez din regimentul de artilerie vecin, însoțit de medicul francez cu patru galoane de la divizia vecină, care venise de mai multe ori să mă vadă de când m-am îmbolnăvit. Nu au stat mult. A constituit totuși o mică diversiune în ziua mea atât de goală.

Ziarul pe care l-am citit astăzi aduce din nou vești bune. De o lună, dacă nu ar fi fost revoluția rusă, s-ar părea că am putea să mai avem ceva speranță: teren pierdut de germani, declarație de război a Statelor Unite, iar astăzi o nouă victorie englezească; revolte în Germania, cu incendiu la Hamburg. Oare chiar le merge prost nemților? Minciunile pe care ni le-au servit de atâtea ori ziarele vor deveni ele în fine adevărate?

Și acum, cu ce să mă ocup până la sfârșitul zilei? De m-aș simți din nou zdravăn pe picioare ca să pot cutreiera pe câmp!

15 APRILIE În timpul bolii, primăvara vestită de sosirea berzelor și-a făcut apariția. Cerul este albastru, soarele e cald. În fața ferestrei un prun își scutură florile albe pe care vântul le spulberă uneori, aducându-mi petalele în cameră. [...]

Astăzi e mare sărbătoare: Paștele! [...] Astăzi soldații au și ei cozonacul lor; fiecăruia i s-au dat și câte două ouă; iar ofițerii care, în ziua asta excepțională, merg să mănânce cu ei trebuie în plus... să ciocnească ouă cu ei. [...] Este deci o sărbătoare oarecum egalitară. [...]

Ora 5 și jumătate. Clopotul bisericii, pe care nu-l mai auzisem încă, sună vesel. Începe vecernia, fără doar și poate. [...]

16 APRILIE Conform prescripțiilor medicale încă mai eram culcat de dimineață când am primit vizita lui Dupuy, camaradul meu din regimentul vecin, care a fost ieri la divizie și a venit să-mi spună bârfele. Ce am aflat prin el nu-mi face nici o neplăcere, deși nu e o situație strălucită din punct de vedere personal. În plus, mi-a comunicat și zvonurile politice actuale: Austria și Bulgaria ar cere pace. De altfel, ziarele de ieri anunțau revolte în Bulgaria. Mi se pare că lucrurile nu merg prea bine în imperiile centrale. Dacă Statele Unite s-au amestecat, cu siguranță ele cred că se apropie momentul sfârșitului. Și din nou încep să sper că posibilitatea unei păci nu este poate prea îndepărtată!

Pe alt plan, am aflat că eforturile mele au fost încununate cu succes, în sensul că i s-a venit de hac colonelului, sau cel puțin regimentul s-a descotorosit de el.

Și pe urmă, era o vreme foarte frumoasă! Așa că m-am simțit înviorat astăzi. [...]

Fac câteva pregătiri de plecare, fiindcă poimâine trebuie să-mi părăsesc reședința din Franciugi. Într-adevăr, am primit acum câteva zile de la comandantul francez al diviziei o scrisoare amabilă invitându-mă, ca să nu mă plictisesc în singurătatea mea, să vin, de îndată ce medicul îmi va permite, și să mă instalez lângă el într-o casă din satul lui ca să-mi petrec acolo convalescența. Pe de altă parte, colonelul francez al corpului de armată m-a invitat, și el, să merg în același scop lângă el la Vaslui. Ce onoare! În precedenții mei ani de război nu am avut parte de atâtea amabilități din partea superiorilor. Cum cu cât ei sunt mai ridicați în grad, eu mă simt mai puțin în largul meu și îi simpatizez mai puțin, am optat pentru comandant. Păi n-am evitat eu întotdeauna relațiile sus-puse?

Am avut astă-seară confirmarea presentimentului legat de medicul care m-a îngrijit. Într-adevăr, s-a molipsit de tifos exantematic la căpătâiul meu, nefericitul. Dar se pare că virulența bolii s-a atenuat acum; așa că pot spera că va scăpa, ca și mine. [...]

17 APRILIE Furtuna de ieri a produs o schimbare de decor. Astăzi e o vreme înspăimântătoare. Plouă și mai ales suflă un vânt violent care nu lasă o clipă de răgaz crengilor copacilor [...]. Dacă asta continuă mâine, probabil că nu voi putea pleca așa cum fusese prevăzut. [...]

Mi-am terminat pregătirile de plecare, recurgând la minuni de ingeniozitate ca să-mi încapă tot bagajul în cele trei geamantane. [...]

18 APRILIE. GRAJDURI Vântul a suflat toată noaptea și nu se potolise încă atunci când m-am trezit. Dar nu plouă, iar cerul e senin.

În ultimul moment parcă-mi pare rău să părăsesc camera asta, cu toate că am trăit aici ore atât de dureroase, așa că-mi amân plecarea pentru după-amiază. Primesc ultima vizită în

locurile astea a vecinului meu Dupuy. După prânz mai savurez o clipă soarele, fac cele din urmă fotografii și plec în fine, după ce i-am mulțumit călduros proprietăresei care, deși mă primise la început cu atâta răceală, m-a copleșit de amabilități, mai ales de când m-am îmbolnăvit. [...]

La capătul a două ore de călătorie lipsită de monotonie, pe o vreme minunată, intru în Grajduri și mă prezint la sediul diviziei. Colonelul care o comandă aleargă spre mine, îmi strânge mâinile cu efuziune, mă pune să iau loc și mă copleșește de politețe și amabilități. [...]

Există aici trei ofițeri francezi: comandantul Drouillard, locotenentul de infanterie Dusser și căpitanul de artilerie Manin. Dusser este cel însărcinat să mă ajute cu instalarea și veghează să nu-mi lipsească nimic. Sunt cu toții atât de atenți cu mine, încât am puțin impresia că mă consideră ca scăpat printr-o minune după ce deja mă socotiseră mort, neașteptata mea înviere părându-li-se fragilă și primejduită. [...]

Am despachetat esențialul din bagaje, marcând astfel luarea în posesie a acestei camere țărănești cu pereții văruiți, foarte curată și decorată cu câteva covoare regionale. După ce ordonanța mi-a adus prima cină, cei trei compatrioți – inclusiv comandantul, un comandant care până acum nu te face să simți superioritatea sa în grad – au venit să mă viziteze și să se asigure că nu-mi lipsește nimic.

19 APRILIE Puțin înainte de prânz comandantul Drouillard a venit să mă vadă, însoțit de colonelul de Roincé (atașat corpului de armată), care era în vizită prin zonă. În cursul discuției am aflat următoarele: colonelul român comandant al diviziei (foarte bine văzut la Curte, unde și-a făcut toată cariera și se bucură de favoarea reginei Maria) are de gând să ceară ca toți ofițerii francezi din unitate să primească decorații românești. Comandantul se opune – și pe bună dreptate, după părerea mea; cere ca pentru asta să se aștepte cel puțin ca noi să fi intrat în foc. A adăugat că față de unul singur dintre noi nu avea obiecții: eu, dat fiind comportamentul meu în timpul epidemiilor.

A încheiat anunțând că peste vreo două săptămâni vom primi la Grajduri vizita familiei regale. Acordarea decorațiilor va avea loc în ziua aceea.

După dejun am citit puțin, cu moderație, tot ca să nu-mi epuizez prea repede slabele resurse ale bibliotecii mele.

Pe urmă au venit comandantul Drouillard și Dusser. I-am însoțit până la camera celui din urmă. Comandantul glumea cu noi, ne trata ca de la egal la egal; ceea ce, cred, e destul de rar la un ofițer superior de cavalerie când are de-a face cu niște subalterni infanteriști. S-a amuzat tachinând-o pe proprietăreasa casei, o țărancă tânără răspunzând la numele nou pentru mine de Ruxanda, dedându-se cu ea la tentative de conversație destul de anevoioase, dat fiind numărul foarte restrâns de cuvinte românești care constituie vocabularul lui, ca și al nostru de altfel. Cu toate astea, și nu fără o oarecare dezinvoltură, a găsit mijlocul să fie servit cu un cozonac în care Dusser și el au făcut breșe mari, dând pe gât și numeroase pahare cu vin, deși era ora 6 seara.

Uneori, între două îmbucături, conversația dintre noi devenea serioasă, și am fost de acord toți trei asupra faptului că între soldatul și țăranul român, pe de o parte, și ofițerul francez, pe de alta, există o asemenea simpatie, că, dacă vom vrea, la sfârșitul războiului și dacă ne organizăm puțin în acest sens, am putea, în deplin acord cu poporul și armata care ne sunt pe deplin devotate, să aducem importante schimbări și să facem lucruri mari în țara asta. Iar interlocutorii mei, desigur încurajați în concepțiile lor îndrăznețe de conținutul sticlei care se golea treptat, prevedeau pentru mai târziu între poporul român și o elită franceză o alianță care ar sfârși prin crearea unui stat fericit, bogat și prosper. Dacă am fi în Evul Mediu, pe vremea Cruciadelor, precum cavalerii francezi care au întemeiat în Grecia regatul franc al Moreei, Misiunea Franceză de astăzi ar putea înființa aici o nouă Franță spre binele românilor. [...]

20 APRILIE Dimineață fără incidente. Am citit povestiri de Maupassant. [...]

Mi se aduce un ziar românesc, conform căruia bătălia se încinge în Franța. Dacă nu mi-ar fi atât de ușor să-mi imaginez cum se petrec lucrurile, aș putea fi tentat să mă îndoiesc. Totul respiră atâta calm aici. E posibil ca acolo să fie tot infernul? [...]

21 APRILIE Program analog cu cel al zilei precedente. [...]

Colonelul comandant a fost din nou foarte amabil și i-a șoptit la ureche șefului de stat-major – în cursul convorbirii – că trebuie neîntârziat să se facă pentru mine o propunere de decorare.

Mi-am încheiat ziua citind ziarele românești care, în afară de bătălia crâncenă din Franța, se încăpățânează să vorbească de cererea de pace separată a Bulgariei și chiar a Austriei și a Turciei. Să fie adevărat?

22 APRILIE Și, printr-un nou capriciu neașteptat, vremea s-a schimbat. Toată noaptea a bătut un vânt violent; iar de dimineață, când m-am trezit, constat că fusese însoțit de o furtună de zăpadă. Am revenit la peisajele albe. [...]

În timpul unei bune părți a după-amiezii Dusser și Manin au venit să-mi țină tovărășie. În restul timpului am citit. [...]

Divizia va trimite un ofițer după cumpărături la Odessa, deoarece nu se mai găsește nimic în România. Ca și ceilalți, i-am dat o mică comandă. [...]

În cursul după-amiezii au ajuns până la casa mea câțiva soldați ruși, având drept singură armă un pumnal. Voiau să se instaleze aici. A fost nevoie de toată energia soldaților români ca să-i împiedice. Dialogul între acești aliați era destul de greoi, fiindcă nu se înțelegeau prin cuvinte. Eu nu-i înțelegeam nici pe unii, nici pe ceilalți; și totuși soarta locuinței mele depindea de această discuție. Distingeam doar argumentul suprem pentru îndepărtarea intrușilor: „Ofițer francez“. Ceea ce-i mira foarte pe ruși. În sfârșit, s-au decis s-o ia din loc.

Apropo de ruși, mi s-a povestit că le place atât de mult alcoolul, că beau chiar și apa de colonie și alcoolul lampant, filtrând aceste lichide prin miez de pâine ca să le taie un pic din gust. Își vând calul pentru trei sau chiar pentru o singură sticlă de

țuică. Un camarad francez a cumpărat de la ei un cal superb pentru 50 de franci. Mult tare-i costase pe ei! Fură imediat alt animal ca să-l înlocuiască pe cel vândut, și treaba e făcută.

23 APRILIE Vreme detestabilă: cer mohorât. [...] Așa că am citit, cu excepția celor câteva minute pe care le-au petrecut cu mine doi camarazi.

Ziarul românesc de ieri continuă să mă facă să mă tem de eșecul marii ofensive. Dar păstrez speranța că este totuși ceva adevărat în zvonurile repetate privind oboseala imperiilor centrale.

Ca să-mi termin convalescența mi s-a propus să mă duc într-o casă de sănătate la Piatra Neamț, în Carpați. Peisajul este, se pare, încântător; dar mă cuprinde o asemenea temere de călătoriile cu trenurile românești, încât, cu toată curiozitatea mea pentru peisaje noi, cred că voi refuza. De altfel, mă simt acum prea însănătoșit ca să plec atât de departe de unitatea mea. Și sper ca într-o zi sau alta să fac totuși cunoștință cu Carpații.

24 APRILIE Cum noaptea este cel mai bun sfetnic, m-am decis de dimineață să renunț definitiv la plecarea la Piatra Neamț. Călătoria mă sperie; vremea nu e prea sigură! Și pe urmă, acolo probabil că nu voi mai fi ca aici, singur în cameră... Dimineață banală și goală.

După dejun cei trei compatrioți vin să mă ia; mergem la comandant și petrecem după-amiaza ca niște leneși, măcinând arii idioate la bătrânul fonograf tot mai răgușit. Jucându-se ca niște puștani, camarazii mei – inclusiv comandantul, care este cel mai dezlănțuit dintre toți – s-au îndopat cu șuncă din conserve și felii de cozonac stropite cu vin din partea locului. Pe urmă am ieșit, comandantul împărțind pe drum bani copiilor care îi plăceau. Am sfârșit în birourile diviziei de unde am trecut la popota maiestuos prezidată de colonelul comandant Paul Anghelescu, care a perorat fără pauză.

În general, rușii pun înfrângerea României pe seama incompetenței, a lașității sau a trădării ofițerilor români. La rândul

lor, aceștia îi acuză pe ruși că nu le-au furnizat la timp întăririle promise și, în pofida tratatelor, de a-i fi lăsat să fie striviți. [...]

Iată deci explicația colonelului: „Am asistat la discuțiile ruso-române de la Petrograd și de la Marele Cartier rusesc. Încă de la început generalisimul Alexeiev ne-a spus: «Linia de apărare română trebuie să fie Babadag, Galați, Focșani»; și a trasat în acest loc niște linii cu creionul roșu. Nu a vrut să renunțe în ruptul capului. A spus că trebuie să evacuăm toată populația validă, toate rezervele din întreaga țară, și să mutăm capitala la Iași și Cartierul General la Bârlad. A adăugat: «Dacă noi, rușii, suntem pierduți, sunteți și voi, românii. Trebuie deci salvată Rusia înainte de a salva România. Or o mare primejdie ne amenință în regiunea Kovel-Minsk; și am adunat acolo toate rezervele. Am telegrafiat asta la 3 octombrie. Cartierul român nu a vrut să cedeze.» Această neînțelegere între cele două țări explică înfrângerea românească."

La încheierea cinei, colonelul Paul Anghelescu a ridicat ședința. [...]

Din surse franceze ni se flutură prin fața ochilor titularizarea în armata activă cu gradul și vechimea în serviciu. Cu anii de campanie și rana, aș avea echivalentul a nouă ani de serviciu. Aș câștiga peste 300 de franci pe lună în loc de 230. Dar există vacanțele, deci aș avea mai puțin de muncit. Și pensionarea la 45 de ani în loc de 60. Pe de altă parte, cred că în învățământul din România ar fi de asemenea posibilitatea unui viitor interesant pentru mine...

25 APRILIE Zilele se înșiră una după alta și se aseamănă.

După dejunul la popotă, noi, cei patru francezi, am trândăvit îndelung în curte, pentru că soarele s-a decis să apară. Distracția noastră a constat în a privi zbenguielile dobitoacelor de primprejur. [...]

Comandantul continuă să aibă mare încredere în ofensiva occidentală. Eu, mai puțină; de altfel, celelalte fronturi nu mișcă – și nici nu pot. Atunci...?

26 APRILIE Farniente și lipsă de activitate, aidoma zilelor precedente.

Amenințarea de ploaie care, din cerul tot acoperit, plutește deasupra capetelor noastre ne împiedică să ne aventurăm afară din sat. [...]

Acum mi-am recăpătat forțele! Neapărat voi începe să mă plimb călare.

27 APRILIE Vidul și monotonia dimineții sunt întrerupte de sosirea farmacistului regimentului meu și a fostelor proprietărese: mama, cu care nu mă înțeleg decât în germană, și fiica [...].

28 APRILIE Contrar obiceiului, încă de la 7 și jumătate eram sculat. Și o oră mai târziu plecam călare cu Dusser. La pas mai întâi, pe drumuri aproape uscate și brăzdate de profunde făgașe întărite, ne-am dus la școala diviziei instalată ca pe frontul francez. După ce am descălecat un moment și am privit cum se făcea instrucția lansării grenadei, am plecat mai departe; și, cum vremea era foarte frumoasă, cum eu eram vesel că ieșeam în sfârșit din sat și mă simțeam ca o pasăre căreia tocmai i s-a redat libertatea după ce stătuse amar de vreme închisă în colivie, ne-am continuat plimbarea [...].

Am ajuns în satul Scânteia unde stă unul dintre camarazii noștri francezi (Blanc), pe care ne-am dus să-l vedem și care ne-a servit un vin alb celebru în România: Cotnari. [...]

După-masa a trecut în aceeași inerție ca precedentele. Înțeleg că petrecându-și astfel timpul comandantul este cuprins de dorul de Franța și ajunge să facă aprecieri de om acrit despre România. Eu, în regimentul meu, nu mă las pradă unui asemenea farniente. E drept că, din cauza serviciului său de birou, treaba care îi revine e minimă. Sigur s-ar putea duce mai des să controleze ce face fiecare din subordonații săi francezi în regimentul românesc. [...]

29 APRILIE La inițiativa comandantului s-a decis astăzi că nu vom merge la popotă și că, dispunând de un bucătar special, vom mânca separat la prânz, cu un meniu deosebit. Ca să-și dea cu părerea despre rezultat, au fost invitați camarazii francezi din toate regimentele diviziei.

Astfel că la ora 12 se adunaseră deja cei șapte convivi prevăzuți. În întârziere era doar masa, care s-a servit abia o oră mai târziu; dar spre a ajunge la acest rezultat a trebuit să-l scuturăm puțin pe maestrul bucătar și ajutoarele lui.

A fost un festin: o omletă cu crutoane (prost prăjite) deschidea defilarea. A fost urmată de o mâncare de ciuperci cu smântână (culese de ordonanțe din pădure). După care a venit o prăjeală de crapi mici pescuiți de unii dintre comeseni în heleșteiele învecinate. Apoi s-a adus felul principal: un splendid curcan fript (ceva foarte rar aici în acest moment) însoțit de cartofi prăjiți. Desertul se compunea dintr-o impozantă prăjitură și biscuiți. Totul a fost stropit cu diverse vinuri de regiune și coniac românesc. Belșug cu totul neobișnuit. [...]

30 APRILIE [...] M-am dus să mă plimb pe jos până la pădurea din apropiere. Era o vreme magnific de primăvăratică. [...] Ajungând la pădure, mă așez pe margine. [...] Pe pajiștile verzi se deplasează încet petele albe și negre ale vitelor. Mai departe se întinde larg valea în care lanurile de grâu se înverzesc de asemenea. [...]

Farmecul acestui peisaj îmi abate atenția de la cartea pe care o luasem cu mine. Privind tabloul armonios în culori vii, orele trec fără să-mi dau seama. Mă las năpădit de această senzație orientală a bucuriei de a trăi vegetativ, aproape fără gânduri, în contemplarea unei naturi minunate și luxuriante, în care clocotește seva, și savurând blândețea unei atmosfere ușoare și limpezi.

Când mă înapoiez spre asfințit, prin ogrăzi forfotesc femei în straie cu roșu, galben și alb. [...] Cu pușca cu țeavă scurtă în bandulieră, trec câțiva jandarmi în uniformă albastră cu eghileți albi, guler roșu și ornamente galbene. [...] Pe drum se văd soldați ținând sub braț coltuce de pâine, în vreme ce poartă cu grijă în palme gamele franțuzești sau strachini românești cu mâncarea de seară: nelipsita fasole.

1 MAI [...] M-am sculat mai devreme decât de obicei ca să fiu exact la întâlnirea pe care o stabilisem cu Dusser, iar la

ora 8 am plecat amândoi călare. Am trecut pe la centrul de instrucție al diviziei. Apoi ne-am continuat plimbarea. [...]

Trecem pe la cantonamentul unui regiment de artilerie unde remarcăm tunuri franțuzești de 75, noi-nouțe și sosite de curând. Ni se spune că au intrat în serviciu ieri, cu ocazia unei mari ceremonii. După o slujbă religioasă specială, fiecare dintre ele a fost binecuvântat de popă... Hristos desigur că nu prevăzuse că slujitorii religiei ce propovăduiește pacea și iubirea față de semeni vor invoca numele lui pentru a-i cere Atotputernicului ca niște teribile mașini ale morții să masacreze cât mai mulți oameni cu putință. [...]

Ne-am înapoiat apoi fără grabă, constatând că toți soldații întâlniți stăteau degeaba, cei mai mulți așezați sau culcați, părând ocupați doar să se bucure de primăvară. Vraja naturii... Dar e prudent să nu te lași prea tare cuprins de ea când cea mai mare parte a țării este ocupată de un inamic care nu se va mulțumi numai cu victoriile din lunile precedente și nu se va așterne pe lauri... [...]

2 MAI Rămas îndelung în pat dimineața... Pesemne că nu m-am recuperat încă de toată lipsa de somn acumulată în timpul celor doi ani de război pe frontul franțuzesc. [...]

Mi-am petrecut după-amiaza singur în natură. [...]

M-am înapoiat la ora cinei, când ni se aduce zilnic la cunoștință un comunicat. Desigur că cele câteva succese de detaliu anunțate zilele acestea nu vor aduce victoria prin arme. Pe de altă parte, atitudinea rușilor începe să fie îngrijorătoare; și, dacă țarismul e chior – un ochi al împărătesei fiind astupat de germanofilia ei –, tare mă tem ca republica rusă să nu fie oarbă și ea. Atitudinea soldaților ruși pe front, precum și rezoluțiile votate de delegații lor în ziua de 1 mai* permit să ne punem întrebarea: oare rușii ne vor părăsi?

Oricum ar fi, socotesc posibil ca niște evenimente, dacă nu decisive, cel puțin importante să se producă anul ăsta. Și totuși

---

* Pe 1 mai 1917, comitetele locale ale militarilor ruși organizaseră mai multe adunări în mari orașe din Moldova (n. ed.).

nu trebuie să ne bizuim pe foame, din moment ce, conform avizului oficial al comandamentului francez, germanii vor putea ajunge la viitoarea recoltă.

3 MAI Dacă trec peste detaliile banale și „cotidiene“ ale zilei, ce mai rămâne?

Mai întâi la dejunul de la popotă, comandantul Drouillard, care nu-i poate suferi din ce în ce mai mult pe români și critică tot, a avut o altercație cu colonelul Anghelescu. Tocmai s-a desemnat o divizie din corpul nostru de armată care să plece pe front. Nu e a noastră. Comandantul Drouillard, care se plictisește aici (îl înțeleg, fiindcă nu are nimic de făcut, nu face nimic și nici măcar nu citește; dacă ar fi într-un regiment, n-ar avea timp să se plictisească), este furios. I-a declarat public colonelului că nu a fost aleasă divizia noastră pentru că nu-i pregătită; nu-i pregătită pentru că nu s-a făcut nimic ca să fie, iar asta chiar din vina colonelului. Acesta, furios, a părăsit masa, spre marea uluire a ofițerilor români scandalizați și întrebându-se cum se va sfârși chestiunea asta... În cursul după-amiezii, în mod misterios, cei doi adversari s-au împăcat, cel puțin de ochii lumii. [...]

4 MAI Cum mă voi prezenta curând la regiment, m-am dus de dimineață călare ca să anunț că m-am întors.

Ca toate celelalte unități ale diviziei, regimentul se află acum în afara satelor unde au fost lăsați provizoriu doar convalescenții. Îl găsesc instalat în niște barăci din scânduri.

Actualmente este comandat de un simplu căpitan care, înainte de boala mea, era comandant de batalion. Într-adevăr, colonelul și cei doi comandanți au avut aceeași soartă ca medicul-șef pus în disponibilitate mai înainte. Sunt mulțumit să constat că plângerile și cererile mele au avut efect. Sper deci că la înapoierea mea vom putea face o treabă bună. Căpitanii și locotenenții pe care îi regăsesc sunt încântați că au scăpat de indezirabili.

S-a stabilit că voi locui într-un sat vecin, mai aproape de Franciugi. Voi pleca de dimineață de acolo, voi sta toată ziua

la regiment și mă voi înapoia acasă seara, după exercițiu, ca să iau masa după un meniu pe gustul meu, cu feluri de mâncare în care nu va trebui să mă lovesc tot timpul de vechii și ireconciliabilii mei dușmani: usturoiul și ceapa.

Am avut o convorbire de serviciu cu căpitanul comandant al regimentului care, deși egalul meu și cu mai multă vechime în grad decât mine, se poartă cu multă deferență. De altfel, în primul nostru tur de orizont în comun, am căzut de acord asupra tuturor punctelor.

Seara, după cină, un minunat clar de lună ne-a îndemnat la o plimbare. Comandantul Drouillard, într-un acces de bună dispoziție, ne-a tras după el, pe camarazii mei francezi și pe mine, într-o escapadă de ștrengării diverse, care începuseră de altfel chiar de după-amiază. Nu fără o anume surprindere și uneori puțină jenă, am văzut cum un ofițer superior de cavalerie francez se distra să asmute câinii răi ca să-i facă să latre, alerga după porci, îmbăta o găină și pe urmă un vițel obligându-i să bea țuică, lega apoi un clopoțel de grumazul unui câine și după aceea de-al unui vițel beat... și pe urmă de gâtul țărăncii, proprietăreasa lui, care asistase râzând la aceste pozne. [...]

O, nopți de mai din cei doi ani de război precedenți, cât sunteți de departe! Nopți de mai 1915 în timpul atacurilor de la Artois! Nopți de mai 1916 la marginea sudică a pădurii de la Avocourt, când pământul tremura sub bombardamentele de la cota 340 și Mort-Homme!... Voi apuca eu oare nopțile de mai 1918? Și cum vor fi ele?

5 MAI Sculat la ora 6... Convalescența s-a terminat și, odată cu ea, diminețile de lenevit în pat.

Plecat călare la ora 7. Ajung la barăcile regimentului meu la 8. Chestiuni de serviciu discutate cu căpitanul comandant. Pe urmă plec, tot călare, escortat de ofițerul român aghiotant al căpitanului comandant al regimentului, în direcția Rediu, satul unde s-a decis să-mi stabilesc „cartierul general". [...]

Aceleași căsuțe albe cu acoperișuri de zinc, de șiță sau de paie, presărate în dezordine printre pomii fructiferi. Dacă

localitatea n-ar fi instalată pe o înălțime, s-ar fi potrivit să-i spun văgăună. Ca aspect e mai mizerabilă – când te uiți de aproape – decât Franciugi sau Grajduri care, prin comparație, capătă pentru mine chiar aere de capitale. Un cătun de la capătul lumii! Din moment ce îmi sunt pe plac natura virgină și singurătatea, am într-adevăr exact ce-mi doresc. Nu puteam găsi nimic mai primitiv.

De altfel, drumul nu merge mai departe: se termină la o poartă de lemn larg deschisă prin care trecem. Și ne trezim într-o curte vastă unde descălecăm. Este în același timp capătul nostru de linie și conacul local, adică locuința stăpânului, cea a proprietarului pământurilor din jur, reședința, într-un fel. Acolo voi locui.

Ne-am încredințat caii unui argat care a venit spre noi. O slujnică țărancă ne poftește să intrăm. Suntem primiți de stăpâna casei, o tânără îmbrăcată într-un costum negru simplu și de bun gust și încălțată cu pantofi de pâslă (pentru că e o penurie totală de piele pentru marochinăria civilă) cu tocuri înalte. Pe scurt, o adevărată orășeancă – și care mă privește ca o doamnă de lume. Vorbește o franceză impecabilă și se dovedește foarte amabilă. Îmi arată camera care îmi este rezervată și-mi promite în plus să-mi lase folosința exclusivă a unei vaste sufragerii în chip de salon... Un salon, nu ceream atât de mult; și nici nu e deloc genul meu. Propunerea îmi face oricum plăcere. Este, pentru mine, micul căpitan (cu titlu temporar), o locuință care pe frontul francez nu i-ar displăcea nici unui general! Să găsești așa ceva în văgăuna asta pierdută, ce surpriză plăcută!

Cum îi comunic intenția mea de a-mi lua masa de seară acasă, viitoarea mea gazdă îmi spune că bucătăreasa e astăzi plecată la oraș, dar că-mi va sta la dispoziție când se va întoarce; și-mi oferă propriile ei servicii. Ceea ce nu refuz. Dar amabilitatea este atât de mare, încât mă simt ușor jenat.

Revenit la regiment, mai am o scurtă convorbire cu căpitanul care îl comandă, pe urmă mă duc la Grajduri exact la ora prânzului.

După-amiază, însoţit de întregul stat-major al diviziei, asist la un botez la care ne-a invitat ofiţerul naş al fiului ţărăncii la care locuieşte. [...]

După botez, camarazii francezi și cu mine am plecat într-o destul de lungă plimbare pe jos prin păduri și râpe. Revenim abia pentru cină, după care petrecem seara cu intendentul și colonelul comandant de artilerie al diviziei.

6 MAI Astăzi, duminică, încă de la ora 10 ne-am adunat noi, toţi cei șapte francezi ai diviziei. Încheiem dimineața la comandant: în timp ce patru joacă bridge, ceilalți trei, printre care și eu, citesc.

La prânz mergem cu toții la popotă, unde albastrul mai intens al uniformelor noastre contrastează cu albastrul verzui al ţinutelor românești. [...]

Seara primim ştiri referitoare la un miting rusesc care trebuia să aibă loc la Iași și a cărui perspectivă îi îngrijora tare pe români. Totul s-a petrecut în linişte*. Un general rus cu autoritate a reușit să-i ţină în șah pe scandalagii. Blestemații ăștia de ruși exagerează; nu se mulțumesc să devină republică, vor să-i forțeze pe români să le urmeze exemplul. Au plimbat prin Iași pancarde prin care cereau „pace fără anexări, nici despăgubiri". Și au trebuit să fie trimise forțe românești pentru a restabili liniștea, cu ordin să facă uz de puști la nevoie.

---

* La mitingul din 1 mai 1917, organizat la Iași, se estimează că au participat 15.000 de persoane; nu s-au înregistrat nici un fel de incidente. Familia regală nu se afla în oraș în acea zi (n. ed.).

V

DE STRAJĂ CU ARMELE

7 MAI. REDIU Așa cum fusese hotărât, părăsesc de dimineață la ora 8 casa și satul Grajduri ca să-mi reiau serviciul.

Merg călare până la barăci, unde-mi găsesc regimentul adunat, așteptând inspecția colonelului. Suflă un teribil vânt înghețat, sub a cărui mușcătură zgribulesc oamenii, care stau nemișcați. Dar ritualul prevăzut se desfășoară imperturbabil. După trecerea în revistă prevăzută, are loc defilarea, care le permite cel puțin soldaților să umble în pas de paradă încălzindu-se astfel puțin. [...]

În onoarea ceremoniei de dimineață, după-masă nu va avea loc o ședință de instrucție. Iată-mă deci liber. Voi profita de răgaz ca să mă instalez în noul meu domiciliu. [...]

Proprietăreasa mă conduce și îmi propune serviciile ei ca și pe cele ale servitorimii ca să mă ajute la instalare. Faptul că știe franțuzește este prețios pentru evitarea neînțelegerilor.

Vine ora cinei. O slujnicuță moldoveancă în rochie roșie, cu o bonetică albă în formă de șarlotă și un cvadruplu șirag de mărgele de sticlă, îmi așază tacâmul pe masa din cameră. Meniu simplu: ouă și cartofi prăjiți.

Pe urmă altă slujnică, o bucovineancă robustă, vine să-mi facă patul. [...] Mi se dau niște cearșafuri brodate minunat și un pled de lână de un azuriu precum cerul senin. Sunt cu adevărat copleșit.

8 MAI Sculat la ora 6, plec călare după o jumătate de oră. La 7 sunt prezent pe poligonul de exercițiu. Mă duc mai întâi să văd singur câteva companii succesive. Apoi, când căpitanul

comandant al regimentului sosește la rândul său, ne continuăm împreună inspecția.

La 10 și jumătate regimentul părăsește poligonul ca să intre în barăci. [...]

După-amiază mă duc din nou pe poligon, unde petrec două ore. Pe urmă merg în tabără ca să stau de vorbă cu comandantul regimentului și arunc o privire să văd cum sunt instalați oamenii. Nu-mi închei inspecția decât la ora 7 seara.

Ajung acasă în pasul docil al calului, savurând farmecul naturii românești [...].

9 MAI Pentru a-mi începe ziua, același orar ca în ajun. Aceeași plecare matinală la poligon. Dar în toiul dimineții căpitanul comandant al regimentului primește știrea că ministrul de război Vintilă Brătianu* va veni să viziteze barăcile. Părăsim imediat companiile și revenim în trapul săltat al cailor. Dar marele personaj nu a sosit încă. Așa că îl așteptăm. Zadarnic. Trupa revine de la exercițiu, și ministrul încă nu a apărut.

Ca să fac totuși ceva util cât timp aștept, adun aspiranții nou-veniți; fac cunoștință cu ei, le dau câteva sfaturi. Așa ajungem la amiază.

Mă duc să iau prânzul la Rediu și, după masă, profit de soarele strălucitor ca să mă plimb puțin pe afară și să mă familiarizez cu noul meu domeniu [...].

Ce contrast între conacul acesta și jalnicele cocioabe ale țăranilor. [...] Un mic paradis.

Trebuie totuși să mă smulg din contemplarea asta. Pe șa! Cobor la barăci să-l aștept pe ministrul care tot nu vine. Pentru ca timpul ăsta să nu fie din nou pierdut, adun ofițerii și aspiranții – cam o sută de inși – și țin auditoriului meu o prelegere pe care încerc s-o fac cât mai instructivă. Epuizându-mi elocința, îi las liberi pe toți; mai aștept până la ora 5, oră limită, mi se

---

* Vintilă Brătianu (1867–1930), om politic liberal, fratele prim-ministrului Ionel Brătianu. Ministru de război în 1916–1917. Prim-ministru în 1927–1928 (n. tr.).

pare, pentru ca un ministru să înceapă o inspecție la barăci. Mă întorc acasă și lucrez până la ora 7 la pregătirea exercițiilor de mâine.

După cină, seară petrecută în grădină gustând aerul în compania gazdelor mele. Pentru că, dacă în general am de-a face cu doamna D., a cărei perfectă cunoaștere a francezei o desemnează pentru relațiile cu intrusul care sunt eu în această familie, ea nu este singura locatară a conacului. Mai sunt în jurul ei, în afară de fiu, un băiețel de 3 ani pe nume Ernică, tatăl ei, mama vitregă, a doua soție a ultimului, și fratele vitreg în vârstă de vreo doisprezece ani. Mama vitregă vorbește puțin franțuzește. Dar tatăl nu știe – în afară de română – decât germana. Soțul este mobilizat în serviciile din spatele frontului. El este arendaș al domeniului, nu proprietar. Toți sunt evrei.

Ofițerul român care m-a condus aici mi-a explicat că adesea lucrurile se petrec așa: mulți proprietari ai marilor domenii – români – preferă să stea în Franța, nu în țara de origine. Își încredințează proprietățile unor oameni de afaceri evrei și, în timp ce se ruinează la noi, aceștia din urmă – păstrându-și cea mai mare parte din venituri – se îmbogățesc...

Către ora 10 mergem la culcare. Este noaptea de 9 spre 10 mai. Ce contrast cu noaptea de 9 spre 10 mai 1915, în tranșeea de la nord de Rolincourt, după înfrângerea distrugătoare a asaltului Regimentului 88 infanterie, când plutea deasupra noastră oroarea zilei ce urma... fiindcă știam că a doua zi ne venea rândul nouă să mergem să fim căsăpiți! [...]

10 MAI Încă de la 7 dimineața sunt pe poligonul de exercițiu supraveghind ce se întâmplă, schimbând câteva cuvinte cu unul, făcând observații altuia. [...]

Toată după-amiaza o petrec cu stabilirea tranșeelor, veghind să se respecte regulile artei... O artă ce nu trebuie neglijată deoarece, în definitiv, de respectarea rânduielilor ei depinde adesea pe front viața combatanților. Am învățat asta destul de târziu pe pielea noastră. Trebuie să-i facem pe români să tragă

folos de pe urma experienței noastre, chiar dacă, la fel ca infanteriștii noștri în vara 1914, nu sunt plini de entuziasm.

Și-mi închei ziua savurând în grădină blândețea primăverii românești.

11 MAI Dimineața începe pentru mine la aceleași ore și în același mod precum precedentele. Dar, în timp ce supravegheam conștiincios lucrările de terasament în curs, a început să plouă. Ca să nu-i las pe oameni să se ude inutil (vor avea timp de asta când vor fi pe front), îl sfătuiesc pe comandantul regimentului să ceară încetarea lucrului și adăpostirea în barăci. Mă înapoiez și eu cu el. [...]

Pe urmă, reluându-mi obiceiurile de pe frontul francez și de la Franciugi, merg să verific cum stau soldații. Cum unii dintre ei sunt ocupați să-și curețe puștile ca să nu ruginească, îmi dau seama cu neplăcere că, deși au primit puștile noastre „Lebel" de aproape trei luni, unii încă nu știu să-și demonteze arma. Semn că ofițerii lor dau dovadă de o neglijență destul de culpabilă... [...]

La 6 și jumătate dau ordin să se retragă toată lumea și mă retrag și eu. Mă răcoresc puțin în grădină, meditând la programul de instrucție de a doua zi.

12 MAI Același program ca în zilele precedente.

Mă duc la poligon tăind-o în linie dreaptă, mai puțin când dau peste ogoare cultivate. Apropo de culturi, constat cu destulă surprindere că, pentru a semăna mazăre sau porumb, localnicii aruncă pur și simplu boabele pe sol fără să-l fi arat cu un an înainte și apoi trag doar o brazdă cu un plug rudimentar. Bunul Dumnezeu se îngrijește de toate celelalte.

M-am plimbat din companie în companie, împărțind cât mai echitabil felicitări și critici. Pe urmă am făcut planul pentru săparea unor tranșee de antrenament. [...]

13 MAI Astăzi profit că e duminică și mă scol ceva mai târziu. Când mi-am terminat toaleta, mă duc călare la camaradul meu din satul vecin [...].

Revenind acasă pentru dejun, sunt invitat să iau loc la masa familială. [...]

După prânz, trecem în salon. Doamna D. se așază la pian. După-amiaza se derulează într-o alternanță de muzică, taclale și hoinăreală. Pe seară sosesc călare niște ofițeri de la regimentul meu. Pauzele pianului sunt ocupate cu jocul de cărți.

La cină sunt din nou reținut la masa familiei. [...]

La 11 seara mă retrag în cameră [...].

14 MAI Reluarea programului din zilele de lucru. [...]

Cum astăzi este la români 1 Mai, sărbătoarea primăverii, nu se lucrează după-amiază. După ce mi-am pregătit în cameră exercițiul pentru mâine, profit de libertate ca să fac de unul singur o plimbare călare prin împrejurimi. În douăzeci de minute am ajuns în pădurea din vecinătate. Caut lăcrămioare, dar zadarnic. Mă mulțumesc deci să înaintez la pas și la întâmplare pe sub copaci, savurând minunata atmosferă de primăvară. Dar, când mă hotărăsc să mă întorc, îmi dau seama că sunt complet pierdut și habar nu am în ce direcție trebuie să-mi caut domiciliul. De la plecarea de acasă nu am întâlnit nici ţipenie. Ce să fac?

Socotesc că cel mai cuminte e să mă las în voia calului, al cărui instinct de orientare trebuie să fie superior instinctului meu. Îi las deci libere hățurile pe grumaz, și fără nici o ezitare mă duce drept la grajdul lui.

Reapar exact la ora ceaiului, pe care sunt poftit să-l iau în familie. Cu asta mă ocup când apare căpitanul comandant al regimentului ca să mai stăm puțin de vorbă. Cinăm toți împreună. Cafea. Retragere generală la ora 11.

15 MAI Trezit la fel, plecat spre poligon, unde stau o oră și jumătate pe capul unui pluton care face prost manevrele. Pesemne că blestemă și așteaptă cu nerăbdare să mă duc să bântui pe la alții... Da, însă poate că mișcările pe care le pretind de la ei, executate mai târziu instinctiv pe câmpul de luptă, vor salva viața unora dintre ei care, fără îndoială, în clipa asta, în stil românesc, trebuie că mă dau dracului. [...]

Văd venind spre mine o întreagă cavalcadă strălucitoare: e vorba de colonelul Anghelescu, urmat de statul său major. Le ies înainte și îi însoțesc în turneul lor. După ce pleacă, mă îndrept și eu spre barăci ca să văd ce-i cu căpitanul comandant al regimentului, care nu a apărut de dimineață pe teren. [...]

Intră pe poartă o ștafetă, anunțându-mi din partea comandantului regimentului că, din cauza vremii nesigure, companiile nu vor părăsi barăcile și, drept urmare, este inutil să mă deranjez.

Revin deci în cameră cu intenția de a lucra și a citi până seara... Însă nici nu m-am instalat bine la masa de lucru, că aud bătăi în ușă: gazdele mele știu că sunt acasă, iar slujnica vine să mă invite în numele lor să trec în salon, unde se va servi ceaiul. [...] Ofițerul care-l însoțește pe soțul proprietăresei profită de prezența mea ca să-și evoce cu nostalgie amintirile despre Paris și să-și întrețină franceza.

Conversația durează până vine momentul să trecem în sufragerie pentru a cina împreună; nici nu intră în discuție să mă sustrag. [...]

16 MAI Dimineață de exercițiu ca de obicei. După care, în loc să mă duc la locuința mea pentru prânz ca în fiecare zi, merg la Scânteia, fiindcă sunt invitat la inaugurarea barăcii care urmează să servească drept sală de mese pentru popota ofițerilor celuilalt regiment de infanterie al brigăzii. Acolo îl găsesc pe colonelul comandant al acesteia din urmă și pe cei doi comandanți de regimente. Suntem trei ofițeri francezi laolaltă. Cum este o zi de veselie, s-au găsit și s-au servit vin și bere. În meniu, abundă carnea: este un ospăț de carnivori constrânși de mult timp la un regim de vegetarieni. La desert, colonelul care prezidează ține un discurs și face două toasturi, fiecare urmat de uralele regulamentare, reluate în cor de comeseni. Primul toast este, bineînțeles, în onoarea regelui Ferdinand. Pe tot timpul mesei se ascultă muzică: ba fanfara regimentului, ba un taraf de soldați țigani [...]. În onoarea noastră se cântă *Marseilleza*, iar noi defilăm între două șiruri de ofițeri români care ne salută.

După ce m-am oprit o clipă la casa camaradului meu Blanc, merg la mine și nu mai ies toată după-amiază, bucuros să scap astăzi de conversațiile de salon, pentru că m-a stors exercițiul de dimineață.

17 MAI Același program. Și sunt tentat să spun, ca popoarele fericite, că nu am istorie. Într-adevăr, mi-e imposibil să-mi imaginez o libertate mai mare. Duc viața semiactivă care-mi place. Merg unde vreau când vreau. Am exact munca necesară și suficientă ca să scap de plictisul care ar duce la trândăvie. Zilele se scurg... chiar prea repede, după mine, din moment ce nu am răgazul să citesc cât mi-aș dori. Îmi place să mă plimb călare pe câmp într-un peisaj încântător, în drum spre poligon sau înapoi acasă. După dejun savurez farmecul și liniștea grădinii. Pe urmă plec iar la exercițiu, rămânând pe poligon până la 5 și jumătate. După care, foarte des, fac un ocol ca să trec la Scânteia, pe la Blanc care, cunoscând România unde locuise înainte de război și știind limba țării, este mult mai priceput decât mine și mai descurcăreț în materie... alimentară. Astăzi mi-a cedat din nou niște orez și brânză de oaie. [...]

Cu proprietarii, am ajuns la convenția tacită ca fiecare dintre noi să aducă alimentele pe care reușește să și le procure, și se gătește în comun.

După cină, seară blândă, gustând calmul și răcoarea înserării printre efluviile primăverii.

18 MAI Același început de zi. Pe la 9 și jumătate părăsesc poligonul unde petrec în total mult mai mult timp decât comandantul regimentului. E drept că nu am ca el în spate toate treburile administrative. Îl găsesc la barăci cufundat în hârțoage și, după un moment de conversație cu el, mă duc să vizitez unele instalații. Tot mai mult mă conving că partea principală a muncii de comandament nu este cea de a da ordine – chiar clare și executabile –, ci de a controla pe loc și în persoană executarea lor. [...]

Soarele e la scăpătat. Savurez dulceața unei frumoase seri liniștite, fără o adiere de vânt. [...]

Fără griji, fără constrângeri. O țară pitorească, o vreme splendidă cu o temperatură minunată. Voi mai putea regăsi vreodată o asemenea blândețe a vieții?

19 MAI Același program de dimineață.

La 10 și jumătate, în timp ce companiile se retrag în barăci, rețin pe poligon ofițerii și aspiranții și conduc în fața lor un exercițiu destinat să-i familiarizeze cu genul de luptă căruia foarte probabil vor trebui să-i facă față.

Să fie oare efectul seducător al acestei blândeți primăvăratice? Mi-e destul de greu să lupt cu o anume tendință la inerție care mă enervează puțin. În ce mă privește, îmi fac datoria cât de bine se poate; dar deplâng faptul că exemplul meu nu este mai molipsitor. Pentru mine asta este singura umbră pe tablou... [...]

Într-adevăr diferitele sectoare ale frontului român sunt de un calm care cu nimic nu seamănă. Nici un indiciu nu-mi inspiră teama că într-o zi, cândva în viitor, vom pleca spre linia de foc. [...]

Îmi sosește un pachet din Franța; în stare proastă, părând să fi fost golit de o parte din conținut; un chipiu fusese turtit ca o lipie. Cadrul din lemn care trebuia să-l protejeze e făcut fărâme. Adun prețioasele cuie de fier, care sunt o raritate aici, unde nu se mai găsesc decât cuie de lemn. Gazdele mele se extaziază de calitatea pânzei care formează ambalajul.

Este primul meu colet din Franța! [...]

Încheiem după-amiaza ducându-ne în pădure la cules de ciuperci, ca să mai variem... Iată cum zilele mele din mai 1917 le compensează pe cele din mai 1915. Cum vor fi cele din mai 1918?

20 MAI Duminică. Dimineața sosește Blanc de la Scânteia. Stăm un pic de vorbă la mine în cameră, pe urmă în grădină. Însoțiți de puștiul casei, ieșim puțin; nu ajungem prea departe, date fiind picioruşele companionului nostru. Pe urmă Blanc coboară iar la locuința sa, în timp ce eu mă întorc acasă pentru dejun.

După masă, pe o vreme minunată și deja ușor caldă, mă plimb pe aleile grădinii înainte de a merge să mă așez pe terasă. Lectură, visare... [...]

Ora ceaiului. [...] Domnește un calm blând pe care îl tulbură doar ciripitul păsărilor și mugetul îndepărtat al unei vaci. [...]

După cină, muzică: Chopin, Schumann, Verdi... Și mă retrag în cameră la ora obișnuită: 11.

21 MAI Plecat ca în fiecare zi la poligon, nu observ la început anumite companii în locul unde le văd de obicei. Astfel că, schimbând itinerarul, mă îndrept spre barăci unde vreau să vorbesc cu căpitanul. Dar, când încep să discut chestiuni de serviciu cu el, nu mai termină niciodată. Totuși sunt îmboldit de scrupulele datoriei, fiindcă-mi spun că la ora asta trebuia deja să supraveghez instrucția, așa că până la urmă uit de orice politețe și mă duc la trap să urmăresc evoluțiile companiilor.

Dar, pe la 10, cerul se întunecă și ploaia începe să cadă în depărtare și închide orizontul. Îi trimit repede pe oameni la barăci și plec spre Rediu în trapul săltat al calului care, contrar obiceiului, face nazuri.

După-amiază, revenit la barăci, mă întrețin iar îndelung cu căpitanul. Când plec, plouă. [...]

Cină foarte târziu cum se obișnuiește pe aici, cu locatarele casei și puștiul care adoarme la supă. Și revenirea în cameră pe la ora 10, deci relativ devreme.

22 MAI Aceeași oră de plecare. Sosesc la poligon chiar înainte de venirea companiilor. În toiul dimineții, cât durează un trap (doar 5 minute) mă duc să văd ce se petrece la barăci unde căpitanul stă mai mult decât la exercițiu. În definitiv, cred că e încântat să-mi paseze mie tot antrenamentul militar și de instrucție, ca să se poată ocupa numai de partea administrativă a activității sale de comandant de regiment. Diviziunea muncii...

După ce am luat cunoștință de noile ordine de sus și am verificat curățenia taberei, mă duc din nou la poligon unde rămân până la 10 și jumătate [...]. După plecarea soldaților, îi

țin lângă mine pe comandanții companiilor și-i pun să execute o mică temă de manevră. [...]

La 3 și jumătate plec din nou la exercițiu. Tot sporovăind ici-colo cu unii dintre cei care au încredere în mine, aflu că anumitor ofițeri le este îngrozitor de frică de mine. Nu pentru că m-ar urî câtuși de puțin, ci pentru că-i oblig să lucreze când ar dori mai curând să rămână în barăci ori așezați pe marginea unui șanț fumând sau picotind. Nu-și dau deloc seama că sunt exigent cu ei nu numai pentru salvarea țării, ci și ca să le dau mai multe șanse de a-și scăpa propria piele în momentele dificile... De altfel, funcțiile speciale pe care le exercit aici nu trebuie să mă facă să uit că eu însumi i-am blestemat adeseori pe cei care mă obligau să le fac. Sunt plătit aici cu aceeași monedă pe care le-o serveam odinioară superiorilor mei, și e normal să se întâmple așa.

Mă înapoiez la 7 seara. Vremea, tot rece, a redevenit minunată, și nu încetez să admir frumusețea peisajelor: frumoasele culori limpezi ale lanurilor de grâu și arăturilor, cochetăria zâmbăreață a satelor și căsuțelor albe și albastre presărate în verde, masa mai întunecată a pădurilor; și peste toate acestea o atmosferă pură care împrumută depărtărilor o nuanță albăstruie. Ce frumoasă e țara în acest moment! Sunt destul de îndrăgostit de frumusețile naturii ca să găsesc chiar și numai în aceste spectacole cu ce să-mi alcătuiesc un soi de baie de seninătate fericită în care mă cufund cu plăcere.

23 MAI Aceeași oră de sculare. Dar, în clipa când dau să încalec ca să mă duc la exercițiu, primesc o notă cam tardivă de la regiment, informându-mă că din nou astăzi e zi de sărbătoare: sărbătoare națională*. În onoarea ei orice instrucție e suspendată.

Cu ce să-mi trec timpul? După un moment de nedumerire, fiindcă eram pregătit pentru altceva, sar în șa și plec în direcția fostei mele reședințe de la Franciugi să le fac o vizită foștilor

---

* 10 Mai (pe stil vechi), Ziua Regelui; în teritoriul ocupat, germanii au interzis sărbătorirea acestei zile în anul 1917 (n. tr.).

proprietari și prietenului meu, farmacistul regimentului, rămas acolo. [...]

Dejun. Pe urmă orele lungi ale după-amiezii petrecute în grădina raiului meu personal, răsfoind din când în când numere din *Illustration*, pe care comandantul Drouillard a avut ca prin minune gândul bun să mi le trimită.

Ceaiul, cu câțiva invitați ai casei.

Înapoiat spre seară în grădina unde puștiul a cărui jucărie sunt destul de des vine să-mi tulbure singurătatea.

După cină, farmecul pe sub copaci al serii înmiresmate...

Ce departe e războiul... oare pentru cât timp?

24 MAI Deși trebuie să existe și aici ceea ce se numește la noi „ora militară", constat că tendința generală este să i se prefere în jurul meu ceea ce s-ar putea chema prin opoziție „ora civilă", fără să fie nevoie să se definească ce se înțelege prin asta.

Deci am mania să ajung dimineața la poligon la ora militară. Și asta știind foarte bine că nu există nici un risc să fiu controlat de vreunul dintre superiorii mei... Ei sunt atât de departe. Și pe urmă, date fiind obiceiurile comandantului, chiar nu risc nimic. În plus, sunt convins că nici unul dintre subordonații mei nu ar fi câtuși de puțin contrariat dacă mi-aș oferi luxul unei întârzieri de o oră sau două. Dar îmi spun că trebuie să fiu un exemplu. Și asta cu atât mai mult cu cât la Rediu beneficiez de un confort de care sunt lipsiți cei a căror activitate trebuie s-o supraveghez. Și mi-e insuportabil gândul că, dacă m-ar vedea sosind în întârziere, ar avea tot dreptul să mă taxeze drept leneș. Or eu mă aflu aici tocmai ca să izgonesc lenea.

Mulțumit c-am ajuns înaintea tuturor, fac un mic experiment: mă postez călare în mijlocul poligonului, nemișcat și vizibil de departe. Companiile sosesc pe rând. Spațiul nu le lipsește, dar, de îndată ce mă observă, ofițerii care le comandă se abat la dreapta ori la stânga sau, încă și mai vădit, ocolesc dintr-odată și dispar de sub privirile mele. E clar că eu constitui un pol de respingere. După un sfert de oră și-au găsit cu toții locul, iar vidul este complet în jurul meu pe poligonul de

exercițiu. Zâmbesc, fără amărăciune [...], fiindcă fiecare dintre noi își joacă în mod normal rolul. E firesc să mă evite, din moment ce eu le tulbur odihna; dar la fel de firească e dorința mea de a mă achita de misiunea pentru care am fost trimis aici.

Dintr-un scurt trap al calului le spulber speranțele celor care se joacă de-a v-ați ascunselea cu mine și-mi adun una după alta toate companiile.

La terminarea exercițiului trec să văd ce mai e nou la barăci și pe urmă urc spre Rediu.

După dejun, scurtă odihnă în grădină. Nouă ședință de exercițiu, pe urmă trec pe la biroul regimentului. Mi se comunică ordinul de a mă duce a doua zi la divizie ca să fiu prezentat unuia dintre ofițerii superiori ai Misiunii. Fapt e că aceștia nu ne prea stingheresc cu vizitele lor. Cum niciodată nu mi-au plăcut foarte mult inspecțiile și inspectorii, nu mă plâng deloc că ni se slăbesc astfel hățurile. Să văd oare în asta un semn de încredere care ne măgulește, ori pur și simplu o dovadă de indolență și de căutare a confortului, care nu este deloc în avantajul celor care ne onorează cu încrederea?

25 MAI Dacă n-aș fi într-un fel maniac de scupulos, călătoria mea la divizie mi-ar fi oferit o scuză foarte valabilă ca să stau mai mult în pat dimineața și să mă scutesc să apar pe poligon. Nimeni de la regiment nu mi-ar fi reproșat-o, dimpotrivă; și-ar fi frecat mâinile. Recunosc că la trezire am avut un moment de ezitare. Dar nu m-am lăsat pradă ispitei.

M-am dus la poligon la ora obișnuită și am rămas până în momentul plecării spre Grajduri. Am ajuns acolo în același timp cu Blanc. Am vorbit un moment cu colonelul Anghelescu, care mi-a spus în particular că i-a pomenit de mine principelui Carol* și i-a cerut o decorație pentru mine; principele i-a spus să facă o propunere. Decorat fără măcar să fi văzut focul aici? Se pare că faptul de a fi făcut tot ce trebuia ca să mă molipsesc de tifos aduce compensații...

* Principele moștenitor Carol (1893–1953), fiul regelui Ferdinand și al reginei Maria, viitorul rege Carol II (n. tr.).

În timpul zilei, prin indiscreția unui ofițer român, am aflat, Blanc și cu mine, că la plecare colonelul îi spusese despre noi: „Aceștia sunt cei mai șic ofițeri francezi ai diviziei, cei mai serioși!“ [...]

26 MAI Zilele se succedă într-o monotonie de care tare rău aș face să mă plâng și căreia, dimpotrivă, nu încetez să-i apreciez farmecul... mai ales când mă gândesc la ce se întâmplă pe frontul francez. Astăzi e sâmbătă, și sunt foarte surprins și chiar ușor decepționat să văd că săptămâna s-a terminat deja. În zadar caut evenimentele care au putut umple aceste ultime șase zile din viața mea. Nimic! Orele au zburat fără să lase alte urme decât cele câteva rânduri zilnice pe care le-am mâzgălit. Ele îmi par acum toate la fel de goale, fie că le-am petrecut pe poligon dimineața sau în grădină după-amiaza. [...]

În acest sat liniștit din Moldova, cu cele treizeci de case ale sale risipite printre arbuști și livezi, cât ești de departe de război! Să fie oare posibil ca, dincolo de această tăcere întreruptă doar de ciripitul vesel al păsărilor, să se dezlănțuie înfricoșătorul tunet al tunurilor? Să fie adevărat că, dincolo de aceste câmpii verzi și brune, dincolo de dealurile înșirate unul după altul până în zare, dar care îmi dau iluzia că sunt foarte apropiate, într-atât este de pură atmosfera, să fie posibil oare ca, pe acest același pământ, să se întindă labirintul tranșeelor și ororile câmpurilor de luptă? [...]

Și cât apreciez această molatică trândăvie și această visătoare nepăsare după încercările din Belgia, Champagne, Artois, Verdun!...

27 MAI Duminică. Dimineață liniștită acasă. [...]

Puțină lectură. [...]

După masa de prânz, în timp ce „bătrânii“ se retrag ca să facă siesta, „tinerii“ zăbovesc pe terasă ori dau o raită prin grădină. Seara aduce răcoarea mult așteptată. Doamna D. se așază la pian. Ascultăm muzică într-o stare de beatitudine.

Mă retrag ca să iau cina singur în cameră și-mi închei ziua – ca să nu schimb obiceiul – în grădina unde domnește o răcoare

atât de plăcută, încât înțeleg acum foarte bine că țăranii români obișnuiesc în anotimpul ăsta să doarmă afară, pe pridvoarele care le înconjoară casele. În ce mă privește, mărturisesc că am petrecut atâtea nopți afară de peste doi ani și jumătate, că prefer să profit de zâmbetul binevoitor al sorții grație căruia pot dormi într-un pat adevărat și cu un acoperiș deasupra capului. Cine știe cât va mai dura asta?

28 MAI Săptămâna începe cu o dimineață asemănătoare celor din săptămânile precedente, și pe care o prelungesc până la amiază, după retragerea trupei în barăci, reținând pe poligon vreo douăzeci de ofițeri care în străfundurile lor trebuie să mă blesteme, cu atât mai mult cu cât, la ora asta, temperatura începe să devină caniculară. Și totuși suntem abia în mai. [...]

29 MAI Același program. Exercițiul începe să-mi pară și mie plictisitor, iar dimineața lungă. Nu pot deci decât să fiu indulgent cu „administrații“ mei care nu rezistă tentației de a trișa puțin. Am constatat de pildă că unele companii – când șeful lor crede că nu le văd – părăsesc poligonul înainte de ora stabilită. Oare să închid ochii, sau să fac pe câinele de pază? [...]

Cină cu familia, după care mergem cu toți să luăm loc pe terasa care domină valea. Temperatura e minunat de blândă, sub un splendid clar de lună. Discuțiile se sting, și este încântător să stai așa și să contempli panorama legănat de vise. Trebuie să faci un efort de voință ca să te smulgi din această stare și să mergi la culcare între patru pereți. Într-adevăr, trebuie să existe în climatul acesta o putere magică, pentru ca să ajung din nou să savurez nopțile în aer liber, față de care îmi rămăsese o asemenea oroare în urma războiului.

30 MAI În mare, același program. Nemulțumit să stau pe poligon până la 10 și jumătate, mai rețin vreo douăzeci de ofițeri pentru încă ¾ de oră. Dar asta nu mă amuză mult mai mult decât pe ei. Nu-mi place totuși să trișez în îndeplinirea obligațiilor mele. Cu atât mai mult cu cât situația de care ne bucurăm pe frontul românesc are atâtea avantaje față de cum era

situația noastră în tranșeele din Franța, încât putem să nu ne crutăm aici de osteneală.

În clipa asta căldura începe să fie greu de suportat. Încă de la 6 și jumătate dimineața, ora când ies din casă, soarele frige. Dar nu mă simt prea copleșit. Nu este o atmosferă încărcată de furtună sau de umezeală sufocantă. Dovadă că nu simt niciodată nevoia să fac o siestă, un obicei destul de răspândit pe aici.

Astăzi consacru răgazul de după dejun lecturii ziarului și a bogatei corespondențe care tocmai mi-a sosit din Franța: nu mai puțin de cincisprezece scrisori. Niciodată nu am primit un asemenea belșug în același timp.

Din păcate, printre ele este o scrisoare din Saint-Cloud, care-mi anunță moartea lui Tartrat, șeful nostru de promoție. A fost ucis de un obuz. Încă unul. Iar și iară, moartea îi lovește pe cei mai buni. Acest nou doliu n-o să mă împace, mai mult ca sigur, cu un „Dumnezeu" straniu care se înverșunează împotriva celor buni și cruță canaliile și pe cei lași... [...]

Poligon. Întoarcere acasă. Lectură. După cină, plimbarea de seară în fața casei.

31 MAI Același început de dimineață. Am fost anunțat că vom primi în cursul dimineții, de la 9 la 12, la poligonul de instrucție, vizita colonelului comandant al diviziei, escortat de comandantul Drouillard. [...]

Abia la 11 și jumătate binevoiesc șefii noștri să-și facă apariția. [...]

Colonelul Anghelescu cere să se execute un mic exercițiu care nu iese prea bine. A trecut de amiază când vizitatorii se retrag, și deci și ofițerii, și oamenii care stau aici în picioare de la ora 7 de dimineață pot face la fel. Nu e greu să le ghicești simțămintele intime.

Această prelungire a exercițiului de dimineață, creând o perturbare a programului, permite cel puțin să rasolim ședința de manevre de după-amiază. În plus, e atât de cald!

O căldură oarecum suportabilă când stai așezat pe o terasă la umbră, cum fac eu. [...]

1 IUNIE Program normal. Pe poligonul de exercițiu până la 10 și jumătate. Vizită la barăci unde stau de vorbă cu căpitanul comandant al regimentului. Mă informez de ultimele ordine primite. Îmi exprim niște dorințe de care se ia notă; dar nu-mi fac mari iluzii despre efectul urmării lor. Fiindcă, destul de des, fie ordinul care ar trebui să rezulte nu este dat, fie executarea lui nu este controlată dacă nu o supraveghez chiar eu.

De altfel, la ce bun să fiu prea zelos? I-aș ridica pe români contra mea, iar șefii mei francezi n-ar avea de ce să-mi mulțumească. Nu am o fire lingușitoare ca să le fiu pe plac; și nu caut să mă port altfel decât mi-e firea. În plus, comandantul Drouillard, singurul plasat destul de aproape ca să-mi aprecieze munca, nu se interesează de nimic aici. Și apoi, este regalist, iar eu nu i-am ascuns faptul că nu sunt. Nu în ultimul rând, se zvonește că generalul Berthelot și șeful său de stat-major, colonelul Pétin, pleacă*. Primul avea idei largi, iar al doilea era francmason. Se pare că succesorii lor vor fi reacționari... Ei și, aceste fleacuri nu trebuie să mă împiedice să savurez farmecul existenței mele actuale!... [...]

2 IUNIE Același început de dimineață. Merg din companie în companie supraveghind comportamentul fiecăreia. [...] Colonelul Anghelescu sosește curând cu comandantul Drouillard și ne facem treaba, care de altfel durează puțin.

Pe urmă mergem să vizităm instalația brutăriilor diviziei, răsărite din pământ în plin câmp în cincisprezece zile și care furnizează deja 10.000 de kilograme de pâine pe zi. [...]

---

* Misiunea Franceză în România a stârnit de la bun început suspiciunea rușilor, care au perceput-o ca pe un amestec în sfera lor de influență. Inițial, s-a convenit ca Misiunea generalului Berthelot să se încheie înainte de declanșarea ofensivei din vara lui 1917. În jurnalul său (*Memoires et correspondance. 1916–1919*), generalul menționează 12 iunie ca dată a încheierii Misiunii sale în România. Schimbările politice care au avut loc în Rusia, în decursul acelui an, au dus la contramandarea plecării (n. ed.).

Pe urmă mergem să luăm prânzul toți împreună la popota regimentului. După masă trec pentru un moment pe la Blanc, iar după-amiaza își reia cursul normal, fără exercițiu, pentru că astăzi e sâmbătă.

3 IUNIE Dimineață duminicală, deci fără exercițiu. Liniștit în cameră, încep prin a lichida corespondența de serviciu. [...]

Îmi sfârșesc dimineața răsfoind câteva numere din *Fantasio* și *La Vie Parisienne*, pe care mi le-a trimis comandantul după ce le-a citit.

Dejun. După-amiază de farniente în grădină și pe terasă. Iau ceaiul cu proprietarii. Cină. [...]

4 IUNIE Luni. Dimineața, program normal. Sunt pe poligon dând unui aspirant, de pe înălțimea calului meu, explicații despre un exercițiu. Brusc mi se pare că descopăr în atitudinea lui ceva anormal. Mă întorc și-i observ, la trei pași de mine, ascultând în tăcere, pe șeful statului-major al diviziei și pe comandantul Drouillard. Se pot lăuda că m-au surprins în flagrant delict de... muncă. De altfel, ei nu mai rămân decât puțin timp. Îmi continui explicațiile, apoi mă duc lângă comandanții companiei, convocați într-un colț al poligonului de către căpitanul comandant al regimentului.

Dejun ca de obicei. Sunt scutit oficial să asist la exercițiul de după-amiază, fiindcă am fost invitat la Grajduri să-mi ridic solda de la statul-major al diviziei. Mă duc desigur călare și în trecere îl iau cu mine pe Blanc de la Scânteia. [...]

Ziua se încheie cu o agreabilă ședere în grădină la căderea nopții.

5 IUNIE Dimineață de o banalitate normală. O petrec în mare parte conducând personal exercițiul unei companii.

La 10 și jumătate, înapoi acasă. Masa de prânz. După care am chef să ies din orarul meu obișnuit. Încă de la ora 2 plec din nou ca să ajung la poligon la începutul după-amiezii. Ceea ce nu mi se mai întâmplase niciodată. Bineînțeles că îi surprind pe toți prin apariția mea neașteptată pe platou în trap săltat. Constat, fără să mă mir prea mult, că ei sunt departe de a lucra

cu ardoare. Mă plimb încet de la o unitate la alta încercând să semăn în trecere puțină energie artificială care, pesemne, va pieri de cum voi întoarce spatele. Zău că o astfel de ocupație nu este niciodată prea pasionantă pentru cei care i se dedau, cu atât mai mult cu cât temperatura și atmosfera îndeamnă la lenevealā. [...]

În fine, plouă. Și toată lumea se bucură. De săptămâni întregi și-o doreau. Se pare că fără ea recoltele ar fi în mare pericol să se piardă.

Îmi închei după-amiaza savurând răcoarea adusă de furtună [...].

După cină, norii au dispărut, cerul s-a limpezit; a apărut un minunat clar de lună a cărui seninătate este însă tulburată de lătratul câinilor din satele vecine, surescitați de un exercițiu de noapte al unuia dintre regimentele diviziei.

6 IUNIE Același lucru. Aceeași plecare în trapul calului [...].

Aceeași plimbare pe poligon de la o companie la alta. La 10 și jumătate, când trupele pleacă, aveam de gând să rămân cu ofițerii pentru o ședință de instrucție a cadrelor. Dar asta ar fi cerut unele pregătiri în vederea cărora dădusem ordine. Ordinele nu au fost executate; nimic nu e gata. Astfel că ședința nu poate avea loc. Toți jubilează în sinea lor. Sunt deci obligat să le dau drumul și să plec și eu.

Mă decid să nu cobor pentru instrucția de după-amiază. Rămân pe terasă. Și bine fac, pentru că primesc pe rând vizita unui cizmar militar, care-mi aduce încălțările reparate, și a croitorului, care vine să probez o cămașă de vară căreia nu i-a prins încă mânecile.

Pe urmă, cu musafirii mei, gazdele și doi ofițeri ai regimentului, bem ceaiul pe terasă.

După cină, din nou o mică plimbare la lumina lunii înainte de culcare.

7 IUNIE Aseară, abia la ora 9 s-au decis să mă anunțe că regimentul va executa un exercițiu de noapte între 8 și 10. Or la 9 tocmai mă așezasem la masă. Cât să termin și să mă duc

la fața locului, probabil că aș fi ajuns când companiile ar fi fost pe drumul de întoarcere. M-am revoltat împotriva acestui stil de lucru. Mă întreb dacă a fost doar o neglijență, sau o intenție perfidă, fiindcă preferau fără îndoială să se lipsească de prezența mea, care deranjează atunci când au chef să trișeze.

Ca o compensație pentru soldați, s-a amânat cu o oră începerea activității de dimineață. De care am profitat fără să protestez. Ședința de instrucție este deci scurtată. [...] La 10 i-am pus pe ofițeri să execute un mic exercițiu și m-am înapoiat la Rediu.

După dejun, odihnindu-mă în grădină, asist la prepararea dulceții de prune verzi de către cele două gospodine din casă; înainte de fierbere se scot sâmburii, treabă ce mi se pare destul de anostă. Pedeapsă anticipată a lăcomiei!

La 2 și jumătate, din nou plecat la exercițiu. Același du-te-vino de fiecare zi. [...]

8 IUNIE Mereu același lucru: sculat la 6; la poligon de la 7 la 10.30. Din când în când schimb de vizite cu vecinul meu Blanc la locurile noastre de muncă.

Așa cum foamea scoate lupul din pădure, primăvara scoate autoritățile din birouri. Astăzi, primul care a apărut este colonelul Sachelarie, care comandă brigada. Este exact contrariul superiorului său ierarhic imediat, colonelul Anghelescu, floare rafinată a saloanelor, a eleganțelor și curților. Colonelul Sachelarie pare să se fi născut și să fi crescut în cazărmi. Are întru totul stilul de aghiotant. Ba chiar aghiotantul companiei în care am servit ca simplu soldat era mult mai fin. Ceea ce îngreunează și mai mult relațiile noastre este că nu înțelege o iotă în franțuzește și încearcă să-și ascundă această necunoaștere pe care o resimte ca pe o inferioritate. Suportă deci destul de greu prezența mea și importanța rolului ce mi s-a încredințat.

Ca să-și afirme autoritatea asupra subordonaților, principala lui metodă este să ridice vocea. Tot timpul cât a stat la poligon astăzi a urlat cât l-a ținut gura. Ofițerii pe care-i apostrofează schimbă într-ascuns cu mine priviri complice. Socotindu-se

întruchiparea științei militare, dă, după critici nejustificate, ordine absurde, și pleacă [...].

După un sfert de oră apare colonelul Anghelescu, care tocmai a fost avansat general și-și arborează triumfal epoleţii noi-nouţi. Îi prezint starea de lucruri și obţin imediat și fără piedici revocarea ordinelor date de subordonatul său...

După-amiază răsfoiesc pe terasă niște numere din *Illustration*, apoi plec călare la ora 3 pe o vreme amenințătoare. La poligon aflu că a sosit noul colonel care va prelua comanda regimentului. În ultimele 15 zile, este al treilea anunțat. Se pare că acesta e cel care trebuie. I se simte într-adevăr lipsa. Căpitanul numit interimar era o persoană excelentă și plină de bunăvoință, dar îi lipsea autoritatea pe care o conferă un grad superior și, drept urmare, tremura și el cam prea mult în faţa „diviziei".

Nerăbdător să cunosc personajul cu care voi avea de-a face zilnic de acum înainte, plec imediat spre barăci ca să mă prezint lui. Dar mă lovesc de ușa închisă. Mi se spune că, obosit după călătorie, s-a culcat de îndată ce a sosit, dând consemnul să nu fie deranjat. Acest început mă face să încrunt din sprâncene. Dar nu pot face nimic. Îl las deci pe noul meu colonel să doarmă pe săturate și plec fără să-l fi văzut, în timp ce se stârnește ploaia. [...]

9 IUNIE Aceeași trezire. [...] E o vreme cu ploi scurte de primăvară și o temperatură de februarie.

După ce am condus exercițiul așteptând zadarnic să-l văd pe noul colonel care nu se arată, pornesc spre casă. Îl întâlnesc pe Blanc cu care, în trap și în galop, ne bucurăm de echitaţie. [...]

După-amiază, aceeași vreme detestabilă care mă obligă să-mi pun mantaua de iarnă. Îmi las părul pe mâna frizerului regimentului. Mă cufund în lectură.

Dar războiul?... E în continuare destul de departe pentru mine. Primăvara nu pare să fi impulsionat activitatea pe frontul românesc. Unii încep să întrevadă posibilitatea să rămânem pe loc până la iarnă. Asta, desigur, fiindcă existenţa pe care o

ducem nu e deosebit de neplăcută pentru niște oameni trecuți prin necazurile prin care am trecut noi. Nu am vedea deci nici un inconvenient ca această stare de fapt să se prelungească. Dar pacea?... Nu pare să fie foarte aproape.

10 IUNIE Aseară, când mă pregăteam să mă culc, primesc o notă de la regiment prin care sunt invitat să fiu azi de dimineață la ora 7 la barăci ca să asist 1) la o slujbă oficiată nu știu pentru ce și 2) la prezentarea noului colonel ofițerilor de către comandantul brigăzii. [...]

La 7 fix, pe o ploaie zdravănă, ajung triumfal la destinație; dar nu văd pe nimeni afară. Sar jos și mă informez. Mi se spune că în zori, dată fiind vremea, s-a decis să se anuleze cele două ceremonii prevăzute. Au fost cu toții atât de mulțumiți de acest contraordin, că nu s-a mai gândit nimeni să mă anunțe și pe mine...

Iau cunoștință de ultimele ordine. Apare noul colonel, adică mai exact locotenent-colonelul Milcu. Este un bărbat încă în puterea vârstei, de înălțime medie, cu fața rotundă, solid și chiar un pic de burtă. Mă prezint milităreşte. Abia dacă-mi răspunde. Mă îndrept spre cei doi căpitani prezenți lângă el, dintre care unul este numit comandant chiar azi. Îl felicit pe acesta din urmă. Urmează o tăcere puțin jenată. Îmi iau rămas-bun de la colonel, care se mulțumește să zică: „Mi s-a spus că sunteți foarte activ. Vă felicit!“ În afară de asta, primirea este mai curând rece...

De vreme ce nu e nevoie de serviciile mele, n-am nimic mai bun de făcut decât să mă fac nevăzut. Și-o șterg din loc. Noroc că ploaia a încetat.

Dar ziua e tot posomorâtă, cu ploi scurte și dese. Mă cufund în citirea – nu fără dificultate – a vreo patruzeci de pagini dintr-un nou regulament militar românesc. [...]

11 IUNIE Conform celor anunțate ieri, cum că de acum înainte exercițiul de dimineață va începe cu o jumătate de oră mai devreme, îi spusesem ordonanței să mă trezească la 5.30. Astfel că, de la 4.30, bietul om a intrat în cameră ca să-mi ia pantofii

la văcsuit. Ceea ce nu m-a împiedicat de altfel să-mi acord încă o jumătate de oră de somn. Pe urmă, în picioare, și la drum foarte devreme!

Dar, ajuns pe poligonul de exercițiu, constat că sunt primul. În jur, nici țipenie de om. Mă duc la barăci ca să mi se deslușească misterul. Când sosesc, primele companii abia încep să scoată nasul afară. Și primesc explicația: programul de vară nu trebuie să înceapă decât la 1 iunie, pe stil românesc, adică poimâine.

Puțină plimbare pe poligon. Comandantul promovat recent mă abordează ca să mă anunțe că noul colonel sosit de curând a plecat deja. Dar numai pentru câteva zile. Trebuie să urmeze un curs de perfecționare.

Începem amândoi, comandantul și cu mine, să inspectăm instrucția unităților. Deodată mi se aduce de la divizie un plic urgent. Mi se cere pentru 10 iunie un raport urgent. Or suntem în 11 iunie. Îmi va fi greu să nu fiu în întârziere. Părăsesc îndată poligonul și mă înapoiez în viteză la casa mea albă cu acoperiș roșu, atât de drăguț cocoțată în mijlocul vegetației.

Redactez în grabă raportul și-l trimit pe îngrijitorul calului meu să-l ducă.

După-amiază, vremea a redevenit instabilă: când răpăieli, când soare și cald. Renunț deci să mai cobor la poligon, unde aș risca să nu dau peste nimeni. Puțină lectură, puțină hoinăreală. [...] După o scurtă plimbare prin fața casei, scriu aceste rânduri pe pervazul ferestrei, în fața cireșului sălbatic cu fructele încă verzi și a salcâmilor înfloriți care înmiresmează văzduhul.

12 IUNIE Trezit la fel. La fel, dimineață alături de comandant, care inspectează instrucția unui batalion. N-am nimic de făcut decât să mă uit, să constat și să semnalez defectele, punctele în care nu s-a ținut seamă de indicațiile și sfaturile mele. Ce aș putea face mai mult? Doar nu-i pot duce pe oameni de mânuță... Resemnat, mă abțin chiar să insist. N-am decât să aștept întoarcerea noului colonel.

Tot ce pot face e să mă mulţumesc deocamdată cu rezultatele insuficiente obţinute... şi să-mi păstrez zâmbetul.

Întoarcere acasă. Prânz. Primesc o corespondenţă bogată din Franţa. Mi-ajung mai ales ştiri recente de la vechiul meu regiment, care a fost foarte încercat. Colonelul a fost rănit; prietenul meu Giroud şi întregul stat-major al regimentului au fost ucişi! A doua companie pe care am comandat-o cândva a parcurs în trei zile trei kilometri şi jumătate şi a luat 100 de prizonieri, opt mitraliere, două tunuri... Dar merită oare tot sângele vărsat?

Altă scrisoare îmi confirmă ce presupusesem: ofensiva a eşuat.

După-amiază am plecat din nou la poligon, unde am stat două ore făcând aceleaşi constatări ca de dimineaţă.

13 IUNIE Un bilet primit aseară mă anunţa în secret, rugându-mă să nu spun nimic în jurul meu, că aghiotantul generalului român comandant al corpului nostru de armată, colonelul de Roince, va veni azi să viziteze regimentul meu pe teren.

Dar să fie oare influenţa mediului, sau îmi făcusem eu iluzii despre virtuţile noastre pe care le credeam naţionale? În orice caz, mi-am aşteptat în zadar vizitatorul. Şi n-a catadicsit, după ce m-a pus în gardă, să dea nici cel mai mic contraordin sau cea mai succintă explicaţie. Este, de altfel, de la sine înţeles că politeţea e o calitate de civil, de care militarii sunt scutiţi faţă de inferiorii lor.

Astfel, ca şi în zilele precedente, am continuat să asist la inspecţia instrucţiei câtorva companii. Şi alt colonel ne-a vizitat: comandantul brigăzii. Conform obiceiului, nu s-a ocupat decât de fleacuri, care i-au dat ocazia să scoată frecvente ţipete. Pe urmă şi-a făcut apariţia statul-major al diviziei cu comandantul Drouillard şi cu Manin, camaradul meu din artilerie. I-am condus până la barăcile regimentului meu.

Comandantul Drouillard pare să-şi fi pus în minte să mă aducă să locuiesc şi eu în barăci, deşi nu este cazul nici unuia dintre camarazii mei francezi, iar eu sunt cel mai zelos dintre

toţi. Recunoaşte, de altfel, că se cuvine ca în prealabil să mi se construiască o baracă specială, din moment ce nu a fost prevăzută şi cazarea mea. Dar până o vor începe, şi pe urmă până o vor termina...

După-amiază nu a fost exerciţiu. M-am dus totuşi la regiment cu gândul să umblu ca să văd ce fac oamenii în barăci. Dar mai întâi am trecut pe la biroul regimentului. Acolo l-am găsit pe locotenentul aghiotant al colonelului, care înota în hârţii fără a reuşi să iasă la liman. Mi-a fost milă ce el. I-am propus să-l ajut şi a acceptat pe loc. În două minute am aranjat totul. A sărit în sus de bucurie şi nu mai contenea cu mulţumirile admirative, repetându-mi: „O, ce bine! Ce bine!“

14 IUNIE [...] Comandantul Drouillard, a cărui unică activitate constă să însoţească statul-major al diviziei la picnicuri câmpeneşti organizate – sub pretextul unor inspecţii –, în prezenţa soţiilor acestor domni, se cufundă tot mai mult în neurastenie. Bombăne împotriva tuturor, susţine că nu se poate scoate nimic bun din armata română şi că, dezgustat de tot şi de toţi, nu se mai implică deloc [...]. În realitate nu este câtuşi de puţin calificat să-i acuze pe români de lene: ar putea să le vândă dintr-a lui. [...]

După-masă am coborât iar la poligon, pe urmă la barăci. Aici l-am găsit revenit pe noul meu colonel, pe care până acum îl zărisem doar pe fugă. Nu vorbeşte franceza şi o înţelege doar foarte puţin. Ceea ce nu va facilita relaţiile noastre. În plus, îmi face impresia că nu este prea dornic să mă folosească. Hotărât lucru, nu am noroc cu şefii mei!

15 IUNIE Trezit în zori: la 5.30. Plec la exerciţiu. Când ajung la poligon, nu găsesc acolo pe toţi cei pe care credeam că-i voi găsi. Un batalion care s-a dus la vaccinare nu a venit. Altul e ocupat să sape nişte tranşee [...]. Un al treilea face exerciţii aşa cum se făceau pe timp de pace. [...] Îi las deci în voia sorţii pe aceşti bieţi oameni care s-au săturat şi ei, şi plec să fac un tur călare.

Când revin, nimeresc peste o companie care a schimbat genul de sport, dar care face împotriva oricărui bun simț un exercițiu de desfășurare ca și cum ar fi sub focul inamicului. Și cum sunt lucruri pe care le-am explicat de nu știu câte ori, prin urmare ar trebui cunoscute, nu-i ascund căpitanului ce gândesc.

De acolo, într-un scurt trap mă duc la barăci, ca să dau seamă colonelului de ce am constatat în dimineața asta: nu mă va putea acuza că sunt lipsit de condescendență respectuoasă. Și mă pun la dispoziția lui pentru cazul că ar socoti că-i pot fi util. Mă primește cu aceeași răceală și-mi răspunde pur și simplu că nu are nevoie de serviciile mele și că mă pot duce acasă.

Îi dau deci ascultare. Dar fac un ocol ca să trec pe la Scânteia, la Blanc, care îmi oferă un pahar cu vin – articol rar.

După dejun, în livada unde pasc cei doi viței ai fermei, le dau o mână de ajutor locatarilor casei la culesul cireșelor din care improvizăm un desert.

Conversație. La ora 4 plec. Fac o scurtă oprire la poligon; pe urmă plec la barăci, unde lucrez la birou cu locotenentul aghiotant. [...]

Și uite așa, am avut o zi foarte plină... cu nimic?

16 IUNIE Când să mă scol, aud că afară plouă strașnic; profit ca să-mi prelungesc șederea în pat. Dar la 6 și un sfert, cum nu mai plouă, mă scol și plec.

Ajung la poligon, unde nu găsesc pe nimeni. Aștept... dar minutele trec, și nimeni nu se-arată. În cele din urmă, hotărăsc să merg să aflu la barăci de ce s-a schimbat programul și de ce nu m-a anunțat nimeni. Pur și simplu, s-a anulat instrucția pentru că la prânz se oferă un mare banchet la statul-major al diviziei. În vederea acestei recepții deosebit de importante pentru colonel, care-și face într-un fel intrarea în scenă, oamenii sunt ocupați să împletească ghirlande de frunze.

Mi se pare că serbările, banchetele și petrecerile ocupă un loc cam prea important în „reconstituirea" forțelor militare române. Știu că fac bine moralului foarte la pământ, dar mă

gândesc și la recentele măceluri de pe frontul francez... Mi se pare că cele două talere ale efortului de război în Vest și în Est nu sunt încărcate egal.

Neavând nici o competență specială ca să supraveghez confecționarea ghirlandelor și amenajările estetice menite să fie pe placul importanților musafiri, mă duc acasă și revin abia la ora stabilită pentru ceremonie.

Ofițerii regimentului sunt adunați și așteaptă. Îi văd apărând pe doi dintre camarazii mei francezi, pe coloneii celorlalte regimente ale diviziei, pe cei doi comandanți de brigadă. În fine, într-un alai impresionant, cu patru mașini încărcate cu personaje galonate și împodobite cu fireturi, statul-major al diviziei își face intrarea triumfală în curtea centrală a barăcilor. Alămurile fanfarei răsună. Salutări, prezentări.

Când intrăm în baraca-sală de mese promovată la rangul de sală de banchet, ornată cu ghirlande și drapele românești, ofițerii intonează în cor. Ne instalăm în ordine ierarhică. Noi, cei trei francezi, am fost lăsați împreună. Pe masă au fost presărate din belșug flori de câmp; în centru, în sectorul autorităților superioare, tronează câțiva trandafiri. Se perindă mâncarea: icre negre, sardele proaspete. Crapi. Sparanghel. Păsări fripte cu cartofi noi. Napi cruzi. Prăjitură. Înghețate. Biscuiți. Ca băuturi: la început o ceșcuță de cafea cu țuică; vin alb; cafea. Coniac indigen.

La desert toasturi după toasturi: primul, firește, în onoarea regelui, iar apoi multe altele, unul chiar în franceză pentru Franța. La acesta din urmă, comandantul D. socotește de datoria lui să răspundă. Și sunt profund surprins să aud cu această ocazie celebrarea calităților mele de „căpitan ale cărui merite a știut să le aprecieze chiar și generalul, remarcabil prin conștiinciozitate, inteligență, devotament și abnegație“. Sunt cu atât mai uimit cu cât, în celelalte regimente, comandantul nu făcuse elogiul ofițerilor francezi. (E drept că este fără îndoială o compensație, pentru că pe ceilalți îi propune el pentru avansare... Să fie asta ceea ce se numește justiție distributivă?)

La sfârşitul fiecărui toast, asistenţa [...] scoate urale triple. Pe toată durata mesei, o orchestră de regiment și două tarafuri de ţigani au făcut cu schimbul dând dovadă de un asemenea elan, încât în tot acest timp n-a fost deloc liniște și n-am putut sta de vorbă între noi. Dar cel mai important nu era oare să se profite pe cât posibil de acest meniu îmbelșugat și ales? După luni în care și vacile slabe reprezentau un lux, era firesc să se arunce cu toţii asupra acestor compensaţii. Îmi place să cred că și tainul soldaţilor a fost mai bun. Dar mărturisesc că astăzi n-am îndrăznit, cum fac adesea, să-mi vâr nasul prin oale...

În fine, ne ridicăm. Ieșim. Muzica ne însoţește. Afară, la o distanţă respectuoasă faţă de sala banchetului, stau soldaţii, discret supravegheaţi de subofiţeri. Violoniștii atacă o melodie de dans naţional; imediat, ca și cum orice deosebire de grad ar fi abolită, se prind cu toţii în horă; ofiţerii se intercalează printre soldaţi. Generalul a fost primul care a dat exemplul fraternizării...

După o bună jumătate de oră de asemenea exerciţii... digestive, alaiul de mașini se adună din nou în apropierea ringului de dans. Invitaţii ies din horă și, ca să ajungă la vehicule, trec prin două șiruri de soldaţi care scot urale fluturându-și chipiele. Bieţi oameni care tocmai au asistat la un chiolhan, ei, care de șase luni nu mănâncă decât fiertură de fasole și care câteodată sunt trataţi, din păcate, cu lovituri de cravașă...

Odată plecate marile personaje, Blanc și cu mine – cei doi care ne facem treaba conștiincios – rămânem singuri în mulţimea amestecată de ofiţeri și soldaţi și ne pregătim să plecăm și noi. Dar deodată simt că sunt ridicat în aer; urale amestecate cu strigăte: „Vive la France!“, „Vivent les officiers français!“, „Vive le capitaine Fontaine!“ Și sunt plimbat pe sus triumfal. Ofiţerii mă înconjoară și mă aclamă. Sunt trecut astfel prin faţa soldaţilor care dau din mâini și, cu chipiele fluturând, scot urale în onoarea mea. La câţiva pași în urmă, Blanc este obiectul unei manifestaţii asemănătoare. Mai mult! Iată-mă stropit de o ploaie de petale de trandafiri și de flori. Muzicanţii intonează *Marseilleza*.

Când cei care ne poartă se decid în fine să ne lase jos și ne repunem pe picioarele noastre, mulțumim firește călduros, strângând numeroase mâini. Ofițerii se grupează și intonează din nou *Marseilleza*. Pe urmă ne ridică iar pe umerii lor și reîncep să ne plimbe triumfal ca pe niște glorioși învingători ce nu suntem. Aclamațiile la adresa mea se reiau. [...]

De ce să ascund că această manifestație de simpatie, întreprinsă după plecarea autorităților superioare, m-a emoționat profund? Și mult mai mult decât toastul oficial al comandantului sau orice altă mulțumire ori elogiere protocolară. Să fi fost puțină vanitate în satisfacția pe care am resimțit-o atunci? Nu-mi stă în fire. Cred că am apreciat mai ales spontaneitatea cu care s-a produs acest soi de explozie și, de asemenea, faptul că soldații și ofițerii păreau să exprime prin comportamentul lor aceleași sentimente.

În orice caz, am fost și rămân profund mirat că nu mi-au purtat pică pentru severitatea mea obișnuită, c-o dăduseră uitării amintindu-și doar grija mea pentru dreptate și pentru treaba bine făcută. Din partea celor cărora am misiunea să le împărtășesc experiența mea în ale războiului, îmi place să văd în asta dovada unui efort de înțelegere pe care trebuie să-l răsplătesc... [...]

17 IUNIE Duminică. Plec de dimineață. Trec pe la Scânteia, unde rămân un timp la Blanc. De acolo mergem amândoi la Drăgușeni, unde ne-a invitat Dupuy din partea gazdelor sale ca să luăm prânzul cu ei. [...]

Puțin trap alternând cu ceva galop, iată-mă revenit în oaza mea la sfârșitul după-amiezii, având încă timp să citesc câte ceva înainte de cină.

18 IUNIE Zi obișnuită. Dimineață petrecută mai întâi la exercițiu. Pe urmă merg călare să explorez împrejurimile ca să descopăr alt teren ce s-ar preta mai bine antrenamentului pentru anumite manevre pe care le plănuiesc.

La înapoiere trec pe la barăci și îl văd pe colonel. Astăzi se poartă totuși ceva mai amabil cu mine decât de obicei. Catadic-

sește să-mi vorbească puțin. Oare manifestația spontană de simpatie al cărei obiect am fost sâmbătă să-l fi făcut să renunțe puțin la prejudecata contra mea? Faptul că am fost marele artizan al punerii în disponibilitate a predecesorului său are de-a face, desigur, cu mutra lui acră. Probabil se simte rănit în orgoliu că trebuie să țină seama de un prăpădit de căpitănaș... contrar sacrosanctei ordini ierarhice, care este forța, dacă nu a armatelor, cel puțin a militarilor limitați. Așadar, astăzi nu-mi întoarce spatele. E un progres. Trebuie, de altfel, să recunosc că este mult mai energic decât predecesorul său. Important e să-l fac să-și canalizeze energia în direcțiile dorite. [...]

La ora trei intru din nou în rolul de câine de pază la poligon. Dar suntem curând izgoniți de ploaie; și revin acasă în trap săltat sub aversă.

19 IUNIE Același început de dimineață. Străbat poligonul în toate direcțiile. Dar, cum anumite companii l-au părăsit sub pretextul de a face exerciții în câmp, mă iau după ele și încerc să le descopăr. Dacă să te ascunzi bine ca să nu fii depistat de inamic este un semn al capacității de manevră a unor trupe, ar trebui să-i complimentez pe ofițerii de la comanda unităților pe care le caut. Pretutindeni unde mă duc să scotocesc nu dau decât peste grupuri de cai ai regimentului, sau cirezi cenușii, ori turme de oi brune și negre. Nici urmă de oameni. Inamicul care sunt eu poate să se recunoască bătut din moment ce nu-și găsește adversarul... [...]

După dejun trebuie să plec devreme, fiind convocat la Grajduri, la divizie, ca să asist la o conferință la care sunt invitați să participe toți ofițerii superiori. Complică lucrurile faptul că această conferință se va ține în română... Trecând pe la Scânteia îl iau pe Blanc, pe care mă bazez să-mi explice ce nu voi fi înțeles, fiindcă are față de noi avantajul de a cunoaște limba țării.

...Am ascultat conferința. Fără bucurie, desigur, dar nu fără satisfacție, fiindcă am constatat că, dată fiind abundența de termeni militari calchiați după corespondentele lor franceze,

am înțeles tot. Cu toate astea, la Rediu, când vreau să dau ordine ordonanței, mi se întâmplă adesea să mă bâlbâi. E drept că acasă, cu o parte dintre locatari recurg la germană, și amestec atunci diferitele vocabulare. [...]

20 IUNIE Aceeași sculare matinală. Dar astăzi exercițiul își schimbă forma. Iar pentru instrucție e o dimineață aproape pierdută.

La ora 8, după evoluții destul de dificile și șovăitoare, cele patru regimente de infanterie ale diviziei au sfârșit prin a-și ocupa locurile care le-au fost atribuite în jurul amfiteatrului natural format de teren. De acolo trebuie să asiste la un tir real de mortiere din tranșee spre o rețea de tranșee și gardurile de sârmă ghimpată care le protejează. Soldații români văd așa ceva pentru prima oară. În ce mă privește, cam de vreun an n-am mai văzut funcționând aceste unelte de război. Dar condițiile erau total diferite la Verdun, unde nu aveam, ca aici, șansa să fiu spectator, la adăpost de erorile de reglaj, de exploziile premature și de represalii.

La început e destul de interesant. Dar devine curând plictisitor, și totuși tirul nu încetează. În plus, vremea, care în ultimele zile a fost mai degrabă răcoroasă și cu furtuni sporadice, a redevenit călduroasă. [...]

Ședința ia sfârșit cu o inspecție pe loc asupra eficienței, de altfel destul de mediocră, a tirului. Cu excepția acestei etape, exercițiul este într-adevăr transpunerea realității... [...]

22 IUNIE De dimineață, în mod extraordinar, l-am văzut pe colonel apărând la poligon. Și l-am însoțit când a vizitat câteva companii care făceau manevre. Conversația s-a redus la strictul necesar impus de politețe. [...]

23 IUNIE Exercițiu matinal ca de-obicei. Apare Blanc, care-mi aduce mai mult de lucru. Suntem amândoi de acord să dezaprobăm modul cum a fost așezat un gard de sârmă ghimpată. Nimic nu are mai multă forță ca practica pentru a-l convinge pe ofițerul răspunzător că nu s-a priceput. [...]

Imediat după masa de prânz trebuie să plec din nou fiindcă suntem convocați la 2.30 la divizie. Când sosesc, comandantul D. mă informează că domnul colonel de Roince a trecut de dimineață pe la regimentul meu după plecarea mea, că a întrebat de mine și i s-a spus că lipsesc. Adaugă că înaltul vizitator nu a găsit pe placul său un exercițiu în curs de executare conform indicațiilor mele. Atâta pagubă. Dacă are atâtea galoane nu înseamnă că are și dreptate.

Ni se împart cutii de conserve, pesmeți, supe sărate care trebuie să constituie un stoc de alimente de rezervă. Un ofițer care se dusese până în Rusia după cumpărături pentru toți s-a întors. În ce mă privește, moștenesc șase perechi de șosete, care sunt binevenite, șapte cutii de cremă de ghete, o pereche de mănuși (10 ruble, adică 17–18 franci), două prosoape lungi de câte doi metri fiecare (5 ruble, adică 9 franci bucata). Toate astea vor umple golurile, în așteptarea pachetelor din Franța, care se lasă așteptate.

Apoi, cum o comoară nu vine niciodată singură, primesc cea mai voluminoasă corespondență care mi-a parvenit de când mă aflu aici: 18 scrisori! Conțin câteva plângeri de ordin material. Dar nu se poate face nici o comparație cu situația din Moldova, unde populația civilă este lipsită de absolut tot.

Înainte de a pleca de la divizie, a trebuit să ascultăm o conferință în română. Pe urmă am revenit acasă călare pentru cină.

Îmi închei ziua stând la răcoare în grădină.

24 IUNIE Zi calmă, plată, goală. Dimineața trece cu câteva aranjamente de ordin material și puțină lectură.

După prânz, alternanță între activitate și trândăvie. Scriu raportul pe care trebuie să-l prezentăm de două ori pe lună privind situația regimentului.

Pe neașteptate îl văd apărând în fața ferestrei pe ofițerul aghiotant venit să mă anunțe că trebuie să schimbăm poligonul și că sectorul unde trebuie să-l găsim este chiar lângă Rediu. Minunată afacere pentru mine. De altfel, nici nu trebuie să căutăm prea mult: la 30 de metri de casa unde locuiesc începe

o pârloagă vastă și goală, care convine de minune. Ce șansă! Aș putea aproape să supraveghez din pat exercițiile companiilor. Asta va însemna pentru mine o economie de vreo două ore de călărit dus-întors.

În plus, ies astfel din discuție sugestiile destul de presante ale comandantului D. care dorea să mă vadă locuind la barăci. Activitatea mea esențială se desfășoară pe teren, și voi fi mai la îndemână aici. [...]

25 IUNIE Așadar, de dimineață nu trebuie să alerg departe ca să-i găsesc pe oameni la exercițiu. Dar constat că nu s-au executat anumite lucruri pe care le cerusem în ajun... În fine, nu e cazul să fac din țânțar armăsar... Îmi stăpânesc furia.

Companiile mele sunt atât de aproape una de alta, încât, ca să mă duc de la una la cealaltă, cel mai scurt drum pentru mine e uneori să traversez prin curtea casei. La 10 ele pleacă, iar eu rămân.

Dar de la 2.30 mă duc la vechiul poligon, care se află mai aproape de barăci și unde trebuie să se desfășoare exercițiul mai puțin important al după-amiezii. Nu trece nici o jumătate de oră, că se pornește o furtună deasupra noastră. Regimentul se grăbește să se retragă, și eu la fel. În mai puțin de cinci minute sunt atât de ud, de parcă m-aș fi cufundat cu totul într-un râu. Dar asta nu-mi știrbește seninătatea; și, cântând cât mă ține gura *'O sole mio*, revin acasă sub potop. [...]

După cină, ploaia încetând în fine, puțină trândăveală în răcoarea din grădină.

26 IUNIE Dimineață pe poligonul situat lângă locuința mea. La începutul ședinței, cum încep să fac de câtva timp, mă întreb dacă merită să pun atâta suflet, dat fiind puținul zel al celor cărora mă adresez, pasivitatea, inerția de care mă izbesc atât de des.

Mă hotărăsc totuși să mă achit conștiincios de sarcină, ca și cum asta ar trebui să servească la ceva. Și petrec trei ore conducând exercițiul unei companii care e comandată de un ofițer binevoitor.

La 10 intru în casă și citesc puțin. Prânz. Scurtă siestă.

La 2.30 sunt din nou pe cal ca să mă duc la poligonul îndepărtat unde generalul comandant al corpului de armată a anunțat că va veni să asiste la instrucție. Încep lucrul cu o companie. Dar survine un ordin care mă întrerupe. Pe urmă apare colonelul Milcu. Este la fel de puțin expansiv cu mine. Îi comunic unele observații despre lucruri care nu merg cum ar trebui, cerându-i să-mi dea mână liberă ca să obțin redresarea dorită. Dar el nu mă ascultă decât cu o ureche distrată și-mi dă doar răspunsuri evazive. Pesemne că este prea preocupat de venirea generalului Istrate.

Acesta telefonase că va fi aici la ora 3. Sosește abia la 5.30. Comandantul Drouillard face parte din suită; este tot mai dezgustat și acru. Dar trebuie să recunosc că dacă lucrurile nu merg cum ar trebui este și din cauza lui, fiindcă nu pune mai mult suflet la treabă decât cei de care se plânge. Îmi ascultă nemulțumirile și drept revanșă mi le împărtășește pe ale lui, care nu se mai termină.

Cum găsesc ocazia unei convorbiri aparte cu colonelul Toma Dumitrescu*, șef de stat-major al diviziei, care mi se pare cel pe care ne putem bizui mai mult, îi rezum tot ce nu merge – fără să mai parcurg calea ierarhică. El cel puțin mă ascultă cu atenție și pare a vrea să se folosească de ce-i spun.

Înapoiat acasă la ora 7, citesc puțin. Cină. Plimbare și odihnă în grădină, savurând blândețea nopții.

27 IUNIE Același poligon din apropierea locuinței. Încep lucrul fără entuziasm, dezgustat că văd inutilitatea ostenelii pe care mi-o dau. De altfel, nu sunt singurul care are această stare de spirit. Răul provine mai curând de la cei de sus decât de la reaua voință a celor de jos, care în mare parte li se datorează primilor. Ofițerii subalterni mi se plâng de toate hărțuielile pe care le suportă soldații și ei, dintr-o mentalitate

---

* Toma Dumitrescu (1877–1936), colonel, apoi general; a reprezentat România, ca expert militar, la Conferința de Pace de la Paris-Versailles, din decembrie 1918 (n. tr.).

învechită, depășită de evenimente și care pare incorigibilă. Nu pot decât să le dau dreptate și să le promit că voi susține punctul lor de vedere. Dar oare intervenția mea va avea vreo eficiență?... [...]

28 IUNIE Programul zilei prevede ca noi, toți ofițerii francezi din divizie, să mergem la Iași ca să fim vaccinați. Plec deci la 6.30 călare. Cum șaua pe care mi-a dat-o regimentul este proastă și a rănit calul, am cerut altul, care mi-a fost acordat cu foarte mare greutate. E un căluț românesc, care nu arată grozav, dar are o alură îndrăcită, galopează cu o rapiditate uimitoare și pare a nu ști să meargă decât la galop. Îl las în voia lui, cu atât mai bucuros cu cât, dată fiind talia sa mică, sunt destul de aproape de pământ ca să nu mă rănesc în cădere.

Trec să-l iau pe Blanc de la Scânteia și ajungem împreună la Grajduri, locul de adunare care ne-a fost indicat. Acolo ne suim în automobilul generalului, care a avut amabilitatea să ni-l pună la dispoziție. Iată-ne deci transportați ca niște milorzi! Din fericire era vreme frumoasă. Altfel, drumurile care nu au fost niciodată pietruite ar fi impracticabile. Străbatem deci un peisaj fermecător și agreabil: lanuri de grâu sau de porumb, câțiva copaci izolați, sate presărate prin vegetație, dealuri acoperite de păduri. Vreo treizeci de kilometri, pe care îi parcurgem într-o oră și jumătate.

Dimineață de făcut nimic; hoinăresc cu Blanc pe străzi; nu ne putem amuza nici măcar să căscăm gura la vitrine, pentru că sunt goale. Mă simt cam pierdut. Oare să mă fi adaptat atât de bine vieții la țară, încât să nu mă mai pot obișnui cu orașul? Dejun. Trecem prin mâinile medicilor, pentru vaccinare, și plecăm. [...]

29 IUNIE Dimineață normală. Îmi petrec tot timpul la poligon ocupându-mă de exercițiul a două companii. Cum colonelul pare să nu țină la conversația mea, mă mulțumesc să-i spun câteva cuvinte din politețe. După plecarea lui și după ce am primit vizita unuia dintre camarazii mei francezi din vecinătate,

în galopul căluțului meu năvalnic mă întorc acasă, unde lucrez până la dejun.

După care puțină lectură, puțină hoinăreală prin grădină, conversație și plec din nou la exercițiu. Mă mir că găsesc tot statul-major al diviziei cu ofițerii francezi. Mă alătur grupului [...].

Este vorba de ceva care brusc zguduie toate toropelile: vizita regelui, care va veni să asiste la o manevră. Toată lumea este cu atât mai emoționată cu cât nu avem decât câteva zile pentru pregătirea acestei reprezentații excepționale.

M-am înapoiat, tot în galopul calului meu miniatură, pe la ora 7 seara, resimțind plăcuta oboseală a unei zile pline de activitate în aer liber.

30 IUNIE Astăzi, prima repetiție a manevrei pe care o vom prezenta familiei regale și generalului Berthelot.

Pe drumul care duce spre terenul ales pentru această mare reprezentație, ajung la regimentul meu pe care îl văd pentru prima oară mărșăluind în întregime, cu gorniștii în frunte, precedat de colonelul lângă care mă duc să-mi ocup locul.

La sosire, oamenii stau în repaus; pe urmă sunt adunați ofițerii ca să li se explice planul manevrei. După care, la drum! Avem puțin de mers. De altfel, la fel ca și comandantul meu, am rămas călare. În uniformele lor de o culoare apropiată de albastrul nostru, și cu casca franceză pe care, în loc de monograma Republicii Franceze, e cea a regelui Ferdinand (doi F lipiți spate în spate), soldații seamănă destul de bine cu ai noștri.

După încă o adunare a ofițerilor, se desfășoară partea a doua a manevrei. De astă dată toată lumea, fără excepție, merge pe jos. Iar soarele arde...

Abia puțin înainte de miezul zilei ia sfârșit exercițiul.

După-amiază, drept compensație, se suspendă exercițiul pe teren. Profit ca să fac o plimbare cu calul. Către ora 6.30 seara trec pe la barăci, unde se miră toți să mă vadă apărând la ora asta neobișnuită. [...]

Mă întorc acasă abia pe la 11 seara, pentru o cină târzie și culcare.

1 IULIE Ca o recompensă, îmi ofer o dimineață prelungită în pat cum nu mai avusesem de mult timp. Din păcate, muștele sunt numeroase și nu reușesc să mă protejez nici acoperindu-mi fața cu un ziar sau cu o batistă.

Prânz. Lectură. Pe urmă scriu și lucrez aproape fără să scot nasul afară [...]. Primesc o notă prin care sunt informat că trebuie să fiu mâine de dimineață la ora 6 la barăcile regimentului. Ceea ce înseamnă că eu și ordonanța ne vom trezi groaznic de devreme.

De aceea m-am culcat odată cu găinile, sau aproape.

2 IULIE Sculareа la ora 5 nu mă deranjează chiar atât de mult cum credeam. Fiindcă muștele mă pregătiseră, alegându-mă drept teren de aterizare și decolare de îndată ce s-a luminat. [...]

Pentru mine exercițiul începe cu o oră de marș în fruntea regimentului, dar în spatele colonelului. Socotesc preferabil pentru el, ca și pentru mine, să mă plasez în spatele lui mai curând decât lângă el. Amândoi suntem scutiți astfel să facem conversație. În plus, va avea plăcerea de a-și afirma superioritatea ierarhică.

Intervine colonelul Sachelarie, comandantul brigăzii, care dă o temă de exercițiu... Dar curând colonelul Milcu primește ordin de a merge să asiste la niște tiruri de artilerie. Bineînțeles că îl însoțesc, fie că-i place, fie că nu, din moment ce îi sunt aghiotant, deci lipit de el prin ordin superior. Ne trebuie o jumătate de oră de trap ca să ajungem în locul fixat. Acolo este adunat statul-major al diviziei, și în plus este prezent generalul francez specialist în materie de artilerie. Din nou aud ce nu mai auzisem de mult timp: șuieratul și explozia obuzelor de 75. [...]

Ședința se termină la amiază. Și mă înapoiez la domiciliu în galop, fiindcă amenință ploaia.

Dejun. Furtuna izbucnește. Mă bucur cu atât mai mult că mă va scuti să plec înapoi la exercițiu... Dar, din păcate, aversa

e de scurtă durată. La drum deci, din nou. Însă la sosire constat că nu este decât o ședință de instrucție lipsită de interes pentru mine. Mă duc atunci să lucrez la birou cu locotenentul aghiotant, care în momentul plecării îmi anunță programul de mâine. [...]

Mă întorc acasă în galopul călutului meu care, după informațiile primite, este originar din Dobrogea, deci de sânge arab sau turcesc, și zboară tot ca o zebră. [...]

3 IULIE Fiind anunțat de plecarea iminentă a unui curier pentru Franța, îmi petrec tot timpul liber scriindu-mi corespondența.

4 IULIE Sunt sculat de la 4.30 ca să ajung la barăci o oră mai târziu și să plec în fruntea regimentului să fac repetiția unei manevre care va trebui prezentată regelui. De altfel, nu e ceva foarte obositor; și, din fericire, astăzi căldura nu e excesivă. În plus, un timp foarte îndelungat stăm pe loc.

Aflăm că este aici prințul moștenitor Carol. Și într-adevăr, când manevra se încheie, cele patru regimente ale diviziei sunt adunate, cu drapelele în frunte. Se defilează în fața prințului. Îl urmez pe colonel, la trei pași, alături de locotenentul aghiotant. Muzica răsună din toate alămurile. Pe urmă mi se spune că sunt invitat la dejun la celălalt regiment al brigăzii, unde este primit prințul.

Merg deci în trăsură cu colonelul. Masa are loc în baraca popotei, decorată toată cu frunze și flori. Pentru această împrejurare memorabilă s-a împrumutat vesela boierilor din apropiere. O orchestră militară și două tarafuri de lăutari revarsă neîntrerupt valuri de armonii. Prințul a sosit cu automobilul, conducând chiar el.

Bineînțeles că meniul e copios și gustos, precedat de țuică și încheiat cu coniac. Prințul are o înfățișare specific englezească, iar un detaliu de anglomanie mă frapează: poartă batista în manșeta stângă. Două toasturi: primul, al colonelului care e gazdă; al doilea, al prințului. Mai simpatic decât al meu, colonelul ăsta; Blanc are noroc.

Bineînțeles că în toasturi este vorba de România Mare, de familia regală, de viitorul „Carol II, împărat al românilor". Când generalul Anghelescu face prezentările, prințul strânge mâna fiecăruia, cu un *shake-hands* britanic. Când îmi vine rândul, generalul menționează că am contractat tifosul interesându-mă de soarta soldaților și că m-a propus pentru o decorație care întârzie...

Plec în trăsura colonelului spre barăci, de unde mă îndrept călare către locuința mea. Petrec un moment în grădină cu gazdele. La 7 pornesc din nou spre barăcile regimentului meu, fiindcă acolo ia cina prințul astă seară. Același program ca de dimineață. Același cadru împodobit cu flori, aceleași toasturi urmate de aceleași urale. Iar afară, la fiecare masă, „poporul", adică soldații, este adunat cam cu vreo oră înainte de încheiere; ei, care un mănâncă decât fiertură de fasole, aud zarva de la chiolhanul șefilor, conversațiile înfierbântate de vin (din care el nu bea niciodată) și așteaptă în ordine până când mesenii cu stomacul plin și picioarele amorțite de-atâta stat la masă se hotărăsc să iasă. În timp ce prințul se urcă în mașină și demarează cu un impunător huruit al motorului, uralele regulamentare și spontane țâșnesc din toate piepturile, iar muzicanții intonează imnurile naționale.

Calul meu, rătăcit în noapte, îmi este adus cu destulă dificultate. Și mă înapoiez acasă în trap, având tot răgazul să contemplu o eclipsă de lună, prima pe care am văzut-o vreodată. De altfel, cum nu știusem de acest fenomen excepțional în care, în această seară măreață, anticii ar fi văzut fără îndoială un semn prevestitor, m-am întrebat o clipă dacă nu am cumva orbul găinilor văzând forma neobișnuită a lunii. Ajuns acasă la 11 seara.

5 IULIE Plecare foarte devreme pentru ultima repetiție a exercițiului de mâine. [...]

Merg cu Blanc la Grajduri, unde sunt invitați să ia cina la popota diviziei cei patru colonei ai regimentelor de infanterie împreună cu cei patru preoți și cei patru ofițeri francezi.

Masa are loc în grădină sub copaci în timp ce se desfășoară toate farmecele nopții de vară în aceste locuri. Ca întotdeauna, masa este decorată cu flori. Meniul nu lasă nimic de dorit: icre negre, pește, supă de primăvară, fasole verde, pui fript, sparanghel, salată și ridichi; înghețată de vanilie și de căpșuni; prăjituri și fragi. Spre sfârșit încep toasturile și se succedă, la nesfârșit, întrerupte de muzică. Prințul râde ca un preafericit văzând mesenii tot mai însuflețiți de atâtea libațiuni. La câțiva metri în spate, soțiile domnilor de la statul-major al diviziei, adunate pe o terasă, asistă la spectacol. A apărut luna printr-un luminiș dintre copaci și urcă lent pe cer. Noaptea este încântător de blândă. Dacă temperatura scade ușor, nu-și dă nimeni seama, întrucât e multă căldură sufletească.

Abia spre ora 2 dimineață, după un ultim speech al prințului, ne retragem. [...]

6 IULIE Abia dacă am apucat să ațipesc puțin, că la ora 6 sunt din nou pe cal ca să particip la faimoasa manevră.

Dar, la sosire, îi găsesc pe toți dezamăgiți. În ultimul moment s-a aflat că regele nu poate onora demonstrația cu prezența sa. Aceasta se desfășoară deci fără el, cu combinații de tiruri reale de artilerie și avans al infanteriei. Apoi, ca în ajun, regimentele sunt adunate pentru defilare.

În lipsa suveranului, un impozant alai de 14 automobile ni i-a adus pe prințul Carol și suita, generalisimul român Prezan* și suita, generalul Berthelot și Marele Cartier al Misiunii Franceze, un general și un colonel ruși, șeful Misiunii Italiene și generalul Istrate comandant al corpului de armată, fără a-i mai număra pe figuranți.

Defilarea se derulează ca în ajun. Pe urmă intrăm în barăci, unde trebuie să aibă loc banchetul de rigoare la încheierea tuturor acestor manifestații și vizite excepționale.

---

* Constantin Prezan (1861–1943), general, comandantul Armatei a IV-a Nord, apoi șeful Marelui Stat-Major General. Mareșal al României (1930) (n. tr.).

Popota ofițerilor este decorată mai mult ca niciodată. Portrete ale familiei regale, Joffre, Poincare, Gallieni etc., sunt atârnate pe pereții din scânduri. Câteva drapele franțuzești fraternizează cu drapelele românești. Muzică.

La sfârșit, conform ritualului, toasturi. Mai întâi cel al generalului Anghelescu salutând invitații. Apoi al prințului Carol. Generalul rus se scoală pe urmă și ia cuvântul în franceză. Când tace, orchestra intonează *Marseilleza* care servește în acest moment drept noul imn rusesc. Nu departe de mine italienii și românii stau de vorbă între ei pe franțuzește.

Prinţul se scoală în fine și iese în mijlocul uralelor rituale, urmat de alaiul său internațional... S-a sfârșit cu ceremoniile! Cel puțin, așa sper.

Mă înapoiez acasă și-mi închei după-amiaza culcat pe iarba moale în umbra grădinii, în compania locatarilor casei.

După cină, minunată seară sub clar de lună până la ora 11, apoi lectură târzie în cameră.

7 IULIE În fine, astăzi sunt liniștit. Fără exercițiu. Plăcuta perspectivă a două zile de odihnă...

Dar iată că apare pe neașteptate comandantul Drouillard, care-l luase pe Blanc cu el, în trecere, și, neavând nici o activitate, ca să-și omoare timpul, n-a găsit nimic mai bun de făcut decât să mă viziteze. Le servesc ce am: vin, un pachet de pesmeți, coniac. Pe urmă, cum comandantul urma să ia prânzul la Blanc, plec cu ei.

Într-o jumătate de oră, fără să ne grăbim, am ajuns la locul mesei. Luăm prânzul sub un umbrar de verdeață ridicat de ordonanțele lui Blanc în grădina casei în care locuiește. Meniu mai puțin ambițios decât cel al banchetelor oficiale, dar cu feluri de mâncare gătite pe cât posibil în stil franțuzesc. Deci, bineînțeles, cartofi prăjiți.

Serviciul s-a lungit; conversația lâncezește. Comandantul se resemnează să se scoale și să-și ducă inerția la el acasă. Pleacă într-o direcție, eu în cealaltă. Dar, înainte de a pleca, m-a lăsat să înțeleg fără nici o jenă că se așteaptă să fie invitat

și la mine. Deși asta mă pune într-o situație delicată, din moment ce eu sunt instalat la alții, n-am avut încotro și am formulat invitația. [...]

8 IULIE Încă de la 5 de dimineață sunt trezit din somn de forfota și zarva din casă, cu uși trântite din când în când. [...] Merg să mă informez pe loc la bucătărie [...], unde doamna mamă a pus stăpânire pe plite și conduce operațiunile. Doamna fiică își rezervă sarcina de a așeza tacâmurile în vasta sufragerie pusă la dispoziția mea. Stoian e promovat la rangul de ajutor de bucătar, căruia i se încredințează cele mai multe treburi. Cealaltă ordonanță este trimisă după ultimele cumpărături.

Sosește ora prânzului. Comandantul Drouillard de asemenea. Este escortat nu numai de Blanc, ci și de aghiotantul său, Dusser. „Aghiotant“ e un fel de a vorbi; căci cine n-are nimic de făcut nu are nevoie de aghiotant. De fapt Dusser, ca să-și ocupe timpul liber, are în sarcină mai ales centrul de instrucție al diviziei.

Trecem în sufrageria răcoroasă, unde masa e ornată cu cea mai frumoasă veselă. Și începe meniul în stil românesc cu un păhărel de alcool. Dar în lipsa țuicii rituale ne mulțumim cu coniac indigen. Meniul cuprinde: salată de boeuf cu maioneză, ridichi și unt, mazăre, pui fript alături de fasole albă și cartofi prăjiți. Se încheie cu mici tarte cu cireșe și o înghețată cu panaș de vanilie și căpșuni. Acest ultim punct din program fusese realizat de un cofetar soldat însoțit de două ajutoare, venit de la regiment ca să-și desfășoare talentele pentru noi.

Din punct de vedere financiar, și chiar dacă totul se consideră aici a fi scump, puiul mi-a revenit la 0,80 de franci, din moment ce l-am plătit cu patru pachete de tutun de câte 0,20 fr. Vinul m-a costat 6 franci litrul. [...]

După masă, doamna D. ne-a cântat puțin la pian. Pe urmă invitații mei au plecat. Mi-am petrecut restul după-amiezii culcat pe iarba din grădină. [...]

9 IULIE Ne reluăm astăzi rutina de totdeauna cu exercițiul obișnuit pe poligonul bine cunoscut. Dar, când sosesc, la 6.30,

nu găsesc la fața locului decât o treime din regiment. Neștiind unde e restul, mă duc la barăci ca să mă informez. Stau acolo o oră lucrând cu ofițerul aghiotant. Pe urmă plecăm împreună prin împrejurimi și ne regăsim oile rătăcite.

Înapoiat acasă pe la ora 11; puțină lectură; prânz, iar în meniu o trufanda: fasole verde a 5 franci kilogramul!

Ședință de terasă în partea dinspre grădină. Plecare din nou la exercițiu, monotonul exercițiu. [...]

10 IULIE Plec la exercițiu la ora prevăzută. Dar iarăși sunt singurul care ajunge exact la timp. [...]

Revin acasă la ora 7. Cină. După care, mare emoție în casă fiindcă una dintre doamne leșină și-mi alătur îngrijirile celor desfășurate de restul familiei.

Ultim eveniment al zilei: sosirea curierului din Franța.

11 IULIE Plec la ora obișnuită. Din nou sunt singurul care sosește la timp. Așa că aștept, nu fără o oarecare nerăbdare. Deodată văd că se îndreaptă spre mine un soldat călare, aducând un ordin de la colonel care schimbă programul zilei. Exercițiul trebuie să aibă loc pe alt poligon. Mă duc imediat.

Acolo aflu că regele a anunțat că vine mâine, ca să asiste la o nouă ediție a manevrei executate anterior în fața prințului Carol. Astfel că astăzi se va proceda la încă o repetiție generală, ca nu cumva ofițerii și soldații să uite cum s-au desfășurat lucrurile anterior.

Este ora 6.30. Toate regimentele diviziei sunt din nou adunate. Fiecare și-a reluat locul. Și începem să așteptăm. Trei ore de imobilitate. Un camarad francez și cu mine descălecăm și ne întindem în iarbă. Din moment ce nu se petrece nimic, n-avem nimic mai bun de făcut decât să picotim.

În fine începe manevra. Când mai era încă relativ răcoare, nimeni nu se mișca din loc. Încep să se agite tocmai când soarele devine arzător. Odată încheiate evoluțiile înscrise în programul simulacrului de luptă, trupele sunt adunate pentru defilarea în fața generalului, operațiune la care ofițerii francezi asistă ca spectatori.

Din păcate pentru executanţi, şeful cel mare nu este mulţumit de modul cum s-au desfăşurat lucrurile şi ordonă să se reia totul. Este ora 11.30. Soarele arde tot mai tare. În timp ce noi ne aşezăm în iarbă puţin mai deoparte, nefericitele regimente îşi ocupă poziţiile de la plecare şi din nou se pun în mişcare şi se împrăştie conform scenariului.

Fiind încheiată a doua ediţie a manevrei, are loc o a doua defilare. Ne oferă un episod neaşteptat. Colonelul Sachelarie, comandantul brigăzii mele, este cel care deschide marşul, pe jos, foarte mândru, foarte ţanţoş, luând pe cât posibil atitudinea marionetei mecanice a pasului de paradă german, introdus în armata română de regele Carol I. Dar la un moment dat are nefericita idee să se întoarcă spre a vedea dacă regimentele care îl urmează sunt bine aliniate, iar când se roteşte ca să fie din nou cu faţa înainte, se împiedică de sabie şi cade cât e de lung în iarbă.

Cum personajul este dintre cei care se uită strâmb la Misiunea Franceză, incidentul ne face o deosebită plăcere. La încheierea defilării s-a făcut ora 2. [...]

12 IULIE Când să mă trezesc, plouă tare. Vântul face ravagii. Mă cufund din nou cu voluptate între cearşafuri, unde mă las în voia unor reprize de somn întretăiate de scurte treziri din jumătate în jumătate de oră, ca să văd dacă mai plouă.

Vremea rea îl va face fără îndoială pe rege să-şi amâne vizita. Dar nici nu mi-a venit în minte acest gând deloc dezagreabil, că aud tunul! Şedinţa va avea totuşi loc? Mă scol. Nu mai plouă. Mă îmbrac şi mă echipez de drum; dar plouă din nou. Însă, cum se aude din nou tunul, plec cu impermeabilul peste manta. Sub clipocitul picăturilor de ploaie care-mi cad pe cască mă duc la barăci, unde aflu că vizita regelui nu va avea loc. Cum nu ascund că aş fi putut să fiu anunţat ca să nu mă plimb degeaba prin ploaie, mi se răspunde că nu şi-a închipuit nimeni că mă voi aventura să ies pe o asemenea vreme... Evident, nu sunt la diapazonul local! Asta o să mă înveţe minte, ca să-mi mai temperez zelul!

Mă înapoiez totuși fără să bombăn prea mult, din moment ce voi avea compensația unei după-amiezi liniștite acasă, unde mă așteaptă de altfel o grijă de alt ordin. Comandantul Drouillard mi-a spus ieri că, pentru ca toți cei șapte ofițeri francezi din divizie să sărbătorească împreună ziua de 14 iulie (să fi uitat că este regalist?), îi va aduna în această zi pentru prânz... la mine, deoarece casa unde locuiesc este locul cel mai convenabil. Trebuie deci să mă ocup de pregătirile pentru banchet, ceea ce, date fiind dificultățile de aprovizionare, nu este chiar o nimica toată.

Trimit deci cele două ordonanțe să se aprovizioneze în satele învecinate – fiindcă Rediu nu oferă nici o resursă. Nefericiții au bătut împrejurimile toată după-amiaza sub o ploaie grozavă și revin seara uzi și plini de noroi, dar fără să aducă mai nimic.

13 IULIE Când mă trezesc, vremea e întunecată, dar nu plouă. Plec la ora obișnuită. Din nou sunt primul pe poligon. Mă duc în întâmpinarea companiilor spre barăci... unde ajung fără să fi întâlnit pe nimeni. Acolo aflu că exercițiul a fost anulat din două motive: primul, că s-au temut de ploaie și nu voiau să riște ca oamenii să se ude; al doilea, că e sărbătoarea Sfântului Pavel și că generalul comandant al diviziei poartă prenumele de Paul. Cu această ocazie toți ofițerii superiori au fost invitați să chefuiască la divizie și s-au înapoiat abia la ora 2 dimineața.

Cum categoric festinurile ocupă un loc important în viața diviziei în curs de reconstituire – atât din partea franceză, cât și din cea română –, nu mi-e deloc rușine să spun că am pentru moment griji cu aprovizionarea pentru sărbătoarea noastră națională, și mi se promite ajutor.

Trec pe la Blanc, care nu s-a dus nici el la exercițiu; iau chiar la el o gustare de pâine și brânză asezonate cu un pahar cu vin și o picătură de coniac. Pe urmă Blanc mă însoțește călare trecând pe lângă malurile unui heleșteu unde are intenția să caute raci pentru masa noastră de mâine.

Revenire acasă, dejun. După-amiaza e consacrată funcțiunilor mele de organizator al banchetului. Îmi trimit din nou ordonanțele după provizii, primesc marfa pe măsură ce îmi vine. Dirijez decorarea sufrageriei...

După cină, seară lungă în care n-am făcut nimic, doar m-am pierdut în gânduri.

14 IULIE Încă dinainte de a mă fi ridicat din pat, Stoian îmi aduce vestea îmbucurătoare că ultimele provizii care mai lipseau au sosit în fine. Bucătarul furnizat de regiment este la post, lângă plită și sub supravegherea doamnei mame. Cofetarul se agită în jurul a ce va fi desertul de înghețată. Se sfârșește decorarea terasei și a sufrageriei cu ghirlande de frunze și flori în care sunt fixate două drapele franceze de hârtie.

Încă de la ora 10 sosește primul musafir; pe urmă, la amiază, caravana celorlalți: trei pe cal și doi în trăsură. Fiecare arborează pe piept cocarda tricoloră franceză. Luăm pe terasă aperitivul în stil românesc pe bază de țuică. Pe urmă trecem la masă: lup-de-mare cu maioneză, raci, crap de Dunăre, mazăre cu crochete de griș, pui fript, salată de castraveți și de lăptucă, cireșe amare, tartă cu cireșe, înghețată de vanilie și cireșe. Vinuri: alb, muscat, Cotnari. Cafea, coniac.

După dejunul prelungit printr-o îndelungată ședere în jurul mesei pentru fumarea țigărilor, mergem în grădină unde le mulțumim proprietarilor că ne-au pus la dispoziție sufrageria, vesela, bucătăria, cu o bunăvoință și o serviabilitate desăvârșite. Petrecem acolo vreo oră, două. Pe urmă se înșeuează și se înhamă caii și toată cavalcada musafirilor pleacă, lăsându-mă să recad în liniștea fermecătoare a sihăstriei mele cufundate în verdeață.

Mâine sunt invitat să iau prânzul la boierii la care este instalat Dupuy. Dar nu am deloc chef să mă duc. De ce să merg să mă plictisesc într-o societate mondenă, când pot sta pur și simplu liniștit aici?

Cină foarte ușoară, după dejunul mai mult decât copios. Și culcare.

15 IULIE Iată încheiată o săptămână în care chiar nu m-am ostenit prea mult să le predau companiilor românești cunoștințele mele într-ale războiului. E drept că, în afară de ședințele de mare spectacol în vederea vizitei regale mereu amânate, cred că regimentul s-a obosit chiar mai puțin decât mine. [...]

16 IULIE Plec devreme pentru exercițiu, după obicei. Și, ca întotdeauna, ajung pe poligon înaintea tuturor. Începe să mă enerveze faptul că sunt mereu singurul care vine la timp. Punctualitatea este, desigur, o virtute; dar condițiile în care o practic aici o fac ușor ridicolă, iar ridicolul sapă autoritatea...

În fine, întârziații sosesc și ei și se pun pe treabă; dar maniera în care o fac, în ciuda indicațiilor pe care li le-am dat de nenumărate ori, începe să mă înfurie... sunt pe punctul de a izbucni. Reușesc cu chiu, cu vai să-mi păstrez sângele rece și-mi transform iritarea în ironie. Cum apare la rândul său și colonelul, îi expun doleanțele mele. Va servi oare la ceva?... [...]

Întoarcere acasă. Puțină lectură. Cină. Seară petrecută în grădină. [...]

17 IULIE Trezit în zori, așa cum se cuvine. La poligon mă străduiesc în continuare să mă achit cât mai bine de misiune, deși nimeni nu-mi pare dispus să dea dovadă de mult zel. [...]

Înapoiat la domiciliu, dau peste doamna în vârstă a casei, foarte alarmată de sănătatea fiicei sale vitrege; îmi relatează detaliat simptomele bolii care merge agravându-se. [...]

Medicul care m-a îngrijit și pe mine când eram bolnav a fost chemat la căpătâiul gazdei mele celei tinere. Îi e teamă să nu fie atinsă de tifos. Măcar să nu fi fost eu cel care l-a adus aici și să nu fiu acuzat de așa ceva. Dacă aș fi responsabilul – desigur, fără voie – al acestei contagiuni ar însemna să răsplătesc destul de prost gazdele pentru amabilitățile lor față de mine.

Iau cina în cameră; pe urmă, ca să o las pe doamna în vârstă să cineze liniștită la rândul ei, îi țin locul ca infirmier [...].

18 IULIE Aceeași plecare matinală. Găsesc în sfârșit la poligon un batalion dispus să lucreze după indicațiile mele. Mă grăbesc deci să profit de aceste bune intenții. [...]

Apare colonelul Toma Dumitrescu, șeful statului-major al diviziei. Mă ascultă fără să intervină. Când am terminat s-a făcut 10.30. Companiile se retrag în barăci, colonelul Dumitrescu la Grajduri, iar eu la Rediu. [...]

Odată cu ziarul meu românesc primesc un mic colet cu dulciuri din Franța. În același timp primesc și o scrisoare tot din Franța, căreia i-a trebuit mult ca să ajungă la mine. Dar nu bate recordul de încetineală deținut de alta, recentă, care, plecată la 1 martie, mi-a fost înmânată la 14 iulie: 4 luni și jumătate! [...]

După masă petrec o oră sau două pe terasa exterioară, ținând companie doamnei în vârstă în timp ce, prin fereastra deschisă, se aud gemetele sporadice ale bolnavei a cărei stare rămâne neschimbată.

19 IULIE Sculare la fel foarte matinală, la 5 și un sfert. Merg direct la poligonul de trageri unde nu sunt decât spectator, ceea ce nu-i deloc obositor. Urmăresc destul de mult timp manevrele unei companii de mitraliere. Merg împreună cu unul dintre camarazii francezi la un poligon învecinat unde, în prezența comandantului Drouillard, Dusser începe instrucția grenadierilor. [...]

După aceea mă duc să lucrez câtva timp în biroul ofițerului aghiotant, apoi mă înapoiez acasă în plină amiază, pe o căldură toridă. [...] Mă trezește primirea unui ordin care mă informează că, spre a ne pune în acord cu rușii, trebuie să ne dăm imediat ceasurile românești cu o oră înainte. Lucru nu foarte plăcut, fiindcă trebuie în consecință să plec cu o oră mai devreme pentru exercițiul de după-amiază; și este teribil de cald.

Ajung la poligon sub un soare de plumb. Din nou sunt singur, fiindcă toți sunt în întârziere. În fine, companiile sosesc, una câte una, și începem activitatea. Abia la 8.30 plecăm cu toții. Acasă îl găsesc pe doctorul Wechsler, venit s-o vadă pe bolnavă și care nu-și ascunde îngrijorarea.

Cină la masa familiei. [...]

20 IULIE În picioare la 5.30, conform noului orar; de fapt e 4.30 după soare. La poligon, unde am întâlnire cu un camarad francez ca să conducem împreună exercițiul, suntem singurii veniți la timp. Ca întotdeauna. Chiar merita să ne sculăm atât de devreme din pat.

Nu ne ascundem nemulțumirea când companiile se decid să-și facă apariția. Începe activitatea. Comandantul Drouillard ni se alătură cu unul dintre camarazii mei, iar dimineața se scurge încet. Suntem enervați de o mulțime de lucruri care nu merg cum trebuie; în fine, lăsăm lucrurile baltă și ne ducem fiecare acasă. [...]

După-amiază încep să scriu și apoi trimit la regiment o notă energică în care mă plâng de toate lipsurile constatate în dimineața asta; și, drept represalii, hotărăsc să nu mă mai duc la exercițiu dacă nu se ține seama de indicațiile mele.

Am fost cu atât mai inspirat să iau această energică decizie cu cât la 6.30 primesc un aviz anunțându-mă că exercițiul de după-amiază nu va avea loc. Era și timpul! Nu pot decât să mă felicit și mai mult că am făcut grevă.

Îmi închei după-amiaza citind puțin, pe urmă vorbind un moment cu medicul revenit să o vadă pe bolnavă, a cărei stare este tot îngrijorătoare. [...]

21 IULIE Sculare abia la 6. Programul prevede o trecere în revistă a regimentului. Cum nu am fost trimis în România ca să perfecționez soldații țării în arta de a se alinia la centimetru și a face o paradă plăcută la privit, n-am de ce să asist la exerciții de acest gen, al căror număr mare nu face decât să taie din timpul consacrat adevăratei pregătiri pentru viitoarele bătălii.

Bieții soldați folosiți ca paiațe în aceste divertismente ale cadrelor superioare ascultă pasiv și mecanic și se lasă apostrofați necruțător pentru că nu ating perfecțiunea așa cum li se cere. Chiar că asta nu mă interesează. Și cum la sfârșitul trecerii în revistă companiile vor fi duse să execute un marș, alt divertisment, de altfel mai util, și cum nu ar servi la nimic

să însoțesc de pe înălțimea calului infanteriștii care se târăsc prin praf, mă înapoiez acasă la 8.30.

Statul în aer liber mi-a ascuțit foamea, așa că încep proviziile recente de ciocolată, pe care le datorez generozității Misiunii; parcurg câteva ziare franțuzești. Pe urmă cedez în fața solicitărilor tânărului meu prieten Ernică, total dezorientat de boala care îl împinge departe de fustele mamei, refugiindu-se lângă mine și rugându-mă să mă joc cu el de-a soldații. [...]

Fusesem avertizat că după cină, pentru a recupera exercițiul suspendat de după-amiază, se va organiza altul de noapte într-un loc care mi se indicase. M-am dus acolo. N-am găsit pe nimeni. Încep aproape să mă întreb dacă nu cumva își bat joc de mine, sau poate vor să mă descurajeze și să nu mai fiu mereu prezent ca să-i supraveghez.

La înapoierea acasă am primit la ora 22 un aviz că exercițiul care trebuia să înceapă la 19.30 nu va avea loc. Dacă transmiterea ordinelor pe front nu funcționează mai bine, ne putem aștepta doar la surprize neplăcute. [...]

După cină, Enrică, adoptându-mă tot mai mult, mi se așază pe genunchi să adoarmă. Stranii funcțiuni pentru un ofițer trimis în misiune în străinătate!

22 IULIE Astăzi e duminică. Stat mai mult în pat. Lucrat puțin. Lectură. Prânz. [...]

După-amiază, prezidez la siesta celor doi copii care refuză să doarmă dacă nu stau la căpătâiul lor... În cele din urmă adorm eu.

Din nou lectură. Cină în comun. Culcare.

23 IULIE Plec la lucru la ora obișnuită. Discuții și pălăvrăgeală cu ofițerii. În fine, începe exercițiul. Dar atunci apare o autoritate care pică în mijlocul activității ca un bolovan în baltă, introduce propriile ordine în locul celor pe care le dădusem eu și, nemulțumindu-se să dezorganizeze ceea ce organizasem, seamănă perturbare și în ce făcea unul dintre camarazii mei cu regimentul său. În aceste condiții prezența noastră este de prisos aici. Așa că părăsim amândoi poligonul.

Personal, mă duc întins la Grajduri ca să-i raportez comandantului Drouillard ce s-a întâmplat. Foarte calm, îmi răspunde că greșesc dacă pun lucrurile astea la inimă și că trebuie să-l iau pe el drept model: să nu-mi mai pese de nimic. Este, spune el, singurul lucru pe care putem să-l facem în aceste împrejurări. Să mă cufund în cărți bune, dacă am, și să-mi petrec de acum înainte majoritatea timpului citind! Încheie cu un citat din Virgiliu.

Pe urmă, conversația deviază... Plec după ce l-am auzit repetându-mi sfatul de mai sus cu seninătatea lui „mă doare-n cot". Revin acasă trecând pe la barăcile regimentului meu. Este ora 12.30.

Dejun. Puțină siestă. O nouă plecare. Exercițiu la care asistă generalul Anghelescu înconjurat de ofițerii superiori ai diviziei. Ne aflăm astfel laolaltă toți cei șapte ofițeri francezi. Dar stăm puțin deoparte, din moment ce par să nu aibă nevoie de noi.

Revenit acasă la 7.30. Cină. Lectură culcat pe iarbă...

24 IULIE Hotărăsc să aplic astăzi principiile îndrugate ieri de comandantul Drouillard. Mai întâi fiindcă la ora de trezire mi-e încă somn, vreau să mai dorm. Dar ordonanța, pentru care o astfel de atitudine e anormală, insistă să mă facă să înțeleg că trebuie să mă scol. Îi răspund că știu, dar nu mă mișc. Dezorientat și neliniștit, omul pleacă.

După ce mi-am acordat o oră în plus de stat în pat, cedând în fața protestelor propriei mele conștiințe, mă scol. Înfulec un mic dejun copios și trec în curte ca să încalec. Dar chiar în acel moment văd intrând o companie pentru exercițiu. Cu atât mai bine! N-am nevoie să mă duc prea departe [...]. La sfârșitul exercițiului, sunt deja acasă.

Îmi petrec restul dimineții citind. După-masă plec la barăci, unde rămân două ore să lucrez și să sugerez niște ordine... Înseamnă, firește, că mă fac vinovat de nerespectarea recentelor instrucțiuni ale comandantului Drouillard. Dar nu-i vina mea dacă sufăr de un soi de hipertrofie a conștiinței. Dacă ceilalți

nu-și fac treaba nu înseamnă c-ar trebui să-mi ignor și eu îndatoririle.

Mă înapoiez acasă la 8 seara; [...] imediat îmi bate cineva la ușă; [...] e tânărul Enrică [...]. Intră, face turul încăperii, apoi se postează în fața mea și-mi cere „o carte de citit". Ce contează că nu știe să citească... Îi dau trei reviste și se instalează pe canapeaua mea. Privește ilustrațiile și întoarce paginile comunicându-mi reflecțiile lui, din care nu înțeleg de altfel nimic. Dar din când în când, dacă intonația lui devine interogativă, răspund: „Da, da!" Îi e suficient.

Fereastra este deschisă: asta constituie o cale de acces la îndemâna celuilalt copil din casă, care, cățărându-se pe acolo, mă asaltează la rândul lui. Cu el conversația se desfășoară în germană; ceea ce are drept rezultat că pierd imediat puțina română pe care o știu. Iată-mă deci transformat în bonă ca s-o ușurez puțin pe doamna în vârstă devenită, la rândul ei, infirmieră a celei mai tinere.

Astăzi a apărut în casă alt domn, care doarme aici: nu știu cu ce se ocupă și nici identitatea lui precisă. Măcar, lucru agreabil, vorbește și el franțuzește.

25 IULIE Într-adevăr, sunt o fire nesubordonată. Șeful meu ierarhic îmi dă autorizația și chiar sfatul să nu fac nimic. Iar eu, luându-mă după capul meu, îmi dublez zelul.

Ieri până la 11 am lucrat la redactarea instrucțiunilor pentru exercițiul batalionului. De dimineață m-am sculat la 6 ca să mă duc să conduc exercițiul celorlalte două batalioane, în tranșee. Am străbătut poligonul în toate sensurile, făcând ici și colo numeroase observații. Ba am coborât chiar și în tranșee și m-am tăvălit prin noroi. Pe scurt, m-am întors acasă abia pe la ora 2. Șapte ore de stat în aer liber și de muncit.

Atunci am fost avertizat că un exercițiu care trebuia să aibă loc după-amiază a fost anulat, fiindcă regina avea să vină în zona diviziei și fără îndoială ne va face onoarea să ne viziteze regimentul. Trebuie deci să fie mare forfotă la barăci. Dar, cum sigur nu au nevoie de mine pentru preliminariile acestei

eventuale recepții, care de altfel nici nu e certă, cred că prezența mea nu este necesară, nici utilă. Hotărăsc deci să nu mă duc.

Petrec o bună parte din după-amiază în grădină [...], sub cireșii ale căror roade au dispărut acum toate. Aici scriu, neavând lângă mine decât vrăbiile, vreo patruzeci de rățuște mici care măcăie și cele două vaci de la fermă care se plimbă încet păscând iarba.

26 IULIE Continui să lucrez mai mult de când am fost, nu numai autorizat, dar și invitat să nu fac nimic. Când m-am trezit, ploua. Dar, de îndată ce ploaia a încetat, am pornit la drum. M-am dus într-o direcție unde mi se spusese că voi găsi un batalion: nu am găsit pe nimeni. De acolo m-am dus la barăci, unde am lucrat la pregătirea unui exercițiu cu locotenentul aghiotant și colonelul.

Revenit acasă pentru dejun, am avut plăcerea să primesc o voluminoasă corespondență din Franța: vreo douăzeci de scrisori din iunie. [...]

După dejun, am citit puțin. Ce șansă pe mine să găsesc în casa unde sunt cazat o bibliotecă franțuzească bine înzestrată! Mi-este de un ajutor prețios.

Plecat din nou la poligon după-amiază, dau acolo peste Blanc, și ne-am supravegheat împreună regimentele. La ora 7 m-am dus acasă pentru o cină rapidă, apoi am plecat pentru a treia oară astăzi; era vorba de un exercițiu de noapte în tranșee, montat de mine și pe care trebuia să-l conduc. Tot regimentul meu era prezent; și am petrecut mai multe ore umblând de la o companie la alta ca să-mi fac observațiile. Am părăsit poligonul la ora 1 dimineața. [...]

27 IULIE Culcat la ora 2, m-am sculat la 7 ca să mă întorc la poligon, unde am mai condus un exercițiu. Zilele astea sunt lăsat să lucrez cum vreau și, în ciuda sfaturilor comandantului Drouillard, mă grăbesc să profit. Căci cine știe dacă asta va dura? [...]

Acum trebuie să cinăm ceva mai devreme, fiindcă nu mai avem gaz și nici un alt mijloc să ne facem lumină. Pentru

cazurile de urgență nu-mi mai rămâne, personal, decât o jumătate de litru de gaz. Seara, după cină, mă instalez cu toți ai casei pe terasa exterioară care domină valea. [...] La picioarele noastre trec lent pe calea ferată trenurile întunecate, încărcate cu muniții, care se îndreaptă spre front, și trenurile luminate cu răniți care se întorc de-acolo.

28 IULIE Aseară, când să adorm, mi s-a adus programul instrucției pentru azi. Constat cu regret că prevede numeroase lucruri inutile. Brusc, decid să mă conformez instrucțiunilor comandantului Drouillard. Ieri, în timp ce eram la exercițiu, acesta a venit în sat să mă vadă: își închipuia, desigur, că aplicam consemnele lui neieșind din casă. Astăzi, cel puțin, îi dau ascultare.

Dar îmi închei dimineața lucrând mult la redactarea în scris a criticilor mele despre exercițiul de noapte. [...]

29 IULIE Astăzi este duminică. E drept că, de la mine putere, mi-am acordat o duminică suplimentară ieri. Deci programul meu e aproape același ca în ajun. [...]

Prânz. Siestă. Lectură. Scris. Îmi petrec după-amiaza pe terasă cu gazda vârstnică. Cină la masa familiei, în cursul căreia prietenul meu Enrică adoarme de-a binelea cu nasul în farfurie și gura plină de cartofi. Culcare...

30 IULIE Astăzi, când m-am trezit, Rediu își trăsese o glugă de ceață. Plec la poligon. Profit de atmosfera anormală pentru acest anotimp și-mi camuflez astfel sosirea, cu atât mai mult cu cât fac un ocol ca să mă înfățișez dintr-o parte, de unde nu sunt așteptat. Constat de departe că nimeni nu face nimic. Rămân în observație, la o distanță respectuoasă, fără ca să mi se descopere prezența. După un timp, lămurit asupra modului în care se „lucrează“, mă duc drept la barăci. Acolo constat din nou că nu s-a ținut seama de cerințele pe care le prezentasem și protestez. Colonelul, care a plecat iar în permisie și care ar fi trebuit să se întoarcă, și-a atribuit singur o prelungire clandestină. Or, exact când sunt acolo, este chemat la telefon; locotenentul aghiotant, însărcinat să ascundă

această absență ilegală, răspunde printr-o minciună; și roșește tot, fiindcă știe că sunt eu martor. Iar în atribuțiile mele intră să raportez la divizie toate lucrurile anormale de acest gen pe care le constat...

Mă întorc acasă. [...]

După-masă, după ce am citit până la ora 4, plec din nou la exercițiul care trebuie să se deruleze sub conducerea generalului. [...]

Drept concluzie la reflecțiile mele din timpul zilei, mă văd obligat să-i dau dreptate, cel puțin parțial, comandantului Drouillard care se plânge că, la statul-major al diviziei, nu se ține seama de recomandările noastre și există tendința să fim priviți doar ca niște observatori care deranjează.

31 IULIE Fiind în această dispoziție, când mi s-a adus aseară nota prin care mi se indica exercițiul de făcut dimineață, am trimis răspuns că, suferind de un furuncul destul de prost plasat – și chiar adevărat! –, nu voi apărea. Măcar la ceva e bună și nenorocirea!

Deodată, cum mi-am oferit o vacanță, îmi vine ideea să mă port ca și cum aș fi eliberat de orice obligații militare. Scot din fundul cufărului costumul pe care l-am purtat în timpul călătoriei Franța–România și mă îmbrac în civil. Pe loc mă simt ușor în această ținută neobișnuită. Tânărul meu prieten Enrică tocmai bate la ușă în acest moment: îmi aduce niște flori. Rămâne cu gura căscată când mă vede îmbrăcat așa. Și imediat, mândru tare că aduce o știre importantă, tropăie prin casă țipând peste tot: „Domnul căpitan este în civil!“, ceea ce are drept efect atragerea întregului omenet care-l aude, inclusiv a servitorilor, cu toții curioși să vadă fenomenul.

Citesc, mă plimb puțin prin grădină. Iau prânzul. Citesc din nou. Revin în grădină, unde am mari dificultăți să țin la o distanță respectuoasă cele două vaci pe care prezența mea pare să le atragă și care-mi aduc pe cap nelipsitul lor alai de muște [...].

Cină la masa familiei. Seară pe terasa de unde, prin fereastra deschisă, doamna în vârstă supraveghează bolnava tot culcată și care nu se însănătoșește. [...]

1 AUGUST Acum trei ani!... Nu prea eram veseli!* Sigur, astăzi sunt mai puțin neliniștit. Și totuși sfârșitul războiului mai e încă destul de departe, mai ales că rușii ne lasă baltă în acest moment. Mă întreb uneori dacă nu vom fi în curând obligați să plecăm ca să continuăm războiul în Rusia. Ceea ce, în mod egoist, nu mă sperie deloc. E întotdeauna plăcut pentru un om căruia îi plac călătoriile să vadă țări noi. În plus, voi avea ocazia să învăț câteva cuvinte rusești. Voi sfârși prin a deveni poliglot...

Aseară i-am trimis vorbă comandantului Drouillard cum se cuvine, că, din motiv de furuncul, trebuie să-mi iau vreo patru, cinci zile de odihnă. Și între timp nu mă pot împiedica să savurez libertatea de care mă bucur aici, de vreme ce singur îmi fixez timpul de indisponibilitate pentru serviciu. Trăiască libertatea!

După-amiază primesc vizita comandantului, venit în plimbare cu calul, nu ca să se asigure de adevărul spuselor mele, ci pentru că notificarea mea i-a procurat un scop ca să mai renunțe la lenevea. De altfel, este destul de uimit să mă găsească în civil. Desigur el, ca ofițer de carieră, și încă de cavalerie, înțelege destul de greu că un om poate să prefere un costum de civil unei uniforme militare, fie ea și de simplu infanterist.

Mi-aduce știrea că, la fel cu mai mulți dintre camarazii mei din Misiune, sunt confirmat în grad cu titlu definitiv. Pe moment dau atât de puțină importanță acestui lucru, că îl și uit. Abia seara târziu îmi revine în minte.

2 AUGUST Casa se umple de noi locatari. Este vorba de noul administrator al domeniului căruia proprietarii mei evrei nu-i

---

* Referire la evenimentele din orele premergătoare intrării Franței în război, printre care asasinarea omului politic Jean Jaures (31 iulie 1914) și hotărârea luată la 1 august de a mobiliza armata franceză chiar cu începere de a doua zi (n. ed.).

sunt decât arendași. Cel puțin asta am înțeles; și mi se pare destul de complicată ierarhia: proprietar, administrator, arendaș, dintre care nici unul nu trebuie să țină coarnele plugului...

Acum s-a instalat aici cu soția care, cu toate cele patruzeci și ceva de primăveri bătute pe muchie (fără să numărăm și toamnele), arborează un capot roz deschis și ciorapi bleu pal. E drept că probabil doar asta a putut salva din garderobă, pentru că sunt originari din Brăila, actualmente ocupată de nemți. Amândoi vorbesc franțuzește; deci chestiunea limbii nu ne deranjează.

După-amiază, la capătul unei scurte conversații cu ei, îmi schimb ținuta civilă cu uniforma și, condus de ordonanță, plec în trăsurica proprie a casei, la care s-au înhămat cei doi cai ai mei, la divizie, unde sunt convocat.

Trecând prin Scânteia, îl iau cu mine și pe Blanc. La Grajduri ne încasăm solda. Cursul leului a mai scăzut încă: 171 lei pentru 100 de franci. În plus ni s-au distribuit – contra cost – niște alimente: iată-mă posesor a 1,5 kg de ciocolată Menier, 20 de cutii de sardele, 10 cutii de scrumbii, 4 cutii de lapte etc. Lada mea soldățească este acum plină de „merinde de rezervă". Bine că nu mai trebuie s-o port în spinare ca acum trei ani.

Revenind puțin înainte de cină, mi se oferă o ceașcă de fragi în alcool, gest de mărinimie din partea administratorului, care este de origine italiană, se numește Alberti și se pretinde fiu de garibaldian.

Lectură în grădină. Cină. Apoi reuniune a tuturor ai casei pe terasă, unde rămânem până după miezul nopții, oră când medicul termină vizita la bolnavă.

3 AUGUST De dimineață am avut, în mod extraordinar, o răfuială cu Stoian; pentru că lăsasem intenționat la vedere în cameră o sticlă de țuică și am constatat că lipsea o parte din conținut. Aproape că a plâns când s-a trezit acuzat. De altfel, dat fiind modul în care s-a apărat, sunt departe de a fi sigur că el ar fi vinovatul; atâtea persoane umblă prin casă... Chestiunea a rămas deci fără concluzie. [...]

Primit un mic pachet din Franța: dulciuri, batiste, șosete și parfum. Dar coletele de 5 kilograme nu apar la orizont. Și nu mai am hârtie foto: sunt în pană cu vreo treizeci de clișee pe care nu le pot developa.

Dejun. [...]

Cină. Pe urmă seară petrecută cu toți ai casei, ca în ajun, pe terasă, sub clar de lună. După aceea încă puțină lectură.

4 AUGUST Aceeași lenevire în pat dimineața, din cauză furunculară. De altfel, sub acest aspect e o ameliorare. Mi-aranjez puțin lucrurile. Pe urmă primesc vizita lui Blanc. Schimbăm între noi ultimele informații și bârfe despre iminenta ofensivă a Aliaților sau despre bădărănia comandantului, care se combină cu cea a camarazilor noștri care-l lingușesc ca să se pună bine cu el și să tragă foloase. Aflu astfel că trebuie să renunțăm la orice speranță de avansare. Ceea ce pentru mine cam nu are nici o importanță. [...]

Umblă zvonul că vom pleca în curând pe front. Ceea ce e normal. Dar acest „în curând" se pretează la diverse interpretări: pesimiștii spun în trei zile, optimiștii în două luni. În fine, cei care se pretind informați din cele mai sigure surse susțin că totul depinde de turnura pe care o vor lua anumite evenimente iminente sau care sunt în curs de desfășurare pe front. De altfel, chiar termenul de front este susceptibil să aibă accepțiuni diferite: poate însemna atât primele linii, cât și la 50 sau 60 de kilometri în spatele lor. [...]

5 AUGUST Încă o duminică. Și o dimineață prelungită în pat; ultima. Fiindcă mâine îmi reiau serviciul și în consecință trezitul matinal.

Mare eveniment în casă: bolnava se simte mai bine și își face prima ieșire din cameră, rămânând lungită pe sofa. Citesc până la ora dejunului. Apoi îmi petrec după-amiaza când în grădină, când în cameră, unde mă ocup să pun în ordine corespondența. [...]

6 AUGUST Astăzi îmi reiau serviciul. Fără mare entuziasm; pentru că aceste câteva zile de pauză m-au făcut să privesc

lucrurile mai de departe și m-au obligat să fac un bilanț al eforturilor mele și al rezultatelor obținute. Și le găsesc pe ultimele destul de reduse. Îmi reîncep deci munca vindecat de numeroase iluzii. [...]

Îmi găsesc unul dintre batalioane; asist la un început de exercițiu. Atunci apare colonelul, pe care nu l-am mai văzut de o săptămână. Schimbăm doar câteva cuvinte scurte și banale; pe urmă, împreună și în tăcere, asistăm la exercițiul companiilor. Acestea odată terminate, are loc o conversație destul de pesimistă între ofițerii care emit păreri despre chestiunile rusești ce merg tot mai rău. Umblă zvonurile cele mai senzaționale. Și firește că afectează moralul celor care mă înconjoară. E un aspect deosebit de delicat, care trebuie supravegheat. Asta dă prezenței noastre o utilitate de alt gen. [...]

Întors acasă, am plăcuta surpriză să găsesc coletul de 5 kilograme pe care îl așteptam cu nerăbdare. Conținutul este intact. Și, în ciuda retușurilor care se impun, arborez imediat ținuta de vară după care tânjeam. Esențial e că o pot purta așa, fiindcă știu din experiență că croitorii regimentului lucrează cu o încetineală enervantă. [...]

Bolnava pare să fi intrat acum definitiv în convalescență: dar după ce boală? Medicii tot nu știu.

7 AUGUST Dimineața merg la exercițiu la pas, cum vrea calul, fără mare chef. Văd pe rând cele două batalioane ale mele; apoi, cum sunt foarte aproape de casa lui Blanc, mă duc să-l iau și plecăm împreună. Fiind amândoi de acord cu privire la inutilitatea prezenței noastre, ne mulțumim să traversăm poligonul pe care evoluează regimentele noastre și mergem să ne plimbăm [...]. Ajungem până la grădina de zarzavat a diviziei, imensă și minunată, unde cresc fără îngrășăminte și aproape fără nici o îngrijire legume de toată frumusețea și din belșug. [...]

Merg acasă pentru dejun. Îmi petrec după-amiaza ținând companie convalescentei, căreia îi apreciez simplitatea. Și trebuie să cred că și a mea a fost pe gustul gazdelor, căci mi se

face această confidență: „Nu știu cum ați făcut, dar ați intrat în grațiile alor mei ca nimeni altcineva. Sunteți ca un zeu în casa asta. Mătușa mea îmi spune că nu a cunoscut niciodată pe cineva atât de bun ca dumneavoastră etc." Recunosc că această mărturie îmi e agreabilă, și asta cu atât mai mult cu cât nu pot decât să mă laud cu modul în care m-au tratat toți cei în căminul cărora m-am instalat. Și aș fi fost dezolat, nu numai pentru mine personal, ci și din orgoliu național, să produc o impresie proastă. Dar n-am făcut altceva decât să mă comport firesc în toate, și mă cunosc că sunt mai curând rezervat, țin la independența mea, nu prea sunt monden și nici sociabil, pe scurt, mai degrabă un urs. Am numai regretul să constat că am reușit mai bine aici decât în funcțiunile mele oficiale la regiment. Și totuși, în acest sector al activității, sunt conștient că am făcut fără mofturi tot ce-mi stătea în puteri, ca să-mi fac datoria și să mă arăt demn de funcțiile care mi-au fost încredințate.

Sigur, nu uit ziua în care am fost, pe nepusă masă, purtat în triumf și chiar aclamat de ofițeri. Era, fără îndoială, un omagiu adus dublei mele activități de când sunt la regiment: pe de-o parte, preocuparea zilnică față de bunăstarea materială a soldaților și, pe de altă parte, îndepărtarea cadrelor nefaste. Dar, de când instrucția militară a precumpănit asupra oricărei alte preocupări, am fost pentru toți mai ales individul care împiedică delăsarea, un soi de supraveghetor general, sau de „câine al cartierului" neobosit în căutarea slăbiciunilor și a înșelătoriilor, lătrând după fiecare... Desigur, abia în focul luptelor își vor da seama că tot ce am recomandat nu a fost zadarnic. În așteptare...

În așteptare îmi spun că simpatiile de care mă bucur sunt în proporție inversă cu ridicarea în grad a fiecăruia. Am impresia că soldații își dau seama că nu le vreau decât binele și mă privesc cu încredere. [...] Sunt în termeni excelenți cu unii locotenenți și căpitani, în primul rând îl situez pe colegul și interpretul meu Buricescu, cel care-mi ușurează sarcina la maximum și mă lămurește în privința multor lucruri. Există

printre ei unii care sunt extrem de conștiincioși și animați de dorința de a face treabă bună. Dar alții sigur nu mă prea au la inimă; și inversa e valabilă. Am motive bune. Cât despre colonelul Milcu: mi-e greu să cred că nu ar fi încântat dacă i s-ar spune că părăsesc regimentul. Pentru el trebuie să fiu ca un spin înfipt în carne vie...

De ce îmi trece prin minte să fac astăzi acest bilanț? Pentru că tocmai am aflat că regimentul trebuie să fie pregătit să plece pe front în trei sau patru zile. O perioadă de viață alături de regiment se va încheia deci.

Ce impresie îmi produce anunțarea plecării iminente? În loc să-mi pară rău că sunt smuls din deliciile acestui paradis rustic și familial care este Rediu, se trezește tot ce este în mine nomad și dornic de pitoresc. Și, într-adevăr, sunt foarte bucuros. Dovadă că, plecând călare la barăci ca să mă ocup de unele pregătiri de plecare, mă surprind cântând singur pe drum. Straniu!

Mă întorc înainte de cină și petrec seara cu cei ai casei, pe care știrea plecării mele în curând îi întristează, desigur, mai mult decât pe mine.

8 AUGUST În vederea plecării prevăzute, se anulează exercițiul. Profit ca să mă scol mai târziu. Îmi triez și-mi aranjez cât de cât lucrurile, dintre care o parte voi lăsa aici. Pe urmă merg să-i țin companie convalescentei, lungită pe sofa ca Madame Recamier, și-mi developez fotografiile pe hârtie în timp ce ea îmi povestește numeroase lucruri pe care le ascult cu o ureche destul de distrată. [...]

Cu toții sunt mai mult decât atenți cu mine. De multe ori își exprimă regretul pentru plecarea mea. Mi se oferă și mi se împachetează cu grijă dulcețuri. Toți par într-adevăr triști că plec.

Petrecem seara împreună, până la miezul nopții, într-un soi de lugubru priveghi de familie, peste care apasă puțin din partea gazdelor teama ca nemții, despre care s-a aflat că au

declanșat o ofensivă violentă în sectorul Mărășești, pe malul Siretului, să nu ajungă până aici.

Mai pun în ordine câteva lucruri din cameră și mă întind în pat. Dar nu mă voi mai bucura mult timp de acest confort.

9 AUGUST Petrec cea mai mare parte a dimineții cu bagajele. Îmi închid cuferele gata să plesnească de pline ce sunt. Din fericire avem la dispoziție, eu și locotenentul aghiotant al colonelului, o căruță întreagă.

Când pregătirile mele sunt încheiate, mă instalez pe terasa din fața grădinii, unde am petrecut atâtea ore plăcute. Este într-un fel cartierul general al casei. Convalescenta stă acolo în permanență, iar rudele vin și pleacă rând pe rând.

Plecarea se anunță tot mai iminentă. Pe înnoptate, ordonanța se înapoiază dintr-un turneu după cumpărături de provizii din satele învecinate. Am și un bagaj în plus, și chiar voluminos: o ladă din șipci cu deschizături în care sunt îngrămădiți 12 pui de găină vii. Iată-mă pentru prima oară în viață proprietarul unei curți cu orătănii. A trebuit să vin pentru asta în România!

Fac inventarul bunurilor: 3 cufere militare, 1 sac de voiaj, 1 rucsac, 5 genți de piele, 2 traiste, 2 bidoane, o damigeană, cutia cu masca de gaz, un pachet de cuverturi și mantale, o ladă cu de toate, încă o ladă declarată fragilă, deoarece conține vreo sută de ouă și sticle, și în fine coteţul meu de găini... A, uitam: un scaun și o masă de campanie! Ce diferență față de ce purtam în spinare pe drumurile Franței acum trei ani... și chiar, ulterior, față de singurul și unicul meu cufăr de ofițer!

10 AUGUST Chemat devreme la regiment, mă duc imediat; îl însoțesc pe colonel, care își trece în revistă regimentul în ținută de drum. La 10 revin acasă [...]. Sunt anunțat că trenul meu va pleca la ora 4 și că, în consecință, trebuie să ajung la regiment cât mai devreme posibil.

Deodată, toată casa e în revoluție. Bătrâna gazdă pune iute să se taie doi pui din curtea ei, care sunt imediat eviscerați și introduși în oală, în timp ce convalescenta, în pofida protestelor

mele, își consacră primele forțe ca să-mi prepare o prăjitură. Cei doi copii au pus fiecare stăpânire pe câte o mână de-a mea, căreia nu-i mai dau drumul. Enrică se declară chiar gata să mă însoțească pe cărările războiului, cu condiția să vină și mama lui cu noi.

Iau ultima masă în familie. Toți îmi mărturisesc părerea de rău, tristețea că plec. Sunt plasat la o sută de coți peste toți ofițerii pe care au trebuit să-i găzduiască până acum. Mă roagă să le trimit vești. Mă pun să le promit că voi reveni înainte de plecarea în Franța.

Ora plecării se apropie... sosește. Dau un bacșiș slujnicelor care nu mai sfârșesc cu „săru' mâna", pupându-mi ambele mâini cu ochii în lacrimi; fac de zor cruce, rugându-l pe Domnul să mă aibă în paza lui.

Le spun la revedere noilor veniți în casă. [...]

Într-adevăr, de când sunt în război, niciodată în cursul existenței mele rătăcitoare nu mai fusesem primit, în nici una dintre casele unde mă arunca hazardul, cu atâta afecțiune și căldură ca în aceasta. A trebuit să vin în România ca să găsesc o asemenea primire.

VI

PROBA FOCULUI

10 AUGUST Se pare că veștile proaste de pe front ne grăbesc plecarea.

Ajung la gară prea târziu pentru îmbarcarea cailor mei. Se permite totuși să fie urcat unul; celălalt va veni cu batalionul următor. Căldura e toridă, într-un contrast complet cu frigul care bântuia când am sosit la Iași.

Vagonul de clasa I unde iau loc este rezervat celor doi colonei care comandă brigada și regimentul și ofițerilor adjutanți. Tapițeria a fost spintecată și pereții sfârtecați de rușii egalitari.

Trenul pleacă exact la ora prevăzută. Din fundul văii pe care o urmărește calea ferată, revăd pentru ultima oară în trecere casa albă cu acoperișul roșu care, înconjurată de verde, domină peisajul și în care am petrecut trei luni atât de agreabile, cu siguranță cele mai bune, chiar cu mult, de la mobilizare încoace. Curând ajung prin locuri încă neexplorate de mine în timpul plimbărilor.

La o gară pe care o traversăm încet, fără să ne oprim, zărim pe un câmp învecinat câteva sute de zdrențăroși având în cap, majoritatea, un soi de fes roșu. Fac focul, ghemuiți lângă mormanele lor de țoale, sau, dezbrăcați, se despăduchează. Se pare că acești prăpădiți lucrează la construcția unei căi ferate [...].

Vasluiul domină cu cochetărie valea, în mijlocul copacilor verzi... La Crasna, gară de bifurcație spre Huși, toate terenurile din apropierea șinelor sunt ticsite cu grămezi de lăzi cu muniții, marcate cu tricolorul francez care le dezvăluie originea. Mi-amintesc vag de depozitele noastre de pe front.

Ne întâlnim pe drum cu convoaie rusești care merg în spatele frontului. Se ițesc din ele capete bărboase și brutale de mujici cu nasul lat sau cârn, dintre care se desprinde uneori câte o figură tânără mai inteligentă. Îngână melodii lente, triste, monotone.

Staționăm destul de mult la Bârlad. Pe șinele de garare sunt îngrămădite convoaie rusești din care se înalță, în noaptea acum deasă, aceleași cântece de jale, sparte uneori de râsete zgomotoase. Iar „aliații" noștri se distrează irosind rachetele luminoase care le-au căzut în mână și de care fără îndoială este nevoie în tranșeele din linia întâi.

Discuții cu răniți români ne confirmă că spre Mărășești se îngroașă gluma. În fine, pornim iar și ne cufundăm în noapte...

Debarcăm la Ghidigeni. Este cam miezul nopții. Descărcarea trenului și formarea coloanei iau foarte mult timp. Aștept așezat pe niște scânduri lângă magazia de mărfuri. În întuneric, lângă mine, câțiva ruși taciturni cară niște butoiașe din care se degajă un miros neplăcut și grețos. Mă informez: se pare că înăuntru e un amestec de unt cu sfeclă rasă destinat hrănirii soldaților. Ciudat amestec; în orice caz untul este cu siguranță răsrânced. [...]

11 AUGUST Plecăm în fine. De îndată ce li s-au debarcat caii, cei doi colonei s-au făcut nevăzuți; au șters-o în trap spre gara următoare, Berheci, cu intenția de a găsi acolo un culcuș unde să doarmă câteva ore. Și astfel mi-a revenit mie onoarea de a porni în fruntea coloanei când o ia din loc. [...]

E lumină afară când ajungem la Berheci, unde cei doi colonei, treziți și anunțați de apropierea noastră de o ștafetă, au avut timp ca, în ținută de mers, să-și reia locul normal în frunte.

Îi abandonez superiorității lor trufașe și solitare și merg să mă așez în capul batalionului, la o distanță respectuoasă de cei 12 cercetași ai regimentului, călări, și de norul de praf stârnit de copitele cailor lor. Tunul bubuie în depărtare: regăsesc – fără nici o plăcere, de altfel – această muzică bine cunoscută de regimentele care merg să înlocuiască unitățile masacrate.

Conform hărții mele, suntem la vreo cincizeci de kilometri de locul luptelor.

Un avion nemțesc de recunoaștere zboară nepăsător printre smocurile albe ale obuzelor țintite spre el. Cum în clipa aceea străbatem o pădure, coloana primește ordinul să iasă de pe drum și să se ascundă în șanțuri la adăpostul copacilor. După ce avionul dispare, pornim mai departe.

Traversăm pârloage sau câmpuri presărate cu zăvoaie. Pe urmă părăsim drumul ca să intrăm pe niște poteci proaste în pădurea de la Negrilești, care trebuie să fie punctul nostru final pentru această dimineață. Coloneii consultă îndelung și frecvent hărțile și terenul înainte de a alege amplasamentul unde să ne oprim.

În fine deciși, descalecă și indică fiecărei companii sectorul care îi este atribuit. Repartiția odată făcută, locotenentul Luca, aghiotantul colonelului Milcu, și cu mine alegem la rândul nostru locul unde să ne înălțăm cortul comun. Se descarcă bagajele. Îmi fac o toaletă completă în plină pădure, fiindcă din fericire s-a găsit apă în apropiere. Cu oglinda fixată de un copac, mă bărbieresc după tehnica pe care o practicam acum aproape un an în pădurea de la Hessa, când eram puși în rezervă la Verdun, pe malul stâng.

Pe urmă iau prânzul, inaugurând masa și scaunul de campanie [...].

Una dintre ordonanțele mele își confecționează adăpostul personal; celălalt taie cozile puilor ca să-i recunoaștem, fiindcă nu suntem singurii care au țarc cu orătănii; și deja mi s-a furat o zburătoare. Calul meu legat de un copac paște frunziș. În depărtare, tunul continuă să bubuie.

Iată deci că mi-am reluat viața de țigan nomad. Mă încearcă trăiri contradictorii; pe de o parte, este evident că urcă în mine unele regrete, dar, pe de alta, simt un soi de bucurie fizică pentru că sunt cufundat în natură. [...]

Citesc. Hoinăresc. Supraveghez oarecum construirea locuinței mele. Vin cu idei, pentru că soldații români plini de bunăvoință par lipsiți de experiență în acest soi de activitate;

îi învăț mici trucuri care mi s-au dezvăluit treptat în pădurile joase de pini din Champagne și în cele de pe Meuse.

Mă plimb puțin prin împrejurimi. În jurul meu, camarazii ofițeri români rămân lungiți sau așezați pe iarbă și fumează [...]. La vreo șaizeci de pași de viitoarea mea locuință e o creastă de unde zăresc pe cer, la capătul unui cablu, trei baloane de observație capturate, iar în depărtare linia dantelată a Carpaților.

Cină. Apoi mă instalez în bârlog. Ordonanța mi-a confecționat un pat foarte confortabil din crengi și frunze uscate. Unul după altul, detaliile și gesturile vieții mele nomade dinainte, pe care le uitasem și care căzuseră pentru mine în desuetudine de când ajunsesem în România, îmi revin în amintire și le deprind din nou. Noua locuință are pereți din pământ și acoperiș de pânză; tavanul e scund; spațiul vital al fiecăruia este restrâns. Nu poți sta în picioare decât dacă-ți îndoi puțin genunchii; trebuie să te chircești ca să poți dormi.

Înainte de a se întinde pe leasa de nuiele, colocatarul meu își face îndelung semnul crucii ca ortodocșii. O lămpiță cu ulei aruncă o lumină palidă. Îmi revin deodată în amintire atâtea elemente caracteristice și mărunte din existența mea rustică, primitivă, incomodă, la care nu mă mai gândisem de luni bune! [...]

Una câte una, comorile experienței dobândite încet din 1914, pe frontul francez, ies la suprafață din uitarea în care le îngropaseră lunile de confort din locuințele mele românești. În fine, ca să completeze similitudinea cu sejururile mele din 1916 în pădurea din Hessa, în depărtare bubuie tunul.

Se pare că românii ar fi atacat de dimineață și ar fi făcut 3.000 de prizonieri... Dar merită oare să te încrezi în minciunile de bucătărie din România mai mult decât în cele din Franța?

12 AUGUST Am petrecut o noapte excelentă în locuința mea câmpenească. [...]

Camaradul meu român vrea să solicite îmbunătățirea acestei locuințe improvizate. Trebuie deci, în primul rând, s-o

eliberez. Pe toată durata muncii, îmi alcătuiesc alt culcuș provizoriu, între copaci, agățând în câțiva țăruși păturile și pânzele de cort pe post de pereți. Sunt la adăpost de soare și am un loc doar al meu, ascuns de ofițerii curioși în privința „francezului".

Îmi petrec așa toată dimineața, citind și scriind [...].

Dejun. [...]

După dejun, mă plimb puțin prin bivuac. Dar o furtună mă silește să mă întorc în grabă. [...]

Toată ziua tunul bubuie cu furie. Veștile sunt mult mai bune, iar românii îmi par entuziasmați de primele lor izbânzi. Noi eram avangarda diviziei. Pe rând ni se alătură batalioanele regimentului. Pe seară este rândul lui Blanc să apară cu primele companii ale regimentului său. Deci nu mai sunt singurul francez din „cartier".

13 AUGUST Îmi petrec liniștit ziua în pădure. [...] Ne plimbăm printre bivuacuri stând de vorbă. Până când vom rămâne aici? Bineînțeles că habar nu avem. În orice caz, iată-ne instalați confortabil, atât cât se poate la vreme de război și în pustietate.

Canonada nu este mai puțin violentă astăzi. Circulă vești mai mult decât bune – senzaționale. Înțelept e să nu dai crezare senzaționalului...

La ora 10 seara, după exemplul camaradului Luca, mă culc în locuința noastră mărită și îmbunătățită. [...] Se face liniște în jurul nostru. Chiar și tunul tace... Haide, o să mai petrecem aici o noapte bună!...

Dar nici nu mi-a trecut bine prin minte gândul ăsta, că aud afară pași grăbiți. De după ușa din pânză se ițește capul unui soldat: un agent de legătură care ne aduce ordinul de alertă. Trebuie să fim gata de plecare în două ore. Adio, noapte liniștită!... [...]

Învălmășeală generală! Fiecare își strânge în grabă lucrurile. Orătăniile piscuie când le ia ordonanța din țarc în lada cu deschizături. Vârâm toate obiectele răspândite prin jur în cufere și saci. [...] Ne rămâne doar să așteptăm.

Cu lampa stinsă, suntem iar cufundați în întuneric. Ce să facem? Din nou o amintire de pe frontul francez îmi revine în minte, o regulă care spune: „Să dormi ori de câte ori poți!“ Mă întind deci sub cerul liber pe patul meu de frunze uscate și trag un pui de somn.

14 AUGUST La 12 și jumătate noaptea, sosesc noi ordine. La licărul unei lanterne, comandantul brigăzii le descifrează. Plecare imediată: trebuie să ne ducem în regiunea Panciu-Mărășești, unde au înaintat nemții.

În întuneric, și tot precedați de lanternă, pornim la drum cu încetineala care însoțește mereu plecările când se formează o coloană și când, în plus, trebuie să te orientezi pe teren necunoscut. Și apoi dispunem de o singură hartă pentru tot regimentul. [...]

În fine ajungem într-un târg mai mare: Nicorești. Lăsăm regimentul să staționeze la intrare și mergem în recunoaștere, împreună cu coloneii și câțiva cercetași călare, pe traseul pe care va trebui să-l urmăm. De pe culmile care domină valea Siretului, cu siguranță că suntem văzuți de nemții instalați pe șesul de la picioarele noastre. Târgul este un loc de iarmaroc, de unde denumirea de „târg“, și, în consecință, are o numeroasă populație evreiască. Fiindcă, după spusele ofițerilor români, evreii au tendința să monopolizeze comerțul peste tot; de îndată ce sunt pe undeva bani de câștigat, îi vezi că dau fuga chiar din țările vecine și încep să facă avere pe spinarea băștinașilor, în special a țăranilor.

În ciuda prezenței lor numeroase, târgul este împodobit cu o impozantă biserică ortodoxă [...]. Dar în centru casele sunt înghesuite, îngrămădite una în cealaltă, după moda evreiască. S-ar spune că locatarii lor, conștienți de un pericol ce stă la pândă dinspre băștinașii pe care-i pungășesc și fraieresc cât pot, simt nevoia să se adune, să se țină aproape ca să respingă eventuale atacuri. Aici se înșiră prăvăliile dând spre stradă printr-o ușă cu geam, înaltă și îngustă, cu doi batanți dublați

de obloane solide, întărite cu plăci metalice, care se închid la căderea nopţii cu un drug gros de fier și un lacăt imens.

Contrastând cu această îngrămădeală și urâțenie tristă a ceea ce s-ar putea numi „cartierul afacerilor“, casele românești de la periferie sunt risipite cochet, fiecare în mijlocul unei curți care e adesea și livadă; ele își expun astfel vederii trecătorului zidurile exterioare văruite în culori vesele: alb, bleu, roz, ocru, și în jurul cărora există pridvoare cu stâlpi. Pe mijloc, sub streașină, se deschide o terasă la care se urcă pe câteva trepte și deasupra căreia există în cele mai multe cazuri un fronton cu ornamentaţii. Cum contrastează aceste locuinţe scăldate în aer liber și lumină, cum scot ele în evidență caracterul locuitorilor: de o parte, oameni care pun pe primul plan bucuria de a trăi și dragostea de viață; de cealaltă parte, o rasă care urmărește întâi de toate să adune averi ca să poată înfrunta greutățile vieții și care e concentrată pe iubirea de arginţi.

Pe străzi sau la marginea târgului, îi poți zări pe reprezentanții unei a treia categorii de oameni: liote de țigani cu tenul arămiu, a căror frumusețe stranie nu e, de altfel, lipsită de farmec.

Ajungând pe creasta care, spre vest, ascunde Nicoreștiul de ochii inamicului, cercetăm îndelung câmpia ce se întinde la picioarele noastre. Acolo se află orășelul Mărășești, cu casele lui cu ziduri albe și dominat de un coș de uzină roz*. Mai la dreapta se zăresc răscroiala văii Putnei și primele metereze ale Carpaţilor. Deasupra acestui peisaj, pe cer, se înfruntă mașinile zburătoare ale celor două tabere.

După examinarea terenului, se trimite ordin regimentului să ni se alăture pe un deal, între Nicorești și Jidănești, deal pe care avem surpriza de a-l găsi pleșuv, când harta indica acolo o pădure. Camarazii mei români se miră, de altfel, mai puţin decât mine de absenţa acesteia. Par să nu se prea încreadă în exactitatea cartografilor.

---

* Este vorba despre Fabrica de Chimicale, înființată la 1901 (n. ed.).

Companiile sosesc unele după altele și sunt puse în repaus. Mi se pare cam în neregulă să perindăm așa prin fața aviației inamice rezervele a căror apropiere este de obicei ascunsă adversarului. Dar, de vreme ce trupele au fost aduse până aici, nu mai e nimic altceva de făcut decât să fie lăsate pe loc, sperând să nu intrăm cel puțin în raza de acțiune a tirului armatei germane.

Este ora amiezii. Luăm un dejun frugal. Nu departe de noi, un ofițer de artilerie român, postat, fără doar și poate, ca observator sub un pâlc rar de salcâmi, singurul vestigiu al pădurii dispărute, ne oferă cafea, o cafea ale cărei virtuți stimulatoare trebuie să se fi evaporat oarecum, deoarece, de îndată ce am sorbit-o, cum mă întinsesem pe jos sub această umbră diafană, adorm profund... Nu pentru mult timp: curând mă trezește un bombardament atât din stânga, cât și din dreapta noastră. Puțin după aceea sosesc noi ordine. Aflăm că suntem rezerva Armatei 1 care ocupă sectorul cu Diviziile 10, 13, 9 și 5. Brigada noastră este rezerva celor două divizii din dreapta. Avem drept misiune să mergem să ocupăm în timpul nopții, pe malul stâng al Siretului, pădurile care se întind între Pădureni și Călimănești. Vom pleca la căderea nopții, astfel încât să trecem crestele fără să fim văzuți de inamic. Programul nostru fiind astfel stabilit, consacrăm cinei sfârșitul după-amiezii.

De îndată ce scade ziua, începe formarea coloanei care pornește la asfințit. Facem mai întâi o escală lungă la Jidănești, deoarece ne taie drumul rând pe rând chesoanele de artilerie care coboară în grabă să-și reînnoiască stocul de muniții ale combatanților, un convoi de pontonieri transportând cu o încetineală extremă un material greu și stânjenitor și, în fine, o coloană rusească. O luăm în cele din urmă din loc. În acel moment rachete albe încep să urce pe cer; devin tot mai numeroase; sunt urmate de rachete verzi și roșii. Artileria își declanșează tirul. Este un nou atac care începe în împrejurimile Mărășeștiului. În sunetele și luminile acestei canonade coborâm costișa abruptă care duce la râu. În mare parte din albie sunt

bancuri de nisip și pietriș. Trecem pe rând peste brațele râului, pe trei poduri de ambarcațiuni păzite de santinele și ale căror capete sunt luminate de câte un felinar. Înainte de a traversa, ofițerii, călări, descalecă. Pe cer, deasupra apelor argintii, lucesc stele de diamant.

Iată-ne ajunși pe malul drept, împinși spre Siret precum trupele franceze de la Verdun sunt împinse spre Meuse și trebuind să înfruntăm, ca și ele, o puternică ofensivă germană. Dominați de malul înalt în spatele căruia se ascunde Nicoreștiul, ne aflăm aici pe un teren fără povârnișuri, acoperit cu ierburi și plopi. Pretutindeni staționează convoaie. Uneori, în întuneric, ne intersectăm sau depășim un camion ori un grup de umbre. Ruși sau români? Nu se știe. Deasupra Mărășeștiului jerba roz a unui incendiu luminează cerul; în dreapta, spre Carpați, la fel. Treptat artileriile se potolesc, se lasă din nou liniștea. Facem câțiva kilometri urcând valea, pe un drum rectiliniu care se lungește între câmpii și perdele de copaci. Traversăm Pădureni, unde în curțile dintre casele adormite veghează singure câteva focuri de soldați. În nordul satului facem escală. Ne vom așeza în bivuac aici, în plin câmp.

Dintr-o pătură pe care ordonanța mi-o întinde pe jos, îmi fac o saltea; mă învelesc cu o manta, iar șaua îmi servește drept pernă. Nu-mi trebuie mult ca să adorm. [...] Și petrec sub stele – de care cerul e plin – o noapte excelentă, fără nici un acoperiș, nici cea mai mică pânză de cort, exact ca acum trei ani, care se împlinesc peste câteva zile, la retragerea din Belgia până la Marna*.

15 AUGUST Mă trezesc pe lumina zilei; întreb dacă sunt noi ordine. Răspunsul e negativ, adorm la loc. Abia la ora 7 sosește o ștafetă, cu un plic oficial din care rezultă că, întrucât comandantul diviziei nu știe ce s-a întâmplat cu Brigada 30, a noastră are sarcina de a o înlocui în misiunea care urma să i se încredințeze ei. Drept urmare, regimentul nostru se va deplasa [...]

---

* În prima lună de război, trupele germane au reușit să ajungă la 50 de km de Paris (n. ed.).

la Cosmeştii din Vale, în spatele Mărăşeştiului. Lumea spune că locul e un colţ periculos, fiindcă tocmai în acel sector inamicul face toate eforturile ca să ajungă la Siret şi la podul de fier care îl traversează... asta după ce-i va arunca pe români în râu. Perspectiva acestei înlocuiri încredinţate nouă nu stârneşte nici un entuziasm printre ofiţeri. Iar unii îl iau în zeflemea pe şef, care, încă dinainte de a fi ajuns pe front, şi-a rătăcit deja jumătate din trupe.

Înainte de a începe să execute ordinul, colonelul se grăbeşte să-şi trimită cercetaşii călare să exploreze împrejurimile, ca să descopere brigada rătăcită şi să n-o lipsească de onoarea ce-i revine să-şi ocupe sectorul de înaltă responsabilitate. Norocul e de partea noastră: cele două regimente sunt descoperite stând în repaus şi camuflate prudent în pădurile de lângă Podul Vechi. Şi pornesc în marş spre obiectiv. Cât despre noi care, între timp, ne părăsiserăm bivuacul şi traversaserăm deja Pădureni, facem cale-ntoarsă şi ne instalăm ca să petrecem ziua sau cel puţin orele următoare în pâlcurile de copaci de la sud de Călimăneşti. Se înalţă chiar şi corturile. După-amiază căldura arde. Canonada e vioaie. Ne aflăm aici la numai vreo zece kilometri de nemţi; şi mă mir foarte tare că sunt mult mai indulgenţi decât pe frontul francez: pe câmpia din jurul nostru şi în văzul baloanelor de observaţie şi al avioanelor lor, convoaiele de material, chesoanele de artilerie, caii duşi la adăpat, trupele umblă în voie fără să li se expedieze nici cea mai mică salvă de obuze. Aşa ceva nu există în Franţa.

Mă instalez în vederea nopţii; în acest scop, pun să se înalţe cortul pe care îl împart cu ofiţerul român adjutant al colonelului. În faţa noastră se declanşează un bombardament violent în sectorul Panciu. Pe urmă, lipsa mea de activitate acordându-mi timp liber, la sfârşitul după-amiezii mă decid să explorez puţin împrejurimile. Asta poate fi util oricând. Mă îndrept spre Siret, al cărui mal stâng de nisip gălbui se continuă cu un podiş abrupt, înalt de 150-200 metri, cu surpături săpate de ploi. Acest zid fără vegetaţie are un aspect pitoresc, dar deşertic. Doar creasta e mărginită de câţiva copaci. Malul drept, în schimb, cel pe

care mă aflu, este format dintr-o întindere de aluviuni lată de vreo zece kilometri, ale cărei câmpii sunt presărate cu pâlcuri de copaci. Râul se desparte în două sau trei brațe care șerpuiesc într-o albie de nisip și pietriș lată de peste un kilometru. Acesta este faimosul curs de apă care formează linia de apărare despre care au vorbit de curând toate ziarele din Franța și pe care inamicul și-a pus în gând s-o treacă.

Într-un punct învecinat se construiește un pod suplimentar cu două ramuri. Mă duc să-l văd de aproape și am proasta inspirație să-l fotografiez. Ceea ce îi alarmează pe soldații care îl păzesc. În plus, uniforma mea străină e o circumstanță agravantă. Mă interoghează. Româna mea defectuoasă le întărește bănuielile. Îmi cer, de altfel foarte politicos, să rămân pe loc până ce vine să mă recunoască un ofițer alertat în grabă. Iată-mă nici mai mult, nici mai puțin luat drept spion. Un locotenent de geniu apare foarte repede; intră în conversație cu mine în franceză, liniștește santinelele și, foarte amabil, mă însoțește și stăm de vorbă până la malul celălalt al Siretului.

Ajung la bivuac la căderea nopții. Cină rapidă și culcat liniștit sub cort, unde nu trece mult și mă cufund într-un somn de care aveam mare nevoie.

16 AUGUST Încep dimineața punând să mi se aranjeze, alături de cortul comun cu Luca, o încăpere individuală din pături legate de niște copaci pe post de țăruși.

Pe urmă pornesc călare să-mi continui explorarea împrejurimilor. Cum îl întâlnesc pe camaradul meu francez din regimentul vecin care face același lucru, mergem împreună. Traversăm Călimăneștiul unde casele, șurile, curțile sunt pline de refugiați care și-au îngrămădit lângă ei catrafusele cu covoare multicolore, stau ghemuiți în mijlocul bagajelor, muți, pasivi, melancolici, cu priviri de animale hăituite. Unii mănâncă boabe de porumb luate din ogoarele învecinate. În pârâu sunt înghesuiți unii lângă alții caii pe care rușii îi duc la adăpat; alături, copii și soldați în pielea goală se scaldă. [...]

În fața noastră, pe crestele unde se poartă lupte zilnice de o săptămână, pare să domnească liniștea. De acolo nemții pot observa cu ușurință orice mișcare și adunare de oameni... Cum de nu trag? [...]

Venind dinspre front, o femeie merge cu dificultate spre spatele liniilor: poartă în brațe un copilaș înfășat și trage cu o frânghie două capre: toată averea ei prăpădită...

După-masă se declanșează o furtună violentă, iar în aceeași clipă izbucnește o canonadă nu mai puțin violentă, care durează aproape două ore. Formidabilul bubuit al tunetului acoperă când și când ciocăniturile artileriei. Din păduricea noastră vedem șrapnelele explodând deasupra crestei Adjudului. Fulgerele bateriilor noastre lucesc în toate șirurile de copaci. Un voal roz format dintr-un amestec de ploaie, nori, fum estompează contururile înălțimilor. Panașele negre ale rachetelor punctează cerul înspre Movilița, unde sectorul este ținut de ruși. Pe urmă se lasă iar tăcerea. Cele două furtuni, a cerului și a oamenilor, iau sfârșit așa cum începuseră: în același timp. Un sat pierdut, pe urmă recucerit și păstrat, apoi iar pierdut provizoriu, până ce va fi din nou cucerit...

17 AUGUST În cursul dimineții, comandantul Drouillard, însoțindu-l pe generalul Anghelescu, trece pe la bivuacul nostru. Nu-mi comunică nimic deosebit. Divizia noastră va fi în continuare în rezervă, gata să se angajeze din clipă-n clipă într-unul dintre sectoarele vecine.

La amiază sosește un ordin de plecare. Trebuie să ne instalăm în bivuac pe ruta Călimănești-Diocheți. Pornim la drum la ora 2 după-amiază, în văzul nemților, în coloană de câte patru. Comandantul brigăzii, care ne-a mai așezat așa de două ori, în formație strânsă pe teren fără acoperire, n-a trimis pe nimeni în recunoaștere ca să vadă amplasamentul sau căile de acces. Când ajungem, constatăm că pădurea indicată pe hartă nu există (asta pare, de altfel, un lucru frecvent aici). Atunci șeful nostru ne pune să rătăcim pe „biliard“, fără să prea știm încotro să ne îndreptăm. În cele din urmă cere părerea coman-

dantului regimentului. Acesta îi propune să ducă trupele să bivuacheze în apropiere, într-un zăvoi [...].

Statul-major se instalează la circa cincizeci de metri mai departe, sub un pâlc de arbuști cu frunzișul destul de rar, care ne oferă o camuflare destul de precară. Acolo curierul de seară mi-aduce știrea avansării mele cu o clasă în învățământ. Sunt ușor mirat că norocul de a fi scăpat teafăr din trei ani de război îmi procură o avansare în învățământ. Mare noroc să fii combatant: cumulezi onorurile înaintării în grad atât ca militar, cât și ca civil... Dar mi-am pierdut orice antrenament pedagogic. Și nu fără o teamă destul de puternică, mă gândesc la reluarea cursurilor după o întrerupere care se va mai prelungi, desigur, mult...

18 AUGUST Zi calmă de bivuac. Calmă doar într-un sens: din punctul de vedere al luptelor. Fiindcă, pe de altă parte, toată noaptea și până acum a suflat un vânt violent, temperatura a scăzut considerabil, iar furtunile au venit la intervale neregulate. [...]

Cum chiar nu era o vreme propice plimbării, nu mi-am părăsit locuința de când s-a luminat. Am citit mult și am scris puțin. După-amiază, între două furtuni, a venit să mă viziteze comandantul Drouillard și mi-a adus câteva vești: mai bune decât în zilele precedente. Potopul dezlănțuit de artileria noastră și rezistența îndârjită a infanteristului român – român, deoarece cam pretutindeni rușii fug – par să-i fi potolit pe nemți. E posibil, așadar, să mai rămânem câteva zile pe amplasamentul actual, în pădurea numită Cărbunari, între Călimănești și Diocheți.

La bombardamentul de ieri, un camarad francez din una dintre diviziile angajate în luptă a fost rănit la braț. Altul, căpitanul Vernet, în direcția Cosmești, împărtășind soarta unității sale împinse spre râu, s-a aruncat în apă ca să nu cadă prizonier și s-a înecat. Cel puțin așa se crede, pentru că nu a mai fost văzut de atunci și nu i s-a găsit trupul... [...]

19 AUGUST Vremea a redevenit frumoasă. Astfel încât, de cum ne-am trezit, artileria germană devine și ea mai activă. Peste

păduricile unde sunt ascunse, de bine, de rău, bateriile noastre, nemții trimit nori negri din obuzele lor: tir de reperaj, desigur, urmat curând de rafale de șrapnele sau de percutante mari care ridică în aer, odată cu fumul lor cenușiu închis, un val de praf ocru. Obuzele cele mai lungi nu ajung până la noi. Cu toate acestea, colonelul găsește prudent să ne schimbăm amplasamentul, fiindcă este prea în văzul inamicului. Ni se demontează deci corturile.

Așteptând să fie reinstalate în altă parte, plec călare în direcția Pădureni. Toate drumurile sunt brăzdate de convoaie rusești, în timp ce convoaiele românești sunt foarte rare. Contradicție care se explică ușor dacă e să dăm crezare zvonurilor tot mai insistente: trupele rusești care sunt pe front cedează și fug spre spatele frontului de câte ori sunt atacate, iar noi vedem cum rivalizează în viteză cu ele, în replierea asta, trenurile lor regimentare. În timp ce regimentele române rezistă pe loc, sau contraatacă atunci când sunt obligate să părăsească un teren. Ceea ce nu necesită nici o deplasare de convoaie, cu excepția celor de aprovizionare cu muniții, care se efectuează noaptea.

În direcția frontului, în toate sectoarele și mai ales deasupra Mărășeștiului, artileriile își înmulțesc pe cer smocurile lor albe și negre.

Când mă înapoiez, îmi găsesc cortul aproape complet reinstalat în noul amplasament. De cum am isprăvit masa de prânz, primim ordinul de a fi pregătiți să intrăm în acțiune. Se desfac deci corturile. Mă întind pe jos și-mi fac siesta... Orele trec... La sfârșitul după-amiezii suntem anunțați că nu mai e nevoie de noi. De altfel, constatăm că duelul de artilerie a scăzut considerabil. Probabil că vom petrece noaptea aici. Se pare că de dimineață, pe frontul Șerbești-Mărășești, au atacat nemții: ar fi fost respinși de contraatacuri la 1-3 kilometri în spate; s-ar fi luat prizonieri, printre care s-ar găsi bulgari...

Deodată, la marginea unei pădurici de-ale noastre, cade un obuz de mare calibru, urmat curând de altul. Un convoi care trecea prin dreptul nostru (și care, prin imprudența lui, a cauzat

fără îndoială acest bombardament) fuge în galop. Se aud câteva strigăte ale răniților. Iată deci botezul focului pentru noi, nu foarte teribil. Tirul nemților continuă, repede-repede, la marginea pădurii. Și colonelul lipsește tocmai acum... Ce-i de făcut? Se întorc toți spre mine. Dar deja un comandant și-a părăsit batalionul, grăbit să se îndepărteze de locul atacurilor, fără să-i prea pese de companiile sale. Ezităm să părăsim amplasamentul, întrucât colonelul nu e aici. Îmi iau deci răspunderea. Pun câteva companii să ocupe niște tranșee mici, gata săpate tocmai pentru asemenea cazuri. Dar nu e loc pentru toată lumea. Indic unităților încă neplasate în ce direcţii să o ia, ca să se disperseze cât mai repede și să nu prezinte ţinte tentante pentru inamic. Mi se execută instrucțiunile, dar în dezordine, fără precauții. Pe scurt, e cam debandadă. Cu atât mai mult cu cât unii nu au așteptat intervenția mea, ca s-o șteargă de-acolo după cum i-a tăiat capul. Comandanţi de companie își lasă unitatea să plece singură în timp ce ei înșiși se ascund în tronsoanele de tranșee. De câte ori se aude venind un obuz, toată lumea se turtește jos. Cum am mai văzut eu multe, iar acest tir cu pipeta mi se pare cam derizoriu, nu trebuie să fac nici un efort de bravadă ca să rămân în picioare. De altfel, chiar dacă-mi tremura „carcasa“, era important să nu arăt acest lucru. Aici, ca și la exercițiu, mi se pare firesc să dau un exemplu. Doar pentru asta suntem aici, camarazii mei francezi și cu mine. Nu ni s-a spus așa ceva. Am fost trimiși în România ca instructori, și nu ca să luptăm personal. Dar nu lângă zid se vede zidarul? Iar adevărata instrucție trebuie făcută când dai nas cu realitatea. Mărturisesc deci că simt o oarecare mândrie să fiu singurul rămas în picioare, fără să mă clintesc, nici să ezit, în timp ce în jurul meu toți sunt culcați pe burtă sau ghemuiți în tranșee.

Cel puțin locotenentul Luca, spre deosebire de mulţi dintre camarazii săi, nu a dispărut. Dar agenții săi de legătură s-au făcut nevăzuți. Sunt în regiment vreo doi, trei răniţi: ceea ce arată că situația nu e dramatică. Se caută medicul. E de negăsit. Unii spun că l-au văzut fugind atât de departe, că trebuie să

fie acum în afara razei noastre de vedere... În fine, tirul inamicului se prelungește și încetează să mai fie periculos pentru noi; încetul cu încetul toți se liniștesc și se duc la locurile lor.

Reapare colonelul. Dă ordin să luăm toate dispozițiile ca să rămânem peste noapte aici. Din nou se instalează corturile. Cină. Culcare.

20 AUGUST Suntem tot în pădurea Cărbunari. Casa mea de pânză nu a fost demontată de ieri. Am petrecut toată ziua citind, scriind sau nefăcând nimic, fie în cort, unde sunt la mine acasă, dar unde e foarte cald, fie în exterior, unde e mai răcoare, dar mă simt mai puțin în largul meu, fiindcă sunt un străin care atrage privirile ca un animal ciudat.

Nici o știre de pe front. La ora dejunului cele două piese nemțești care ne-au luat la țintă au trimis câteva obuze spre Călimănești. Pe dată colonelul și ofițerul aghiotant s-au grăbit în tranșeea apropiată ca să-și sfârșească prânzul mai în liniște. Dar în general, cu toată vremea bună, cei doi adversari s-au calmat. Baloanele alungite s-au mulțumit să se observe reciproc la capătul firului lor pe cerul albastru. La intervale neregulate, doar bateriile grele în mijlocul cărora suntem instalați lansau câteva salve.

Dar la lăsarea nopții s-a declanșat o canonadă destul de vioaie. Imediat toată lumea a fugit în tranșeele-adăpost, care s-au prelungit și adâncit vizibil de la incidentul de ieri. Cât despre mine, am găsit mai practic să nu mă deranjez pentru atâta lucru.

21 AUGUST Dar, din lipsa unei oboseli fizice suficiente, trecuse de miezul nopții și încă nu dormeam, când am început să percep zgomotul unui îndepărtat huruit de tun, care a devenit treptat un bubuit impresionant, s-a amplificat, s-a multiplicat, s-a întins peste toată linia frontului și a devenit curând un vacarm asurzitor pe care focul nostru de baraj l-a adus la paroxism. Acestuia din urmă nemții i-au răspuns printr-o enormă ploaie de obuze lansate peste bateriile noastre din împrejurimi.

Imediat m-am îmbrăcat astfel încât să fiu gata să sar și eu în tranșeea-adăpost situat în apropierea cortului nostru [...]. Românii mei, încă neobișnuiți cu această intensitate de bombardament și neavând experiența să poată distinge între împrejurările când este primejdie și când nu este, se ascunseseră deja din prudență. Când am ieșit din casa de pânză, erau toți invizibili și tăcuți: s-ar fi zis că trăiam ca un pustnic în pădurea asta... M-am dus până la marginea ei ca să văd luminile rachetelor, cele ale lansărilor de obuze și jerbele de foc ale exploziilor acestora. Încetul cu încetul artileria ușoară a tăcut prima. Doar câteva mari obuze nemțești s-au mai încăpățânat un timp. Pe urmă a revenit tăcerea și m-am culcat.

La 7 dimineața sunt trezit: ordin să fim gata să plecăm imediat. Încotro? Nu știe nimeni...

În fine, aflăm că trebuie doar să ne deplasăm puțin mai în spate ca să fim în afara razei de acțiune a tunurilor inamice. Plecăm deci și ne instalăm într-o pădure mai deasă, lângă malul râului, mai departe și de orice baterie de artilerie. Mi se montează iar cortul, și petrec ziua citind și explorând împrejurimile imediate.

Spre seară sosesc noi ordine: se pare că există temerea unui atac nemțesc... fiindcă a fost văzută o coloană bulgărească (?) deplasându-se. Trebuie să fim deci gata de plecare... iarăși. Cum încep să mă blazez în fața acestor amenințări atât de frecvent repetate și niciodată urmate de vreun efect, hotărăsc să mă culc așa cum trebuie, ca de obicei, și fără să mă mai neliniștesc din cauza unui nou și violent foc de baraj pe tot frontul sectorului nostru. Această muzică îndepărtată sfârșește prin a nu-mi mai provoca emoții.

22 AUGUST Tot aici. Nemții au atacat de două ori noaptea trecută, dar fără succes. Ziua a fost destul de calmă. Pare acum foarte posibil să rămânem destul de mult timp în noua noastră pădure. [...]

Seara am asistat la un tir de 75 contra unui biplan nemțesc prea indiscret. Contrar oricărei așteptări, aparatul a fost atins

de un obuz; a căzut încet făcând numeroase tumbe pe aripă. Camarazii mei au fost entuziasmați de succes. După cină, sub pretextul de a celebra cum se cuvine această prăbușire, colonelul și alți trei ofițeri din statul-major al regimentului mă invită să particip la o agapă care constă în golirea a trei sticle cu o șampanie foarte proastă, a 60 de franci bucata. Pentru nimic...

Eu mă gândesc că, exact acum trei ani, în aceeași zi și la aceeași oră, în pădurile Belgiei, în seara primei mele lupte, nu-mi ardea deloc să beau șampanie*.

23 AUGUST Regimentul nostru este detașat Diviziei 11.

În virtutea acestui ordin, colonelul și cu mine mergem de dimineață să ne prezentăm noului nostru șef... provizoriu. Călare, bineînțeles. Îl găsim ușor la Călimănești. Este generalul Broșteanu**. Întrevederea e scurtă. Dar suficientă ca să constat că acesta din urmă, bărbat amabil și simpatic, pare să facă mai mult caz de ofițerul francez care îi este aghiotant decât face colonelul meu de mine. [...]

Petrec sub cort sfârșitul dimineții și primele ore care urmează. [...]

Pe seară mă duc, tot călare și singur de astă dată, la Pufești să mă prezint comandantului francez Philippart, noul meu șef direct. Este foarte simpatic, fără nimic din morga ofițerilor superiori activi față de subalternii lor rezerviști, foarte simplu, foarte deschis; mi se pare preferabil omologului său din Divizia 15 adesea morocănos și bombănitor, în afara crizelor lui de exuberanță destul de vulgară. Mă reține aproape o oră, iar conversația este într-adevăr demnă de interes. Pe urmă revin încetișor la domiciliul meu de pânză.

---

* După bătăliile de la Charleroi și Mons (22–23 august 1914), când a fost înfrântă, armata franceză a fost silită să se retragă în interiorul țării (n. ed.).

** Ernest Broșteanu (1869–1932), general, grav rănit în luptele din Dobrogea, în 1916; din 1917, comandant al Diviziei 11 infanterie, care s-a remarcat în bătălia de la Mărășești (n. tr.).

Pe drum și la Ciorani aceeași îngrămădeală de ruși și români. Aici, în fața bisericii albe, la umbra unor copaci mari și verzi, popa, cu potcapul negru înalt și cilindric, din catifea neagră și îmbrăcat în odăjdii violet, oficiază în fața unui sicriu din lemn de plop fără capac, în care este lungit mortul, la vedere. Vreo treizeci de țărani îl înconjoară. În toate satele văd aceleași mulțimi de refugiați din localitățile vecine, laolaltă cu papornițele lor multicolore, mobilele lor primitive, vitele lor jalnice. Uneori, pe pământ, într-un trunchi de copac spintecat la mijloc și golit în chip de albie, zăresc câte un bebeluș culcat ca într-un leagăn. Și chiar asta și este, confecționat pe loc chiar de părinți, după un model indigen care se transmite de veacuri, poate chiar dinainte de venirea lui Traian. Alături mama, într-o atitudine și cu un gest de asemenea străvechi, așezată pe jos, își leagănă sugarul când cu mâna, când cu piciorul ca să poată toarce.

În toate ungherele găsești asemenea refugiați. Se revarsă din casele ticsite. Pun stăpânire chiar și pe construcții neterminate, se cuibăresc în șuri, se cațără în poduri, se înghesuie în jurul copacilor. Pretutindeni vezi în jurul lor aceleași grămezi de bagaje: pachete, papornițe, coșuri, saci, lăzi, valize de lemn sau metal, întrețesute de covoare în culori vii care atrag privirea, de rufărie sau costume țărănești cu broderii ori fireturi, mai ales cu roșu, verde, galben, alb. Iar această împestrițare evocând gătirea de duminică de altădată aruncă asupra tuturor o notă luminoasă care înveselește pe neașteptate jalnicul spectacol. Toate femeile sunt desculțe. Cele tinere au capul acoperit cu un văl, o scufie sau o basma albă. Bătrânele poartă negru.

Văd pe drum o țigancă fără vârstă cu pielea brună, coaptă și răscoaptă. Are o fustă scurtă pe care simte nevoia s-o mai ridice – de ce? – și un soi de cămășuță – înlocuind cămeșoaia – despicată până la buric. Această despicătură etalează în ochii trecătorilor un piept pe care două pungi gemene, uscate și complet plate, servesc drept sâni ce se leagănă în ritmul mersului.

Lucru extraodinar, întâlnesc o companie de infanterie rusească ce se îndreaptă spre front, în vreme ce toate celelalte merg în sens opus. Doi ofițeri în frunte. În spate, oamenii ca o

turmă în dezordine. Mulţi nu au nici măcar puşcă. Atunci...? Chesoanele cu muniţii ale artileriştilor, când româneşti, când ruseşti, stârnesc un praf gros.

Cam pretutindeni, pe toate drumurile, de nu ştiu unde, apar şi infanterişti ruşi. În cete mici, fără ofiţeri, uneori izolate, venind din tranşee, se îndreaptă spre spatele frontului, fără grabă, având aerul că nici nu ştiu unde se duc. Sunt fugarii din zilele anterioare, astăzi înlocuiţi pe linia de foc de regimentele româneşti, şi care, simţindu-se acum la adăpost de obuzele nemţeşti, sunt mai puţin grăbiţi să plece. Şi asta cu atât mai mult cu cât, şefii lor fiind dispăruţi în învălmăşeală, nu mai primesc ordine de la nimeni. Sunt total descumpăniţi. Ca nişte oi lăsate dintr-odată fără cioban şi fără câini se împrăştie... Ştiu că pleacă. Dar unde? În ţara lor, desigur. Dar ţara asta unde este? Şi cum se ajunge acolo?... Unul dintre ei, ajungând în dreptul meu, îmi cere pe româneşte să-i arăt drumul. A nimerit prost, pentru că nu-l înţeleg. Şi rămâne încremenit locului privindu-mă cu ochi mari şi aiuriţi în timp ce eu îmi văd mai departe de drum...

În definitiv, nu sunt nemulţumit de afectarea noastră provizorie pe lângă Divizia 11. Am găsit aici şefi, francezi şi români, mai simpatici decât foştii. Nu numai generalul Broşteanu, ci şi şeful statului său major, colonelul Amza. Am avut surpriza să găsesc şi o figură cunoscută, de altă dată, din Divizia 15: comandantul de geniu Petrescu. Nu străluceşte, de altfel, nici prin inteligenţă, nici prin curaj, dar în arma lui, şi când se pune problema să facă poduri în spatele frontului, nu e nevoie de mult curaj. Iar asta nu-l împiedică să fie un om de treabă.

24 AUGUST Suntem anunţaţi foarte devreme că trebuie să mergem în recunoaştere pe frontul din sectorul Ireşti-Diocheţi. Plecăm într-un mic grup de călăreţi: colonelul, adjutanţii lui, şefii de batalion şi, în spatele nostru, câţiva cercetaşi.

Trecem prin Pufeşti, de unde colonelul ia informaţii de la sediul Corpului V Armată. În faţa biroului, câţiva tineri ofiţeri de jandarmerie execută manevre de paradă, şeful de stat-major

se fudulește și-și etalează galoanele. Dar de ce să mă mai mir? La fel se întâmplă și în Franța.

Îl văd pe colonelul de Roince, de care depind eu. Nu pare să ia lucrurile în tragic. N-are încredere în rapoartele venite de la unitățile din linia întâi. Bănuiește că sunt mult umflate. Ca și pe frontul francez, cei din spate nu cred dările de seamă din față, care le contrazic planurile, „intuițiile“ și optimismul... Pentru el, atacul german de alaltăieri a fost aproape o „fumigenă“. După două serii de foc continuu, care au dus la un formidabil consum de muniție, nemții nu au lăsat pe teren drept morți decât o cutie de conserve...

Trecem printr-o vale bine ascunsă, în direcția Trotușanu, a cărei biserică albă cocoțată cochet pe creastă, în iarbă, se vede de la 20 de kilometri. Pe drumuri, același du-te-vino al rușilor: dacă infanteriștii nu se gândesc decât cum s-o șteargă din loc, artileriștii sunt încă pe poziție și aprovizionarea lor cu muniții pare să se desfășoare normal. Pretutindeni același praf stârnit de convoaie, iar de o parte și de cealaltă aceleași porumbiști devastate, ai căror știuleți au fost culeși de trecători. [...]

Ajungem la sediul Diviziei 10. Prezentări comandantului francez de Boisfleury, generalului comandant Cihoski*, șefului de stat-major colonelul Grigorescu... Pe urmă ne retragem sub un copac pentru un prânz frugal alcătuit dintr-o coajă de pâine și o bucată de carne rece. După care încălecăm iar și ne reluăm explorarea.

La Movilița, aproape complet pustie și unde suntem puțin surprinși să găsim drept ocupant militar un singur soldat român care dispare de îndată ce ne vede, au căzut câteva obuze. O tăcere totală acoperă satul. O adevărată tăcere de moarte. Nici un animal. Nici țipenie de om pe drum. Totuși, câteva case mai sunt încă locuite. În pridvoare, zărim câte o femeie

---

* Henri Cihoski (1872–1950), general și om politic de descendență poloneză; a condus Divizia 10 infanterie în timpul bătăliei de la Mărășești; ministru al apărării (1928–1930). Arestat în 1945, avea să moară cinci ani mai târziu în închisoarea din Sighet (n. tr.).

urmărindu-ne cu privirea. În fața unei șuri, două femei, având pe cap basmale negre, vântură porumb, în tăcere, așa cum se face din negura vremii. Îl răstoarnă încet, dintr-o albie pe care o țin cu brațele deasupra capului, într-un hârdău cu gura largă, așezat pe pământ la picioarele lor. În cădere, vântul are misiunea de a-l tria și a purta pleava ușoară, în timp ce boabele cad în hârdău. [...]

Ajungem la Mănăstioara și ne oprim un moment la postul de jandarmi situat în prima casă: colonelul a zărit într-un prun fructe care încep să se coloreze. Pune să fim serviți fiecare cu un pahar de apă rece și câteva prune, pe care nu le pot înghiți fără să mă cam strâmb, dar cu care camarazii mei par să se delecteze. Cu setea astfel potolită plecăm mai departe. La moară se scaldă niște ruși. Luăm drumul de-a lungul văii; pe marginea lui sunt găuri de obuze. [...]

Ajungem la postul de prim ajutor al Regimentului 38 infanterie. Un soldat este întins pe o brancardă, în fața ușii: a fost rănit de o grenadă nemțească manevrată imprudent chiar de el și care i-a explodat în mâini. După o scurtă oprire acolo, înaintăm până la postul de comandă al regimentului. Aici regăsesc pe un oarecare colonel Cornescu, pe care l-am întâlnit cândva și care ne explică situația.

Primele linii românești sunt la 600 de metri distanță. În față se află Regimentul 24 infanterie, în garnizoană la Viena, pe timp de pace. Deschidem ochii pentru că ne temem de un atac prin surprindere. Din când în când ajunge, fie peste tranșee, care noaptea se sapă mai adânc, fie înspre spatele frontului, câte o ploaie de obuze. E important să ai în apropiere o groapă în care să te adăpostești. Ca să ne familiarizăm cu locul, umblăm un pic pe jos prin împrejurimi. [...] Traversăm fără piedici o vâlcea unde s-au purtat lupte grele, fiindcă germanii (sau austriecii) avansaseră până aici pe urmele rușilor, iar un contraatac românesc i-a obligat să se retragă. Cadavrele au fost ridicate. Dar sunt surprins să văd atât de puține găuri de obuze. Fiindcă în Franța, în împrejurări asemănătoare, terenul este ciuruit. Se pare că aici duelul de artilerie s-a efectuat cu rachete,

fiindcă sunt împrăştiate peste tot resturi de fiare tăioase provenind din explozii.

Continuăm de-a lungul văii și ajungem la Diocheți [...]. In sat nu mai sunt civili. Singurii locuitori sunt artileriștii români care și-au instalat tunurile – din cele franceze de 75 – sub arborii din livezi.

De acolo o luăm înapoi spre Călimănești, unde ajungem la 5.30 seara.

25 AUGUST Ziua de azi e similară celei precedente, în sensul că o petrecem tot în recunoaștere, dar în sectorul situat la stânga celui parcurs ieri. Acum zece zile, aici era punctul sensibil și capital al frontului românesc. Astăzi a revenit calmul. Zona noastră de explorare este marcată de aceste trei puncte: Diocheți, Mărășești și Cosmești. [...]

Traversăm un braţ al Siretului şi ne îndreptăm spre Cosmești, unde e instalat statul-major al Diviziei 14. La Batalionul 54 infanterie, pe care îl găsim ascuns într-o pădure, facem escală. [...] Vedem tabere, chesoane de artilerie, bivuacuri abandonate. În faţa noastră, în verdele ierbii, se întinde Mărăşeştiul. Deasupra liniei sale de orizont se înalţă două coşuri de uzină transformate de nemţi în observatoare şi pe care cad în acest moment obuze mari franceze. Cele două monumente mai vizibile sunt clopotniţa bisericii și frontonul piramidal al vilei Negroponte* de care se strivesc obuzele mari nemțești. [...]

Revin în tabără.

26 AUGUST Același bivuac. Duminică. Astăzi, odihnă. Nu mai avem noi recunoașteri în program. E adevărat că acum știu Siretul cu malurile lui la fel de bine pe cât cunosc Yonne, unde mi-am petrecut copilăria.

Dimineaţa citesc, la fel și în prima parte a după-amiezii. Dar la ora 4 sosește un ordin neașteptat. Trebuie să ajungem cât mai repede, colonelul, cei trei șefi de batalioane și cu mine,

* George Ulysse Negroponte (1871–1945), aristocrat şi latifundiar român de origine greacă. După încheierea Primului Război Mondial, a donat terenul pe care s-a ridicat Mausoleul de la Mărășești (n. tr.).

în cătunul Rateșu lui Haret, iar brigada ne va indica un amplasament unde regimentul va trebui să sape la noapte tranșee. Tot în aceeași direcție, spre Mărășești. Iată-ne deci din nou într-un mic grup de o jumătate de duzină de călăreți, sub conducerea colonelului. El urmează un itinerar destul de bizar, care lungește sensibil distanța de parcurs. Fără îndoială, din prudență. Poate că are dreptate. Totuși, precedentele noastre plimbări în plină zi pe câmpia asta sub ochii germanilor care ocupă înălțimile ne-au învățat că aceștia par să ne trateze cu dispreț. În fine, ajungem în locul fixat pentru întâlnire: un soi de casă de pădurar, ceea ce românii numesc „canton". Dar suntem singuri. Așteptăm în zadar. A fost o neînțelegere în legătură cu locul. Acesta e, de altfel, foarte prost ales: e la o răscruce ținută bine sub observație de nemți. Dovadă, gropile de obuze. Comandantul brigăzii, colonelul Sachelarie, a remarcat, desigur, acest lucru până să sosim noi. Așa că s-a grăbit s-o ia din loc. Dar abia mai târziu ne informează de noul său amplasament și trimite pe cineva după noi. Noroc că nemții nu au fost foarte vigilenți.

Șefii de batalion se împrăștie deci ca să recunoască terenul pe care vor trebui să-și pună oamenii să lucreze la noapte. Colonelul găsește că e inutil să-i însoțească și chiar să-i aștepte degeaba. Fără ezitare ia drumul de întoarcere cu aghiotantul său român și cu mine, și revenim în tabără ca să luăm cina.

Pornim din nou în toiul nopții. Intermitent, țâșnesc rachete care luminează puțin peisajul. Când ajungem din nou la Rateșu lui Haret, începe să plouă. Fiecare dintre șefii de batalioane se afundă cu oamenii săi în întuneric, spre amplasamentul inspectat în urmă cu câteva ore. Și iată-ne deci – mic stat-major al regimentului – singuri în casa părăsită, devenită, în lipsa ușilor și a ferestrelor, un fel de răscruce de vânturi. Cu o lumânare camuflată, de bine, de rău, examinăm sumar natura solului, ca să evităm surprize urât mirositoare, și ne întindem pe jos, fericiți că avem un acoperiș deasupra capului, în timp ce companiile sunt ude leoarcă.

La 2 dimineața Batalionul 1 revine, deoarece își terminase treaba. La 3 reapar și celelalte două, aproape în același timp: ele nu au nimic de făcut, deoarece comandanții nu au regăsit locul unde fuseseră duși în timpul zilei.

Ce contează! Colonelul nu-și face griji pentru atâta lucru. Socotind situația fără leac, încalecă și dă semnalul de întoarcere. Micul nostru grup de călăreți depășește coloana care s-a format din nou în noaptea tot adâncă. Urmăm calea spre Mărășești-Adjud... E dreaptă; nu avem cum să ne rătăcim. Dar la o anume intersecție cu un drumeag, trebuie să cotim. Colonelul care ține la onoarea de a servi drept ghid pretinde că nu are nevoie de sfaturile nimănui. Însă Luca și cu mine, care înaintăm cizmă lângă cizmă în spatele șefului, găsim că intersecția cam întârzie să apară. Apoi, cum situația... și linia dreaptă se prelungesc, îi comunicăm temerile noastre comandantului regimentului, care se simte ofensat de lipsa noastră de încredere și se încăpățânează...

Când începe să se lumineze, își recunoaște greșeala și se resemnează să facă în cele din urmă cale-ntoarsă. Revenim deci, dar fără să întâlnim regimentul care ne urmase pe jos. El nu se rătăcise. Și ajunsese în tabără înaintea noastră.

Unul dintre șefii de batalion, care mă vede intrând în cort, mă întreabă, nu fără ironie – fiindcă bănuiește ce s-a întâmplat –, dacă ne-am dus să mai facem o recunoaștere suplimentară. Îi explic discret ce s-a întâmplat. Și, cum nu prea îl are la inimă pe colonel, zâmbește malițios.

Pe scurt, o noapte pierdută, și pentru o treabă zadarnică.

27 AUGUST. PE LINIA FRONTULUI Culcat la 5.30. Către ora 9 gălăgia din tabără mă trezește. Îmi petrec dimineața citind. [...]

Luăm un dejun rapid, apoi plec cu colonelul tot spre Rateșu lui Haret, unde am mai fost de două ori ieri. Încă o dată ne aventurăm până acolo în plină zi, dar tot fără să fim prea siguri că nu vom fi salutați de câteva rachete. [...] Ajungem pe un teren plat și golaș de tot, care se întinde sub supravegherea celor două inevitabile coșuri roz ale parchetăriei din Mărășești

unde sunt instalați pândarii nemți cu binoclurile la ochi. Un scurt galop ne ajută să depășim în mare viteză această zonă primejdioasă și dispărem din nou în umbra cătunului. Căldura i-a toropit fără doar și poate pe observatorii inamici în vârful unde sunt cocoțați, fiindcă nu ne-au luat la țintă. [...]

În vale și în paralel cu frontul se întinde o pădure dreptunghiulară lungă de circa un kilometru și lată de 200 metri: este pădurea Răzoare, care a fost unul dintre punctele critice ale bătăliei de săptămâna trecută. Repezindu-se într-un gol lăsat de fuga rușilor, nemții au avansat până la ea și au ocupat-o. Nu mai aveau în fața lor ca să-i oprească decât vreo câteva grupuri de infanteriști români risipiți pe teren fără acoperire și câteva cuiburi de mitraliere în mâinile unor oameni energici. După ce a suferit pierderi importante în timpul asalturilor succesive, inamicul, convins că în fața lui apărătorii erau numeroși, nu a îndrăznit să mai insiste. Or, dincolo de acești încrâncenați, nu se mai afla nimeni în realitate. Drumul spre Iași era deschis... A lăsat să-i scape ocazia și, intimidat, s-a dat înapoi.

Pădurea Răzoare este deci în mâinile românilor, sau mai exact în interiorul liniilor lor, fiindcă e golită de orice ocupant. Dar nemții nu încetează s-o bombardeze, fiindcă este singura parte acoperită din sector și și-o închipuie înțesată de trupe. Exact în momentul când o zărim, se aud din depărtare canonade, urmate de explozii de proiectile: sunt rafale de obuz care iau păduricea drept țintă. „O să-și trezească morții cu vacarmul lor, îmi spune un locotenent, am îngropat acolo cu sutele.“ [...]

După ce am cules toate informațiile dorite, băgăm capul jos în tranșee. De comun acord fixăm rapid ultimele detalii ale schimbării turei, care va fi destul de complicată, deoarece soldații din regimentul meu încă nu cunosc războiul de deplasare, iar diseară vor ocupa pentru prima oară un sector cu tranșee adevărate.

Acum avem tocmai timp să ne întoarcem la bivuac ca să nu ajungem prea târziu pe urmă. Îmi iau rămas-bun de la ca-

maradul meu francez Scherer și de la comandantul Regimentului 47 infanterie, pe care îi vom schimba. Trecem din nou peste creasta periculoasă cu aceleași precauții ca la dus. Operațiunea se derulează tot fără incidente. Se pare că aici nemții nu sunt chiar la fel de răi ca pe frontul francez.

Colonelul, care nu pare să guste foarte mult deplasările inutile, ne lasă, pe locotenentul Luca și pe mine, să ne înapoiem singuri la bivuac ca să mergem după regimentul lui. Găsește că e mai comod să stea să ne aștepte pe râpa de la Rateșu lui Haret unde, fără îndoială, speră să fie invitat la cină de vreun coleg.

Când ajungem, găsim corturile gata demontate, căruțele încărcate, caii înhămați la cărucioarele mitralierelor. Mâncăm repede, ultima masă în aer liber deasupra solului, printre copacii pe care mitraliera nu i-a rănit. La ora prevăzută, răsună fluierăturile, urmate de ordine care se încrucișează în liniștea asfințitului. Oamenii se echipează, se formează rândurile.

Toți sunt gravi, tăcuți. Fără îndoială că amintirile scot la suprafață viziuni din prima parte a campaniei, luptele în care, cu puști proaste, aproape complet lipsiți de artilerie, trebuiau să facă față, unul contra cinci sau zece, sub rafalele necontenite ale obuzelor provenind de la baterii care nu se temeau de nici o ripostă. Acum, după luni de zile de trai liniștit în timpul cărora aproape că uitaseră de toate astea, urmau să reintre în foc, în zona unde bântuie tot timpul suferința și moartea, pândindu-și prăzile. Iar gândurile soldaților din acest regiment care au devenit ai mei se îndreaptă spre Dobrogea și Oltenia capturate, de unde provin, la nevestele și copiii rămași acolo și de la care nu mai au vești de atâta timp. Îi vor revedea ei vreodată? Asta se întreabă, cu siguranță, în clipa asta când pornesc din nou să înfrunte primejdiile. Gravitatea momentului le apasă pe suflete, greutatea raniței pe trupuri. Răsună un ordin: dintr-odată se scoală cu toții în picioare, reînsuflețiți.

Un fluierat declanșează primul pas. Atunci, cerând ajutor Domnului, după ritul secular, își fac de trei ori cruce, încet, cu pioșenie. Cu această invocare mută, în întunericul care se îndesește, regimentul se pune încet în mișcare în timp ce în depărtare țâșnesc primele stele albe ale rachetelor și înfloresc pe cer.

În absența colonelului, trec eu în fruntea coloanei împreună cu Luca. Pornim iar pe drumul de după-amiază. Vremea e senină. Nu avem greutăți să ne orientăm și ajungem cu bine la Rateșu, unde se efectuează separarea în batalioane, fiecare găsindu-și ghidul personal. Pe ulițele cătunului, îngrămădeală și dezordine: oameni, cai, căruțe și chesoane se amestecă și se încurcă reciproc. Lanternele de buzunar mânuite de ofițeri aruncă uneori licăriri scurte, repede stinse la protestele celor prudenți care scot strigătul inevitabil la orice schimbare de tură: „Din cauza lui o să fim descoperiți!“ De luni de zile nu mai fusesem martor al acestui gen de scenă. Aici teama arțăgoasă e formulată în altă limbă, dar nu e nevoie să înțeleg cuvintele ca să le ghicesc semnificația: simțămintele oamenilor sunt aceleași în situații asemănătoare pe toate fronturile. [...]

În fine, după ce fiecare șef de batalion și-a găsit ghidul, iar acesta a reușit să-și croiască drum prin magma de oameni, animale și material, lungile panglici invizibile ale coloanelor încep una câte una să se deruleze și să avanseze cu viteza melcului pe coasta dealului. Sigur, nu se pot vedea, dar îți poți da seama că înaintează după clinchetul obuzelor sau al gamelelor prost legate și după cel al baionetelor dialogând cu fierul lopeților-cazmale. Iată încă o porție de vieți omenești proaspete, gata să se prăvălească în dubla gură imens căscată a Nopții și a Războiului.

La postul de comandă al colonelului Batalionului 47 suntem așteptați cu nerăbdarea obișnuită a omului care „coboară“ și, părându-i-se de fiecare dată că schimbul întârzie, se întreabă: „Ce tot fac ăștia, mama lor de nemernici?“... Altă formulă clasică și universală.

Nici n-au ajuns bine primii din grupul nostru, că deja umbrele încep să coboare panta pe care noi tocmai o urcaserăm. Sunt predecesorii noștri, uimitor de ușori și rapizi în ciuda poverilor pe care le poartă... și care li se vor părea atât de grele când vor trebui să refacă traseul în sens invers.

În tranșeea întunecoasă, botezată post de comandă, de doar câțiva metri lungime, sunt abia schițate niște nișe în parapet. Fiecare își caută în grabă „locul", adică o suprafață îngustă de teren a cărei proprietate și-o va revendica apoi, în virtutea dreptului primului ocupant. Dar colonelul, care ni s-a alăturat la Rateșu, dirijează, cum e necesar, repartizarea „loturilor". Gaura foarte mizeră care i-a fost cedată drept apartament particular evident că îl nemulțumește. Pune să i se sape alta mai largă și mai solidă, cu plafon din bârne de la Rateșu. Dă indicații pentru dispunerea adăposturilor destinate serviciilor și personalului care îl înconjoară: adjutanți, telefoniști, secretariat, ordonanțe, bucătărie etc. Pionierii regimentului, cu întăriri din partea ordonanțelor, se apucă imediat de treabă, conform planului general, fiecare echipă în sectorul său și, cel puțin la început, sub supravegherea viitorului titular al fiecărui domiciliu.

În timp ce cazmalele intră în acțiune, așteptăm întoarcerea agenților de legătură care să ne anunțe instalarea unităților noastre la locurile lor. Mult timp ne îngrijorăm din cauza unui întârziat – întotdeauna există unul –, care sosește în cele din urmă. De data asta se poate trimite la eșalonul superior informația: „Schimbul încheiat". Acum nouă ne este încredințată paza sectorului de care răspundem. În linia întâi, mult în față, de cealaltă parte a zăvoiului, fiecare om al nostru trebuie să fie la post. Cel puțin așa îmi place să cred. Inamicul trebuie să nu fi bănuit nimic, fiindcă e de un calm care mă liniștește. Aștept zorile ca să mă duc să evaluez situația la fața locului.

Pentru moment, nemaiavând nimic de făcut și ca să nu-i încurc pe cei care sapă neîntrerupt ca să realizeze planurile instalației, mă întind pe iarbă înfășurat în manta și cu ranița în chip de pernă. O romanță românească pe care am auzit-o

cântată des în ultimele luni îmi revine în memorie. Deoarece cadrul se potrivește de minune. E *Steluța*: e vorba, cum o indică și titlul, de o mică stea... Și tocmai deasupra capului meu cerul, miraculos de pur, de o puritate cum cred că nu am văzut niciodată în Franța – chiar dacă am acum o oarecare experiență în materie –, scânteiază din milioanele sale de diamante.

28 AUGUST În zori sunt trezit de o canonadă care se declanșează asupra sectoarelor vecine: mai întâi la stânga de Mărășești, apoi la dreapta. Nici un obuz peste al nostru. Cercetez lucrările de terasament executate în timpul nopții. Nu sunt terminate și trebuie oprite ca să nu provoace un bombardament. Se vor relua la noapte. Arunc o privire asupra micului meu adăpost particular. Voi fi mult mai la îndemână decât la sosire chiar în fundul coridorului.

Curând se liniștesc și artileriștii. Mă pregătesc atunci să merg, ca pe frontul francez, să-mi fac turul de inspecție a sectorului. Doar că acolo nu aveam decât un front de companie de văzut. Iar aici trebuie să parcurg frontul unui regiment. Așadar, un drum de douăsprezece ori mai lung; și în condiții absolut noi pentru oameni. E important deci să deschid bine ochii. Echipat, cu revolverul la centură și vechea mea trestie de Artois în mână, mă duc la colonel și îi comunic intenția mea de a coborî să explorez liniile. Îl întreb dacă dorește să mă însoțească sau preferă să vină mai târziu. Tresare și face ochii mari, a mirare:

— Vă duceți acolo? Pentru ce?

— Ca să văd de aproape cum se prezintă sectorul, cum sunt executate consemnele de ocupare, ce mai trebuie făcut...

— Credeți că e necesar?

— Așa mi se pare...

— Păi atunci, duceți-vă singur. Eu n-am timp acum... Vedeți, am de trimis urgent la divizie niște dări de seamă... O să-mi spuneți pe urmă ce ați văzut...

Plec deci singur, escortat de un simplu agent de legătură. Nu mă pot împiedica să nu-mi spun: „Iată un comandant de

regiment care nu e deloc grăbit să examineze pe teren situația și pe oamenii săi..." Dar adaug în sinea mea: „În fond, în Franța era la fel. N-am văzut niciodată un colonel în zori de zi în primele linii, atunci când era ocupat un sector nou..."

Mi se confirmă de la început ceea ce văzusem din postul nostru de comandă: nu există un coridor care să permită să mergi până la linii fără să fii zărit de inamic. Traseul pare indicat prin începuturile de lucrări de terasament spațiate, cu lungi întreruperi. Din loc în loc câteva gropi unde stau întinși soldați din companiile de rezervă, în mici grupuri. Dar, oricât s-ar piti, nemții îi vor vedea cu siguranță. Ce idee să postezi oameni la vedere pe povârnișul ăsta, când ar fi mult mai utili și în siguranță în depresiunea din spatele pădurii...

Acolo de fapt s-a avut grijă să fie îngropați morții germani de la ultimele lupte, care se află astfel mai în siguranță și în largul lor decât viii care ocupă acum terenul. În pădure plutește un miros de gaz lacrimogen. La ieșire e un mic coridor unde se poate sta la adăpost până la genunchi și, din loc în loc, până la umeri. După ce înaintează puțin spre linii, se întoarce în unghi drept către dreapta. Se pare că duce la postul șefului batalionului din stânga al regimentului.

Ghidul îmi spune să mă mai întorc spre dreapta, iar după câțiva metri ajung la o mare excavație pătrată, adâncă de circa 3 metri, parțial acoperită cu pânze de cort întinse la nivelul solului. În colțul cel mai adânc îl zăresc, ghemuit, pe comandant, înconjurat de vreo doi, trei ofițeri și câțiva soldați. Cobor până la el și-i cer informații despre pozițiile din linia întâi. Ceea ce provoacă o dublă surpriză: din partea mea, deoarece constat că nu s-a dus să vadă, și din a lui, pentru că nu-și imagina că i-aș putea pune asemenea întrebări. Îmi dă explicația că adăpostul lui nu e destul de adânc, că se impune deci urgent îmbunătățirea lui înaintea zorilor și că această lucrare de primă necesitate solicită prezența lui și toate demersurile. Companiile sale? Ei bine, erau amplasate la locul lor pentru că primise de la subordonații săi dările de seamă ale schimbului. Și de vreme ce nu mai avea nici o știre despre ele de atunci înseamnă că

totul era în regulă. Nemții nu mai trăgeau deocamdată. Toată lumea era liniștită. Cum nu existau coridoare pe care să se poată avansa, nici nu se punea în discuție să meargă careva până acolo în plimbare fără acoperire, din simplă curiozitate: ar risca declanșarea unui bombardament sau pur și simplu un glonț...

Inutil să mai lungesc vorba. Mi-am luat rămas-bun de la comandant fără să mai stărui și rugându-l doar să-mi dea un alt agent de legătură care să mă orienteze în zona sa până la comandanții de companii. A încercat să mă convingă să renunț la intenția mea. Dar n-a îndrăznit să insiste. În orice caz, a evitat să-mi propună să mă însoțească.

Am coborât până am ajuns la comandanții companiilor, pe urmă la gropile șefilor de secție. Pretutindeni am făcut constatări similare. În fine, bâjbâind și umblând mai mereu fără acoperire, am ajuns fără să-mi dau seama până la linia întâi. Cum aș fi putut ghici? Înaintam într-un deșert de ierburi uneori înalte cât mine; iar agentul meu de legătură se lăsa mai degrabă condus decât să mă conducă el. Docil, de altfel, și nepărând mai emoționat decât mine că avansa așa orbește pe acest teren necunoscut.

Cum în trecere un locotenent mă sfătuise să fiu prudent în explorarea mea, i-am răspuns:

— Păi nemții sunt atât de departe, că de aici nici măcar nu li se văd liniile. Așa că voi fi oprit la timp de linia întâi română.

— Vă faceți iluzii, mi-a replicat el, nu există o linie întâi română continuă. Doar din loc în loc sunt elemente de tranșee. Iar de la unul la celălalt nu e decât vidul. Ați putea să avansați așa până la nemți fără să vă dați seama!

Un sfat înțelept. Dar în tot sectorul domnea acum un asemenea calm, încât neîncrederea mi s-a părut de prisos... După ce am umblat mult, am sfârșit prin a vedea ițindu-se din vegetația care acoperea terenul un cap cu cască lângă o baionetă franceză care își înălța vârful spre cer. Era un pândar român, la post. Singur. Am intrat în vorbă pe cât am putut cu cunoștințele mele de limbă destul de reduse.

Iată deci atins un punct din țelul meu: linia întâi era acolo, de vreme ce am dat peste un soldat. L-am întrebat unde-i era ofițerul. Habar nu avea. M-a condus la un mic grup de camarazi ai săi aliniați puțin mai departe, într-un element de tranșee pentru trăgătorii în genunchi, și printre care se găsea un sergent. La aceeași întrebare, el mi-a răspuns:

— Locotenentul e într-un adăpost, la câteva minute de aici, în spate.

— El v-a plasat aici?

— Nu, un agent de legătură al regimentului pe care l-am înlocuit.

— Dar a venit pe urmă să vadă cum sunteți plasați?

— O, nu. Nu l-am mai văzut de ieri.

Am rugat deci să fiu dus la șeful de secție care, la sosirea mea, încă mai era în gaura lui, cu ordonanța plasată ca santinelă în fața intrării. L-am chemat. Mi-a răspuns să aștept o clipă. Mă pregăteam să-i reproșez vehement neglijența și abandonul în care își lăsa oamenii. Dar, când pânza de cort care închidea intrarea în adăpost s-a dat la o parte, am rămas încremenit. Sublocotenentul care a apărut în fața mea, îmbrăcat într-o uniformă elegantă bine croită și încălțat cu cizme de lac strălucind ca oglinda, avea obrazul dat cu pudră de orez... și buzele cu puțin ruj! – personajul avusese mare grijă de persoana proprie, dar nici nu-i păsa de oamenii săi și nici măcar nu știa unde i se află secția. [...]

După ce l-am scuturat zdravăn pe filfizonul meu, mi-am continuat inspectarea sectorului ținut de regiment. Pretutindeni oamenii erau la postul lor de pândă, acolo unde fuseseră plasați; nu întotdeauna în mod judicios, dar prezenți și veghind. Docili, după indicațiile mele, își modificau instalația. Sergenții care erau cu ei mă ascultau atent, foarte dornici să facă totul bine. Nu se gândiseră să stabilească legături cu flancurile ca să evite de a fi înconjurați. Ceea ce se impunea de vreme ce nu existau tranșee continue, iar în ierburile înalte înșelătoare inamicul se putea strecura ușor, fără să fie văzut. Aceste precauții elementare ofițerii companiilor ar fi trebuit să le ia. Dar am

găsit puțini dintre ei în linia întâi... Am luat deci asupra mea să le fac treaba, luând în același timp notițe și desenând schițe ca să i le arăt colonelului la înapoiere.

Între timp soarele urca pe cerul albastru, iar vremea devenea tot mai toridă. Nu mă gândisem să-mi iau bidonul, fiindcă nu credeam că turul va fi atât de lung. Bineînțeles că nu exista nici o rezervă de apă în tranșee. Cât despre oameni, își epuizaseră deja mica provizie. Eu, cel puțin, aveam să găsesc de băut la postul de comandă al colonelului. Dar, pentru ei, nici o speranță să bea înainte de căderea nopții...

Am continuat așa să merg mult timp, schimbând din când în când agentul de legătură, și abia pe la 1 după-amiază am revenit la groapa mea din vârful cotei 108, leoarcă de sudoare, cum nu mi se mai întâmplase decât rareori – deși aveam experiență în materie –, teribil de însetat și la fel de înfometat. Am mâncat ca un căpcăun, am băut pe săturate, iar la adăpostul unei pânze de cort care-mi servea de umbrar am dormit buștean ca să-mi recapăt forțele.

La trezire m-am grăbit să scriu o dare de seamă cu schițe, indicând situația așa cum am văzut-o și măsurile de luat, în special lucrările de terasament care se impun de urgență. De cum am terminat de scris, m-am dus la colonel. Mă așteptam să-l văd citind cu atenție și șicanându-mă așa cum obișnuise până atunci. Dar, spre marea mea surprindere, abia dacă a aruncat o privire scurtă pe hârtie. L-a chemat pe locotenentul Luca, aflat la adăpost nu departe de el, și i-a întins raportul spunându-i:

— Ia asta, tradu-o și trimite traducerea șefilor de batalion cu ordin să execute imediat măsurile și lucrările indicate.

Apoi, după ce mi-a mulțumit din politețe, dar fără să-mi ceară explicații suplimentare, s-a cufundat iar în propriile-i hârțoage.

Am rămas pe moment oarecum mirat de această subită și totală încredere în mine, când până atunci omul meu intra la bănuieli la cea mai neînsemnată remarcă a mea. Teama de inamic devenea oare pentru el începutul înțelepciunii? Nu-mi mai

reveneam văzându-mă atât de inopinat învestit cu deplină autoritate în regiment... Dar îmi mai rămânea de știut cum vor fi executate, la eșaloanele inferioare, recomandările mele devenite ordine... [...]

Am cinat în grupuri mici, în aer liber. Operațiunea odată terminată, mi-am oferit serviciile colonelului: l-am întrebat dacă nu dorește să meargă să facă un tur în direcția liniilor. A acceptat, și am început să coborâm unul lângă altul povârnișul care ducea la pădurea Răzoare. Ajuns acolo, a socotit că făcuse destul pentru o primă oară și s-a întors, în timp ce eu mi-am continuat turul, precizându-le pe rând companiilor, și chiar pe loc, lucrările de terasament pe care le aveau de executat pentru ca într-un timp minim sectorul să fie dotat cel puțin cu un coridor continuu, astfel încât să se poată merge de la postul de comandă al colonelului până la pozițiile avansate, și cu o tranșee de linia întâi tot continuă. [...]

M-am întors la cota 108 [...] la ora 11 seara. Ca și în noaptea precedentă, m-am întins pe sol și, după ce am admirat un timp stelele atârnate de „baldachinul" meu, am căzut într-un somn adânc pe care zgomotul hârlețelor și al cazmalelor săpătorilor n-a reușit să-l tulbure.

Dimineață, prizonierii ruși, deja dezamăgiți de bunele tratamentele pe care li le promiseseră „Kamarazii" nemți și scăpați din lagărul unde fuseseră parcați, au traversat liniile noastre. Ne spun că în față avem austrieci, aproape pe nimeni în linia întâi și a doua, și puțină artilerie. După ei, hrana austriecilor este inferioară calitativ celei a nemților.

29 AUGUST Când ne trezim, suntem anunțați că, pentru a permite rușilor din Corpul 18 și Divizia 15 să contraatace ca să recucerească terenul pe care îl pierduseră ieri, regimentul nostru trebuie să facă un simulacru de atac. [...] Se reușește doar să se creeze pe linia noastră o oarecare agitație care neliniștește suficient inamicul ca să reacționeze cu câteva salve de obuze. Cum tranșeele nu sunt destul de adânci, nu e de mirare că de partea noastră se înregistrează câteva pierderi. Regretabil.

Dar asta va avea o consecință fericită: în nopțile următoare se va lucra cu mai multă tragere de inimă ca să se sape mai adânc. Tirul nu durează mult. Curând revine calmul.

Îmi reînnoiesc colonelului oferta de a face cu mine un tur la liniile întâi. Acceptă, dar mă roagă să aștept puțin, ca să fim mai siguri că bombardamentul a încetat... În fine, plecăm. Și trebuie să mă ia ca ghid, n-are încotro, fiindcă sunt singurul care cunoaște tot sectorul regimentului. Ca să-i salvez autoritatea, mă abțin de astă dată să exprim remarci sau să dau ordine ofițerilor; înainte de a ajunge la fiecare îi indic ce trebuie să spună; iar el se execută, aparențele sunt salvate.

Pătrundem în pădurea unde există un început de coridor. Cum eu sunt cel care exercită funcțiile de ghid, merg primul. Nu prea repede, deoarece însoțitorul meu este mai puțin sprinten decât mine și, chiar dacă până acum n-am făcut decât să coborâm, gâfâie și-și șterge fruntea din când în când. Deodată șuieră și cade un obuz, la circa 600 de metri de colțul stâng al pădurii. Suntem invizibili, nu asupra noi se trage, așa că-mi continui drumul. Dar după un timp am impresia că nu mai sunt urmat de colonel. Mă întorc. Chiar așa, nu-l mai văd în spatele meu... Vreo nevoie urgentă, poate? Aștept... Dar degeaba. Pur și simplu a dispărut. Fac deci cale-ntoarsă și pornesc în căutarea lui... Am surpriza să-l găsesc ghemuit într-o nișă săpată pe flancul coridorului, nemișcat, îngrijorat:

— Ce-aveți, domnule colonel? Ce vi s-a întâmplat?

— Păi n-ai auzit? Au reînceput să bombardeze! Nu a căzut departe...

— A, obuzul de adineauri! Păi nu, domnule colonel, nu a fost aproape...

Cum în urma turului de ieri cunosc deja obiceiurile inamicului, precizez, ca să-l liniștesc pe omul meu:

— Din când în când nemții procedează la tiruri de reglaj sistematice, succesiv pe colțul stâng, la mijloc și pe colțul drept al pădurii. Asta-i tot. Nu e periculos, de vreme ce știm unde o să cadă următorul.

Nici n-am terminat de spus, și cade al doilea obuz de reglaj în locul pe care îl indicasem:

— Vedeți: al treilea va fi pe celălalt colț.

— Deci crezi că putem continua?

— Sigur, domnule colonel, bineînțeles.

Oftând, consimte să ne continuăm expediția. Am ieșit din pădure fără piedici și, reluând itinerarul meu din ajun, ne-am apropiat curând de groapa șefului celui de-al doilea batalion. I l-am arătat cu un gest însoțitorului meu. Atunci el, oricât era de roșu la față, respirând din greu și asudat, m-a împins cu brațul în peretele coridorului spunând: „Lasă-mă să trec!", s-a repezit spre groapă și a alunecat până la fund, unde se afla comandantul. Acolo, primele lui cuvinte au fost: „Ați auzit. Ne-au bombardat nemții. Aveți niște țuică? Dați-mi o dușcă." Așa și-a făcut colonelul regimentului intrarea triumfală la postul de comandă al batalionului.

Convorbirea dintre cei doi ofițeri superiori s-a axat pe dificultățile situației și s-a cam prelungit. Nemții, terminându-și tirul de reglaj, tăceau din nou. Colonelul a hotărât deci că venise momentul să ne întoarcem. Am încercat în zadar să-l îndemn să-și continue explorarea măcar până la linia întâi. Mi-a răspuns că se făcuse târziu și, drept urmare, trebuia să se întoarcă urgent. Și, cum mi-am manifestat intenția să mă duc spre linia întâi fără el, mi-a amintit că sunt ghidul lui, și deci trebuie să mă înapoiez cu el la postul său de comandă.

Înapoierea s-a făcut fără probleme. De îndată m-am apucat să redactez noile ordine pentru la noapte. De astă dată colonelul a decis că nu merita să fie traduse pe românește, de vreme ce șefii de batalion știau franceza, astfel că au plecat cu semnătura mea, ca și cum eu aș fi fost cel care comanda regimentul... Poate că era și un mod de a evita să-și asume responsabilitățile...

Dar astă-seară îmi pierd iluziile. Refăcut după sperietura de a se afla în fața nemților și în raza obuzelor lor, iată-l pe colonelul meu împotrivindu-se. Refuză să-mi asculte sfaturile. La rândul meu, mă revolt contra lui. Sigur, nu uit că nu-s decât căpitan. Dar am și eu responsabilități. Dialogul e aprins, și îl

las... fără să trântesc ușa, dar numai fiindcă postul de comandă nu are ușă.

După cină vine el la mine ca să-l ghidez într-o vizită având drept țintă primele linii. Ca să înainteze în întuneric atât de aproape de inamic, își dă seama că nimeni nu-i poate inspira mai multă încredere decât mine. [...]

De altfel, pericolul este atât de mic, încât căruțele regimentare transportând hrana companiilor înaintează mult dincolo de postul de comandament al colonelului. Când ne apropiem de pădure, le găsim aliniate la lizieră. Se procedează la distribuirea alimentelor care se toarnă din oalele norvegiene în gamele și butelii. Din moment ce tot este prezent, colonelul socotește că nimeni nu trebuie să ignore acest lucru. Astfel că, în pofida prudenței sale, începe să țipe în stânga și dreapta. Neputând distinge gradații în obscuritate, îi strigă; iar când compar în fața lui, începe să-i lovească!... Păi nu a meritat să fac să fie concediată bruta aceea hodorogită de Buciumeanu, pentru ca succesorul său să reînceapă – și cu circumstanța agravantă că ne aflăm pe câmpul de luptă – aceleași isprăvi!... Părea totuși mai capabil, acesta de acum. Manifesta mai multă energie. Dar dacă-și folosește forța ca să-și brutalizeze soldații... la ce bun?

Ca să se termine mai repede această scenă, intervin explicându-i colonelului că țipetele care însoțesc aceste acte de violență riscă să fie auzite de nemții care ar putea bombarda... și-l duc spre postul celuilalt batalion în linie, unde nu fusese încă. Cei doi ofițeri superiori încep să stea de vorbă... pe alte subiecte decât dispozițiile de apărare luate ori necesare. Nu au timp să se ocupe de organizarea pozițiilor. Comandantul n-are decât o idee în cap: să se descotorească cât mai repede de șeful corpului, ca și de vacarmul și harababura care înconjoară prezența acestuia din urmă. Încerc să-l atrag pe acesta spre linii, fiindcă mai suntem încă la vreo 4 sau 500 de metri de ele. Brusc, comandantul sare: „Păi nu vă puteți duce acolo. Noaptea e prea luminoasă. V-ar vedea nemții!..." Într-adevăr, clarul de lună e minunat. Totuși inamicul este la mai mult de un kilo-

metru... Dar colonelul prinde ocazia. Decretează înapoierea la postul său de comandă cât mai grabnic. Nici astăzi nu va ajunge până la linia întâi.

Așa că facem cale-ntoarsă. Către miezul nopții ajungem. Și din nou mă culc pe jos, privind luna de deasupra mea.

30 AUGUST În zori, aceeași trezire ca înainte, cu o neașteptată reluare a canonadei. Dar, printr-o minune pe care nu mi-o pot explica, postul nostru de comandă, atât de vizibil pe creastă, unde recentele răscoliri ale solului pentru săparea adăposturilor trebuie să le sară în ochi observatorilor inamici, este în continuare cruțat de obuze. Deci, chiar treziți din somn atât de brusc, nu trebuie să ne grăbim să coborâm în găurile care sunt locuința noastră pe timp de zi.

Mă scol deci fără grabă. Îmi fac toaleta la fel. Iau micul dejun. Când am terminat, artileriștii au încetat să tragă. Însoțit de un ghid care, de altfel, nu cunoaște terenul mai bine decât mine – dimpotrivă –, pornesc spre primele linii. Acum mă descurc destul de bine ca să vizitez întregul front ținut de regiment. S-au făcut progrese în instalare. Găsesc ceva mai mulți ofițeri. Am impresia că se cam așteptau la vizita mea matinală. Fiecare ține să-mi arate treaba pe care a pus să fie executată, îmi comunică ce a observat, îmi cere sfatul. Unii îmi arată material nemțesc adunat de patrule în fața liniilor: semn tangibil că au fost acolo; este vorba de ranițe, puști, gamele, pachete de corespondență. Cum tranșeele sunt încă departe de a fi devenit continue, iar atunci când există, fundul lor este ocupat de soldați pe care m-aș gândi de două ori înainte să-i trezesc ca să mă lase să trec, găsesc mai practic să umblu fără acoperire de vreme ce nemții mă lasă în pace fără să mă onoreze cu vreun glonț. Gradații și oamenii mă întâmpină adesea cu un zâmbet: le face plăcere să vadă că a venit cineva din spatele frontului și se ocupă de ei. În salutul lor mi se pare că detectez deopotrivă mirare, o nuanță de respect veritabil și o oarecare familiaritate încă timidă. Îmi împărtășesc nemulțumirile lor;

și, în ciuda dificultăților lingvistice, reușim să ne înțelegem. Rațiile sunt mici și, mai ales, suferă de sete.

Revenind, adun din pădurea Răzoare niște material nemțesc care-mi poate folosi: un lighean, o lanternă, o cană de un sfert, un soi de farfurie cu mâner pliabil. În plus, mai aduc o cască de soldat german, un chipiu de infanterist, corespondență și cărți poștale ilustrate.

Revin la postul de comandă abia la ora unu după-amiază și în aceeași stare ca în ajun: leoarcă de sudoare, înfometat și însetat. După prânz îmi prinde bine siesta. De cum mă trezesc, primesc vizita camaradului meu francez de artilerie. Pe urmă redactez un raport voluminos destinat diviziei. Dau seama de situație și în special dezvălui unele adevăruri cu care colonelul nu are de ce să se laude. Bine că nemții par să fi abandonat orice veleitate de ofensivă în zona noastră. Fiindcă, dacă ar ataca în forță, tare mă tem că nu ar avea de înfruntat o rezistență destul de eficientă. Din fericire avem cel puțin o artilerie care veghează minuțios, iar 75-ele noastre sunt gata să declanșeze fulgerătoare tiruri de baraj.

Seara îmi îmbunătățesc adăpostul, care acum este căptușit peste tot cu cofraje și scânduri. Iată-mă deci stăpân al unui domiciliu relativ confortabil. Cu o condiție: să nu plouă prea mult. Fiindcă ploaia ar intra aici ca la ea acasă, și nu ar fi ușor de evacuat.

31 AUGUST Prost inspirat am fost să mă gândesc la ploaie. Când mă trezesc, constat că a plouat peste noapte. [...] Când ajung în liniile întâi, ploaia care încetase începe iar. Totuși mă încăpățânez să continui. Oamenii, care au început să aștepte trecerea mea în fiecare dimineață, se întreabă probabil dacă vremea rea nu mă va îndemna să rămân în gaura mea. Și pe urmă, ei nu au, ca mine, adăpostul plafonat. Aici sunt „ofițerul francez". Trebuie să fiu un exemplu în toate. Deci, înainte marș. De altfel, sunt răsplătit prin primirea care mi se face. Mă informez cum au petrecut noaptea și dacă s-au putut proteja, măcar cât de cât, de ploaie cu pânzele de cort.

Chestiunea delicată, dar de primă importanță în circumstanțele actuale, este starea armelor. Trebuie ferite de noroi; altfel, dacă se ancrasează chiulasa cu pământ, dacă țeava tunului se astupă, nu ar mai putea trage; iar ei – fără apărare – ar rămâne la cheremul unui atac prin surprindere. Soldații încă nu sunt deprinși cu acest gen de precauții, și nimeni n-a venit să facă asemenea controale... [...]

Pe drum, mă opresc și stau de vorbă cu colegul meu profesor, locotenentul Buricescu, comandant al unei companii, care se evidențiază dintre egalii săi în grad prin conștiinciozitatea cu care se achită de obligații. [...]

Uitam... În timpul turului de dimineață, [...] m-am aventurat singur până la 2 sau 300 de metri mai departe, în ierburile înalte. Acolo m-am trezit pe rând în fața a două cadavre românești: unul pe burtă, celălalt pe spate; casca rostogolindu-se, capul devenise negricios, gura deschisă își arăta dinții. Lângă ei mai erau încă puștile, pe care le-am adus și încredințat soldaților din tranșee cam aiuriți de modul meu de a proceda.

1 SEPTEMBRIE Sculat la 6, după o oră am plecat spre linii. [...] La plecare am luat cunoștință de un ordin care tocmai sosise la post: se va simula din nou o amenințare de atac. În acest scop artileria noastră va bombarda pozițiile inamice, iar companiile de linia întâi vor trimite patrule. E foarte ușor, chiar șic să comanzi asta de la un stat-major, din spatele frontului. Așa ai aerul că faci ceva; și apoi, e distractiv în lipsă de altă ocupație. Dar, la aceste mici distracții, tot infanteria din tranșee plătește pagubele. Fiindcă nemții nu vor sta fără să răspundă. Iar oalele sparte – în cazul de față, obuzele străine... dacă nu chiar cele ale vreunui tun prost reglat dintr-ale noastre – cad în capul infanteriștilor. [...]

Ajung în primele linii ca să asist la plecarea patrulelor, ceea ce se efectuează fără dificultate. Sigur, cu ierburile astea înalte e greu de văzut dacă oamenii ajung chiar atât de departe cum li s-a prescris și dacă nu se ghemuiesc pur și simplu într-un colț și așteaptă pe loc momentul întoarcerii. Cunosc sistemul

fiindcă l-am văzut practicat în Franța, și chiar fiindcă am închis uneori ochii atunci când era vorba să se evite pierderi inutile. Nici un motiv ca să mă comport altfel aici.

În cele din urmă, agasați de insistența tirului artileriei noastre, nemții trimit din când în când spre noi câteva salve de rachete negre, care fac mai mult zgomot decât daune. [...] Cum acest gen de canonadă nu e decât o bagatelă în comparație cu cele pe care le-am cunoscut în Franța, nu mi-e deloc greu să rămân în picioare sub șrapnele – care de altfel nu m-au speriat niciodată mult. A, dacă ar fi cel puțin percutante de 210 sau chiar de 150, nu știu dacă aș mai brava așa. În orice caz, atitudinea mea își produce micul efect reconfortant asupra trupei. Asta e important.

Așa am continuat să mărșăluiesc și să dau sfaturi, ori să schimb câteva cuvinte cu soldații până la 1.30. Nimic nu se compară cu asemenea plimbări pe câmp ca să-ți facă poftă de mâncare. Și am petrecut o bună parte din după-amiază despuind corespondența găsită de mine sau care mi-a fost remisă, provenind din sacii abandonați de nemți. Citesc, nu fără o oarecare plăcere, pasaje ca acestea:

„La noi domnește acum o mare descurajare în rândurile populației din cauza lungimii războiului... La Mannheim a izbucnit tifosul foamei: 156 de persoane au murit într-o zi, dintre care 23 chiar de pe aceeași stradă..."

„Aici acum totul merge prost; suntem complet descurajați."

„Am fost bolnavă câteva zile; asta ne-a permis să economisim pâinea."

„Mă întreb ce vom mai mânca și bea în curând, dacă războiul nu se sfârșește repede."

„Cumpără tot ce găsești. Nu te zgârci la bani; nu putem sta fără hrană."

„Din fericire, vremea e foarte caldă; așa bem mult mai mult decât mâncăm." [...]

După ce am terminat acest inventar al jelaniilor nemțești, am scris un raport adresat diviziei. Pe urmă am rectificat planurile. Și iată că ziua ajunge la capăt. [...]

2 SEPTEMBRIE Îmi fac plimbarea matinală ca de obicei. [...] Mă îndepărtez singur prin iarba înaltă, unde din când în când mă trezesc brusc față în față cu un cadavru. Dau peste un român culcat pe spate, cu fața înnegrită și casca rostogolită la doi pași de el. Puțin mai încolo e un german: chipul său întors spre pământ pare teșit, ca și cum s-ar fi încrustat în sol; descompunerea face să-i mustească din tot corpul un lichid negricios cu care îi sunt îmbibate hainele. Încă mai are casca pe cap; poartă ecusonul Regimentului 124.

Din loc în loc găsesc echipamente abandonate, saci care au fost goliți de conținut. Niște patrule au trecut pe aici înaintea mea. [...]

Fac deci cale-ntoarsă și adun pe drum diverse obiecte: un centiron și o baionetă, o cană smălțuită, o mască de gaze etc. Iată-mă deci dotat din plin cu ustensile de bucătărie și veselă incasabilă. La prada asta adaug, pentru soldatul român care mă însoțește în expediția din tranșee, o punguță cu tutun blond. [...]

Am mai adunat și corespondență. În special a unui anume Otto Gericke, proprietar al unei prăvălii cu cărți poștale și articole muzicale, Friedrichstrasse 79, Berlin. Găsesc în ea, în afară de scrisori banale, scrisori de dragoste însoțite de un trandafir. [...] Este jalnic să vezi aceste cuvinte scrise pe hârtie dacă te gândești că cel căruia i se adresau zace acolo în iarba verde, între linii, formând o pată cenușie, în jurul căreia bâzâie muștele și care emană un miros îngrozitor... [...]

Pe pământ românesc, unde-și doarme mortul somnul din urmă, într-un loc neștiut de nimeni, unde nici un gând prietenos nu va veni vreodată să se încline, singur eu, inamicul „ereditar“, doar eu îmi plec mila melancolică peste jalnicele rămășițe ale unui bărbat care gândea, iubea și era iubit... [...]

În toate scrisorile regăsești aceeași expresie și același simțământ: *langersehnte Friede*, „mult dorita pace“. [...]

3 SEPTEMBRIE Trezit la fel, și tot la fel vizitat primele linii, unde frontul devine tot mai calm. Nici ieri, nici astăzi nu a

căzut nici măcar un obuz nemțesc toată dimineața în sectorul nostru. Pretutindeni sunt primit cordial fiindcă, pentru ocupanții tranșeelor, sunt singurul dintre „cei din spate, de la statele-majore“ care vine permanent la liniile lor. [...]

Am mai înaintat circa 500 de metri, nu numai fără să întâlnesc nemți vii, dar și fără să-mi apară vreunul la orizont. Am adunat un echipament complet: pușcă, raniță, grenadă, manta, pânză de cort, corespondență, ba chiar și o medalie. Panglica are culorile unguresti: roșu, alb, verde, agrafa purtând stema Ungariei. [...]

Un ofițer din tranșee tocmai mi-a spus: „Soldații se minunează de curajul dumneavoastră să mergeți singur în fața liniilor, cu mâinile în buzunare, ca în plimbare.“ Fără îndoială pentru că ofițerii români nu au trecut prin aceleași încercări ca noi. După cele văzute la Arras și Verdun, toate bombardamentele de aici mi se par jocuri de copii. Întotdeauna doar percutantele de calibru mare mi-au inspirat frică fizic, dar o frică teribilă. Or aici nu primim așa ceva. [...] Cei care nu se gândesc și mă văd plimbându-mă liniștit și fără arme (cel puțin vizibile) pe câmpul de luptă, fără să grăbesc pasul, nici să las capul în jos când explodează o rachetă de 77 în aer deasupra mea, mă cred temerar. Dar mi-am făcut deja calculul probabilităților. Și până la urmă, nu mă aflu oare aici ca să fiu exemplu pentru ceilalți? Am un trai cu mult preferabil celui pe care îl aveam în tranșeele franceze. Asta îmi cere să plătesc într-un fel sau altul avantajele prezente.

Cred, de altfel, că ofițerii regimentului, care sigur găseau în timpul instrucției că sunt foarte stânjenitor și maniac, își dau seama acum că sunt la fel de consecvent pe front ca și la instrucție și că e un lucru bun pentru ei. Astăzi doi șefi de batalion îmi spuneau (firește, în parte și ca să mă lingușească, nu-mi fac iluzii, întrucât ei știu că am o oarecare putere, dar și cu o doză de sinceritate): „După război, va trebui să rămâneți în România. Țara noastră are nevoie de oameni ca dumneavoastră.“ La care am răspuns: „Nici nu cer mai mult. Faceți-mi rost

de o slujbă, și rămân cu condiția să mă pot duce două luni pe an în Franța."

Evident, sunt doar fraze spuse în vânt. Și totuși mă gândesc la asta. Deși nu cunosc Bucureștiul, de care românii sunt atât de mândri, îmi place destul țara asta ca să iau în considerare să trăiesc aici mai târziu.

4 SEPTEMBRIE Repetare a programului din zilele precedente. Mai întâi același rond matinal la linii. De astă dată ofițerul aghiotant al colonelului se hotărăște să mă însoțească. Profit de această ocazie unică spre a-i arăta de-a lungul drumului, pe loc, tot ce ar fi trebuit să fie făcut, ce cerusem, iar colonelul nu a vrut să pună să se execute. Îi repet de numeroase ori: „Am spus să se facă asta; nu ați ținut seama: uite ce se întâmplă." Îi arăt de ce aveam dreptate și consecințele faptului că nu am fost ascultat. Exemplu: insistasem asupra necesității de a avea un coridor de comunicare continuu, adânc și trasat cum se cuvine, ca să se poată merge în plină zi la linii fără a fi văzut. Lucrarea nu e terminată. Iar însoțitorul meu nu este prea încântat să trebuiască să umble de colo-colo fără acoperire în văzul inamicului. Profit de împrejurare ca să-i atrag atenția că s-ar simți și el mai bine în acest moment dacă ar fi fost terminat coridorul... De altfel, curând găsește un pretext ca să se înapoieze la postul de comandă, lăsându-mă să-mi continui singur turul. [...]

Reîntors pentru prânz, am petrecut în adăpostul meu o după-amiază pașnică de lectură.

Seara, șeful de stat-major al diviziei vine la postul de comandă. Fără îndoială că a fost mișcat de dările mele de seamă. Fiindcă doar pe mine mă invită să fac un tur cu el. Pe drum îi vorbesc despre tot ce șchioapătă aici.

5 SEPTEMBRIE Dimineața studiez la fața locului modul de a organiza apărarea pădurii Răzoare, pe urmă mă duc la linii să văd ce s-a lucrat în timpul nopții. [...]

Ca și aseară, mie personal mi-a încredințat șeful de stat-major sarcina de a stabili planul de apărare a sectorului, așa că

petrec după-amiaza transcriind pe hârtie ce am observat sau notat de dimineață. Schiță, raport. Recopiez totul, și după-amiaza a trecut repede. Las totul în plic închis, la biroul regimentului, cu rugămintea de a fi transmis la divizie. Începe aceeași poveste ca imediat după sosirea mea la colonelul Buciumeanu. Succesorul lui vrea și el să știe ce conține plicul meu. Refuz categoric și mă înapoiez „acasă".

La cină, un desert neprevăzut. Cum suntem instalați în apropierea unei vii aparținând unui anume mare domn Negroponte, [...] un soldat are amabilitatea să-mi aducă o farfurie cu struguri.

6 SEPTEMBRIE Astăzi, contrar obiceiului, nu m-am dus să-mi petrec dimineața la tranșee. Nu de lene. Ci în serviciu comandat. Primisem ordin să mă duc să iau prânzul la divizie. Am stat deci în adăpostul meu până la ora 11. Pe urmă am coborât la 300 metri în spate, până în punctul unde cerusem să-mi fie adus calul, și m-am dus la barăcile montate în pădurile de plopi de lângă Siret, unde e instalat statul-major al diviziei.

Am început prin a-mi ridica solda care, dat fiind cursul actual al leului, este formidabilă: 2.200 lei pe lună, deoarece cursul a urcat la 205! Brusc portofelul meu e doldora de bancnote. O să mă îmbogățesc, fiindcă în pustietatea asta nu găsești absolut nimic de cumpărat.

Am dejunat toți la popotă, deoarece au fost convocați odată cu mine și ceilalți camarazi francezi din divizie. Pe urmă aceștia s-au apucat să joace cărți. Eu am răsfoit reviste găsite în camera comandantului. Toate astea ca să treacă timpul așteptând sosirea șefului de stat-major* al generalului Berthelot, căruia îi datoram reuniunea asta.

A apărut în cele din urmă, cu o escortă strălucită. În afară de el însuși – colonelul Pétin – mai erau acolo coloneii Le Tellier, De Ronce etc. Ne-a prezentat situația într-un mod foarte simplu, vorbind despre necesitatea de a se extinde frontul român pentru

* Victor Pétin, colonel, apoi general; șef de stat-major al generalului Berthelot și principalul său colaborator (n. tr.).

a reconstitui cinci divizii de rezervă ca urmare a abandonului rușilor. A făcut pe urmă un tablou de ansamblu al situației generale: lovituri repetate ale englezilor în Flandra, ajutoare ale francezilor, efortul american. Sud-vestul Franței până la Bourges servește drept câmp de instrucție. Sunt acolo 2.000 de ofițeri francezi instructori. 500.000 de oameni vor fi gata la primăvară. Armata Sarrail* va fi întărită cu 10, poate 15 divizii grecești instruite de o misiune de 300 de ofițeri francezi sub comanda generalului Regnault. O misiune a organizat o armată puternică în Arabia, ca să-i ajute pe englezii din Mesopotamia.

Numai rușii formează punctul negru, fiindcă nu mai vor să lupte. Dar americanii preiau exploatarea de la Vladivostok și a Transsiberianului (16 trenuri pe zi). Însă, în partea noastră, bravii noștri aliați au cedat Riga, iar în partea română, sunt foarte ocupați să jefuiască județul Botoșani.

Colonelul Pétin ne spune pe de altă parte că se ia în discuție ca, atunci când vom împlini un an de prezență în România, să ni se acorde o permisie de durată lungă, ca să ne putem duce în Franța. Foarte frumos proiect. Dar asta înseamnă că acolo sus nu se speră în încheierea în curând a ostilităților... [...]

7 SEPTEMBRIE Mi-am reluat obiceiurile și m-am dus să-mi fac rondul la tranșee. Dar acum, când toți au început să-și cunoască terenul, chiar și ofițerii, vizita mea poate fi mai scurtă. Am revenit deci mai devreme. Asta-mi va permite poate să citesc puțin [...].

Administrația pare să-și bată teribil joc de soldați cu puțina hrană ce li se servește: pește sărat când stau toată ziua în plin soare fără apă de băut [...].

---

* Maurice-Emmanuel Paul Sarrail (1856–1929), general francez, comandant al forțelor aliate debarcate la Salonic în toamna anului 1915, cu misiunea, eșuată, de a ușura situația României printr-o ofensivă împotriva Bulgariei. Avea să treacă în rezervă în aprilie 1918 (n. tr.).

După dejun și puțină siestă am citit numerele din *Illustration* pe care le posed și care de altfel conțin destul de multe fotografii din România.

Cum să nu fiu recunoscător acestei țări pentru condițiile în care fac războiul și pe care i le datorez! Pe frontul ăsta cu regimentul meu în linia întâi îmi petrec nopțile liniștit, dezbrăcat ca într-o casă. Nu trebuie nici să stau de cart. În plus, sunt conștient că fac o treabă utilă. Am deci toate motivele să fiu mulțumit de soarta mea. Și totuși, privindu-mă azi în oglindă pe când mă bărbieream, am constatat că părul începe să încărunțească la tâmple. Deja!... [...]

8 SEPTEMBRIE Când m-am trezit, înainte chiar să fi avut timp să-mi beau ceaiul, apare comandantul Drouillard, escortat de căpitanul Vizanti de la statul-major al diviziei; și plecăm toți trei să facem turul sectorului. [...]

Pe seară am însoțit un ofițer însărcinat să conducă lucrările de organizare defensivă a pădurii Răzoare. [...]

9 SEPTEMBRIE Noapte liniștită, ca toate cele precedente. Plec singur să-mi fac plimbarea matinală. Acum e vreme de septembrie; dar e mai bună decât la noi pentru că tot nu plouă. Cerul este mai palid; muntele e învăluit în ceață. [...]

Ajungând la linii, constat că nemții sunt mai îndrăzneți ca de obicei. Se plimbă în grup fără acoperire; unul dintre ei se întinde pe jos de parcă ar vrea să trândăvească. Apare un ofițer înfășurat într-o pelerină mare, verde. Se aud uneori lovituri de ciocan pe lemn. Își întăresc gardurile de sârmă ghimpată. Doi soldați poartă o uniformă de culoare mai deschisă: sunt, desigur, prizonieri români. Dezinvoltura lor atrage atenția observatorilor de artilerie, care trimit spre acel grup câteva salve de obuz. Imediat toată lumea o ia din loc și dispare.

Un avion nemțesc survolează liniile și le aruncă soldaților români o proclamație să se predea și le promite că nu vor fi tratați ca prizonieri, ci vor fi trimiși acasă. [...]

După-amiază, lectură. Pe urmă colonelul, care a fost pesemne mustrat pentru refuzul de a ține seamă de avizele mele

și pentru mania de a acționa după bunul său plac, trimite după mine ca să mă duc să lucrez puțin cu el. După care, către ora 7, plecăm amândoi ca să stabilim traseul unei noi tranșee. Revenim după ora 9. Apoi termin de citit ziarele din București semănate de avioanele inamice.

10 SEPTEMBRIE Ziua începe cu plimbarea mea matinală obișnuită. Mai scurtă în fiecare zi deoarece cunosc tot mai bine sectorul, care încetul cu încetul se perfecționează. Revin la 10 fără un sfert. Aceste ronduri vor și mai scurte când postul de comandă al regimentului va fi mutat mai în față, lucru de care sunt foarte mulțumit. [...] Ne vom muta deci când noul post va fi amenajat, mai ferit vederii și mai în față.

Mi-am făcut obișnuita plimbare scurtă între linii și am adunat câteva cărți poștale nemțești răspândite pe jos, provenind din jefuirea ranițelor aparținând răniților sau morților părăsiți în iarbă. Și iar i-am văzut pe vecinii din față plimbându-se fără acoperire de-a lungul tranșeelor lor.

Dejun. Lectură. Siestă. Lectură din nou. [...]

11 SEPTEMBRIE Încă o dată plimbarea mea matinală în sector, ca să văd cum stau lucrările, să fac o schiță a ansamblului și o dare de seamă despre starea lucrurilor așa cum le voi transmite succesorului meu. Parcurg deci destul drum de-a lungul tranșeelor sau, ca să scurtez, peste câmp. [...] La 10.30 sunt înapoi și am timp să mă debarasez de hârțoage înainte de dejun.

După-amiază oarecare. Seara, ca să-mi cedez „camera" de cum sosește Dupuy, care mă va înlocui, mă instalez peste noapte în alt adăpost. Fiindcă regulamentele franțuzești, care au devenit și regulamente românești, pretind ca șefii unei trupe schimbate să rămână la post până ce succesorii lor sunt puși la curent cu situația. După cină mă mai plimb puțin pe afară, gustând calmul unei nopți frumoase în care stelele mișcătoare și rapide ale rachetelor luminoase par să dialogheze cu astrele fixe de pe cer.

Sosește Dupuy și-mi dă una după altă două știri senzaționale: arestarea în Rusia a lui Kerenski* și declarația de război a Suediei.

Drace! Această ultimă știre e importantă și, dată fiind starea de descompunere a Rusiei, ar putea anunța ieșirea din luptă a colosului slav. Dar atunci ce se va întâmpla cu noi aici? Ei bine, să lăsăm viitorului grija de a lămuri situația [...].

12 SEPTEMBRIE La 7 dimineața mă îmbrac în grabă ca să trimit bagajele la căruța regimentului care le așteaptă, la 300 metri în spate, la poalele povârnișului. [...] Mă retrag ceva mai jos pe versantul cotei 108 care pe timpuri era acoperit de o pădure din care nu mai subzistă decât un singur copac. [...] Petrec acolo lungi ore liniștite, așteptând momentul când colonelul Regimentului 73/78, care ne înlocuiește, se va socoti suficient de informat despre sector ca să ne permită să plecăm.

Abia pe la ora 1 ne dă drumul. Încălecăm și ne ducem să ne alăturăm batalioanelor instalate încă din zori în pădurile de la marginea Pădurenilor. Colonelul înaintează până în sat ca să ocupe singura cameră cât de cât curată și disponibilă. Cât despre mine, prefer aerul liber unui loc închis unde aș risca să recoltez păduchi, ploșnițe sau microbi de la ocupanții precedenți. Pun deci să mi se instaleze cortul afară, în apropierea șefului regimentului. [...]

Cină, lectură, culcare. În cortul pe care îl împart cu ofițerul aghiotant, fiecare dintre noi având un compartiment propriu, patul meu este construit pe scânduri așezate la capete pe niște lăzi de cartușe. Din nou pot spune că voi dormi pe un vulcan. Nimic îngrijorător, de altfel. Și mă bucur de o confortabilă saltea de fân. Pe scurt, voi dormi foarte bine.

13 SEPTEMBRIE Sculare ad libitum. Îmi petrec dimineața cu desfăcutul bagajelor, pe urmă citesc.

---

* Aleksandr Fiodorovici Kerenski (1881–1970), ministru, apoi șef al Guvernului Provizoriu Rus în 1917; răsturnat de bolșevici în urma „revoluției din octombrie" (n. tr.).

După dejun, o scurtă plimbare pe drumul prăfuit de la marginea satului, nu departe de casele cu aspect curățel și plăcute la privit, cu var alb sau albastru deschis. Prin curți se văd țărănci: bătrânele îmbrăcate cu fustă neagră, cămașă albă și basma neagră; tinerele, în schimb, cu basma albă sau albastră și fustă roșie, portocalie sau grena. Copilași în cămașă se joacă și se tăvălesc prin praf. [...]

Primesc de la Rediu, împreună cu o scrisoare în care mi se dau știri despre familia la care am fost cazat, un pachețel cu o prăjitură preparată de doamna în vârstă. Sunt răsfățat...

O notă oficială ne anunță că personalul Misiunii Franceze în România este citat pe ordinea de zi a armatei. Recompensă destul de platonică, fiindcă nu se traduce nici printr-o cât de mică insignă sau vreun avantaj. Și, dimpotrivă, în timpul șederii aici avansarea noastră militară e blocată. E drept că, făcând socoteala, aveam destule alte avantaje față de camarazii de pe frontul francez. Dar de ce s-a simțit nevoia de a ni se da o recompensă care nici nu este o recompensă și pe care nu o cerea nimeni? Parcă se caută să ni se spele creierul. Și nu-mi place asta. Nici camarazilor mei, de altfel.

Ca să-mi închei ziua, mă duc la divizie să-l văd pe comandant. Îi restitui revistele și am de gând să împrumut altele. Dar nu e acolo. Atâta pagubă, din lipsă de lectură iau totuși două reviste pe care le văd pe masa lui. Observ chiar un pachet venit din Franța pe adresa mea. Din discreție, mă abțin să-l iau. Mă întorc pe jos, încet, de-a lungul malurilor Siretului.

14 SEPTEMBRIE Astă-noapte a fost o furtună înspăimântătoare. [...]

Când mă trezesc, ordonanța îmi întinde o scrisoare de la divizie. Plicul conține buletinul Misiunii care mă anunță că toți ofițerii francezi din divizia noastră sunt decorați: comandantul devine ofițer al Coroanei României, Dusser e cavaler al aceluiași ordin, ceilalți patru printre care și eu devenim cavaleri ai Stelei României. Mărturisesc că nu resimt nici o satisfacție, fiindcă, din moment ce o decorație încetează să fie o distincție

pentru ca să fie distribuită tuturor, ea își pierde orice valoare, nu pare a fi decât un certificat de prezență. Și să fiu pus în același sac cu cutare dintre camarazii mei din vecinătate nu-mi produce nici o mândrie.

Pe lângă buletin, plicul diviziei mai conținea și o bogată corespondență din Franța. Dar comandantul tot nu mi-a transmis pachetul. [...]

15 SEPTEMBRIE Sculat târziu; puțină lectură; puțină plimbare. Mă duc să mă așez pe malul Siretului, privind curgerea apei: contemplare ce-o înlocuiește în vara asta, pentru mine, pe cea a mării... [...]

Ca să-mi petrec aceste zile lungi și goale, lectura este tot mai necesară. Iar comandantul tot nu mi-a transmis pachetul care mă așteaptă la el și care trebuie să conțină, printre altele, și câteva cărți. E un abuz. [...]

La căderea nopții se declanșează o canonadă bruscă. Cad obuze până în împrejurimile bivuacului nostru. Iar cum unele dintre ele explodează cu un zgomot înăbușit destul de suspect, profităm de această alarmă ca să-i obișnuim pe oameni să folosească masca de gaz.

Noaptea este întreruptă de trei sau patru treziri provocate de repetarea acestui gen de incident.

VII

RĂZBOIUL ÎȘI SCHIMBĂ FAȚA

16 SEPTEMBRIE Trezire la 5 ca să merg să recunosc sectorul unde trebuie să urcăm diseară, în stânga celui pe care îl ocupam înainte, și unde vom rămâne 10 zile.

Aseară colonelul a anunțat totuși: „Plecăm la ora 5; fiți pregătit." Dar încep să știu ce înseamnă asta. Așa că m-am sculat abia la ora indicată pentru plecare. Și încă am ajuns mult prea devreme. Fiindcă nu am plecat decât la ora 7.

În mai puțin de o oră călare ajungem la postul de comandă al regimentului pe care trebuie să-l schimbăm. Stau un moment de vorbă cu camaradul francez de acolo. Pe urmă fac o scurtă vizită până la liniile întâi. Și mult înaintea amiezii revin la bivuac.

În onoarea avansării în linii, meniul dejunului a fost îmbogățit considerabil: ciorbă după moda locală, cu terci; ardei umpluți; somon proaspăt fript în unt; cartofi sote; prăjitură de paste și pesmeți. Struguri. Ceai. Coniac. După asta mi-e imposibil să gust din prăjitura mare cât un lighean care mi-a fost trimisă ieri de la Rediu. Hotărât lucru, foametea nu ne pândește încă... în orice caz nu pe privilegiații de noi. Fiindcă rația trupelor era departe de a se putea compara cu asta în tranșeele de la Mărășești. M-am plâns destul de des de ea în dările de seamă, în special de faimosul pește uscat, singura hrană sub soarele torid, și fără apă care să stingă setea stârnită. Cât despre terciul de fasole albă care alterna cu peștele, cât era de rar și cântărit cu zgârcenie! Cu câtă grijă răzuiau bieții oameni fundul gamelei și o ștergeau cu bucăți de pâine ca să nu se piardă nimic. Și totuși cât erau de cumpătați în plângerile lor.

Dacă nu i-aș fi încurajat, nu mi-ar fi spus nimic niciodată... O, de-ar fi fost supuși unui asemenea regim bărboșii noștri din Franța, ce ne-ar fi auzit urechilor!...

După cină, la căderea nopții, plecăm pentru schimb, călare, cu pași mici. Ajungem la postul de comandă pe la 10.30. Mă instalez în același adăpost ca predecesorul meu francez care va pleca abia mâine. Ba chiar sectorul este acum atât de calm, încât mă culc în cearșafuri: aceleași cearșafuri înghețate în care eram înfășurat în timpul tifosului, ca să-mi scadă febra [...].

17 SEPTEMBRIE [...] Plec singur, ca de obicei, [...] în recunoaștere în împrejurimi și dau ocol tuturor tranșeelor. Perimetrul e destul de vast ca să-mi petrec cu explorarea asta toată dimineața. Excelent exercițiu ca să-mi facă poftă de mâncare. Revin aproape de ora 1 și înfulec ca un lup. [...]

După-amiază mă ocup de adăpostul meu, pentru că pretutindeni unde locuiesc îmi place să fie nu numai cât de curat cu putință, dar și puțină ordine, gust și chiar eleganță. Migălesc la aranjat și îmbunătățiri. [...] Consider chiar că și asupra acestui punct este tot de datoria noastră să dăm un exemplu. Românii stimează atât de mult Franța, că suntem obligați să facem tot posibilul ca să fim la înălțime. [...]

Astă-seară mi se aduce un pachet venit din Franța. Dar tot nu este cel pe care l-am văzut zilele trecute la comandant și pe care din discreție l-am lăsat acolo. Totuși serviciul lui nu e chiar atât de solicitant. Umblă toată ziua de colo-colo și cască nefăcând nimic. I-o fi trecând prin gând să-l păstreze pentru el? Ori pur și simplu l-a rătăcit sau uitat în dezordine? [...]

Cum în timpul zilei ofițerul român care mi-este cel mai simpatic, colegul meu profesorul locotenent Buricescu, și cu care stau des de vorbă, mi-a mărturisit „neajunsul“ de a nu avea în compania lui și nici prin preajmă pe nimeni cu care să converseze, am bătut drumul, deși era noapte, până la linia întâi, în groapa incomodă ce-i servește de adăpost. Va vedea astfel că, în pofida situației mele privilegiate de aghiotant al colonelului, nu am uitat de vechile suferințe și încă sunt în

atare să le suport când trebuie să ridic moralul unui camarad. Am stat deci de vorbă destul de mult [...]; m-am înapoiat pe la 11 seara în cămăruța mea. [...]

Dusser mi-a comunicat o știre interesantă: am să-mi părăsesc funcțiile la regiment ca să merg să mă instalez la statul-major al brigăzii. Destul de modest acest stat-major. Dar asta-i este denumirea. Și e ceva măgulitor! Evenimentul se va produce cândva, nu se știe când, în cadrul unor remanieri ale Misiunii încă sub formă de proiect.

18 SEPTEMBRIE Îmi fac rondul matinal zilnic la tranșee și mă înapoiez când începe căldura. [...]

Am petrecut toată după-amiaza umblând în liniile întâi. Spre seară m-am dus iar să mă plimb dincolo de tranșee. M-am întors la o căsuță demolată, pe care o mai văzusem de curând de aproape. [...] Nu luptele au distrus în felul acesta primitiva locuință. Nu prezintă găuri sau schije de obuze în împrejurările imediate. Sunt rușii care au petrecut iarna aici și au scos bârnele și ușile ca să-și facă foc [...]. Pe vremuri exista în jurul ei o grădiniță. Culeg de acolo un buchet de margarete și de floarea soarelui și revin astfel înflorit spre marea uluire a pândarilor [...].

Când mă înapoiez la mine, s-a lăsat noaptea. Cina mă așteaptă. [...]

19 SEPTEMBRIE Plimbare matinală obișnuită în primele linii. La amiază, când mă înapoiez, primesc vizita lui Dusser [...]. Dejun. Siestă. Lectură.

La sfârșitul după-amiezii ies din adăpost ca să citesc puțin. In acest sector nou postul de comandă e așezat în contrapantă, iar ziua putem sta afară cât vrem, cu excepția momentelor când ne survolează avioanele nemțești. Ceea ce nu se întâmplă des.

Savurez blândețea liniștii în înserare și privesc peisajul. [...]

Mă smulg cam cu regret din această magnifică panoramă ca să merg să-i fac o vizită de politețe lui Dusser pe care lipsa mea de atenție îl contrariază oarecum.

Cină. Lectură. Culcare.

20 SEPTEMBRIE Plimbare obișnuită până la ora 11. Îmi închei dimineața cu Dusser, pe care, la întoarcere, l-am găsit așteptându-mă în fața ușii. Dejun. Siestă. După-amiază obișnuită.

21 SEPTEMBRIE Continuă rutina zilnică. Și sunt foarte satisfăcut. [...]

Un singur punct negru: atitudinea colonelului. Chiar că nu am noroc cu coloneii mei români. În schimb, Blanc se înțelege foarte bine cu al său. Al meu, știind ce i s-a întâmplat predecesorului său, se teme un pic să intre în conflict deschis cu mine, astfel că a adoptat drept tactică să mă ignore. Îi e ușor fiindcă stă tot timpul închis în biroul său subteran în mijlocul hârtiilor și al micului său stat-major, în timp ce eu sunt în majoritatea timpului pe teren și printre oameni... oamenii „săi", pe care nu-i vede prea des. [...]

Astă seară însă sunt puțin melancolic. E din cauza berzelor. Le-am văzut adunându-se pe cerul fără nori, dar puțin palid. Rătăceau îndelung, părând să dea semnalul de adunare cu aripile, în vederea marii călătorii anuale spre miazăzi. Pe urmă au zburat toate laolaltă spre Mărășești. Dar germanii le-au întâmpinat cu gloanțe. Berzele au făcut cale-ntoarsă; au șovăit un timp. Pe urmă au încercat să treacă pe deasupra localității Panciu. O nouă salvă a pârâit. Iar au zburat înapoi. După câteva minute de ezitare au plecat în altă direcție și până la urmă au dispărut... [...]

Ferice de păsări că pot să scape de iarna care se apropie și care pe noi ne va găsi aici!

22 SEPTEMBRIE Și acolo sus se crede că anotimpul urât va veni curând. Am primit ordine care stabilesc definitiv organizarea serviciului. [...] Regimentul va sta jumătate din timp pe linie, iar cealaltă jumătate în rezervă.

Avem două posturi de comandă corespunzând fiecăreia dintre aceste poziții. Cum se pune problema să ne instalăm pentru mult timp și în vederea iernatului, colonelul – spre marea mea surprindere – mi-a încredințat alegerea amplasamentului și conducerea lucrărilor!... Ca să vezi, dat fiind că

aici este vorba de siguranța și bunăstarea sa personală, și-a călcat pe amorul propriu. Doar în marile circumstanțe catadicsește să apeleze la mine. Dintr-un anumit punct de vedere, e măgulitor.

Am plecat deci călare, în recunoaștere, cu ofițerul aghiotant. Am ales o râpă minunată. Mi-am făcut planul: iată-mă devenit arhitect. Voi avea o locuință așa cum îmi doresc, o adevărată cameră subterană la șapte metri sub pământ, pe care o voi mobila după gustul meu.

În sfârșit, aseară curierul diviziei mi-a adus coletul de la rude pe care îl văzusem la comandant săptămâna trecută și care nu-mi fusese înmânat încă: a stat deci opt zile acolo. Chiar că e un abuz... Dar orice plângere ar fi inutilă.

23 SEPTEMBRIE În timpul nopții vremea s-a schimbat. Căldura care reapăruse zilele trecute s-a risipit. Ieri atmosfera era pură, iar lumina admirabilă. Dincolo de imensa vie Negroponte la marginea căreia se află postul meu, câteva case albe cu acoperiș roșu își desenau coamele clare ale cubului lor văruit. [...] Ieri panorama era o împestrițare vie de alb, roșu, verde și galben! Astăzi toate aceste contraste au dispărut. Lumina strălucitoare s-a stins. Toată panorama s-a contopit într-un cenușiu uniform. Vântul dinspre miazănoapte suflă cu înverșunare. Zările s-au ascuns după o perdea de praf dens și persistent ca o ceață s-o tai cu cuțitul. Chiar și cerul care se încăpățânează totuși să încerce să strălucească a căpătat culoarea ansamblului.

Azi-noapte, cum se întâmplă des, un soldat rus prizonier al germanilor a evadat și a ajuns în liniile noastre. Susține că, de cealaltă parte, soldații n-au nimic de mâncare și trebuie să se mulțumească cu o pâine pe zi la patru oameni. Așteptau încheierea păcii în septembrie; dacă nu vine, spun că va fi revoluție în Germania, sau combatanții se vor preda. Le-ar fi tare frică de francezi și englezi. Spre deosebire de noi, acolo soldații trimit colete familiilor (mai ales porumb). Alți trei ruși au fost primiți de regimentul vecin cu al nostru. Veneau de la Budapesta pe

jos. Le-au trebuit trei luni ca să parcurgă distanța, iar un camarad care îi însoțea a murit de foame pe drum!

Dar și invers, în urma potopului de proclamații și de mirifice promisiuni scrise de nemți și cu care suntem inundați, soldații români încep și ei să dezerteze; iar printre ei uneori oameni de condiție bună. Se numără peste 50 în Regimentul 74/80 și 30 în 73/78. Dintr-al meu se cunosc doar trei.

Odată cu proclamațiile, s-a găsit și o scrisoare de mână, semnată de un sergent dezertor dintr-un regiment vecin, prin care-și invita camarazii să-i urmeze exemplul. Dar era scrisă pe o foaie ruptă din carnetul unui ofițer neamț. [...]

Este ultima zi în care mă mai bucur de acest adăpost simpatic, și nu voi mai reveni aici, deoarece postul de comandă nu va mai fi ocupat. Păcat!

24 SEPTEMBRIE Întâi mi-am petrecut dimineața în fostul meu adăpost, golit de toate bagajele personale care au plecat să mă aștepte lângă noua locuință. [...]

După-amiază mi-am părăsit locuința cu o oarecare părere de rău. Statul-major al regimentului se instalează într-o casă din cătunul Rateșu lui Haret, golit de localnicii civili. Dar colonelul, căruia îi place să profite de rarele ocazii ce-i cad în mână ca să fie dezagreabil cu mine, îmi declară că insuficiența localurilor construite de care dispune nu-mi permite să am o cameră doar pentru mine. În consecință va trebui s-o împart cu ofițerul român aghiotant. Mă înclin fără să protestez și aparent foarte încântat. Dar, politicos, cedez camaradului meu colocatar partea mea din locuință, pretinzând că nu-mi place mirosul, și trimit după cortul care-mi va fi montat de ordonanțe...

Au lucrat la asta cu ardoare, iar acum instalarea mea e terminată. [...] Am pus să se plaseze ușa în partea opusă cătunului și circulației garnizoanei, cu fața spre câmp. Mă bucur astfel de un peisaj plăcut [...]. Voi locui acolo, ca un cenobit, vreo patru, cinci zile; și nu mai regret locuința pe care am părăsit-o. Sunt încântat de noul meu adăpost. Desigur, dacă le trece nemților prin cap să inunde Rateșu cu șrapnele, nu voi avea, precum colonelul, protecția unui acoperiș dublat de un

tavan deasupra capului. Dar acești domni sunt atât de cuminți de câteva zile, încât este o eventualitate pe care o îndepărtez cu inima ușoară. [...]

Locurile astea, care înainte răsunau necontenit de vacarmul tunurilor, au devenit de un calm încântător. Ajunge la mine doar zgomotul unor lovituri izolate, lansate de la o oarecare distanță de niște artileriști care nu au ce face. [...]

25 SEPTEMBRIE La o oră rezonabilă, aseară, după cină, fac o scurtă plimbare prin grădina „mea", când ofițerul „popotar" – un băiat drăguț și simpatic, care are grijă de mine în mod special – a venit să facă un pic de conversație. Îl prefer de departe compatriotului meu Dusser. După plecarea lui m-am întins în pat și mi-am continuat puțin lectura. Tocmai stinsesem lampa, când mi s-a adus un plic de la divizie. Conținea textul unei legi franceze conform căreia, pe toată durata războiului, ofițerii rezerviști pot, după o simplă cerere, să treacă în armata activă cu gradul lor. Asta trezește în mine ezitări. Mă simt atât de ruginit acum pentru învățământ! Voi mai fi oare capabil să mă arăt la înălțimea misiunii de profesor? Dar atracția celor două luni de vacanță nu și-a pierdut forța. Pe de altă parte, perspectiva unei pensionări la 45 de ani nu e de disprețuit... În fine, textul legii ne lasă răgazul să reflectăm asupra opțiunii până la sfârșitul războiului. [...]

Răcoroase, nopțile de septembrie sub cort în Moldova! Nu mi-aș fi închipuit. La noapte îmi voi lua mai multe precauțiuni. De dimineață sculat târziu, toaletă, mic dejun. Pe urmă corespondență și lectură. [...]

Dejun. [...] Mi-am petrecut ziua, nu sub cort, pentru că era o căldură toridă: un cuptor!, ci lângă el, rotindu-mă în jurul lui odată cu umbra. Fiindcă acolo temperatura e plăcută. Pe scurt, la soare te înfierbânți ca în iulie. Dar noaptea îngheți. Ce e neplăcut e lipsa ploii...

26 SEPTEMBRIE Astă-noapte, alta a fost povestea. [...] Nu a fost frig. Dar o vântoasă s-a pornit chiar în momentul când m-am culcat. [...] M-am trezit abia la 9 și-un sfert.

Puţină lectură, puţină hoinăreală prin cătun. Dejun. Toată ziua n-am văzut alt chip omenesc decât pe al ordonanţei. Iar chiar și ea a dispărut de la amiază – firește, cu autorizaţia mea! Căci altfel bunul meu băiat nu și-ar îngădui să mă părăsească. Sunt deci înconjurat de singurătate, sălbăticie în adevăratul sens al cuvântului. Și o savurez, fiindcă întotdeauna am preferat să fiu singur decât cu persoane care nu-mi sunt pe plac și care-mi caută tovărășia doar ca să-și turuie aventurile sau balivernele.

27 SEPTEMBRIE Dimineaţă normală. E o vreme plăcută de septembrie, fără prea multă căldură, nici vânt. Îmi așez masa în faţa ușii, protejându-mă un pic de soare la umbra minusculilor mei brazi. Dejun.

După care ofiţerul adjutant pe care nu-l mai văzusem de patru zile vine să mă anunţe că diseară urcăm la tranșee și că în consecinţă vom pleca imediat ca să facem recunoașterea sectorului. Va fi ușor, fiindcă trebuie să recuperăm primul nostru sector și primul nostru post. Traseul e de doar 1.500 metri...

Acum s-a făcut și asta. Am rămas o oră, două de vorbă cu camaradul meu cu care alternez și am coborât din nou la cort la sfârșitul după-amiezii. Găsesc aici un plic cu o bogată corespondenţă din Franţa. Reiese din ea că acolo și-au imaginat problemele românești din august mult mai grave decât fuseseră în realitate. Doar rușii au fost bătuţi, sau mai degrabă au fost lichidaţi fiindcă nu mai voiau să lupte. Nu românii. Și niciodată parlamentul român nu a părăsit Iașiul. [...]

28 SEPTEMBRIE Să ne reluăm obiceiurile vieţii de tranșee. Mă scol destul de deveme și plec să-mi fac plimbarea în sector. Nu pe toată lungimea noului front al regimentului, care acum are peste 4 kilometri: consecinţă a abandonului progresiv al unităţilor rusești, care mai rămăseseră pe poziţii în sectoarele mai calme și care, puţin câte puţin, se molipsesc de întoarcerea acasă. În plus, cu zigzagul coridorului, trebuie să fac aproape trei kilometri ca să ajung la postul de comandă din linia întâi.

Vizitez, în trecere, câțiva comandanți de companie. Și nu știu de ce, sunt foarte bine primit pretutindeni. [...] Pe tot traseul sunt însoțit de o cățelușă simpatică, negru cu alb, care mă adoptă, așteptându-mă îngăduitoare când mă opresc și pândindu-mă când pornesc mai departe. Ajung la postul meu abia după ora 1.30, cu pofta de mâncare de rigoare.

După-amiază colonelul, neașteptat de amabil, vine să mă salute în adăpostul meu. De când am urcat iar la tranșee este mai puțin dezagreabil cu mine: i-or fi tras vreo săpuneală la divizie? [...]

După-amiaza trece repede. Abia dacă am timp să citesc un pic. După cină puțin developat, apoi lectură. Și somn.

29 SEPTEMBRIE Sculat la ora obișnuită. Dată fiind lungimea noului front de regiment, i-am spus ordonanței să vină cu amândoi caii (al ei și al meu), în fiecare dimineață, în apropierea postului. Dar ordonanța asta nu mi-e devotată ca bunul meu Stoian. Nu-i pe placul ei această noutate și încearcă să se eschiveze invocând pericolul... pentru animale. Până la urmă omul se execută totuși, de frică să nu-i ia altul locul atât de bun și să fie trimis înapoi în tranșee.

Astfel încât, călare, ajung în spatele frontului la capătul sectorului, scăpând de doi kilometri de mers pe jos. Descalec când ajung la 200 de metri de linia întâi. Pe frontul francez nu mi-aș fi putut oferi un asemenea lux.

Îmi fac turul, mergând din post în post și încumetându-mă să conversez în română cu niște ofițeri care nu știu deloc franțuzește. Asta sparge oarecum gheața dintre noi. Aflu de la ei că dezertările continuă. Și de fiecare dată mi se spune: cei care dezertează sunt cei mai buni soldați. Îmi arată și o scrisoare a unui dezertor care-și îndeamnă camarazii să i se alăture.

A trecut de amiază când părăsesc linia întâi, ca să revin în locul unde mă așteaptă cei doi cai și ordonanța, foarte necăjită că a trebuit să zăbovească atât de mult și atât de aproape de inamic.

Puţină siestă după prânz. Mă trezeşte un obuz căzut în apropiere. Unul singur. Și curând după aceea zarvă. Mă duc să văd despre ce-i vorba. Nemții au trimis în direcţia noastră un percutant de 77 care, din fericire, nu a fost urmat de altele. Fiindcă a căzut chiar la capătul opus elementului de tranşee spre care dau găurile și adăposturile membrilor statului-major al regimentului. De mult timp prevedeam că instalarea asta stupidă, chiar pe creastă, va provoca nenorociri. Și într-adevăr, s-a produs una. Singurul proiectil nelalocul lui s-a abătut chiar peste locotenentul Popescu, pe care l-a tăiat în două. A murit pe loc. Când ajung acolo, soldații din apropierea dramei sunt ocupaţi cu adunarea celor două picioare și le pun în pânza de cort în care se odihneşte deja restul corpului. Era un băiat blond, înalt și frumos, simpatic; aproape un colos. Și sunt șocat să-l văd devenit brusc atât de scurt deoarece cadavrul lui își strânge acum la piept coapsele pline de sânge. De ce un singur obuz să cadă chiar aici, peste băiatul ăsta atât de plin de forţă și viață?... Cum să mai faci pe urmă proiecte de viitor și de schimbare a situaţiei după război? Ieri chiar în locul ăsta stăteam de vorbă cu el...

Sfârșit de zi mohorât. Cu atât mai mult cu cât vremea s-a răcit din nou, cu vânt și chiar cu ploaie.

30 SEPTEMBRIE Îmi încep ziua cu rondul matinal. Ca și ieri, merg călare până unde e posibil. Trec pe la posturile șefilor de batalion și ale comandanţilor de companie, pe urmă ajung la soldații din linia întâi, pe care i-a plouat în cap o bucată de noapte și care au o înfățișare destul de jalnică sub pânza de cort udă ce le servește de bine, de rău, și mai curând de rău, drept impermeabil. N-au un aer prea vioi. Dar nu se plâng. În locul lor, cum ar mai bodogăni bărboșii mei!

Mă înapoiez la amiază pentru dejun. După care mă cufund o clipă în lectură. [...]

Un apel telefonic mă smulge din citit. Mă anunță că sunt așteptat de comandant la postul de regiment vecin, la 2 kilometri. Mă duc deci acolo pe jos, într-o scurtă plimbare liniștită.

Dacă era grabă mi s-ar fi comunicat. Și de altfel, cum niciodată nu are nimic de făcut, va fi ocupat să mă aștepte.

De altfel, n-are știri senzaționale să-mi comunice. Îmi spune doar că vom fi schimbați peste vreo zece zile și că vom fi trimiși în permisie. Deja! În Franța nu am beneficia de un repaus atât de generos! Cu această ocazie ofițerii francezi vor primi permisii de 8 până la 10 zile, dar valabile numai în interiorul României (mai exact, în ceea ce rămâne în afara ghearelor nemților). Această restricție e regretabilă. Fiindcă mi-ar fi plăcut să petrec săptămâna asta de libertate la Moscova sau la Odessa. Blestemații de ruși sunt foarte dezagreabili cu turbulența și accesele lor, care ne interzic explorarea țării. Într-adevăr, permisiile în interiorul jalnicei noastre Românii nu prezintă decât puține atracții. Călătoriile cu trenul sunt dificile și impracticabile, hotelurile sunt arhipline sau au fost devastate de ruși. Nu există restaurante convenabile decât la Iași, unde sejurul nu mă încântă. Să mă duc să fac o călătorie în Carpați? Poate, dar să mă plimb singur pe jos, când te lovești pretutindeni de borfași ruși, ar fi și nepractic, și imprudent... Deocamdată nu iau deci nici o decizie.

Revenit la post, m-am cufundat iar în lectură până la culcare, cu o pauză pentru cină.

1 OCTOMBRIE [...] Mi-am făcut, ca ieri, plimbarea rituală la tranșee, oprindu-mă la posturile comandanților de companie, spunându-le câte un cuvânt soldaților, dându-le câteodată o pungă de tutun – fiindcă lor le dau rația care mi se distribuie și pe care o accept numai gândindu-mă la ei. [...]

Revin la adăpost pentru ora dejunului. [...] Și regret mult că nu mă pot duce să-mi petrec cele opt zile de concediu în Rusia. Blestemată Revoluție care mă împiedică să călătoresc...

După-amiază de lectură. Cină. Culcare.

2 OCTOMBRIE Una dintre patrulele noastre s-a ciocnit cu o patrulă nemțească și a ajuns în linii aducând doi prizonieri: unul rănit, dar celălalt neatins și foarte sănătos. În loc să fugă așa cum făceau camarazii săi, a preferat să stea pe loc și să

devină *Kamerad* cu noi. Este un tânăr țăran bavarez care pare destul de instruit și din care s-au scos toate informațiile dorite. Nu contenea să râdă, atât de satisfăcut era de a fi încheiat războiul pe cont propriu. Înainte fusese pe frontul de la Arras, unde, prin urmare, fuseserăm vecini. Declară că pacea nu mai poate întârzia fiindcă foarte curând Germania va fi *kaput*. Mizeriei de acolo el îi opune situația din România ocupată, unde spune că viața e mult mai ușoară. Poartă, pe uniforma din stofă românească, nasturi de metal cu coroana imperială și moletiere de la un cadavru rusesc. Aparține Regimentului 26 bavarez care e vecinul nostru din față, sub comandamentul unui simplu căpitan. Companiile nu mai numără decât 60 de oameni și au în frunte un elev-ofițer. Fiecare păzește un front de 400-500 de metri, cu 3 sau 4 mitraliere și o pușcă mitralieră. Linia lor de rezistență este la 400 de metri în spatele primei lor tranșee și este de asemenea foarte slab ocupată.

După convorbirea cu acest personaj locvace și binedispus, m-am dus să-mi fac rondul obișnuit spre primele linii. [...]

Mi-am petrecut tot restul zilei citind. Nu mai sunt decât o mașină de citit. Din când în când, în lipsa unei gramatici, mă cufund în vocabularul meu franco-român ca să-mi îmbunătățesc cunoștințele și chiar atac gramatica rusă. Dar limba asta e teribil de greu de învățat, cu alfabetul ei complicat și pronunția bizară...

3 OCTOMBRIE Ziua de azi o repetă pe cea de ieri. Mi-am scurtat rondul la tranșee, petrecând aproape toată dimineața la Buricescu, colegul meu român atât în civilie, cât și ca militar, și care comandă o companie. Ca să ne trecem timpul am sfârșit prin a diseca, fiecare spre folosul celuilalt ca și pentru al său propriu, chestiuni de gramatică franceză și română.

Înapoiere pentru dejun; lectură, și asta-i tot... [...]

După-amiază, mă închid în adăpost, fiindcă afară suflă un vânt violent și foarte dezagrabil. [...]

4 OCTOMBRIE Conform convocării primite, merg la divizie, unde îl găsesc pe comandant imobilizat de o entorsă, cu piciorul în

ghips și ideile năclăite în neurastenie. Și-a adunat subalternii ca să le plătească solda.

Cu ocazia asta ne anuță că permisiile în Franța, despre care se discuta la un moment dat, nu vor avea loc. Ne distribuie numirile în grad cu titlu definitiv, precum și o copie a Citării Misiunii pe ordinul Armatei. La asta se adaugă pentru mine numirea la brigadă. Iată ce va face, desigur, plăcere colonelului din regimentul precedent. Rămâne evident sub „jurisdicția" mea. Dar se va simți foarte bine să fi scăpat de prezența mea nemijlocită. [...]

5 OCTOMBRIE La trezire, în adăpostul meu pe care îl voi părăsi ca să mă instalez la brigadă, meditez asupra schimbării de situație. În același timp cu mine, Blanc a fost numit într-o situație asemănătoare la cealaltă brigadă a diviziei. Suntem amândoi foarte mulțumiți, mai ales pentru că vedem în asta o justă recompensare a modului în care ne-am achitat de funcțiile noastre. Ca să se evite să treacă sub ordinele noastre, cei doi camarazi, Dupuy și Gantie, vor fi fără îndoială trecuți în altă parte. Bineînțeles că s-au cam schimbat la față cu ocazia numirii noastre. Fiindcă au impresia că sunt victime ale nedreptății. Dar, în realitate, culeg doar ce au semănat...

Concomitent cu numirea mea, am primit ieri din Franța un pachet care e deosebit de bine-venit, pentru că îmi aduce săpun de bărbierit. Al meu se apropia de sfârșit, iar aici e imposibil de procurat. [...]

De dimineață m-am abținut să mă duc la tranșee... Oare voi căpăta deja mentalitatea și obiceiurile unui mobilizat pe loc?... De vegheat. E drept că aveam un pretext foarte valabil. Trebuia să-i informez pe cei doi șefi ai mei, fostul și cel nou, despre numirea mea. Bineînțeles că am început cu primul. Pesemne că bănuia, fiindcă nu a lăsat să se vadă nici o surpriză. Pe urmă am coborât la Rateșu ca să mă prezint colonelului Sachelarie, comandantul brigăzii de care depind de acum înainte.

Hotărât lucru, sub aspectul comodității relațiilor mele cu șefii români, nu am noroc. Nici unul dintre primii doi colonei

nu vorbea curent franceza. Cu acesta, e și mai rău. Nu știe nici un cuvânt. Spre deosebire de Blanc, care cunoaște limba locului și a avut totdeauna de-a face cu superiori care se exprimau perfect în a noastră...

Noul meu colonel este, se pare, de origine modestă, unii spun că de rang inferior – ceea ce e foarte rar aici – și deci nu a învățat franceza nici în familie, nici la școală. Are deci motiv să sufere de un complex de inferioritate. Ne-am mai întâlnit de multe ori; dar e stânjenit și evită să stea în preajma mea, de teamă că va trebui să se dea de gol.

În plus (oare tocmai pentru că nu ne știe limba?), i s-a dus buhul c-ar fi francofob. Cu toate acestea, mi se spusese nu doar o dată că, fiind la curent cu modul meu de a mă comporta, avea cea mai mare stimă pentru mine și aducea cele mai mari elogii conduitei mele.

M-a primit foarte amabil, mi-a strâns mâna de mai multe ori cu efuziune și m-a copleșit cu cuvinte de bun venit, exprimându-și bucuria că mă are lângă el. M-am mirat, dar mi-a făcut și plăcere. Poți oare totuși să te încrezi în aceste amabilități cu care ne potopesc românii? Vom vedea.

Pe urmă m-am dus să rezolv câteva mici detalii privind instalarea mea cu ofițerul său de ordonanță, locotenentul Petrițopol care, în civilie, este profesor de fizică. Această comunitate de profesiune ar fi trebuit să ne apropie, cum s-a întâmplat între Buricescu și mine. Dar aici nu este cazul. Petrițopol ăsta al meu are o reputație destul de proastă în regiment. I se reproșează că e grec și că a știut întotdeauna să se pună la adăpost. Mie mi se pare plin de sine, lăudăros, palavragiu, pe scurt prea puțin simpatic. Pe de altă parte, vorbește foarte bine franțuzește. Aș spune chiar, puțin cam prea bine.

Am stabilit cu el că mă voi muta diseară. Am revenit deci ca să închei ziua la postul meu de la regiment. Așteptând sosirea corespondenței care ne-a fost anunțată pentru azi, m-am cufundat în lectura ziarelor împrumutate de la comandant.

Pe urmă a venit corespondența. După cină am pus să mi se pregătească bagajele, am cerut să fie adusă căruța în apropiere,

Stoian a încercat-o și am coborât amândoi la postul brigăzii. Acesta e instalat pe o râpă plantată cu stejari, la marginea Rateșului, la 4,5 kilometri de punctul cel mai apropiat de linii. Așteptând să primesc un adăpost individual – fiindcă Petrițopol, ca și mine, nu ține să coabităm –, m-am cazat provizoriu la el.

6 OCTOMBRIE Colegul meu de cameră s-a sculat înaintea mea și a pornit imediat rondul în sector. Profit ca să stau ceva mai mult în pat și să savurez încet un mic dejun copios. Pe urmă, neavând nimic de făcut, hoinăresc puțin prin împrejurimile noului meu post. Mă duc să primesc ordinele de la colonelul Sachelarie. E la fel de amabil cu mine. Dar îmi spune că pentru moment, cu calmul care domnește pe frontul stabilizat, nu are nici o însărcinare să-mi încredințeze. Să ne punem deci pe citit! Și toată ziua, nimic, nimic, nimic de făcut. Aveam dreptate să mă îndoiesc puțin de demonstrațiile tumultuos de afectuoase ale noului meu șef. Nu contez pentru el mai mult ca pentru fostul șef. Pretextând că urmez un regim, ca să maschez dificultatea de a mă obișnui cu sosurile și tocanele bucătăriei românești, mănânc separat. Așa că sunt la largul meu. Aproape la fiecare masă consum ouă, de care nu mă satur.

De altfel, fiind chiar eu posesorul unei ogrăzi de cinci cocoși și cinci găini, sunt nu numai consumator, ci și producător. Într-adevăr, găinușele mele încep să-mi mulțumească prin ouatul lor pentru hrana bogată pe care le-o ofer. Curiozități ale vieții! Deși am un trecut îndelungat de om de la țară, a trebuit să vin în România ca să mănânc din ouăle *mele*.

Așadar, toată ziua citesc. Găsesc că sunt chiar prea leneș, prea lipsit de ocupație. Și am conștiința încărcată, pentru că între timp vreo jumătate de duzină de dulgheri lucrează la construirea viitoarei mele locuințe. Cum n-au terminat-o la căderea serii, mai împart încă o noapte camera cu Petrițopol.

7 OCTOMBRIE Colonelul Sachelarie în continuare nu are nevoie de mine. Atunci, de ce mi-a făcut o primire atât de călduroasă? Fiindcă nu pot crede că perspectiva simpaticei învecinări cu mine îl încânta atât de tare. Nu numai că mă consideră inutil,

de vreme ce nu-mi cere nimic, dar nici prezența mea nu-i prea face plăcere, de vreme ce nu caută să mă întâlnească. Să fi fost ipocrizie din partea lui?

Drept urmare, noile mele funcții au de la început aspectul unei sinecuri. Îmi petrec deci dimineața citind. Ceea ce mă îngrijorează: în curând voi epuiza resursele micii mele biblioteci.

După prânz, lipsa mea de activitate mi se părea de-a dreptul indecentă și nu puteam să mă complac în rușine, așa că am plecat călare să-i fac o vizită lui Blanc, la postul de comandă al celeilalte brigăzi. [...]

M-am înapoiat pentru cină. Mi-am găsit mobilierul instalat în noua încăpere săpată în peretele râpei. [...] Am împărțit câteva pachete de tutun soldaților dulgheri. Așa că nu sunt singurul mulțumit. Mă simt atât de bine aici, încât mi-aș dori să rămân cât mai mult posibil.

8 OCTOMBRIE Sculat la ora 7. Mă îndrept spre vechiul meu post de la cota 108, apoi vine și Dupuy. Mergem amândoi pe jos la tranșee, unde ne facem turul împreună. În felul acesta nu mai stau la brigadă fără să fac nimic și nici nu-mi jignesc camaradul dând impresia că-l controlez. E nevoie de oarece diplomație în noua mea funcție.

Revin la brigadă pentru dejun, iar când trec prin fața locuinței colonelului, schimbăm câteva cuvinte după aceeași metodă a conversațiilor noastre, adică el îmi vorbește în română, iar eu îi răspund în franceză. Așa ajungem să ne înțelegem oarecum. [...]

Îmi petrec restul serii citind și aranjându-mi pe pereți decorațiunile, fotografii, cărți poștale și gravuri, care dau până la urmă locuinței o aparență de eleganță.

9 OCTOMBRIE Astăzi mă decid să nu-mi mai fac rondul matinal la tranșee. Chiar că mă simt jenat față de Dupuy, care nu-i atât de zelos ca mine: dacă trec să-l iau pare că vreau să-i impun obiceiurile mele, dacă mă duc direct în liniile întâi singur, aș putea fi acuzat de lipsă de sinceritate față de el.

Mă scol deci abia la ora 8 și fac o plimbare călare până la marginea satului unde se află căruța mea și bagajele. Scotocesc printre lucruri ca să iau câteva obiecte de vreme ce am mai mult loc în noua mea locuință. [...]

După care revin la adăpost, unde găsesc un plic de la divizie informându-mă de sosirea unui nou curier. E chiar de mirare rapiditatea cu care se succedă aceștia în momentul de față.

10 OCTOMBRIE Ziua s-a încheiat; s-a lăsat noaptea; în micul meu palat cu pereții de lemn foarte curați și împodobiți cu fotografii, cărți poștale franțuzești sau germane și cu imagini, găsesc revenind acasă lampa aprinsă, ordonanța care mă așteaptă, cina gata pregătită. Dar astăzi aerul liber nu mi-a stârnit pofta de mâncare. [...]

11 OCTOMBRIE [...] M-am dus călare să-l vizitez pe Dupuy, care a găsit cum să-și scrântească un picior. Comandantul meu francez are o entorsă; Manin, camaradul de la artilerie, are gălbinare; Gantie suferă de enterită; iar Dusser a fost trimis să urmeze un curs în spatele frontului. Dintre noi cei șapte din divizie, doar Blanc și cu mine rămânem zdraveni la post. [...]

12 OCTOMBRIE Astăzi stau toată ziua acasă. Am adoptat ora 8 drept oră de sculare. Îmi petrec dimineața citind și hoinărind. Acest gen de război îmi va da obiceiuri de trândăveală.

Dejun; iar după-amiază continui ce am făcut de dimineață. Din păcate nu mai am nimic interesant de citit [...].

Spre seară, ca să-mi dezmorțesc picioarele și mintea, mă plimb puțin prin împrejurimi. [...]

Revenire acasă. Cină. Lectură până la ora 11, când mă cuprinde somnul.

13 OCTOMBRIE [...] Mă duc călare [...] în locul unde este instalată căruța mea cu bagaje, ca să fac inventarul. Constat că mi s-au furat câteva dintre trofeele nemțești pe care le adunasem între linii pe câmpul de luptă de la Mărășești. Mă enervez puțin. Dar încerc să-mi păstrez cumpătul: cum de mi-am închipuit că voi reuși într-o zi să le iau pe toate în Franța?...

Așa că dacă le pierd ceva mai devreme sau mai târziu n-are nici o importanță.

Pe urmă merg la divizie să-mi vizitez comandantul, la fel de dezgustat și neurastenic... Se vede bine că n-a cunoscut niciodată pe propria-i piele ce înseamnă războiul în infanterie pe frontul francez. Nici nu știe ce noroc are. Uite ce înseamnă să fi fost mereu la adăpost. După ce treci prin ce-am trecut eu, traiul de aici are altă savoare.

Mă plimb câtăva vreme cu el pe malul Siretului. Aflu că schimbul care ne fusese anunțat nu va avea loc. Dintr-un punct de vedere, în mod egoist, prefer asta. Fiindcă nu va trebui să mă mut iar. Astfel că nu vom pleca în permisie decât mai târziu, adică în lunile cele mai grele.

Revin acasă pentru prânz; și am plăcuta surpriză să găsesc un coș care face naveta între mine și Rediu, satul meu adoptiv, și care conține dulcețuri și prăjituri. Sunt bine-venite.

Puțină lectură. [...] Pe urmă primesc vizita colegului meu român Buricescu, care rămâne aproape toată după-amiaza cu mine. Ca întotdeauna, îmi face mare plăcere să stau de vorbă cu el. Avem aceeași formație, aceleași gusturi, aceleași puncte de vedere în toate. Aș adăuga chiar aceeași severitate față de unii superiori în legătură cu care eu mă bucur cel puțin de o oarecare independență, de care camaradul meu este lipsit. [...]

14 OCTOMBRIE Ca să-mi treacă timpul, mă duc să mă plimb călare către tranșeele de rezervă: doar o oră de hoinărit în aer liber, și revin. Citesc. Sosește ora dejunului. Mă apuc iar de citit. Brusc, o știre senzațională: ni se anunță vizita unei misiuni americane.

Mare agitație prin vecini... În realitate este vorba doar de un consul al Statelor Unite*, în haine civile, însoțit de trei dintre compatrioții săi în uniformă, care erau pur și simplu niște operatori de cinematografie veniți să filmeze pe front și în special pe celebrul câmp de luptă de la Mărășești. Îi conducem

* Charles J. Vopicka (1857–1935), diplomat american, ministru plenipotențiar al Statelor Unite în România în perioada 1913–1920 (n. tr.).

până la batalionul de rezervă cel mai apropiat... Linia întâi nu pare să fie deloc atractivă pentru ei. Dar aici, unde nu riscă să fie văzuți de inamic – de altfel tot mai calm – și unde există tranșee, pot să-și plaseze fără teamă aparatele astfel încât să ia vederi avantajoase pentru cei pe care îi fotografiază.

În scopul imortalizării pe ecrane, generalul comandant al diviziei, pe care nu l-am văzut niciodată într-o tranșee de linia întâi sau de rezervă, a însoțit „misiunea americană" și pozează cu plăcere în atitudini eroice deasupra parapetului tranșeelor, ca și cum ar sfida inamicul și moartea. Profit de împrejurare ca să fac și eu câteva fotografii mai modeste. [...]

După plecarea vizitatorilor, revin acasă și-mi sfârșesc după-amiaza citind în fața ușii.

Ca să gonească șoarecii care încep să apară la mine, ordonanța mi-a adus o pisică. Aceasta s-a lăsat mângâiată, a tors toată după-amiaza, a dormit pe patul meu. Pe urmă a profitat de încrederea pe care i-am arătat-o ca s-o șteargă de cum a văzut ușa deschisă. Stoian, căruia i-am povestit pățania mea, mi-a răspuns cu cel mai mare sânge rece: „Nu face nimic. Mâine o găsesc și v-o aduc înapoi."

15 OCTOMBRIE Mă scol cu intenția să mă duc la tranșee. Dar, când să încalec, sunt anunțat că au fost luați azi-noapte patru prizonieri. Mă duc să-i văd la postul de comandă al fostului meu regiment. Acolo aștept mult timp. La venirea lor, se grăbesc să ne salute cu un „Bonjour!" care pare destul de satisfăcut. Îi întreb de unde provin. Și una după alta sunt rostite aceste denumiri: „Mulhouse... Strasbourg... Colmar... Schlesstadt..." Vasăzică, toată Alsacia!... [...]

Doar unul dintre ei vorbește bine franceza. E un bărbat de 30 de ani, cu privire inteligentă, al cărui profil îi dezvăluie rasa: evreu. Numele îi confirmă originea: Bloch. Spune că a călătorit în Franța, cunoaște Parisul, Nîmes, Montpellier și că este funcționar de bancă. A văzut intrarea francezilor în 1914. Pe urmă, pe frontul rus până în 1916, a făcut ofensiva din Transilvania. Rănit, a fost cazat ca funcționar la Brașov și tocmai s-a

reîntors pe front de care, cum se vede, e dornic să se îndepărteze repede. [...]

Spune că hrana nu este foarte insuficientă: de două ori pe zi cafea, însoțită de puțin unt, slănină sau marmeladă; o singură masă compusă din carne de porc sau pește cu fasole, paste sau mazăre. Uneori un sfert de vin înlocuiește cafeaua.

Adevăratul motiv al dezertării acestor oameni este pur și simplu că s-au săturat de război: „Vreau să supraviețuiesc războiului", declară ei. După ei, moralul nu e prea strălucit în partea lor. Chiar și germanii ar dezerta dacă nu s-ar teme să fie maltratați și prost hrăniți de români. Totuși nu e încă vorba de o descurajare și disperare generală. [...]

Frontul este păzit de puțini oameni: doar două linii; fără tranșee continue; două posturi mici pentru fiecare companie; șase mitraliere pentru fiecare companie. Companiile care aveau efective de 120–150 de oameni în iulie au scăzut după ofensivă la 40–50. Ele numără actualmente între 50 și 60 de oameni și nu mai au decât un ofițer, maximum doi.

După ce am epuizat subiectele de conversație cu vizitatorii noștri, revin la post pentru dejun. [...]

Ordonanța pe care o trimisesem la fostul meu domiciliu din Rediu îmi aduce câteva cărți – puțin interesante de altfel –, farfurii (de vreme ce avem aerul de a fi devenit destul de sedentari, mă complac în lux), prăjiturele și o cutie de pastă de dinți (marfă rară pe aici). Toate astea în schimbul câtorva lucrușoare pe care le-am putut procura de aici pentru fostele mele gazde de acolo... Micile cadouri întrețin prietenia.

16 OCTOMBRIE Încep dimineața prin a-mi face turul în linia întâi. [...]

Comandantul de brigadă îmi spusese clar că locuința în care mă voi muta la sosirea aici îi era destinată lui și că mi-o împrumută cât așteptăm să ne deplasăm ca să plecăm în permisie. Dar, cum eventualitatea asta pare acum foarte îndepărtată, a decis să nu mai aștepte și să mă expulzeze ca să pună stăpânire pe noua sa locuință. În schimb mi-o lasă moștenire pe cea veche.

Nimic de spus, eram prevenit. De altfel, bagajele mele au fost deja transportate...

Dar abia am timp să iau dejunul și să-i dau instrucțiuni lui Stoian, că mă trezesc cu Blanc și Dupuy. Ultimul își face apariția într-o frumoasă trăsură cu arcuri și roți cauciucate la care sunt înhămate două iepe foarte arătoase. A devenit recent proprietarul întregului ansamblu după o târguială destul de aprigă cu niște ruși: soldați dintr-o bandă, din cele care bântuie în spatele frontului. Aceștia pretindeau că ofițerii dispăruseră și că, nemaifăcându-se distribuțiile regulate, ei nu mai aveau mijloacele să întrețină animalele care le rămăseseră în grijă. Dacă nu le vindeau, urmau să piară, și ar fi fost chiar păcat pentru că aveau într-adevăr un aspect deosebit. Dupuy, originar din cavalerie, și care se simte mai bine lângă cai decât în tranșeele infanteriștilor – lucru de înțeles –, nu a rezistat ispitei. Plecăm deci cu trăsura, condusă de el. [...] Și parcurgem fără piedici drumul spre divizie. Acolo aflăm că trebuie să ne ducem, ca să obținem niște acte oficiale, la o vizită medicală în fața unuia dintre compatrioții noștri.

Părăsim trăsura lui Dupuy pentru un automobil oficial care ne conduce la Domnești, sediul Armatei, la un spital unde îl vom găsi pe medicul francez cel mai apropiat. Cel puțin astea sunt informațiile care ne sunt comunicate de superiorii noștri ierarhici. Dar revenim cu coada între picioare. Nu prea contează, pentru noi important e că plimbarea a fost agreabilă. La întoarcere comandantul Drouillard ne împarte hârtii de serviciu, și suntem aduși la adăpost cu trăsura condusă de Dupuy, încântați de după-amiaza noastră de hoinăreală pe o vreme minunată.

Fac cunoștință mai aprofundată cu noua mea locuință. Este în același timp mai mare, dar mai puțin cochetă decât cea anterioară. Poate rivaliza totuși cu cea a comandantului nostru. Ceea ce este o referință. Cu tot materialul meu Stoian a mai transportat aici și pisicuța mea tricoloră (cu alb, galben și negru), care o șterge în fiecare noapte, dar revine dimineața la ușă. Acum e atât de domesticită, încât, în locuință, mi se încurcă

mereu printre picioare. Astă-seară a plecat iar. Dar am auzit un miorlăit afară. Am deschis. A intrat altă pisică, cu alb și gri. Am lăsat-o să-și facă inspecția. Pe urmă, în loc să se ocupe de șoarecii care nu trebuie să fie prea departe, mi s-a cățărat pe genunchi de îndată ce m-am apucat să scriu și pare să aibă gând să doarmă și să toarcă... Straniu mod de a face războiul.

17 OCTOMBRIE Sculat din zori. Conform înțelegerii de ieri, în trăsura pe care a adus-o Dupuy în fața ușii mele mă urc cu Blanc venit călare și, în trapul rapid al celor două iepe, pornim spre divizie străbătând lunca Siretului, plină de praf, arsă, tunsă, presărată cu copaci parțial jupuiți de animale, lipsiți de crengi, devastați sau doborâți de soldați. Din loc în loc se întind tranșee ale căror margini sunt zbârlite de garduri de sârmă. Răsare soarele, enorm ochi sângerând, deasupra malului înalt.

Ajunși repede la postul de comandă al diviziei, plecăm curând mai departe cu automobilul în direcția orășelului Tecuci, unde trebuie să mergem la medicul însărcinat nu numai să ne elibereze un certificat, cum credeam, dar mai întâi să ne facă vaccinul a cărui dovadă o va prezenta hârtia în chestiune. Mergem la început pe o cărare care șerpuiește prin albia secată a cursului de apă. Suntem când hurducați pe pietre, când afundați în întinderi plate de nisip [...]. Trecem pe malul celălalt printr-o punte îngustă din lemn, făcută de curând. Și imediat după aceea intrăm pe un drum amenajat în timpul bătăliei ca să constituie o cale de repliere pentru cazul în care lucrurile nu s-ar fi desfășurat cum trebuie. [...]

Ajungem pe creastă și începem să coborâm [...] prin peisajul vălurit pe care se întinde foarte lungul târg Nicorești, pe unde am mai trecut acum două luni, când ne îndreptam spre linia de foc. Nu vedem decât case albe, crem, ocru, împodobite cu galerii, frontoane și coloane, cu curți luminoase și pomi fructiferi. Locuitorii lor, români, cunosc fără doar și poate plăcerea de a trăi și au gustul cochetăriei. Dar în centru clădiri hidoase își lipesc unele într-altele zidurile despărțitoare și își alătură vitrinele înguste și prăvăliile întunecoase, unde totul e acoperit de un

strat de praf, clisă și murdărie, mai gros ca niciodată: este cartierul general al evreilor aplecați cât e ziua de lungă peste mărfurile și banii lor la ciorap. Câteva maghernițe părăsite de ocupanții lor legitimi sunt pline de soldați ruși. Cum aici nu se dă nici o bătălie, nu se grăbesc să plece. Fără să facă nimic și adesea urzind să dea vreo lovitură, stau la taclale... Privesc cu un ochi indiferent și fără să clipească mașina în care sclipesc galoanele chipielor noastre, pe care românii, întotdeauna disciplinați în ciuda exemplului prost, le salută cum se cuvine. Un jandarm în uniformă albastră cu ornamente roșii și galoane galbene, ținându-și carabina pe umăr, ne oprește cu un gest ca să-și noteze numele noastre [...].

Pe urmă plecăm mai departe pe un drum îngust și drept, prin câmpii dezgolite și necultivate ori despuiate de recolta lor de grâu sau porumb. [...] Iată-ne în împrejurimile Tecuciului. [...]

Aflăm ultimele știri: principiul schimbului sau al permisiilor – la alegerea fiecăruia – este adoptat de ofițerii Misiunii. [...] Aflăm detalii despre situația dificilă a ofițerilor francezi, din cauza generalului Averescu*. Nu li se arată instrucțiunile oficiale; li se întâmplă chiar să fie acuzați de spionaj. Astfel că sunt nevoiți să nu mai facă nimic. Atunci, la ce bun au mai fost aduși aici? Rapoartele nu sunt satisfăcătoare decât față de aceia dintre noi care nu se bagă și lasă să se perpetueze vechile mici obiceiuri în parte responsabile de dezastrul de anul trecut...

Ne continuăm călătoria: femei elegante, sau care se socotesc elegante, au ieșit deja pe stradă, deși e relativ devreme pentru plimbarea românească de după-amiază. Lipsa oricărei țesături pare să favorizeze moda fustelor scurte, care permite economia de stofă. Vedem ofițeri români care seamănă cu niște filfizoni – cam ca mobilizații pe loc francezi, doar cu ceva mai multă pudră de orez pe obraji. Câțiva ruși rătăcesc, dezorientați. Una dintre bateriile lor iese din oraș, chipurile, în ordine. [...]

* Alexandru Averescu (1859–1938), general și om politic. Comandant de armată în 1916–1918, autorul biruinței de la Mărăști. Prim-ministru în ianuarie–februarie 1918, 1920–1921 și 1926–1927 (n. tr.).

La spitalul „Anton Cincu" unde ne ducem găsim mai mulți medici francezi și ne predăm examinării și mâinilor lor. Unul ne scrie certificatul după care am venit și facem cale-ntoarsă. [...]

Pornim spre Fântânele, satul unde sunt trase trenurile noastre regimentare. De acolo o luăm pe cărări imposibile, mărginite de garduri de nuiele și care șerpuiesc printre vii. Ne ducem la Manin, camaradul nostru din artilerie, care, după ce a avut gălbinare, e actualmente în convalescență într-o casă izolată în împrejurimile satului. La el trebuie să luăm dejunul. Proprietarii sunt niște țărani înstăriți. Dar încăperile locuinței nu sunt pline cu mobile, ci mai mult cu covoare în culori vii, fără desene sau motive, care-și etalează pe jos ori pe pereți bălțăturile lor de benzi, pătrate, romburi roșii, galbene, verzi etc.

De cum intrăm în curte, cele cinci uniforme franțuzești trezesc curiozitatea localnicilor, care trăiesc în dependințe, iar plozii din vecini află îndată de sosirea noastră. Ni se servește un prânz excelent, iar cum aerul liber ne-a dat poftă de mâncare, ne bucurăm de el: omletă, pui cu smântână, friptură, cartofi gratinați, struguri, mici tarte cu fructe, pricomigdale; totul stropit cu un excelent vin de regiune – care, de altfel, este faimos – și însoțit de o pâine albă cum nu mai văzusem de trei ani. Autorul acestei capodopere de prânz este, se pare, unul dintre bucătarii celebrei case Capșa din București [...]. Trebuie remarcat însă că foștii bucătari de la Capsa sunt într-adevăr foarte numeroși în Moldova. Te întrebi dacă nu cumva proliferează într-un ritm cam insolit.

După această masă bogată, ne urcăm iar în automobil și o luăm înapoi pe malul abrupt al Nicoreștilor. Din înălțimea crestei se vede minunat imensa luncă plată a Siretului, ale cărui brațe par șerpi de argint ce se strecoară prin pietriș. [...]

În câteva minute, lăsând în urma noastră un nor impozant de praf, ajungem jos, în vale; și mă trezesc curând lăsat la 100 de metri de locuința mea, la Rateșu, unde ne despărțim, mai degrabă morocănoși și tăcuți când ne reluăm existența de militari trândavi, surghiuniți în colțișorul nostru.

18 OCTOMBRIE După ce am stat puțin de vorbă cu Petrițopol pe mărunte chestiuni de sector, la ora 9 pornesc spre tranșee. Îmi fac turul în linia întâi, pe urmă trec pe la postul de comandă al regimentului, unde am iar discuții. Revin deci în bârlogul meu după ora 12.30. Dar plec imediat, fiindcă sunt invitat la prânz la celălalt regiment al brigăzii, cel al lui Dupuy, unde este invitat și comandantul. Hotărât lucru, festinurile ocupă un loc important aici, acum că frontul este de un calm total și nu mai avem nimic de făcut. Până la urmă, monotonia zilelor este întreruptă de varietatea meniurilor. Astăzi meniul cuprinde somon de la cutie, mazăre, o rață friptă însoțită de varză și cartofi prăjiți, o prăjitură și vinuri variate.

Pe urmă comandantul ne comunică textul circularei oficiale care ne anunță că trebuie să alegem între înapoierea definitivă în Franța și un concediu de 30 de zile, fără cheltuieli de călătorie. În ce mă privește, nici o ezitare. [...]

Comandantul mi-a înmânat brevetul de decorare cu Steaua României în grad de cavaler, decernat „pentru zelul și capacitatea“ cu care mi-am îndeplinit serviciul la regiment etc. în perioada de reorganizare din 1917.

Dar, cum fiecare dintre camarazii mei a primit același lucru, și asta fără să fi riscat și fără să se fi molipsit de tifos, nici să-și fi făcut datoria atât de deplin, nu am de ce să mă umflu în pene pentru o distincție care, tocmai, nu face nici o distincție.

19 OCTOMBRIE Zi liniștită din toate punctele de vedere. [...] Plec călare la tranșee, însoțit de „scutierul“ meu, un rezervist de vârstă matură și care nu-mi gustă deloc „îndrăznelile“ de a mă apropia atât de mult de linii. Dar, dovadă că nu e nici un act de curaj în asta, nemții nu ne trimit nici cel mai mic șrapnel. [...] Firește, cu calmul total care domnește acum pe front, trecerea mea nu-i absolut necesară. Dar îmi permite să iau puțin pulsul moralului la diferite eșaloane. Și aici e punctul slab, de când soldații și ofițerii n-au nimic de făcut. Lipsa de activitate îndeamnă la rele. Iar câteva lucrări de terasament, din când în când, nu sunt chiar atât de inutile precum par.

Așa cum mi se întâmplă des, zăbovesc puțin și revin acasă abia după ora amiezii. [...]

În lipsa mea, sub supravegherea și cu ajutorul lui Stoian, a fost ridicat un perete despărțitor suplimentar din scânduri în adăpostul meu, ca să mă izoleze mai bine de gălăgioșii mei vecini, ofițerii de artilerie.

După-amiază dau instrucțiuni ca tot personalul și materialul meu să vină să se instaleze lângă mine, în văgăuna noastră comună: până acum trăsura, caii și vizitiul meu erau la aproape 4 kilometri în spate. Prefer să am la îndemână tot ce depinde direct de mine: trăsura cu bagajele și conținutul lor, cei cinci cai, ordonanța personală care este un român autentic (și cu care mă înțeleg cel mai bine), „scutierul" meu (bulgar), însărcinat să se ocupe de cei doi cai de călărie, și vizitiul meu, turc. Un adevărat ghiveci. E drept că efectivele fostului meu regiment din care provin acești „bravi" sunt recrutate în parte din Dobrogea, unde rasele sunt foarte amestecate. [...]

20 OCTOMBRIE Vremea rea persistă. Să fie oare sfârșitul definitiv al verii și al zilelor frumoase?

De dimineață mă duc călare la postul vechiului meu regiment unde trebuie să rezolv o chestiune personală. Găsesc acolo doi soldați români, a căror prezență îmi fusese semnalată în vecinătate și care, căzuți prizonieri la nemți, au reușit să scape prin liniile franceze din Alsacia. Acum sunt trimiși în misiune în diverse unități ale frontului românesc, ca să le povestească și camarazilor odiseea lor și să le ridice moralul. Cu îmbrăcăminte nouă franțuzească, arborează Crucea noastră de război cu stea. Figuri distinse pentru niște simpli țărani, par să se exprime cu o oarecare ușurință. Deși și-au regăsit aici cele două neveste și cei zece copii, nu ascund că regretă deliciile șederii în Franța. [...]

Revin la domiciliu pentru dejun, apoi după-amiaza mi se pare că se cam lungește, fiindcă nu e deloc o vreme care să te îmbie să ieși... Mă cufund în lectură. Pe urmă plec să-l vizitez pe Dupuy la 200 de metri distanță de mine, îl însoțesc în vizita

la un ofițer de artilerie a cărui baterie e instalată în vecinătate și revin acasă la căderea nopții.

21 OCTOMBRIE Data unei aniversări de familie. Ceea ce mă duce cu gândul că voi împlini în curând 29 de ani. Brr! Și în plus, inutil să încerc să mă ascund: unul dintre camarazi îmi atrăgea de fapt atenția după-amiază că tâmplele încep să-mi încărunțească. Dar puțin îmi pasă.

Aceeași vreme cenușie continuă și chiar devine mai rece. Ceea ce nu m-a împiedicat de dimineață să-mi fac rondul în linia întâi. Am parcurs frontul batalionului din stânga și am zăbovit în compania lui Buricescu. Eram însoțit de locotenentul aghiotant al colonelului. Aveam de gând să ajung până la capătul sectorului. Dar am fost brusc surprinși de un tir de 77, urmat curând de o rafală de 130 de rachete. Percutantele cădeau foarte aproape de parapetul pe care îl atingeau și din care ne trimiteau pământ în spinare. Am socotit inutil să insistăm, de vreme ce nimic urgent nu ne chema mai departe, și am revenit la postul de comandă. Abia am ajuns acolo, că s-a și restabilit calmul. [...]

22 OCTOMBRIE Ca de obicei, ziua începe cu o plimbare în direcția tranșeelor. Dar astăzi am sfârșit prin a ceda în fața reproșurilor generale, a sfaturilor tuturor și a ironiilor camarazilor care găsesc că dau un exemplu prost (fiindcă nu au chef să-l urmeze) considerând de datoria mea să mă duc zilnic până la linia întâi. De câtva timp nemții manifestă multă nervozitate în tirurile lor de artilerie fără nici o noimă. Iar anturajul meu pretinde că într-o zi am să cad „în capcană"; „prostește", adaugă chiar unii, deoarece, cum infanteria inamică nu dă nici un semn de activitate, rondurile mele spre capăt nu au nici o utilitate. Nu îndrăznesc să ripostez că mi se pare o obligație morală ca noi, ofițerii francezi, să păstrăm contacul cu „bărboșii" noștri români, care se simt cam abandonați în găurile lor. Iar abandonul nu face bine, mai ales cu neobosita propagandă demoralizantă a adversarului.

Așadar, în dimineața asta am cedat. Nu m-am mai dus până în linia întâi. M-am oprit la postul unui comandant al companiei de mitraliere, care mi-a oferit o ceașcă de cafea, și am parcurs numai pozițiile uneia dintre secțiile lui. Drept urmare, revenit mai devreme decât de obicei, m-am găsit pradă ocupațiilor lejere și, în lipsă de altceva, m-am apucat să demontez o ogivă de obuz...

După-amiază, m-am amuzat în principal să mă uit cum lucrează tâmplarul meu care, cu unelte rudimentare, se ocupă de tăiatul, ajustatul și plasatul peretelui despărțitor și al ușii dormitorului. Nimeni și nimic nu-l grăbește, nici măcar eu nu îndrăznesc să-l zoresc. Astfel încât lucrează cu o lentoare care depășește orice imaginație.

La căderea nopții primesc vizita unuia dintre vecinii mei români foarte cumsecade cu mine: locotenentul-colonel Bacaloglu*. Foarte distins, cultivat și, cred, suficient de bogat, a făcut lungi sejururi în Franța. Îi face plăcere să-mi vorbească despre ele și să converseze în franceză. Și, culmea atenției, îmi aduce cadouri nu lipsite de valoare: un litru de vin și o ciocolată.

Când pleacă, mă uit la ceas: 9 fără un sfert. Nu am luat cina și nici bucătarul-ordonanță nu e aici. L-am trimis cu colegul său vizitiul și trăsura în raid de explorare prin împrejurimi ca să găsească, să culeagă și să aducă porumb pentru cai, iar pentru mine niște geamuri, un pat și o pisică (a mea s-a făcut nevăzută). Or s-a lăsat întunericul de foarte mult timp și, prin urmare, trebuie să-și fi încetat căutările, așa că încep să intru la griji... Numai să nu fi fost bombardați!

În timp ce aștept cu oarecare nerăbdare întoarcerea furnizorilor mei, frigul mă pătrunde. Cerul e tot acoperit, și mă zbat degeaba să obțin o sobă care mi s-a promis pentru adăpostul meu.

23 OCTOMBRIE Oi fi început să-mi abandonez principiile? De dimineață nu m-am mai dus la tranșee. E frig. Cerul acoperit,

---

* Gheorghe (George) Bacaloglu (1874–1921?), ofițer de artilerie și publicist român (n. tr.).

incolor, pe care caut zadarnic fâșii din frumosul albastru al lunilor anterioare; și norii și-au pierdut albul.

Faptul de a mă fi scutit să fac turul în primele linii îmi procură mai întâi o satisfacție egoistă care înăbușă protestele conștiinței și impulsurile obișnuinței. Dar foarte curând mă simt cam descumpănit. Ce să fac cu acest nou timp liber? Mă duc să-l vizitez pe Dupuy la 200 de metri de aici, de partea cealaltă a drumului. Dar este, ca și mine, în pană de subiecte de conversație interesante. Curând mă întorc în bârlogul meu, cu un oarecare câștig, fiindcă iau cu mine o carte care îmi oferă câteva ore de lectură. La mine tâmplarul își continuă lucrările cu aceeași lentoare de broască țestoasă...

După prânz remarc afară o forfotă neobișnuită și aflu pe dată de la ordonanță că s-a anunțat vizita generalului Grigorescu*, comandantul armatei. Punere în ordine și curățenie febrilă în jur. Toată lumea își face toaleta și se află la post. În mod oficial, nu sunt prevenit de eveniment: uitare, sau lipsă de încredere? Se știe că am mania să devoalez adevăruri pe care unii le-ar prefera trecute sub tăcere. Așa că e mai prudent să stau ascuns. Și cum, în definitiv, în perioada asta de calm general nu e nimic foarte grav de semnalat autorităților superioare, nu reacționez.

Rămân deci la mine citind cartea pe care tocmai am adus-o. Deodată, aud voci de pe-afară. Se apropie. Nu mă clintesc. Ușa se deschide dintr-odată și mă trezesc nas în nas cu marele personaj: încă destul de tânăr, cu o fizionomie atrăgătoare și simpatică, se arată foarte amabil față de mine. Pe scurt, iată-mă cucerit, și mă alătur alaiului. Se mai află acolo, pe lângă generalul Anghelescu, comandant al diviziei, generalul Istrati, șef al corpului de armată, și un bătrân general, mic, dar spătos, cu o mustață albă și mare, care țopăie ca un iepure și pare solid ca un pod nou. Acestui supraviețuitor al războiului din '78 contra turcilor, mândru de cei 76 de ani ai săi, pare să-i facă

* Eremia Grigorescu (1864–1919), general, comandantul Armatei I, eroul bătăliei de la Mărășești (n. tr.).

plăcere să stea de vorbă cu mine. Mai este și un comandant rus care se întreține cu ofițerii români într-o franceză impecabilă. În spate, mai sunt încă vreo patru, cinci ofițeri francezi și o mulțime de ofițeri români de stat-major, în total efectivul unei secții de infanterie.

Umblăm printre instalațiile batalionului de rezervă postat la Rates. Generalul Grigorescu își înmulțește discursurile și se străduiește să-și flateze gazdele reamintindu-le denumirea de „divizie de oțel" dată, se pare, unității lor. Nu pierde nici ocazia să evoce vremurile când comanda întreaga armată română.

Pe urmă ne îndreptăm spre postul de comandă de la cota 108. De aici încolo suntem în văzul inamicului când coborâm spre pădurea de la Răzoare, unde trebuie să intrăm prin tuneluri. Ceea ce produce o oarecare tulburare în aristocratica noastră caravană ai cărei membri nu prea sunt obișnuiți cu acest gen de sport. Dar iată că nemții încep să bombardeze, după obiceiul lor, la 3 sau 400 de metri, colțul sudic al păduricii, fapt care trezește o oarecare îngrijorare la unii dintre vizitatorii noștri. În plus, cum ghidul nostru nu-și cunoaște sectorul, ne conduce într-un loc unde săparea tranșeelor a fost abandonată și trebuie să ne aventurăm fără acoperire. Dar, lucru surprinzător și care sigur nu s-ar produce pe frontul francez, nemții, în loc să ia drept țintă cele vreo treizeci de persoane în uniforme multicolore și pline de fireturi, continuă să-și trimită obuzele în același punct, unde nu e nimeni. Ceea ce nu împiedică pe vreunul dintre aceste personaje să resimtă în sinea lor o spaimă teribilă.

Întoarcerea se face în aceleași condiții ca și la dus, dar mai rapid: s-ar zice că se grăbesc toți să părăsească zona periculoasă. [...]

...Între timp am o altercație cu locotenentul Petrițopol, care, ca să scuze faptul că nu s-a lucrat pe teren cum ar fi trebuit, invocă hrana insuficientă pentru oameni și necesitatea de a nu-i obosi! Umanitarism de ocazie, care nu-l împiedică pe cel care vorbește și pe mulți dintre semenii lui să-i bată pe oamenii pe care pretind a-i căina.

Redispărem toți fără piedici în spatele cotei 108. Mai mulți din această aristocratică escortă trebuie că-l blestemă în sinea lor pe generalul Grigorescu, care i-a obligat să vină să vadă cu propriii lor ochi ce înseamnă o linie întâi... Îndrăzneală de care erau până acum scutiți cu mare grijă.

Când revenim la Rateș ziua e pe sfârșite. Vreo zece automobile îi înghit unul după altul pe vizitatori și demarează pe rând, ca să-i ducă pe foarte respectabilii călători în spatele frontului, spre orașe, case luxoase, mobile confortabile, în timp ce noi, ăștia mici, vulgul, rămânem pe drum și privim cum se îndepărtează și dispar înainte să ne întoarcem în barăcile din scânduri și în singurătatea noastră...

Hotărât lucru, invidia e o pacoste. Chiar că n-ar trebui să mă plâng: oamenii de aici sunt mult mai nefericiți decât noi. Și ce să mai spun de ai mei de odinioară, pe care i-am lăsat pe frontul francez? [...]

24 OCTOMBRIE Trezit la ora 8.30. Constat că plouă. Cel puțin, aud cum picăturile bat parcă darabana în jurul meu. Așa că nu voi ieși. Sculat, toaletă, mic dejun. Atunci se produce un început de catastrofă. Acoperișul meu e făcut din scânduri pe care sunt întinse foi de zinc acoperite, în chip de camuflaj, cu cinci centimetri de pământ. Or improvizația asta s-a îmbibat și saturat de ploaia care durează de mai multe ore; o împiedică să alunece pe metal, o reține, iar apa se strecoară printre diversele elemente neetanșe ale acoperișului, și iată că începe să-mi plouă în cap.

Din fericire, credinciosul meu Stoian, căruia nu-i lipsește inteligența în anumite circumstanțe, prevăzuse acest caz. La sfatul lui, acum câteva zile, și cu toate protestele unui sergent care conducea demolarea unei șure ca să recupereze grinzile, luasem din acel material disponibil în urma operațiunii o importantă colecție de foi de zinc păstrate cu grijă de atunci, sub pază. Ordonanțele îmi aduc deci elementele noului acoperiș, pe care le întind peste cel vechi, având grijă să lesteze totul din loc în loc cu cărămizi, ca să nu lase vântul să ridice și să împrăștie asamblajul acesta destul de rudimentar.

Iată-mă deci ferit de inundație de sus. Dar atunci începe cea de jos. Ca toate cele ale statului-major al brigăzii și al artileriei vecine, locuința mea are pardoseala la nivelul fundului râpei care formează artera centrală a cartierului. Or prevederea nu este virtutea majoră a românilor. Chiar ei recunosc asta. M-au învățat până și o zicală de la ei, conform căreia nu fac nimic atât timp cât nu-i „strânge de gât nevoia“. Drept urmare, nu se luase nici o măsură care să asigure, în caz de ploaie, scurgerea apelor în ceea ce este totuși în mod evident albia unui șuvoi. Astă-noapte aceasta și-a reluat vechiul rol și, infiltrându-se pe sub ușile noastre, în toate locuințele, perfidul element lichid începe să se întindă pe pardoseală. Amenințarea evident că nu i-a scăpat colonelului care, cu o hotărâre de toată lauda, a declanșat imediat un contraatac. Toți soldații-ordonanțe, rechiziționați de urgență, au fost puși la treabă – prin furtună, nefericiții – ca să sape rigolele menite să abată din locuințele noastre șuvoaiele mocirloase.

Pericolul este repede înlăturat, și mă pot socoti, ca Moise, scăpat de potop... [...]

25 OCTOMBRIE [...] De dimineață mă trezesc, sau mai exact sunt trezit la ora 9 de miorlăiturile unei pisici, nou-recrutul adus de Stoian drept întărire pentru pisicuța mea care evadează frecvent. Or, când pisica nu-i acasă, cum spune proverbul, șoarecii joacă pe masă.

Dimineața trece repede. Cu ce? Nu prea știu... Ba da! Mai întâi urmărind relațiile prea puțin cordiale dintre cele două feline care se scuipă și se lovesc. Pe urmă primesc mai întâi vizita unui sublocotenent, apoi a colonelului Bacaloglu, care pare să mă simpatizeze tot mai mult și care pleacă tocmai spre prânz.

Primesc atunci pe neașteptate o scrisoare de la rude, în care se pomenește de un anume scandal „Turmel“*: nu înțeleg. Habar n-am de nimic pe tema asta. Mi se vorbește și de mica

* Louis Turmel (1866–1919), om politic francez, arestat în 1917 sub acuzația de spionaj în favoarea germanilor; avea să moară doi ani mai târziu în închisoare, fără să fi fost judecat și condamnat (n. tr.).

mea moștenire de la Toulon și în special de obiectele exotice care mi-ar putea reveni. Mi-ar plăcea să păstrez suvenirele provenind din țările unde au trăit membrii familiei tatei și a căror incurabilă nostalgie, fără să le fi văzut vreodată, o port în mine: insula La Réunion, China, Indochina. [...]

Dupuy, vecinul din celălalt regiment al brigăzii, tocmai a primit ordin să urmeze un curs de perfecționare în regiunea de nord a țării. A venit să-și ia rămas-bun. Din cei patru ofițeri de infanterie câți eram în primăvară în regimentele diviziei, n-am mai rămas decât doi: Blanc și cu mine, fiecare în brigada lui.

După plecarea lui a trimis după mine colonelul Bacaloglu [...] Îmi flutură prin fața ochilor posibilitatea de a-mi continua în România cariera de universitar... [...]

Revenit la mine pentru cină, mă distrez cu giumbușlucurile și strâmbăturile celor două pisici care tot nu se înghit.

26 OCTOMBRIE Aceeași oră de trezire. Astăzi vremea e ceva mai puțin închisă. Astfel că, spre a-mi încheia dimineața, foarte scurtă, mă duc să mă plimb pe jos prin cătun. Revin pentru masa de prânz, după care sosește Blanc. Plecăm să ne plimbăm împreună călare. Îl însoțesc până la el și revin la căderea nopții.

27 OCTOMBRIE Trezit și sculat la fel ca înainte. Vremea s-a răcit și a redevenit frumoasă. [...]

După-amiază sosește în fine sobarul pe care îl așteptam și care-mi aduce soba făcută de el. Cât a trebuit să mă lupt ca să am soba asta! Și câte promisiuni mi s-au făcut, fără să fie ținute!

Abia acum, la căderea nopții, s-a încheiat instalarea și se aprinde focul... pentru prima oară iarna! Lângă mine, pe masă, stă culcată pisica mea frumoasă, cu alb și negru; iar lângă sobă alta, cu alb și gri, care a venit să-mi ceară ospitalitatea acum o oră și doarme voluptuos.

Marea știre a zilei este succesul francez pe Aisne. Îi umple de entuziasm pe români. Eu sunt mai moderat în aprecieri.

28 OCTOMBRIE Mă scol ceva mai devreme: la ora 8. Pe la 10 plec călare, însoțindu-i pe colonei și pe comandanții batalioanelor

și companiilor pentru o recunoaștere a tranșeelor situate în spatele frontului.

Revenim către amiază. [...] Sunt invitat la prânz la fostul meu regiment unde, pentru prima oară de la sosirea noastră pe linia de foc, se ivește ocazia să fie adunați ofițerii mai multor batalioane. Comandantul brigăzii este și el invitat. Este deci o masă de ceremonie; s-a ameliorat pe cât posibil meniul obișnuit. Fiecare primește câte o sticlă cu vin; iar comesenii se pricep la fel de bine ca și camarazii lor de pe frontul francez să golească sticlele. Ospățul se lungește. Se face schimb de toasturi, cum este uzanța, felicitările sunt reciproce fără să creadă nimeni un cuvânt din ce se rostește. Nu ne-am ridicat de la masă decât după ora 4 după-amiaza.

Revin la mine, citesc puțin [...].

29 OCTOMBRIE Aceeași oră de sculare. Puțină lectură. Plimbat puțin în fundul râpei mele în care coboară soarele, și-mi închei dimineața în compania colonelului Bacaloglu, care mă ia la el și îmi cântă la vioară.

După-amiază, cum e vreme frumoasă, plec călare și mă duc la Blanc în cealaltă brigadă. Îl găsesc acolo pe comandantul Drouillard, care, venit de dimineață să viziteze sectorul, a rămas la dejun și joacă o partidă de șah. Ne plimbăm pe urmă pe jos și ne culcăm în iarbă. Temperatura e blândă și soarele drăgălaș, așa că mantalele devin inutile. Primim vizita unui ofițer francez din divizia vecină. Pe urmă, cu comandantul Drouillard și Blanc, pornim călare în galop peste câmp. Ne despărțim la căderea serii, și revin la mine unde aflu că Manin, camaradul nostru de la artilerie, tot în convalescență, mă invită mâine la el pentru prânz.

Dar războiul, ce se întâmplă cu el în această existență de farniente?... Ai tendința să-l uiți un pic... Și totuși eu sunt unul dintre cei mai zeloși. Mulți își fac rost de permisii, în timp ce eu nu mi-am luat încă nici una... Cum s-au schimbat timpurile de când eram șef de secție în creta din Champagne și în nămolul din Artois!

30 OCTOMBRIE Aceeași sculare de om trândav și mic dejun de hoinar. Blanc trece să mă ia, și plecăm amândoi călare. Traversăm Siretul, ne cățărăm pe malul abrupt, traversăm satul numit „Coasta Lupei" și ajungem la casa țăranilor înstăriți unde Manin își adăpostește o convalescență cam voluntar tărăgănată. Curând ne apare și comandantul. Suntem deci în formație completă, de vreme ce din cei șapte ofițeri francezi, câți am fost la divizie la începutul anului, nu mai suntem decât patru. Ba chiar artileristul nostru pesemne că ne va părăsi în curând.

Masa se lasă așteptată (punctualitatea este o virtute a cărei practică nu e câtuși de puțin curentă prin partea locului). Dar merita să se lase dorită: sardele, pui cu smântână, cotlete de berbec cu cartofi, prăjitură copioasă. Pe urmă facem turul în casă și dependințe, printre păsări de curte și porci; ca să ne dezmorțim mai bine picioarele, continuăm cu o mică plimbare pe jos, iar la sfârșit sărim în șa ca să plecăm călare peste câmp.

În desișul ale cărui ramuri ne biciuie neplăcut obrajii, pășim în șir indian. Ajungem în satul Poiana, risipit într-o vale verde. O fetiță simpatică, bucălată și curățică ne urmărește din priviri, iar comandantului i se pare atât de încântătoare, încât se oprește ca să-i dea 1 leu. Prin curți mișună soldați, păsări, copii și porci. [...]

Puțin mai departe ajungem din urmă o înmormântare. În frunte înaintează o fetiță cu o prăjină cu trei flori galbene, în vârful căreia este legat, ca un drapel în bernă, un ștergar cu broderie albastră și roșie. Apoi urmează un bărbat cărând o cruce de lemn cioplită grosolan și cu coaja încă vizibilă din loc în loc, de pus la capul mormântului. Pe urmă vine o femeie care ține strâns în fața ei, pe pântece, un coș al cărui conținut e ascuns de un șervet de sub care se ițesc doar vreo zece lumânări de ceară galbenă, de mărimea unui creion mare, de care sunt legate niște nuci. Cortegiul e alcătuit din vreo zece țărani, femei cele mai multe, de jur împrejurul coșciugului; multe fetițe îmbrăcate în roșu, albastru, galben. Sicriul, deschis, este înfășurat într-o cuvertură roșie, groasă, lăsând la vedere capul mortului: un copil. Se odihnește pe o năsălie, ascunsă sub un

cearşaf alb, pe care o poartă doi bărbați. O femeie care strânge în brațe o cuvertură, un covor pestriț și o pernă încheie alaiul. Fără preot. Cortegiul înaintează tăcut, oprindu-se din loc în loc. La fiecare oprire o țărancă în straie albastre și cu părul despletit pe umeri – mama, fără doar și poate – se repede și se apleacă asupra sicriului, jelind ca bocitoarele din vechime... [...]

Când ceata noastră ajunge jos, în albia Siretului, ieșim brusc din bezna aruncată de malul înalt și vedem enormul ochi roșiatic al lunii care se ridică la răsărit deasupra orizotului. Puntea din lemn răsună sub copitele cailor noștri [...].

Pe câmpia presărată cu plopi printre care se ascund, de bine, de rău, barăcile statului-major al diviziei, ne despărțim ca să ne îndreptăm fiecare spre culcușul său. Ajung la al meu după ora 8, încântat de această zi excelentă.

Iar ne-a spus comandantul că peste 8 zile mergem în permisie, poate pentru două luni... Ce contează!

31 OCTOMBRIE Din nou vreme întunecată și rece. Ca să mă ocup cu ceva, plec călare în recunoaștere la tranșeele care au fost săpate în spatele frontului, în caz de retragere. Revin acasă pentru masa de prânz. Apoi, după-amiază de farniente [...].

1 NOIEMBRIE Cum se stabilise că ne vom întoarce să luăm masa la Manin, îmi încep ziua primind vizita lui Blanc, care a trecut să mă ia și să mergem împreună, călare, la primitorul adăpost al camaradului nostru din artilerie. Ca să variem peisajele, am făcut un mic ocol care ne-a condus în satul Fântâni, în franceză Fontaines.

Ajunși la gazda noastră, am aflat că, dându-se lovit de un început de gălbinare, comandantul Drouillard nu va veni. În schimb îl găsim pe căpitanul francez Payen, de la Divizia 4 română, care este în repaus prin împrejurimi. Din nou Manin ne oferă o masă gustoasă: ciupercile mele cu smântână, mușchiuleț, cartofi prăjiți, puiul meu fript și prăjituri la discreție. Pe urmă ne plimbăm pe jos prin sat sub pretext de a cumpăra păsări de curte, dar în realitate mai curând din plăcerea de a ne vârî nasul peste tot. În încăperile deja supraîncălzite și bine

închise, regăsesc mirosul atât de caracteristic care mă izbise iarna trecută. E un amestec de mucegai, băligar de vacă, umezeală caldă, sudoare, corp omenesc, aer închis. Femeia, în general singura ocupantă prezentă la ora asta în umilele locuințe, stă aproape totdeauna așezată, încălzindu-se lângă sobă, fără să facă nimic sau, cu furca ținută strâns sub brațul stâng, învârtind între degetele mâinii drepte firul de cânepă.

Revenim la artileristul nostru care ne dă o gustare cu prăjituri, pe urmă Blanc și cu mine plecăm împreună pe același drum care coboară spre Siret. Facem un ocol ca să-l vizităm pe comandant, care se cufundă în plictis, în dezgustul față de tot ce-l înconjoară și în neurastenie. Ne comunică ultimele știri: nu vom fi schimbați decât peste trei săptămâni... Puțin îmi pasă! Esențial pentru mine este că primesc trei numere din *Revue de Paris*. Am deci ce citi.

Se pare că italienilor tocmai le-a fost administrată o chelfăneală zdravănă. [...]

Revin singur la locuința din Rateș admirând un magnific răsărit de lună.

2 NOIEMBRIE Astăzi mă scol puțin mai devreme: la ora 8. Mă duc la tranșee, călare, cu ordonanța. Înainte de a intra în viziera inamicului, descalec, merg la linia întâi și parcurg tot frontul unui batalion. În trecere vorbesc puțin cu doi ofițeri, pe urmă fac un ocol ca să-l vizitez pe colonelul fostului meu regiment. Tocmai s-a mutat într-un frumos adăpost subteran, solid construit după planurile și indicațiile mele. Nu fără dificultăți a fost terminată construcția. A trebuit să mă zbat ca să înfrâng inerțiile sau reaua voință. Dar nimeni nu are măcar un cuvânt de mulțumire ori de recunoștință pentru justețea spuselor mele, pentru utilitatea sfaturilor mele.

Aflu că în ultimele nouă zile de tranșee Regimentul 73/78 a avut 15 dezertori, în timp ce al nostru, 63/79, n-a înregistrat decât unul. Cum se explică această diferență măgulitoare de cifre pentru ultimul? Mister. [...]

Între timp italienii primesc o magistrală „scărmăneală“ pe care se pare că, în parte, au meritat-o.

3 NOIEMBRIE De câteva zile nemții și-au făcut obiceiul să trimită rafale violente de 77 în puncte precise situate pe terenul meu de inspecție, la ore precise. Nu obțin nici un rezultat, fiind că dările de seamă nu semnalează aproape niciodată răniți. Totuși mă decid să nu mă mai încăpățânez să ignor sfaturile de prudență care mi se dau din toate părțile. În Franța n-aș fi dat atenție unui tir atât de puțin ucigător. Dar aici condițiile sunt diferite: din întreaga Misiune mai există în tranșee doar câte un ofițer pe brigadă, adică 30 în total. Față de ceilalți, acești 30 sunt un fleac. Ar fi stupid să risc, fără o utilitate nici pentru țara mea, nici pentru România, în afară de un accident grav, batjocura celorlalți care, în sate sau orașe, monopolizează confortul, distracțiile, chiar și ziarele, ciocolata, cafeaua și celelalte produse trimise din Franța pentru Misiune, dar care sunt confiscate în trecere de compatrioții noștri din capitală pentru ei și prietenele lor...

În consecință, cum totuși nu suport să nu merg pe la soldații din tranșee ca să văd cu ochii mei ce se petrece acolo, am decis să schimb orarul deplasărilor mele. M-am sculat deci în plină beznă, la ora 6, și am ajuns în linia întâi în zorii zilei... spre surprinderea generală... a celor care nu dormeau. Fiindcă în tranșeele avansate se doarme pe săturate. Doar în câteva locuri veghează câte un om lângă un biet foc de cărbuni. Într-un mic post izolat în care mă aventurez, nu e nimeni; nemții ar putea veni nestingheriți să-l ocupe.

Încet-încet se face ziuă, se vede tot mai bine. Eram fără băgare de seamă: m-a atenționat în sensul ăsta un glonț care a trecut pe lângă mine. Pocnetul lui îmi asurzește urechea dreaptă. Dar cei câțiva pândari români, care, treji fiind, m-au văzut trecând fără acoperire, mă urmăresc din ochi... Atunci continui să înaintez ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic; fac fără grabă, dar nu fără îngrijorare, cei câțiva pași care mă despart de tranșeea cea mai apropiată și cobor acolo. Sigur că,

rușinat de stângăcia sa, neamțul care mă ochise nu a îndrăznit să-și trimită al doilea glonț.

Pe traseul meu, oamenii încep să se trezească. Se aprind focuri discrete și chiar curând se înalță dâre de fum. În gamela fiecăruia e un lichid albicios: veșnica fasole. În față, mai ales lângă o colibă, câteva vetre sunt și ele aprinse: se încălzește cafeaua nemților...

Trec pe lângă un post de comandă de unde își face apariția locotenentul Vulcan: dă fuga să-mi vorbească de câte ori mă vede. Este un învățător a cărui înfățișare și fel de-a vorbi îi dezvăluie originea țărănească plină de vitalitate. La început părea că mă evită și ne tratam cu oarecare neîncredere. Dar am constatat că era unul dintre cei care-și făceau datoria și pe care te puteai bizui. Ne-am dat seama că ne leagă preocuparea față de soldați, a căror stare deplorabilă o înțelegeam amândoi. Ne desparte oarecum faptul că nu știe franțuzește – motiv pentru care se simțea cumva rușinat... sau umilit –, la fel cum nici eu nu știu românește. Dar acum, că am făcut unele progrese, suntem în măsură să stăm de vorbă și să ne înțelegem cât de cât.

Mi-a povestit deci tot ce se petrece în sectorul său. Mi-a arătat o unealtă făcută de el ca să înfigă țărușii, un soi de coarbă. Cum bustul nostru se ridică deasupra parapetului, nemții pesemne că ne-au văzut. Un lung șuierat străbate văzduhul, analog celui al unor *minen*. Este urmat de un șoc surd pe pământ, dar fără explozie. Cum această acțiune intempestivă mă intrigă, locotenentul Vulcan îmi explică despre ce e vorba. Sunt „obuzele-corespondență“ formate dintr-un corp de obuz veritabil cu șrapnelele golite de mitralii, umplut cu ziare sau manifeste și închis la loc cu o ogivă de lemn. La interval de câteva minute se succedă alte proiectile de același gen; încercăm să le adunăm deoarece cad foarte aproape de noi; dar se înfundă în pământ și, ascunse de ierburile înalte, nu reușim să le descoperim.

La 9.30 mă întorceam în adăpostul meu, de unde n-am mai ieșit toată ziua, consumând o parte din provizia mea de lectură.

Seara au fost aduși la brigadă trei soldați români originari din Dobrogea – deci de o origine română destul de dubioasă – inculpați de provocare la dezertare.

4 NOIEMBRIE Și astăzi de dimineață plec devreme, înainte de zorii zilei, spre tranșee. [...] Revenit în adăpost, recuperez din somnul de care mă lipsisem.

După-amiază rămân la mine și citesc. [...]

Spre seară sosesc comandantul Drouillard, vindecat de gălbinarea lui imaginară, și Blanc. S-au dus să-și ridice solda și mi-o aduc pe a mea [...].

Alte știri aduse de vizitatorii mei: se zvonește din nou că divizia noastră va fi schimbată în câteva zile. O cantitate de produse venite din Franța și de negăsit aici ar fi ajuns la Iași: rămâne de văzut dacă de astă dată vor ajunge până pe front.

5 NOIEMBRIE Îmi acord astăzi o dimineață fără mers în tranșee. O petrec în compania colonelului Bacaloglu, la fel de amabil, când în adăpostul lui, când la mine. Din păcate, din mărturisirile lui rezultă că, plictisindu-se că nu face nimic aici, va întreprinde demersuri ca să fie chemat la Marele Cartier General. Și, cum pare să-mi aprecieze tovărășia, m-a întrebat dacă nu mi-ar face să plăcere să merg cu el. E măgulitor...

Petrecut toată după-amiaza la mine citind.

6 NOIEMBRIE La 8.30 [...] apare un soldat care, pe un tablou vechi în chip de tavă, mi-aduce un castronaș cu lapte cald, o bucată de „cozonac“ și niște biscuiți sărați. Mă lămurește că totul e trimis de colonelul Bacaloglu. Bineînțeles că, după ce am onorat darul cum se cuvine, mă duc să-i fac o scurtă vizită generosului donator, ca să-i mulțumesc. [...]

Între timp sosește Blanc. Sub același cer cenușiu ca în zilele precedente, în ciuda unei ploi mărunte care se îndesește, plecăm călare și mergem încet dincolo de Coasta Lupei unde, pentru ultima dată, luăm prânzul la Manin, fiindcă el pleacă mâine la Corpul I Armată. Comandantul ni se alătură curând. Nu se mai gândește la gălbinarea imaginară. Și-a schimbat ideea fixă:

astăzi îl obsedează ideea plecării lui. Nu vorbește de nimic altceva. [...]

Plecăm pe drumurile înnămolite și alunecoase. Ceața coboară și ne învăluie. Ajung la Rates la căderea nopții. Brusc, în semiîntunericul melancolic al acestui asfințit rece și înnegurat, răsună muzica rustică a unui acordeon. În fața uneia dintre cocioabele devastate, fără uși, nici ferestre, unde sunt cazate companiile batalionului de rezervă, vreo treizeci de soldați, în cerc, cu brațele întinse pe umerii vecinilor lor, dansează lent, cu legănări și mici salturi, o „horă“ de-ale lor, care le amintește de meleagurile natale, de pe malurile Dunării, din arida Dobrogea sau din întinsul Bărăgan, precum și de căminul îndepărtat unde femeile zac acum sub stăpânirea detestatului bulgar.

7 NOIEMBRIE Așteptându-mă să am astăzi aceeași vreme ploioasă ca ieri, aveam de gând să nu mă duc la tranșee, și deci m-am trezit târziu. Dar când m-am sculat am avut plăcuta surpriză să constat că cerul e albastru și soarele strălucește.

Dimineața am petrecut-o mai ales cu lectura.

După dejun m-am dus să mă plimb călare. [...] Mă duc în satul Diocheți pe care-l cunosc deja, dar a cărui clopotniță grațioasă pare să-mi facă semn de departe. Vizitez biserica, știind că a primit un obuz sau două. Totul e dat peste cap: odoarele, prapurii, tablourile vechi de lemn, icoanele, cărțile de rugăciuni, registrele de botezuri, cununii, decese, darurile de recunoștință, stranele, cădelnițele, sfeșnicele pentru lumânări de toate dimensiunile zac unele peste altele. [...]

Fac o fotografie, mai bântui puțin prin localitatea abandonată și mă îndrept încet spre adăpost...

8 NOIEMBRIE Mă scol relativ devreme cu gândul să mă duc să fac un tur la tranșee. Constat că e o ceață deasă, iar vizibilitatea e de maximum zece metri. Cu atât mai bine! Măcar nu mă vor stingheri nemții în plimbarea mea de explorare. Să ne folosim deci de întâmplare. Cer să se pună repede șaua pe cal și ajung călare în primele linii. Această inițiativă îi uimește oarecum

pe ocupanți; cred că unii dintre ei chiar se întreabă dacă nu m-am scrântit cumva la cap. Totuși, cu vizibilitatea atât de redusă și cu absența totală a vântului care să risipească ceața, fapta mea nu-i deloc temerară.

Merg la un șef de batalion cu care întrețin relații cordiale. Îmi expune pe larg nemulțumirile lui și pe ale oamenilor săi, al căror moral e, firește, afectat de unele lipsuri alimentare, vestimentare, de protecție contra ploii și frigului. Îmi atribuie mult mai multă influență decât am în forurile superioare.

Descalec și ne ducem împreună pe teren ca să hotărâm traseul unor noi tranșee. [...]

Întors la adăpost, citesc, ca să-mi închei ziua, câteva pagini din *Revolta îngerilor*, de Anatole France.

9 NOIEMBRIE Mă scol la revărsatul zorilor și, ocrotit de o ceață deasă care mă ascunde de ochii nemților, mă duc din nou călare până aproape de primele linii. [...]

Stau de vorbă cu câțiva ofițeri și aflu astfel detaliile celor mai recente încercări de fraternizare din partea inamicului. Se folosesc diferite moduri de trimitere a materialului de propagandă: ziare tipărite în română în țara invadată, manifeste promițându-le eliberarea imediată și revenirea la căminele lor tuturor acelora care vor dezerta. Noaptea, patrulele lor aduc pachete cu asemenea hârtii legate în vârful unor țăruși pe care le înfig în pământ în imediata apropiere a gardurilor noastre de sârmă ghimpată. Ziua, avioanele răspândesc peste tranșee apeluri călduroase pentru luări de contact amicale. Din liniile germane, când vântul suflă în direcția noastră, sunt lansate mici baloane roșii purtătoare, și ele, de ziare și manifeste; trec pe deasupra capetelor noastre, apoi, după ce s-au dezumflat încet, aterizează în spatele frontului. În fine, în acest moment expedierea „obuzelor-corespondență“ este deosebit de activă. Zăbovesc puțin despuind această corespondență abundentă în care sunt necontenit repetate obișnuitele minciuni germane.

Revin acasă pentru dejun. Ceața s-a transformat treptat în burniță, apoi în ploaie. Îmi închei deci ziua la adăpost, citind sau developând câteva dintre ultimele mele fotografii.

Știrea viitoarei noastre înlocuiri de pe front se precizează: ne vom duce în niște barăci la vreo treizeci de kilometri depărtare de aici, în munți, într-un loc minunat, dar la 10 kilometri de orice sat și la 20 de orice cale ferată. Perspectiva nu este deosebit de strălucită. Așa că, în general, e destul de prost primită.

10 NOIEMBRIE Astăzi îmi acord o zi fără tranșee. Dau o raită la al doilea regiment al brigăzii, apoi pe la ograda mea cu păsări. [...]

După dejun, plec călare la cealaltă brigadă. Acolo, Blanc și cu mine punem să ni se înhame caii la o trăsurică ușoară și mergem cu echipajul acesta la divizie, unde, în lipsa comandantului plecat pentru două zile într-o călătorie de distracție (sau de uneltiri) la Iași, sunt chemat să deschid corespondența.

Tocmai a sosit din Franța: de 20 de zile nu mai primiserăm nimic. Printre scrisorile adresate mie e una care bate aproape toate recordurile de viteză, din moment ce nu i-au trebuit decât 27 de zile ca să parcurgă distanța. În schimb, constat că la data de 14 octombrie cele pe care le scrisesem aici la jumătatea lui august nu au ajuns încă la destinatari. Întârzierea asta să se datoreze oare cenzurii care găsește că scrisorile mele sunt prea lungi sau demne de mult interes? Deși nu conțin nimic subversiv.

Înlocuirea diviziei a devenit necesară ca urmare a primejdiei și a lungii noastre lipse de activitate, precum și ca urmare a propagandei nemțești, și totuși probabil va fi din nou amânată cu trei săptămâni...

11 NOIEMBRIE În cursul dimineții am fost invitat prin telefon să mă duc să iau prânzul la statul-major al diviziei. Blanc, invitat și el, trece pe la mine și plecăm călare, urmați de o ordonanță. Masă cu muzică: un taraf de șase țigani („lăutari", cum se spune aici) măslinii la față cântă fără încetare vechi melodii franțuzești. Meniul nu are nimic fastuos. Pe urmă unul dintre ofițerii de la masă ne invită să trecem pe la el, unde ne oferă băuturi rare pe-aici. Sunt toți foarte amabili cu noi. Se gândesc chiar să ne pună la dispoziție un automobil ca să mergem să

ne plimbăm prin împrejurimi; dar renunță la idee pentru că nu se găsește un șofer pentru noi.

Plecăm deci tot călare, făcând zigzaguri peste brațele Siretului, peste care trecem prin vad. Într-o băltoacă zărim peștișori. Descălecăm și trimitem ordonanța să facă rost de o găleată la postul cel mai apropiat. Înarmat cu această ustensilă, scoate toată apa, iar noi, bălăcindu-ne puțin prin noroi, nu avem decât să strângem cu mâna peștișorii rămași pe uscat. Plecăm de acolo cu hrana de fript pentru cină.

Revin acasă singur la sfârșitul zilei și-mi amintesc de vorbele rostite în taină de ofițerii care ne simpatizau. Deplâng faptul că obiceiurile de curte domnesc la statul-major al diviziei, ca de altfel cam peste tot în sferele înalte. Toți sunt lingușitori, ni s-a spus, și așa trebuie să fie ca să reușească. Iar totul chiar fără ascunzișuri. Exemplul vine de sus. Primindu-l pe prințul Carol, însuși generalul de divizie, ca să-l flateze, ia de pe masă propria-i farfurie, toarnă apă în ea și o așază jos ca să-i dea să bea câinelui Alteței Sale. La fel, la sfârșitul fiecărei mese, când prințul își scotea din buzunar țigara și o tăia, toți coloneii care ocupau locurile învecinate, din față, din stânga și din dreapta, intrau în acțiune, scăpărând bricheta sau un chibrit, care de care mai grăbit: e important cine va reuși cel dintâi să-i întindă foc „patronului“, pe care de altfel îl detestă.

Reversul acestui comportament lingușitor constă într-o anumită mârlănie a personajului totuși „hrănit în seraiul“ palatului, ale cărui ocolișuri și uzanțe le cunoaște perfect. Iar subordonații își stăpânesc furia înghițind în tăcere jigniri de tot felul. La popotă, pe care o prezidează, generalul bea un vin special. (Cel servit celorlalți ofițeri e oțetit.) Când are invitați, uneori, la sfârșitul mesei, cu generozitate, dacă nu și-a putut goli sticla, le oferă ce rămâne vecinilor de masă. Le-a interzis tuturor ofițerilor să-și aducă nevasta aici, lucru firesc. Dar el și-a adus-o pe a lui, cu automobilul diviziei. Și, pentru că este bine instalată, nu vrea ca divizia lui să fie înlocuită.

În corespondența precedentă, scrisorile din Franța îmi vorbeau de un scandal „Turmel". Acum găsesc aluzii la un anume scandal „Bolo"*. E chineză pentru mine.

12 NOIEMBRIE Dimineață fără ocupație. După prânz trec să-l iau pe Blanc și mergem amândoi la divizie. Comandantul care revine din capitală ne comunică ultimele știri. Își arborează mândru Legiunea de onoare care tocmai i-a fost acordată... pentru vechime. Pentru un ofițer de cavalerie și de carieră, obținerea decorației cu acest titlu nu mi se pare deloc glorioasă. Dar el nu pare să-și dea seama... Pentru vechime, după trei ani de război, în locul lui, nu m-aș lăuda!

Revenim, fiecare la adăpostul lui, noaptea, la ora când, în spatele povârnișurilor, se aprind în beznă marile stele roșii ale focurilor de bivuac...

Propaganda nemțească pentru dezertare continuă și pare să dea roade. În cele nouă zile de tranșee ale Regimentului 63/79 s-au numărat de astă dată 12 dezertori. La divizia din stânga (a 5-a), numărul celor cere trec la inamic noaptea este atât de mare, încât se pune problema – pare-se – ca această unitate să fie retrasă de pe front.

Sublocotenentul V. incriminează ofițerii subalterni care nu ies din adăpost, care nu se duc niciodată să-și vadă oamenii, care îi bat sau îi lasă să fie bătuți de adjutanții lor. Soldații își spun acum că dezertorii au devenit atât de numeroși, încât nu vor putea fi executați.

Locotenentul Petrițopol îi acuză și el pe ofițeri și adaugă că nu e nimic de făcut pentru remedierea acestei stări de fapt. Colonelul Sachelarie evită să-i pedepsească pe cei care îi sunt denunțați că ar îndemna la dezertare, pretextând că pedeapsa nu ar face decât să înrăutățească lucrurile. Nici comandantul brigăzii, nici aghiotantul său nu-mi ascund, de altfel, nici măcar că la mulți ofițeri patriotismul nu există: nu se interesează

---

* Paul Bolo, zis și Bolo Pașa (1867–1918), negustor și aventurier francez, a fost găsit vinovat de trădare de Consiliul de Război din Paris; avea să fie executat câteva luni mai târziu (n. tr.).

decât de un lucru – solda lor... pe care de altfel mulţi dintre ei o joacă în interminabile partide de cărţi de câte ori au ocazia... Găsesc cam stânjenitor să mi se spună acest lucru mie.

13 NOIEMBRIE Nimic. După-amiază merg să fac un tur la tranşee şi îi vizitez pe coloneii celor două regimente ale mele. Noapte. Lectură...

14 NOIEMBRIE Conform unei înţelegeri anterioare, comandantul vine la mine la 7.30 dimineaţa şi bem ceaiul împreună. La 8.30 îl primim pe noul colonel francez ataşat corpului de armată. E cel care, acum un an, prezida la Ministerul de Război de la Paris şedinţele zilnice la care eram convocaţi ca să ni se pregătească plecarea. Tot el a fost şi şeful detaşamentului cu care s-a produs falsa plecare la Lorient. E un bărbat amabil şi simpatic cu care îţi face plăcere să stai de vorbă. Ne-am dus toţi trei să facem un tur prin sector.

15 NOIEMBRIE Vreme închisă. Nimic. Lipsă de activitate. Toată ziua nu am văzut absolut pe nimeni în afară de ordonanţă şi de pisică. Îmi dau seama că încep să pierd obiceiul de a gândi în franceză şi mă surprind uneori gândind româneşte... Dar ce română!

16 NOIEMBRIE Vreme neschimbată. Lipsă totală de activitate. Sănătatea îmi dă de gândit. Nu mai am poftă de mâncare. Sunt multe cazuri de gălbinare în prezent. De boala asta se îngrijea Manin în casa lui de ţărani de la Coasta Lupei. După câte ştiu, nu e contagios... Ciudata epidemie e atribuită hranei, şi mai ales pâinii intendenţei.

VIII

ANTRACT ÎN SPATELE FRONTULUI. ÎNCETAREA OSTILITĂȚILOR

17 NOIEMBRIE Gălbinarea mea declarându-se și manifestându-se de la început a fi benignă, comandantul a venit cu mașina și m-a transportat până la Domnești, reședința corpului de armată. Bineînțeles că el este minunat instalat într-o vastă locuință aristocratică. Sunt foarte bine primit de locotenent-colonelul francez, care mă duce la popota îmbelșugată și strălucitoare a generalului. Dată fiind starea mea, asist la masă fără să particip. Când se încheie, ascultăm câteva melodii la pian, pe urmă se organizează o partidă de bridge – fără concursul meu, evident. Superiorii discută despre soarta mea. Mai întâi e vorba să fiu trimis ca să fiu îngrijit într-un oraș mai din nord; aud pronunțându-se denumirea de Bacău. Dar cineva care vine de acolo declară că nu voi fi tratat destul de bine.

Până la urmă se decide să fiu trimis la Bârlad. Ca să se pună în aplicare această decizie, se începe cu pregătirea unui automobil al corpului de armată, care să mă ducă mai întâi la Tecuci. Prilej pentru trei dintre camarazii mei francezi aflați aici să facă o plimbare împreună cu mine. Sunt dus la medicul francez din oraș. Locuiește într-o casă foarte frumoasă. Mă oprește, amabil, la cină. O cină pe care din păcate nu o pot onora deloc, dar care este foarte agreabilă pentru mine, fiindcă domnește o atmosferă de masă familială, în stil francez, de care mă dezobișnuisem. [...]

La ora 11 sunt dus cu mașina la gară, unde aștept destul de mult pe un peron întunecat și rece. În fine sosește trenul. Urc într-un compartiment unde sunt deja instalați patru ruși care par mirați să vadă că nu fug de ei. Ofițeri, sau soldați? N-aș putea preciza, fiindcă nimic din costumul, din bagajele și

nici din manierele lor nu-mi îngăduie să-mi dau seama. Unul dintre ei, în mod extraordinar, este amabil. Până la urmă, trebuie să fie ofițeri care se ascund de teamă să nu le facă rău niște soldați răsculați. Înaintăm în bezna îndoită, de noapte fără lună și de tren fără lumină.

La ora 2 dimineața sosesc la destinație, în gara Bârlad, orășel unde bineînțeles că nu cunosc pe nimeni și nimeni nu a fost anunțat de venirea mea. După indicațiile unei infirmiere al cărei halat alb l-am reperat într-un soi de bufet de pe peron, pornesc pe străzi, călăuzit de un localnic îmbrăcat din cap până-n picioare în bej [...].

În fine, ajungem. Cer un pat infirmierei de gardă, strecor 5 lei în mâna ghidului meu, care atâta aștepta ca să dispară, și sunt condus într-un salon mare care comunică cu vreo alte trei, patru pline de răniți sau bolnavi. Mi se desemnează un loc în acest soi de vestibul. Fără fasoane, mă dezbrac și mă vâr între cearșafuri. Dar mi-e destul de greu să adorm deoarece, din când în când, se aude câte un geamăt sau zgomotul pașilor cuiva care iese ori intră.

18 NOIEMBRIE De cum mă trezesc, îmi găsesc la căpătâi ordonanța care, după uzanțele românești, m-a urmat în peregrinări, călătorind pe calea ferată în alt vagon decât mine; mi s-a alăturat însă pe peronul gării Bârlad și de atunci nu s-a dezlipit de mine. Mă scol, îmi fac toaleta și aștept să apară medicul francez. Acesta, dr. Belgrand, este un chirurg pe care cazul meu de gălbinare nu-l interesează în mod deosebit. Îmi declară că nu mă poate ține în spitalul său, unde de altfel nici nu voi fi bine instalat. Mă va expedia deci la altul, iar în acest scop pregătește o trăsurică trasă de un cal.

Cu acest echipaj și cu ordonanța așezată lângă vizitiu, îmi fac intrarea la spitalul Beldiman, clădire vastă prevăzută cu tot confortul modern care poate exista în acest orășel moldovenesc. Aici, nici un medic francez, dar nu contează. Sunt foarte bine primit de infirmieră, soție de medic.

Mă conduce într-o cameră, unde sunt singur cu alt bolnav francez. Fac o baie pe care o prezidează băiașul instituției,

oarecum pedichiurist, care ține să-și exercite specialitatea asupra mea. La prânz mi se servește o masă bună, conformă cu regimul indicat pentru cazul meu. Infirmiera îmi spune că a urmărit ea însăși prepararea hranei. [...] Și-mi petrec restul zilei nefăcând nimic, doar stând întins pe pat.

19 NOIEMBRIE Ziua începe cu vizita doctorului român. Cum boala mea, de astă dată, nu este gravă, din fericire, formalitatea e repede îndeplinită. Prescrieri: repaus și regim. Nimic complicat. [...]

20 NOIEMBRIE Astăzi, același lucru ca ieri. Nu văd pe nimeni altcineva cu excepția doctorului român, a infirmierei, a fetei de serviciu și a ordonanței. [...]

21 NOIEMBRIE Mi se pare că a trecut cam un an de când, fiind brusc retras de pe frontul francez și fără să spun un cuvânt, am picat în casa familiei mele ca să anunț extraordinara știre a plecării în România. Iată deci un an care a fost foarte bun pentru mine, mai puțin episodul cu tifosul exantematic. Și chiar dacă scriu aceste rânduri pe un pat de spital, nu pot decât să mă felicit pentru aventura asta exotică.

Azi l-am trimis iar pe Stoian pe front ca să-mi aducă niște obiecte uitate în graba plecării. Trebuia să se scoale în toiul nopții ca să ia singurul tren de peste zi. Se culcase jurându-mi cu cerul și pământul că se va trezi singur la ora potrivită. Dar, dacă nu m-aș fi sculat chiar eu ca să mă duc să-l trezesc dintr-un somn de buștean, cred că încă ar mai dormi. A trebuit să-l scutur cu putere până să se dezmeticească și să se ridice în picioare. De aceea s-ar impune să am un ceas deșteptător, aparat de negăsit aici.

Dimineața, vizita medicului român, urmată de cea a celor doi medici francezi. Și citesc, citesc cu ardoare. [...]

Ziarul mi-aduce știrea despre formarea unui cabinet Clemenceau*. Ei, și!... Uite tigrul care reînvie! „Omul înlănțuit" care se dezlănțuie!... Mă întreb ce înseamnă asta... [...]

---

* Georges Clemenceau (1841–1929), om politic francez, prim-ministru între 1917 și 1920, supranumit „părintele victoriei" (n. ed.).

22 NOIEMBRIE Ziua e pustie, așa cum poate fi o zi de spital când nu ieși din salon. Programul este același ca ieri. [...]

23 NOIEMBRIE Nimic, absolut nimic în afară de dormit, mâncat și citit. [...] Acum, în salonul în care sunt cazat, suntem trei în loc de doi, eu fiind singurul ofițer. [...]

Prin fereastră privesc din când în când „trecând trecătorii", cum se cântă în *Carmen*. Strălucite atelaje românești sau rusești; și asta-i tot.

24 NOIEMBRIE Astăzi, la fel ca ieri. Dimineața [...] îmi iau micul dejun și citesc ziarele pline de recentele tresăriri ale anarhiei ruse. Cărora cu siguranță li se datorează actualele neregularități în sosirea corespondenței din Franța. [...] Masa: o bucătărie simplă, cum o cere situația și care este exact pe gustul meu.

Pe urmă lectură. [...]

25 NOIEMBRIE Astăzi a venit în salonul nostru o nouă infirmieră, plătită de astă dată, care știe câteva cuvinte franțuzești – cam câte românești știu eu. Dar încă de la început s-a pus pe plâns când i s-a spus că va trebui să măture în salon. Biata ei mutriță slăbuță și modestă contrastează cu marea noastră doamnă infirmieră benevolă, care mi se pare tipul româncei din societatea bună, bine făcută, dar cam devreme îngrășată de un trai de confort, lăcomie și abuz de dulciuri. Are membre solide și bine proporționate, dar lipsite de finețe. Față frumoasă cu trăsături regulate, și ele lipsite de finețe, cu ochii cam inexpresivi, ca ai Junonei olimpiene. Până în prezent, spre deosebire de compatrioatele ei, nu o văzusem fardată. Este obiceiul locului de a se întinde în fiecare primăvară un strat de var pe fațadele caselor. Este deci destul de logic ca unul dintre ritualurile eleganței feminine să consiste în tencuirea feței. Astăzi, lucru nou, îngerul meu păzitor (sau păzitoare?) arborează niște buze de cel mai frumos roșu artificial...

Eveniment rar al zilei: am primit vizita unui cunoscut: un ofițer dintr-unul din regimentele brigăzii mele a obținut o permisie ca să vină aici, la Bârlad, unde locuiește logodnica sa.

Iar cu ocazia asta a trecut să mă vadă, împreună cu aceasta și cu o prietenă a ei. Foarte drăguț din partea lui.

26 NOIEMBRIE Am primit de dimineață vizita unuia dintre ofițerii francezi care sunt aici la statul-major al armatei. Dimineața a fost ocupată cu incidentele conflictului declarat între vechea infirmieră din societatea bună, cea care comandă, și nou-venita, cea plătită, care-i este subordonată. Și a trebuit să intervin personal în scandal. Subordonata declarase de la început că, fiind „infirmieră", nu vrea nici să mături, nici să facă vreuna dintre treburile de rând care i se cereau. După o criză de plâns a cedat totuși. Dar astăzi mi-am dat seama că punea în aplicare o soluție șireată. Își luase ordonanța mea sub autoritate și îi poruncea să facă toate treburile care-i reveneau ei. Bravul meu Stoian, om cumsecade și obișnuit de mult timp să asculte de ordine, se executa fără să crâcnească. Dar, cum am avut nevoie de el și nu l-am găsit, a trebuit să-mi explice motivul absenței lui. Și așa am descoperit tărășenia. Atunci, supărat de această nerușinare și ca să fiu sigur că voi fi înțeles, în cea mai inteligibilă română de care eram în stare, i-am pus în vedere descurcăreței domnișoare că ordonanța e în subordinea mea, și nu a ei, și că, prin urmare, nu-i putea porunci nimic. [...] Scena s-a încheiat cu o criză de plâns și cu capitularea vinovatei... În rezumat, asta a făcut ca dimineața să treacă mai repede decât de obicei. [...]

Se pare totuși că s-a semnalat apropierea unui curier francez. Dar traversarea Rusiei este deosebit de lentă, periculoasă și aleatorie, pe timpurile astea.

27 NOIEMBRIE Epilog al conflictului de ieri: mica revoltată care refuza să dea cu mătura a dispărut după-amiază și n-a mai revenit astăzi. Iar infirmiera mea îmi povestea pe tema asta: „Sunt toate la fel micuțele astea; vor să-și câștige traiul fără să facă nimic; și mamele lor așijderea. Pentru populația civilă este foarte greu de trăit acum. Nu se găsește nimic de cumpărat. Ești silit să stai la coadă zile întregi la primărie ca să primești ceva: de exemplu, 20 de verze pe lună pentru o familie, nici o altă legumă. Nu se găsesc nici gaz, nici lumânări,

nici lemne. Nimic. E sărăcie lucie. Dar femeile nu vor să muncească nici în spitale, nici în adăposturi, unde ar avea hrană, lumină, cazare, căldură și rufe spălate. Refuză și să lucreze prin casele oamenilor, unde traiul le-ar fi asigurat la fel. Ele zic că preferă libertatea, adică lenea. Nu vor să fie obligate să se deranjeze dacă sună cineva. Preferă să n-aibă alte merinde decât pâine ori mămăligă cu ceapă și se vizitează și beau pe săturate cafea sau orz prăjit și îndulcit, atenții – necinstite, desigur – ale vreunui prieten subofițer care le procură prețioasa rație luând-o din rațiile soldaților..."

Probabil că are dreptate infirmiera mea. Lasă impresia că știe ce vorbește. Ea, personal, ca și doamnele pe care le frecventează nu par să îmtâmpine totuși mari piedici ca să se hrănească...

28 NOIEMBRIE Același program. Trezit târziu, citit ziare, luat mic dejun. Lectură. Masa de prânz. Iar lectură în mijlocul tăcerii, în timp ce colegii mei de cameră își fac siesta.

Unul după altul, de câteva zile, apar decrete referitoare la consumul de pâine și de carne, precum și la raționalizare în general. De cinci ori pe săptămână se va mânca pâine uscată, iar de două ori mămăligă. Pe front rația e de 1 kilogram pe zi; pentru trupele din teritoriu e de 800 grame, iar pentru populația civilă de 500 grame. Făina va conține 50% grâu și 50% orz sau alt înlocuitor.

Nu vor mai consuma carne populația civilă, miniștrii de stat și cei din străinătate, reprezentanții națiunii, Cartierul regal, Marele Cartier, trupele din teritoriu. Măsura asta e atât de draconică și ar impune atâtea sacrificii până și în sferele cele mai înalte, încât tare mă îndoiesc că va fi aplicată. Singurii care ar scăpa de acest regim vegetarian ar fi bolnavii din spitale, care ar primi 150 grame de carne de două ori pe săptămână, și soldații de pe front, cărora li se va da aceeași rație patru zile din șapte.

De ce au trebuit să aștepte atât de mult ca să înceapă restricțiile? Ar fi putut fi atunci mai puțin severe și ar fi avut,

în consecință, mai multe șanse să fie respectate. Dar spiritul prevederii nu prea pare să existe pe aici.

Ca urmare a lipsei zahărului, intendența refuză orice livrare farmaciștilor care îi roagă pe medici să nu mai prescrie rețete de siropuri. Populația civilă care primea 500 de grame pe lună își va avea rația redusă la 300 grame.

Ouăle costă 1 leu bucata. Litrul de lapte la Iași, de la 3-3,50, a ajuns la 4 lei.

29 NOIEMBRIE Aseară am avut surpriza să primesc vizita celor două domnișoare care veniseră zilele trecute cu logodnicul uneia dintre ele. Acesta a plecat înapoi pe front. Vizitatoarele mele sunt domnișoara Negură și domnișoara Mititelu; numele lor au pentru mine rezonanțe japoneze care îmi amintesc de *Madame Chrysanthème*, de Loti. Pe lângă română, firește, și franceză, aceste două amabile persoane mi-au spus că mai cunosc germana, italiana, rusa și chiar câteva cuvinte, tocmai, în japoneză. Cât de poliglot poți fi în societatea bună a unui orășel din fundul României!

Domnișoarele au flecărit îndelung la căpătâiul meu, ca niște coțofene. Păi, când cunoști atâtea limbi, trebuie să te și slujești de ele dacă ai ocazia. [...] Au avut drăgălășenia să-mi aducă vreo câteva cărți [...].

Azi-noapte am dormit 12 ore neîntrerupte [...].

30 NOIEMBRIE Mă trezesc în zori. Toată noaptea luna a luminat magnific grădina. Conferă nopților orientale o luminozitate limpede pe care nu am văzut-o niciodată în Franța. Încă nu a apus și-și amestecă lumina albă cu primele luciri ale zorilor.

Marea știre a zilei este sosirea curierului din Franța. Corespondența îmi este adusă de un camarad francez, aghiotant pe lângă armata de aici. Dar sub nici un aspect noutățile familiale pe care le aflu nu sunt îmbucurătoare...

1 DECEMBRIE [...] După-amiază am primit vizita uneia din cele două domnișoare care au mai fost la mine. E fiică de fost deputat sau senator. Dar cel mai important pentru mine e că mă aprovizionează cu cărți. Aflu de la ea, care pare să aibă

ceva relații distinse, că un număr destul de important de ofițeri francezi din Misiune s-au căsătorit cu tinere românce frumoase, înzestrate în plus și cu averi destul de rotunjoare. Oare nu cumva...?

2 DECEMBRIE 18 Brumar! Austerlitz!

Ieri-noapte mi-am trimis pentru 24 de ore ordonanța pe front, portul meu de acostare, ca să vadă dacă tot personalul și materialul meu de acolo sunt în ordine și în stare bună: oameni, bagaje, căruță, cai, găini, rață, pisică... O adevărată menajerie! Din fericire, nu ducem un război de deplasare.

Ca în fiecare dimineață, m-am trezit în zori, pe la 7.30. [...]

În cursul dimineții, scurtă apariție a doi medici francezi care vin să vadă bolnavii...

3 DECEMBRIE Plouă, plouă fără încetare... Dar, cum nu ies afară, puțin îmi pasă. Citesc îndelung jurnalele românești ale zilei, nu în mod special pentru a găsi știri senzaționale sau articole palpitante, ci mai curând ca să fac unele progrese în română. De altfel, înțeleg presa asta fără dificultate; dar, ca să mă exprim eu însumi în limba țării, asta-i altă poveste.

Am primit vizita unuia dintre ofițerii din regimentul meu. [...] Îmi spune că în tranșee soldații nu capătă drept hrană decât 500 de grame de pesmeți pe zi și tapioca, pe care ei nu o mănâncă. Primele lor cuvinte când stau de vorbă cu ofițerii sunt: „Mi-e foame!“ Dar dezertările au încetat.

Se duce lipsă de orice; însă pe sub mână se face un comerț nerușinat. Se face trafic cu produsele care sunt actualmente deținute de intendență. Ceea ce dovedește că cei însărcinați cu paza și distribuirea mărfurilor fură.

După decretul pivind interdicția ca civilii să consume carne, domnișoara N., fiica fostului deputat, îmi spunea: „A, carne avem câtă vrem!“

Cu sistemul trocului care tinde să se răspândească peste tot, prețul real al unui litru de gaz e de 9 lei, iar cel al unui kilogram de faină 4 lei.

Vizitatorul meu mi-a comunicat ultimele știri, sau mai exact ultimele zvonuri. Și numai Dumnezeu știe câte circulă, și de tot soiul, în epoca asta de maximalism rusesc. Cu acești diavoli de pretinși și ciudați aliați, situația bietei mici Românii este chiar demnă de milă. Noroc că acum celălalt aliat tradițional al rușilor, care însă nu pactizează cu inamicul, generalul Iarnă, nu va întârzia să apară. Escadroane nenumărate de călăreți albi, fulgii de zăpadă, s-au instalat deja pe crestele munților. [...] Grație acestei întăriri din partea unui aliat fidel apărut la întâlnirea anuală și care nu se ferește de tranșee, ba dimpotrivă, putem aștepta șase luni fără să ne temem de o ofensivă inamică... Iar între timp rușii vor reveni poate la sentimente mai bune.

În afară de asta, ordonanța mea s-a întors de pe front. Toți camarazii români cărora le trimisesem salutări erau absenți: permisii, plimbări, ce știu eu. Dar, până la urmă, cine mai comandă în tranșeele adormite? – Cel puțin tot materialul meu mai este încă întreg. Doar pisica a șters-o...

4 DECEMBRIE Dimineață normală. Apoi vizita doctorului francez [...]. Mă întreabă unde vreau să mă duc să-mi fac convalescența, înainte de întoarcerea pe front. Sunt ușor surprins de propunere, fiindcă nu credeam să am dreptul la această favoare. Am șovăit puțin între trei soluții: să merg într-o casă de convalescenți francezi în Carpați, să mă întorc la Rediu apelând din nou la amabilitatea gazdelor mele din primăvara trecută, sau pur și simplu să rămân aici... După ezitare, și în virtutea legii celui mai mic efort, am decis să aleg Bârladul, unde am acum micile mele deprinderi și nu mă simt rău deloc.

După-amiază m-am cufundat în lectura cărții *Crinul din vale*, a lui Balzac.

Sunt întrerupt de vizita locotenentului V. Îmi confirmă zvonul conform căruia, ca urmare a atitudinii rușilor, guvernul român i-ar fi întrebat pe Aliați ce să facă: să ceară un armistițiu, sau să continue războiul. Termenul pentru primirea unui răspuns expira ieri.

La Iași, s-ar fi împărțit puști tuturor ofițerilor și soldaților din Misiunea Franceză. Locotenent-colonelul Bucher a plecat, trimis în Rusia cu câțiva ofițeri: unii spun că merge în recunoaștere pe drumul pe care ne-am putea întoarce în Franța.

5 DECEMBRIE [...] În cursul dimineții a reapărut locotenentul Vorobchievici. Mi-a adus două cărți, dar mai ales o foarte importantă știre, care nu e încă oficială: încheierea unui armistițiu pe frontul românesc. După-amiază, extrem de amabil, revine ca să-mi confirme acest lucru și-mi face câteva precizări. Trupele de pe front au primit ordin să înceteze ostilitățile azi de dimineață la ora 8. Parlamentarii români au plecat la Focșani. Regele i-a încredințat generalului Prezan comandamentul ca șef al armatelor române sub ordinele generalului rus Scerbacev*. Parlamentarii rușii, ca și generalii Prezan, Averescu și Grigorescu, au plecat la Tecuci.

De altfel, fără să mai aștepte, rușii ar începe să părăsească sectoarele de pe front, pe care încă le mai ocupau în regiunile liniștite, unde nu se mai purtau lupte de mult timp; iar ca să-i înlocuiască s-ar trimite tot ce mai poate exista ca români disponibili, chiar și bătrâni „milițieni"... Noroc că a început să ningă. Aceste știri despre armistițiu ne sunt curând confirmate de un secretar francez în trecere prin spital.

La sfârșitul după-amiezii vin, la rândul lor, domnișoarele N. și M., care îmi mai aduc cărți și ne confirmă și ele evenimentele de mai sus. Trebuie să fie bine informate, de vreme ce domnișoara M. este fiica șefului Poliției orașului.

Situația este deci gravă. Ne întrebăm, compatrioții mei și cu mine, ce o să se întâmple cu noi în cazul acesta. Războiul s-a încheiat definitiv pentru noi? Vom pleca în Franța? Dimpotrivă, vom rămâne aici? Și în ce condiții? Tot atâtea întrebări. În orice caz, asta da noutate.

---

* D.G. Scerbacev (1857–1932), general rus, comandantul trupelor rusești de pe frontul românesc (1917–1918) (n. tr.).

6 DECEMBRIE Jurnalul român al zilei confirmă încheierea armistițiului. Dimineața, un medic francez vine să ne vadă în calitate de camarad, neaducându-ne nici o altă știre. Dejun. Lectură. [...]

Un soldat radiotelegrafist francez trece pe seară și ne comunică ultimele zvonuri ale zilei. După el se spune că:

- regele abdică în favoarea prințului Carol,
- japonezii au început deja să se îmbarce în direcția Rusiei; și unii își pun toată speranța în ei,
- generalul Scerbacev a semnat armistițiul atât pentru armata română, cât și pentru cea rusă,
- Cartierul General de la Iași s-a mobilizat să se apere de trupele rusești în debandadă, distribuind mitraliere, puști și grenade,
- rușii ar fi avut intenția să-i asasineze pe rege și pe Brătianu,
- decizia guvernului român s-a luat fără știrea Aliaților, care au fost puși la curent abia după consumarea faptului...

Discutăm despre soarta noastră: e posibil să ne înapoiem în Franța? Rușii nu ne vor opri oare pe drum? Vom putea trece prin Arhanghelsk? Sau cu Transsiberianul? Și dacă rămânem în România, în ce condiții vom fi? Cel puțin trebuie să sperăm că românii nu ne vor preda nemților. [...]

7 DECEMBRIE De dimineață, infirmiera a apărut pudrată de chiciură ca grădina de sub fereastră; numai că chiciura ei e formată din pudră de orez (produs care pare să fi scăpat penuriei generale). Ne declară că e foarte obosită pentru că a dansat toată noaptea, până la 6 dimineața... Astfel, în ziua când se semnează armistițiul, în condiții care consacră neputința și înfrângerea țării, înalta societate din oraș a dat o petrecere!... Desigur, ca să sărbătorească revenirea păcii pe care ei o cred aproape. Dar ce fel de pace?

În schimb, doctorul român care ne îngrijește se abține să ne pomenească de evenimente, ca și cum i-ar fi rușine de ce se întâmplă.

Circulă zvonuri de tot felul:

– Generalisimul rus Duhonin*, care le rămăsese credincios Aliaţilor, ar fi fost asasinat.
– Divizia 11 română este concentrată în împrejurimile Iaşiului ca să facă faţă unui eventual atac rusesc.
– Generalul a comunicat că armistiţiul s-a încheiat fără ştirea sa. Să nu admitem să se spună că românii au avut asentimentul Aliaţilor.
– Un ofiţer român din fiecare corp de armată a plecat la nemţi ca să ducă cererea de armistiţiu. Cel din corpul de cavalerie a petrecut cu ei. Ofiţerul din Corpul I a fost întâmpinat la sârma ghimpată de un alsacian care i-a spus că doreşte să treacă la noi. A văzut trupe prost echipate şi cai slabi. Revine cu impresia că nemţii sunt înfometaţi şi osteniţi.

Lungă seară de sporovăială şi de lectură, până ce, la 10.30, ni se întrerupe electricitatea.

8 DECEMBRIE Ziarul românesc anunţă o suspendare a ostilităţilor de zece zile, de la 7 la 17 decembrie, timp în care se vor discuta condiţiile armistiţiului propriu-zis. [...]

De dimineaţă doctorul francez de care depindem a venit să ne vadă. Mă mir puţin că nu mi-a vorbit de plecarea mea din spital, pentru că mă simt refăcut. [...]

Tocmai mi s-a adus într-un etui cu blazonul regelui decoraţia românească. Vine cam în contratimp.

9 DECEMBRIE Nimic. Zi monotonă. [...] Am petrecut o bună parte a după-amiezii cu studiul gramaticii române. În afară de asta o scurtă şedere în grădină, de unde admir spectacolul străzii: doamne elegante ieşite la plimbare, paltoane de iarnă, blănuri, uniforme româneşti cenuşii sau albastre cu căciuli, mantalele cafenii ale ruşilor cu tichii cilindrice sau şepci. [...]

---

* Nikolai Duhonin (1876–1917), general rus, a refuzat să ducă la îndeplinire ordinul lui Lenin de a negocia încheierea păcii cu germanii şi austro-ungarii. A fost asasinat la Moghilev, la 3 decembrie 1917, de soldaţii prorevoluţionari (n. tr.).

Am aflat că în Rusia a fost semnalat un curier francez. Va ajunge el oare până aici?...

10 DECEMBRIE Se pare că a reușit să ajungă la Iași curierul în discuție. E singura știre a zilei. [...]

11 DECEMBRIE Cum, ca să ne distrăm, colegii mei de cameră și cu mine am încercat aseară să preparăm cafea în stil franțuzesc și îmi băusem porția, nu am reușit să adorm ca de obicei. La 1.30 dimineața eram încă treaz; așa că mi-am aprins lumânarea și am citit până la 3. Astfel că, în pofida luminii zilei, am continuat să moțăi până destul de târziu. Și momentul dejunului a venit repede.

După-amiază am avut ocupație. Mai întâi o baie caldă într-o cadă bună. De mult nu mai avusesem parte de acest tip de confort.

Pe urmă locotenentul Vorobchievici care, cu o permisie de patru zile, a rămas zece zile aici, a venit să-și ia rămas-bun de la mine înainte de a pleca înapoi pe front. Mi-a adus știrea că armistițiul a fost încheiat și mi-a dat câteva precizări despre clauze: cele două armate vor rămâne pe poziții până ce Constituanta rusească va fi luat o decizie în legătură cu situația. Nu vor efectua nici o lucrare de fortificare. Se va face schimb de internați civili din ambele țări. În așteptare, în tranșee se fraternizează; ofițerii s-au grăbit să-i anunțe primii pe oamenii lor că se va face pace. Se vorbește despre retragerea din liniile întâi a diviziilor din Muntenia, de frica dezertărilor. Colonelul Râșcanu, care comandă artileria diviziei, a plecat și el la Râmnicu Sărat ca să participe la negocieri.

După Vorobchievici și-au făcut apariția cele două vizitatoare obișnuite ale mele. Îmi mai aduceau cărți. S-au așezat ca să stăm de vorbă. La plecare le-am însoțit și am făcut cu ele o plimbare prin oraș. [...]

12 DECEMBRIE Zi epistolară ca să profit de plecarea iminentă a unui curier în Franța.

13 DECEMBRIE Petrecut o parte din zi cu recitirea scrisorilor sosite din Franța cu ultimul curier... Printre ele, una de la

prietenul meu Landreat, tot sergent-major pe front, nefericitul. E adevărat că găsește în existența sa un subiect de entuziasm: nu-și mai încape în piele de bucurie că a devenit tătic. În locul lui aş vedea mai degrabă în asta un motiv de angoasă în plus. Date fiind pericolele care-l pândesc pe tatăl său, iată un copil care riscă să devină curând orfan, ca atâția alții... Nu mă pot împiedica să nu mă gândesc la prietenul meu de război din 1914, Monteil, mai tânăr ca mine, ucis lângă mine, și lăsând în urma lui o văduvă și o fetiță...

Malaplate, atât de credincioasa mea ordonanță din Franța, a revenit în tranșee după o nouă rană... în timp ce eu, aici...

Ziarele publică azi condițiile armistițiului. [...]

Am reușit să fac câteva cumpărături în oraş: un pahar, 5 lei; trei cești de cafea, 6 lei; o duzină de nasturi foarte obișnuiți, 2 lei. Pe străzi staționează fără ocupaţie și dezorientaţi tineri, în general în zdrențe, încălțaţi cu opinci țărănești și șosete groase de lână confecționate în casă și legate cu șireturi pe post de moletiere. Pe cap, căciula neagră țuguiată. Sunt recruții din leatul '19. [...]

14 DECEMBRIE [...] Ieșim să facem o plimbare pe jos prin oraș, unde de altfel nu e nimic interesant de văzut. Aceste prefecturi sau subprefecturi moldovenești nu sunt nici frumoase, nici măcar curate. Prefer satele care, cel puțin, sunt pitorești. [...]

15 DECEMBRIE Câteva incidente mărunte în viața internă a spitalului ne dau de înțeles că cei de aici au cam început să se sature de noi, cei patru francezi, și de îngrijirile deosebite pe care trebuie să ni le dea. E drept că nu mai suntem deloc bolnavi [...].

Primesc noutăți de pe front. Divizia va fi înlocuită, dar fără să plece foarte departe. Locul de odihnă va fi un sat. Totuși, făcând parte din statul-major al uneia dintre cele două brigăzi, sper că mi se va atribui o locuință convenabilă. Sunt schimbări printre ofițerii francezi ai diviziei: comandantul merge ca interimar la corpul de armată; Blanc urcă în grad și-l înlocuiește la divizie. Devine astfel șeful meu direct: iată o numire meritată

și de care sunt foarte mulțumit. Doar noi doi am mai rămas din cei șapte câți eram iarna trecută. Un camarad necunoscut din altă divizie vine la cealaltă brigadă ca să-mi fie pereche, înlocuindu-l pe Blanc.

Doamna Brătescu a revenit de la Iași și ne comunică câteva noutăți despre care spune că le știe de la Take Ionescu*:

- Rușii au încercat în două rânduri să-l asasineze pe rege; au fost arestați la ușa apartamentului său de ofițeri români, care au fost uciși în conflict.
- În caz de pace separată, armata română și Misiunea Franceză trebuie să se retragă în Basarabia.

16 DECEMBRIE Azi e duminică. [...]

Eu și un camarad francez mergem să ne plimbăm puțin, pe urmă ajungem în grădina publică. Dar lumea e mică la Bârlad. Astfel, nici nu ne-am așezat bine, că au apărut cele două domnișoare care ne vizitează la spital și sunt principalele mele furnizoare de cărți. Sunt însoțite de mamele lor și suntem obligați să ne încheiem după-amiaza în compania întregii familii, în mijlocul căreia – deși sunt toți foarte drăguți cu noi – ne simțim cam stingheri.

Cină. Pe urmă ne ducem la teatru [...]. Sala e plină. Domină culoarea verzuie a uniformelor românești; dar mai sunt și numeroase mantale cafenii de ruși, iar noi suntem aproape singurii care arborăm frumosul nostru albastru cenușiu francez. Revenim la miezul nopții. Dar, neavând chef să dorm, citesc în pat până la ora 2 dimineața.

17 DECEMBRIE Ca să ne ocupăm foarte scurta dimineață, camaradul meu și cu mine mergem să-l vizităm la statul-major al armatei pe colonelul nostru francez. Aflăm direct de la el câteva noutăți:

---

* Take Ionescu (1858–1922), om politic conservator, apoi (din 1908) șef al Partidului Conservator-Democrat. Ministru în mai multe rânduri. Vicepreședinte al Consiliului de Miniștri în guvernul de „uniune națională" din 1917–1918. Prim-ministru în 1921–1922 (n. ed.).

– Tratativele Rusiei cu Germania sunt oarecum dificile și nu par să se termine curând prin încheierea unei păci între ele.
– În așteptare, sunt trimiși în Rusia toți ofițerii disponibili din Misiunea Berthelot. Cât pe ce să fac parte dintre ei. Și cred că n-aș avea decât un cuvânt de spus ca să fiu desemnat și eu. Asta e destul de tentant, fiindcă sunt oricând amator să văd țări necunoscute. Dar, pe de altă parte, m-am cam înrădăcinat aici; am adunat un bagaj considerabil, care îmi asigură în toate împrejurările un oarecare confort și nu aș putea să iau toate astea cu mine. În plus, nu am păstrat o amintire prea plăcută despre transporturile în Rusia și, cu situația actuală de acolo, trebuie să fie și mai rău. În fine, iată-ne în pragul iernii care nu este tocmai – și mai ales aici – un anotimp propice deplasărilor. Așa că am decis să-mi înăbuș curiozitatea pentru lucruri și plaiuri rusești. [...]

Nu-mi rămâne decât să mă pregătesc să mă duc pur și simplu, peste câteva zile, să-mi reiau funcțiile, al căror caracter este de altfel în plină evoluție și care devin mai curând diplomatice decât militare. Este vorba anume să încercăm să frânăm coborârea românilor pe panta lunecoasă în vârful căreia au reușit să-i atragă rușii.

După-amiază, plimbare în grădină și în oraș pe un soare frumos însoțit de crivăț, ceea ce românii numesc „soare cu dinți".

18 DECEMBRIE Monotonie. După-amiază, lectură, pe urmă plimbare în oraș, fără țintă. Revenire la spital, lectură, cină. Și, ca să treacă seara, din moment ce am renunțat să merg să explorez Rusia, mă apuc să mai studiez din gramatica română.

19 DECEMBRIE Astăzi, încă de dimineață, mare forfotă: s-a anunțat că generalul Grigorescu, care comandă armata pe frontul nostru, va veni să viziteze spitalul și va oferi decorații răniților. Imediat infirmiera noastră a adus întăriri. E însoțită de o prietenă care atrage privirile cu stratul gros de pudră de orez sub care îi dispar obrajii și cu nimicitorul ruj carmin întins pe buze. Amândouă încep să mute din loc tot ce poate fi mutat.

Contemplăm operaţiunea cu o privire amuzată şi nu fără plăcere constatăm că asta ne oferă o schimbare completă a aşternuturilor, ceea ce de altfel începea să se impună.

Dar este o zi mare şi din alt motiv: e sărbătoarea Sfântului Nicolae la ortodocşi, zi nelucrătoare. În onoarea ei un popă, desigur important în ierarhie judecând după magnificul potcap de catifea mov pe care îl poartă, a venit să ţină liturghia în capela spitalului, iar ceremonia era întregită de cântările corului Liceului de Fete.

Generalul Grigorescu a trecut repede prin saloanele spitalului; ne-a adresat şi nouă câteva cuvinte amabile. Nu ştiu de ce, am fost consemnaţi în încăperi; prin urmare, nu am putut asista la decernarea decoraţiilor.

La prânz am primit ca desert prăjitura obişnuită la sărbătorile religioase ortodoxe, coliva, preparată din boabe de grâu, nuci şi zahăr.

20 DECEMBRIE Ordonanţa mea, pe care o trimisesem iar pe front, îmi aduce ştiri despre deplasarea iminentă a diviziei. Ceea ce mă obligă să revin la post cât mai curând posibil. Mă duc deci să-i spun colonelului Letellier, la armată, că mă simt total refăcut şi că doresc să plec chiar în seara asta ca să mă prezint la post. Este puţin mirat de atâta grabă, dar aprobă fără dificultate.

Îmi fac, aşadar, pregătirile de plecare. După-amiază, cu camaradul meu care va mai rămâne câteva zile, mergem să facem o vizită de rămas-bun domnişoarelor care veniseră atât de des să mă vadă şi mă aprovizionaseră cu cărţi într-un mod atât de drăguţ. Suntem primiţi cu mare amabilitate. Ni se serveşte ceaiul însoţit de delicioase sandviciuri cu icre negre (produs care costă 140 lei kilogramul), prăjiturele etc. Ni se explică de ce, mulţumită situaţiei proeminente a tatălui, fost deputat şi senator şi actualmente perceptor al oraşului, familia nu duce lipsă de nimic.

După cină mergem la teatru, unde este anunţat un program considerat aici senzaţional. Începe cu proiectarea unor imagini

de pe frontul francez. Dar poanta serii o constituie apariția pe scenă a marelui cântăreț comic român Tănase [...], care cântă melodii despre vremurile actuale. Cu multă atenție, reușesc să înțeleg sau să ghicesc cam două treimi din spectacol.

Plecând de la teatru la miezul nopții, mă întorc la spital, unde mai stau cam o oră și mănânc bine în vederea nopții albe care mă așteaptă. Pe urmă, însoțit de ordonanță, mă îndrept spre gară, unde trenurile trec la ore foarte fanteziste. Am cât de cât noroc și nu aștept mai mult de o oră până să vină trenul meu, pe care militarii români și ruși înghesuiți pe peron îl iau cu asalt. Dar, cum există întotdeauna un compartiment rezervat francezilor, iar acesta nu e ocupat decât de doi soldați cu funcție de curieri, mă instalez foarte confortabil. [...]

Trenul a pornit din loc cu mai bine de o oră întârziere...

IX
ÎN PLINĂ DEBANDADĂ RUSEASCĂ

21 DECEMBRIE Până la urmă am ațipit legănat cam tare de hurducăturile vagonului și trezit la fiecare oprire, pândind numele stației unde trebuia să cobor: Frunzeasca. Asta nu însemna că ajunsesem deja. Mă aflam la încă vreo 20 de kilometri de punctul final. Iar din cauza vitezei deciziei mele de a pleca, nu avusesem timp să previn pe nimeni să vină să mă aștepte. Dar am fost ajutat de noroc. De cum am pus piciorul pe peron, aud un soldat strigând „Domnul căpitan care merge la 63!“ M-am grăbit să mă prezint. Așteptat era un căpitan român. Dar, cum acesta nu a apărut, am beneficiat eu de căruța trimisă în întâmpinarea absentului. [...]

Prin beznă depășeam umbrele tăcute ale soldaților care se întorceau răzlețiți la regiment. În sate, ferestrele luminate se înmulțeau pe măsură ce trecea timpul și se apropiau zorile. [...]

Ajuns în fine în satul Pădureni unde, se pare, tocmai s-a instalat statul-major al brigăzii, găsesc ocupată camera care-mi fusese teoretic atribuită. Trezindu-mă pe loc fără locuință și așteptând o rezolvare, cer să mi se înșeueze calul ca să merg să-l vizitez pe Blanc la divizia care se află la doar zece minute de acolo. Petrecem după-amiaza împreună. Îmi comunică ultimele știri și micile bârfe. Îmi mărturisește că, din cei șapte câți am fost, el și cu mine am câștigat simpatia românilor prin modul în care ne-am achitat de îndatoririle noastre. Astfel încât suntem amândoi propuși pentru o nouă decorație. [...]

Camera mea, eliberată, e într-o casă țărănească: lut bătătorit pe jos, pereți văruiți; pe un perete întreg sunt întinse covoare naționale cu figuri geometrice roșii, galbene, verzi, negre.

Tavanul e din lemn nevopsit. Lumina zilei pătrunde prin trei ferestre mici, împodobite cu perdele-ștergare brodate. Două paturi rudimentare sunt așezate unul în prelungirea celuilalt, de-a lungul peretelui lângă care este stivuit un rând de perne ca să nu te lipești de zidul rece. O sobă bună după modelul local întreține o căldură plăcută.

Astfel că, după precedenta noapte albă, am dormit regește. Ba chiar mai bine.

22 DECEMBRIE De dimineață, ieșind din cameră pe la 10, mă duc la brigadă, unde sunt pus la curent cu situația și cu ultimele ordine. Reiese că nu vom rămâne mult timp aici. Trebuie să fim pregătiți să ne îmbarcăm în orice moment. Vom fi îndrumați spre regiunea Roman-Bacău, unde vom avea sarcina să facem pe polițiștii împotriva rușilor. Imposibil de aflat locul exact. Zvonurile sunt în floare: au fost trei care se băteau cap în cap, pe parcursul zilei.

Mă plimb puțin prin sat și stau din nou de vorbă cu ofițerii unuia dintre cele două regimente ale mele. Și-mi închei dimineața începând pregătirile de plecare.

Prânz, lectură, aranjarea bagajelor. Pe urmă, cum ies, nimeresc în mijlocul ofițerilor din regiment care s-au adunat pentru fotografii destinate alcătuirii unui album al brigăzii. Și sunt invitat să pozez și eu... S-ar spune că pacea e deja semnată și că fiecare se va înapoia acasă. Găsesc că se întâmplă cam repede... Iar dacă nemții pun niște condiții inacceptabile, va fi oare posibil să convingi să pună iar mâna pe arme niște combatanți care deja, din punct de vedere moral, s-au demobilizat singuri?

Cum mă pregăteam să merg la divizie, sosește Blanc în mașină cu comandantul Drouillard. Mi se comunică diferite instrucțiuni. Hotărât lucru, nu mai avem acum nici un rol militar. Funcțiunile noastre se orientează spre latura diplomatică. Plecăm călare să facem cunoștință cu succesorul lui Blanc la Brigada 30: Debouverie. Revenim la căderea nopții și merg acasă la cină.

Toată ziua, pe drumul care trece prin faţa casei mele s-au perindat automobile, venind de la nemţi sau înapoindu-se la ei. Drumul de la liniile noastre spre ale lor a fost reparat special în acest scop. Între o armată şi cealaltă se desfăşoară un trafic destul de straniu. La un moment dat, când eram cu Blanc pe jos, ne-a întrecut o maşină care se întorcea la liniile inamice: erau doar doi ofiţeri germani încotoşmănaţi în blănuri. Cum au avut iniţiativa să ne salute, a trebuit să răspundem la gestul de politeţe. E totuşi curios să vezi ofiţeri nemţi plimbându-se în libertate printre noi. La acest du-te-vino nu iau parte numai militari. Am văzut trecând şi civili, şi chiar câteva doamne venind de la Bucureşti sau întorcându-se acolo. – Bizar!...

23 DECEMBRIE De dimineaţă, după ce am fost la biroul brigăzii să aflu ultimele ordine, plec călare la 4 kilometri de aici, la Călimăneşti, unde se află al doilea regiment al brigăzii mele. Crivăţul din nord îmi şfichiuie faţa cu bobiţe de zăpadă îngheţată care mă biciuie ca nişte pietricele. Îl văd pe colonelul Niţescu şi pe câţiva dintre ofiţerii săi şi stau o clipă de vorbă cu ei. Mai ales în asta constă acum serviciul nostru. Trebuie să susţinem un moral destul de zdruncinat de evenimente... E ceva foarte de înţeles.

Trec pe urmă pe la divizie unde îi găsesc pe Blanc şi Debouverie.

Revenit acasă pentru prânz, citesc puţin. [...]

După cină locotenentul Petriţopol vine să-mi comunice ultimele ordine: plecarea s-a stabilit pentru mâine. Or mâine trebuie să aibă loc la mine o masă de Crăciun la care vor participa toţi camarazii francezi din împrejurimi. Va fi destul de dificil să combin agapa cu plecarea!... Atâta pagubă, voi încerca să mă descurc.

24 DECEMBRIE Încă de la trezire trebuie să mă preocup de pregătirile pentru prânz. Şi e ceva foarte complicat în condiţiile în care mă aflu. Mai întâi bagajele trebuie să plece la amiază cu două dintre cele trei ordonanţe ale mele. Pe urmă în sat nu se găseşte mare lucru de mâncare. Nu am nimic de băut. Nici

bucătar. Nici plită-cuptor. Nici veselă. Nici mobilier. Cred că în locul meu prietenii mei românii ar fi scos oftatul care le este atât de familiar: „Nu se poate." Dar, pentru francezul care sunt, în împrejurări asemănătoare consemnul e să mă descurc. Așa că – la treabă!

Când îmi sosesc comesenii, nu am încă veselă. Cel puțin vinul îl aduce Blanc. O inspirație cerească mă îndrumă spre biserică și casa popei: fiica acestuia, practicând nu fără o oarecare temere caritatea creștină, acceptă să ne împrumute pentru câteva ore o jumătate de duzină de farfurii și chiar trei pahare. L-am avansat pe credinciosul meu Stoian la rangul de bucătar. Grație relațiilor lui personale, am văzut brusc ușa sufrageriei noastre fără mobile deschizându-se pentru a face loc unei mese venite nu știu de unde și care, de altfel, de cum a fost pusă pe picioare, s-a dovedit cam instabilă. Atâta pagubă. *À la guerre comme à la guerre!*

Așteptând ca masa să se pregătească, noi patru, ca să ne amăgim foamea, am golit trei cutii cu sardele. Ceea ce ne-a permis să așteptăm fără prea multă nerăbdare o omletă copioasă. În timp ce ne ocupam cu ea se rumenea felul principal, o rață. Apariția ei a fost însoțită de un piure de cartofi destinat să umple golurile rămase încă în stomacuri. Fiindcă după asta ospățul se încheia brusc. Nici un desert. Doar o cafea turcească. Și în fine, pentru digerarea cafelei, un rachiu făcut în tranșee din materia primă culeasă din viile Negroponte, prin mijlocul cărora șerpuiesc primele linii.

Masă improvizată, desigur, și nu fără lacune, dar căreia improvizația îi adăuga farmecul plăcerii de a ne afla împreună printre compatrioți și camarazi în Ajunul Crăciunului, atât de departe de țară și de familii.

Pe urmă, unul câte unul, invitații mei au plecat. În timp ce Stoian restituia proprietarilor legitimi obiectele și mobilierul împrumutate, a început să se lase noaptea. Și m-am trezit singur în camera întunecată, golită de toate bagajele mele, inert, dezorientat, melancolic. [...]

Ora 8 seara.

Pornesc la drum pe jos, spre gară. Sunt de parcurs cam zece kilometri. Stoian mă însoţeşte. [...] Înaintăm în pas vioi. În dreapta noastră coama cenuşie a malului Siretului care ne domină parcă ne-ar însoţi. Satele cunoscute şi atât de frecvent străbătute în decurs de patru luni se succedă: Călimăneşti, Ciorani încă nu sunt nici goale, nici adormite. Ne apropiem de ţintă: gara din Pufeşti.

În stânga, pe un vast teren pătrat care a fost pe timpuri un câmp sau o păşune, zeci de focuri sclipesc roşii, înconjurate de o aură de fum; iar în jurul lor mişună umbre negre ale căror feţe sunt uneori viu luminate de flăcări. Este batalionul care-şi aşteaptă ora de îmbarcare şi care a fost adus aici inutil cu şase ore prea devreme.

În dreapta, pe marginea peronului, nesfârşită omidă cu inele negre, trenul aşteaptă. Încet, în ordine, fără zgomot, se urcă în el căruţe şi cai. Iar eu, obişnuit cu maniera în care se desfăşoară lucrurile în Franţa, cu mare zgomot şi ţipete, înjurături şi răcnete, sunt mirat de tăcerea care pluteşte peste această operaţiune totuşi complicată şi mereu plină de neprevăzut, mai ales noaptea. Nici o voce omenească nu se face auzită. Nici un şuierat de locomotivă. Nici un zgomot de fierărie de la vagoane. Convoiul rămâne mut şi prăvăleşte în zecile de boturi căscate ale vagoanelor bagaje, animale, oameni.

Mă asigur că atât căruţa, cât şi caii mei sunt îmbarcaţi, apoi mă îndrept spre vagoanele rezervate ofiţerilor. Sunt două. Vagoane pentru vite, ca şi celelalte, complet goale. Unul e destinat ofiţerilor batalionului. Celălalt este al statului-major al brigăzii. În acesta din urmă a fost instalată, în mijloc, o sobă de tablă de genul celor folosite în tranşee. Colonelul Sachelarie se caţără primul şi se instalează pe un balansoar acoperit cu saltele şi pături, plasat cât mai la adăpost de curentul din capătul vagonului. Locotenentul Petriţopol îşi acordă neîntârziat locul de la capătul celălalt. Sunt liber pe urmă să mă aşez unde vreau printre subofiţerul secretar, subofiţerul de jandarmerie şi ordonanţele care formează garnizoana. De nevoie sau sub pretext de serviciu, ultimii doi se instalează lângă soba

în care au sarcina să întreţină focul toată noaptea. Îmi întind salteaua la nimereală, unde mai găsesc loc, mă înfăşor în pături şi blănuri şi mă culc. Afară trebuie să fie între 10 şi 15 grade sub zero. Închizătoarea e departe de a fi ermetică. Dar am văzut eu altele şi mai rele...

În curând e Ajunul Crăciunului în Franţa. Mă gândesc la cele trei liturghii ale părintelui din Cucugnan, al lui Daudet, şi la precedentele mele nopţi de Ajun al Crăciunului. Pe ultima am petrecut-o foarte inconfortabil în trenul care ne ducea, pe camarazii mei şi pe mine, scăpaţi din infernul frontului francez, de la Paris spre Lorient, când cu prima şi ratata plecare spre România. Penultima, eram în tranşeele liniei întâi având în faţă Roclincourt. Pe cea dinainte am început-o într-o situaţie dintre cele mai critice, sub nasul nemţilor pe coasta cotei 200 lângă Perthes, şi am încheiat-o printr-o înlocuire dorită cu înfocare. Pe cea precedentă, ultima noapte de Ajun al Crăciunului pe timp de pace, am petrecut-o în trenul care mă ducea de la Toulouse la Paris, traversând Masivul Central sub un clar de lună magnific... Hotărât lucru, nopţile mele de Ajun le petrec călătorind...

Încă îmi depăn amintirile când, pe neanunţate, locomotiva noastră se urneşte din loc...

25 DECEMBRIE În fine, în ciuda hurducăturilor, sau graţie lor, am dormit foarte bine. Un noroc. Altfel mi-aş fi pierdut răbdarea. Fiindcă înaintam cu o viteză de melc: ca să parcurgem 100 sau 110 kilometri se prevăzuse că ne vor trebui cinci ore. Ne-au trebuit zece.

Şina de cale ferată ne duce direct spre nord. [...] S-a luminat de tot când, cu ocazia unei escale prelungite, constat o mişcare generală sub păturile din jurul meu. [...] Se pune îndată de cafea. După cafea, cum încă nu ne-am mişcat din loc, ne ridicăm şi deschidem uşa vagonului. Constatăm că suntem în gara B. Pe linia paralelă alt tren, şi el imobilizat. E plin de ruşi. Chiar în dreptul nostru se află un individ cu capul rotund şi care,

după chip, pare mai curând înrudit cu japonezii decât cu rușii: e un mongol musulman.

În fine, pornim din nou prin câmpul acoperit cu un strat foarte subțire de zăpadă, sfâșiat pe alocuri de pete negre de pământ. Pe traseu vedem mai mulți soldați ruși decât români.

Abia la ora 11 ajungem la capătul de linie și debarcăm. O trăsură cu doi cai ne duce, pe colonel și pe mine, până în satul Galbeni situat la 4 kilometri. Localitatea nu e săracă. Are case destul de arătoase. Colonelul și aghiotantul său, locotenentul Petrițopol, se instalează imediat în conac, unde fiecare are o cameră foarte bine mobilată; iau prânzul cu ei. După care, înainte de a dispărea în noul lor domiciliu pentru siestă, îmi urează noroc ca să găsesc unde să mă cazez în altă parte. Fiindcă aici, în opinia lor, nu e loc pentru mine.

În momentul ăsta văd apărând convoiul meu particular: în frunte ordonanța nr. 1 ținând de căpăstru calul meu. Pe urmă vine căruța mea trasă de cei trei căluți și supraîncărcată peste coviltir și în spate cu ce nu încăpuse dedesubt: snopi de porumb și de paie, cotețul cu găini, cele două mese, scaunele etc. În fine, ca să încheie alaiul și să adune ceea ce s-ar putea desprinde din acest calabalâc pe drum, urmează vizitiul și ultimul meu cal. Mutatul ăsta nu e lipsit de pitoresc.

Dar unde să mă mut?... Sunt tot fără adăpost. Mi se fac promisiuni mirobolante... pentru diseară. Dar știu la ce să mă aștept. Până la urmă, trebuie să mă iau de ofițerul însărcinat cu cantonamentul și să-l oblig să mă însoțească în căutări, ca să descoperim o colibă țărănească din care dau afară un subofițer rus, instalat acolo fără nici un drept. Era și timpul, fiindcă în momentul când intru în posesia lăcașului se lasă noaptea.

Iată o zi în care a trebuit să apelez la mari doze de răbdare. Dar e mai cuminte să evit conflictele. Astfel, în timp ce subalternul meu Petrițopol se desfășoară, în castelul lui, în locul care îmi revenea mie, mă mulțumesc cu coliba. La drept vorbind, sunt foarte bine, și totul pare foarte curat... Constatările

astea mă ajută să uit de orgoliul meu rănit. Fiindcă am fost pur și simplu înșelat și m-am lăsat dus de nas.

26 DECEMBRIE Mă trezesc în zorii zilei, adică spre ora 8, și destul de prost dispus, fiindcă focul în sobă s-a stins și camera e rece și întunecată. [...]

Gândindu-mă bine, și de teamă să nu se repete modul dezinvolt al lui Petrițopol de a mă lăsa baltă instalându-se în locul meu, ies cu intenția fermă să-l rog fără menajamente să nu-și reînceapă jocul. Norocul lui că nu-l găsesc.

Revin deci acasă la mine. Îl găsesc pe Stoian tocmai deretecându-mi camera cu ajutorul a două țărănci: proprietăresele. Sunt de o curățenie de invidiat femeile astea: straie îngrijite și fără o pată, rufărie imaculată, fața și mâinile de o albeață strălucitoare. Niciodată până atunci nu mă apropiasem de oameni din popor atât de curați și grijulii. Ca să nu am aerul unui bădăran față de atâta drăgălășenie și delicatețe, schimb cu ele câteva cuvinte banale în româna mea șovăielnică. Odată terminată curățenia, ele dispar discret. [...]

După-amiază mă duc călare la divizia din Berești, la 3,5 kilometri de aici. Îl găsesc pe Blanc mult mai inconfortabil cazat decât mine. „Rusticul" său este de o calitate mult inferioară. În cursul convorbirii, cum el este acum șeful meu ierarhic imediat, îmi spune că, în afară de propunerea ca să primesc o a doua decorație românească, mai este una în curs dinspre partea franceză, printr-o citare pe ordinul de zi al corpului de armată cu un motiv care începe cu aceste cuvinte: „Legendar în divizie prin curajul său..." Asta îmi face plăcere, evident. Mi se pare totuși cam excesiv...

Ca să treacă timpul, îl însoțesc pe Blanc la o scurtă vânătoare de vrăbii în împrejurimile locuinței sale. După ce a adunat opt victime, plecăm împreună ca să le mâncăm la mine. După cină, petrecem seara filozofând pe tema capriciilor sorții care ne-a aruncat și ne adună în acest colț de lume din fundul Europei, în ceață, război, zăpadă, în mijlocul debandadei rusești, amestecați cu moldovenii, precum și cu kirghizii și tătarii aduși

de „bravii noștri aliați“ și care ne privesc insistent cu toată curiozitatea ochilor lor mongoli. [...]

27 DECEMBRIE Trezire în zori. [...] Merg la biroul diviziei să culeg ultimele „știri“. Și revin la Galbeni pentru masa de prânz.

Pe drum mă opresc pentru puțină conversație cu câțiva ofițeri dintr-un batalion vecin. Face acum parte din îndatoririle mele să iau pulsul situației lor și eventual să încerc să le ridic moralul. Au nevoie, asta-i de la sine înțeles.

După ce iau masa singur la mine, mă aventurez să stau de vorbă cu proprietăresele mele țărănci, care par foarte mândre să fie în relații cu un ofițer francez și, de asemenea, foarte mulțumite că mă cazează, fiindcă prezența mea le pune la adăpost de isprăvile rușilor. Dar, într-adevăr, nu mi-e încă ușor să conversez pe românește. În fine, important e să fac primul pas. Să sperăm că al doilea va fi mai puțin greu. Să adăugăm că eforturile mele au fost recompensate într-o manieră neașteptată. Interlocutoarele mele mi-au dăruit o frumoasă bucată de carne de porc care mi-a îmbunătățit cu mult cina de ouă jumări și pipote.

Ca să treacă mai repede după-amiaza, m-am dus la brigada unde Petrițopol mi-a comunicat ultimele ordine: zilnic două companii vor trebui să meargă într-un sat vecin să defileze în pas de paradă în fața rușilor care fac propagandă revoluționară și pomenesc că vor pune mâna pe arme ca să-i ajute pe români să scape de regele lor.

Același Petrițopol pare, de altfel, foarte interesat de o afacere total diferită: pleacă în misiune în alt sat, cu mașina, ca să aducă vin. Se poate pune rămășag – date fiind antecedentele pe care le cunosc – că diseară el și colonelul se vor afla oarecum în viile Domnului. Or tocmai apare proprietarul conacului în care locuiesc ei și, de cum am făcut cunoștință, mă invită să-mi petrec seara acolo. Petrițopol deturnează imediat conversația și mă ia la birou înainte să se fi rostit o invitație fermă. Evident, nu ține să fiu martor în seara aceasta. Și mă las dus, pentru că aș face printre ei o figură destul de proastă…

Șederea noastră aici este pe o durată nedeterminată. Trebuie să mergem la nord-vest de Bacău. Dar cantonamentele sunt ocupate de ruși, care nu vor să se mute și care amenință să tragă cu tunul în oraș dacă vor fi obligați să plece. Generalului Anghelescu îi este foarte teamă de oamenii ăștia care nu respectă autoritățile stabilite. Este, de altfel, foarte supărat că rușii au suprimat toate decorațiile. Or situația lui anterioară la Palat îi adusese o serie dintre acele distincții țariste. Nu vrea să-și scoată crucile și medaliile acum interzise. Dar îi e teamă să nu i se întâmple vreun accident dacă le etalează. [...]

28 DECEMBRIE Ordonanței mele, care doarme cu mine în cameră, i-am dat instrucțiuni să nu facă nici o mișcare de dimineață până nu mă trezesc și eu. Așa că, în liniște, am dormit până la 10 fără un sfert. Astfel, abia am avut timp să-mi beau cafeaua cu lapte, că dimineața era deja încheiată.

Dezghețul neașteptat și nedorit a venit. A reapărut noroiul. Dar nu și soarele care, de la sosirea mea la Galbeni, e permanent strecurat de o ceață când mai subțire, când mai deasă. Asta nu-mi dă ghes să ies.

Am aflat că Petrițopol e decorat cu Legiunea de onoare. Găsesc că e o infamie și sunt furios. De când trăiesc în contact zilnic cu el, știu prea bine de ce gen de curaj este capabil. Înainte de a decora oamenii, șefii Misiunii ar putea să ne ceară și nouă părerea. În definitiv, pe deasupra frontierelor există un soi de internațională a statelor-majore și a celor care se pun la adăpost, grație căreia cei care își riscă cel mai mult pielea și sunt cei mai merituoși sunt frustrați în beneficiul oamenilor din spatele frontului și al fiilor de bani gata.

Știrile zilei:

- Maximaliștii se potolesc față de Ucraina, care este susținută de polonezi.
- Siberia se declară autonomă.
- O lovitură militară de forță contra comandantului Armatei a IV-a ruse a fost reprimată la Roman.

Ni se trimit directive referitoare la chestiunea evreiască. Cum evreii nu dau pe dinafară de patriotism românesc și nu-și ascund deloc simpatiile față de germani, sau față de bolșevici care li se par mai puternici, trebuie să le dăm de înțeles că:

1. maximalismul duce la anarhie, care va fi urmată de o reacție cu atât mai violentă cu cât anarhia va fi fost și ea mai excesivă. Deci a favoriza bolșevismul înseamnă a favoriza această reacție, care se va întoarce contra evreilor compromiși;
2. favorizarea bolșevismului înseamnă favorizarea dezertărilor în masă ale rușilor, ale căror bande nedisciplinate se vor deda jafurilor în Moldova pe drumul de înapoiere în țara lor;
3. urmarea tuturor acestor jafuri va fi negreșit pogromul;
4. este avantajos ca Basarabia să aprovizioneze frontul românesc, fiindcă în felul ăsta vor intra bani în această provincie, iar banii se ascund mai ușor și au deci mai multe șanse să scape de jafuri decât produsele;
5. națiunile Antantei sunt liberale, evreii au acolo o soartă excelentă și, conștienți de aceste avantaje, își fac datoria de patrioți (la acest punct ar trebui să se păstreze unele rezerve, deoarece pe câmpurile de luptă și în tranșeele din Franța nu-mi amintesc să fi întâlnit „bărboși" pe nume Samuel, Levy sau Isaac);
6. avantajele pentru evrei ale unui succes german ar fi momentane, dar după pace evreii rămași în România ar suferi soarta învinșilor ca represalii pentru trădarea lor;
7. Ierusalimul este acum în mâinile Aliaților, iar englezii au promis să facă din Palestina un stat evreiesc.

Hotărât lucru, iată-ne transformați în agenți de propagandă.

Către ora 4 după-amiază sosește Blanc, plin de noroi ca un cățel cu blană lungă, urmat de ordonanța lui care poartă într-o batistă produsul vânătorii stăpânului: 30 de vrăbii, o coțofană și... un fel de bufniță. Petrecem după-amiaza împreună; jumulim păsările de pene; Blanc supraveghează prepararea și

gătirea vânatului. Și mâncăm o excelentă cină mică de familie. Trebuie totuși precizat că nu am gătit bufnița, iar coțofana era atât de tare, încât n-am mai mâncat-o.

În cursul convorbirii am aflat că șeful de stat-major al diviziei nu mai contenea cu elogiile la adresa mea (mă cam miră). Cum i s-a raportat că iau în considerare posibilitatea de a rămâne în România după război, a declarat că se va duce la ministrul instrucțiunii publice ca să ceară să mi se dea un post bun. În fond, de ce nu?...

29 DECEMBRIE Același cer cenușiu și încețoșat, cu o temperatură de circa zero grade. Îmi doresc sosirea zăpezii și a soarelui strălucitor. [...]

Mă duc să dau o raită prin sat. Nu întâlnesc decât vreo câțiva soldați, români sau ruși. Ofițerii s-au făcut nevăzuți. De cum se face frig, nu mai scot nasul afară. Știu de la colegul meu Buricescu că-și petrec nopțile jucând cărți, iar zilele dormind.

După dejun, un telefon de la Blanc mă cheamă la divizie, de unde plecăm amândoi pe jos, el cu pușca, să mai vâneze pe drum. Dar nu stârnim decât un vânat prăpădit, iar el împușcă doar trei vrăbii. Noroc că are deja o rezervă de vreo cincisprezece. Revenim la mine la căderea serii, unde el se ocupă cu jumulirea victimelor și scoaterea măruntaielor. [...]

În pat, seara, simt cum mi se prăjesc picioarele la soba de lângă... Și nu pot să nu mă gândesc cu un amestec de satisfacție și remușcare că în aceeași clipă, pe frontul francez, plouă cu obuze, iar camarazii din anii mei de chin se târăsc în continuare în noroiul tranșeelor, cu schimburi și ronduri de noapte...

30 DECEMBRIE [...] Merg la brigadă să aflu ultimele știri. [...]

Anecdotă despre gloriosul nostru general care n-a îndrăznit niciodată să vină la tranșee: în ziua când a intrat în vigoare încetarea focului, a declarat țanțoș la popotă, tare și răspicat ca să-l audă toată lumea: „Ei bine, *eu* am să mă duc la tranșee!“

Și într-adevăr s-a dus în plimbare, urmat de un fotograf care i-a imortalizat toate posturile de erou pe front...

Noutăți rusești:

– Un batalion al diviziei semnalează că două divizii rusești înarmate, părăsind frontul din proprie inițiativă, se apropie de cantonamentele noastre.
– Într-un sat vecin, niște ruși l-au bătut pe popă. Au fost trimise două companii românești ca să restabilească ordinea și să facă o anchetă. Concluziile au fost următoarele: femeile din sat au făcut – s-o spunem pe de-a dreptul – casă bună cu rușii, oferindu-și nurii la schimb cu tutun, zahăr și gaz. Popa a aflat și, om cu frica de Dumnezeu, le-a dojenit pe enoriașe, înfierând ingeniosul negoț și dându-le canoane vinovatelor care veneau să-i ceară iertarea păcatelor. Femeile, furioase, s-au plâns de purtarea asta aspră prietenilor ruși care, ca să le răzbune și să înăbușe eventualele remușcări, au amenințat pur și simplu că-i vor tăia capul popei.

31 DECEMBRIE La 4.30 dimineața – ce oră de trezit oamenii! – un soldat strigă la fereastra mea. Ordonanța se scoală și merge să vadă. A venit ordin să părăsim satul la ora 8 și să ne îndreptăm spre o localitate situată la vreo treizeci de kilometri sud-vest. Nu merită să mă culc la loc. Mă apuc îndată să încarc din nou în cufere, saci și genți tot bagajul risipit prin cameră și să-l urc în căruță.

În zori, după ce am strecurat o cutie de sardele și o hârtie de 5 lei proprietăreselor care îmi urau drum bun, plec. Din păcate nu a căzut destulă zăpadă, iar drumul e tot acoperit de o carapace de gheață. Trebuie să faci minuni de echilibristică să te ții pe picioare. Bieți oameni care au de parcurs un traseu atât de lung peste acest lunecuș cu hârtoape. Și mai nefericiți caii, ale căror potcoave neechipate cu crampoane alunecă la fiecare pas. Bieți căluți, foarte curajoși, deasupra cărora zboară loviturile de bici și peste care se revarsă cascade de înjurături

și răcnete dinspre vizitiii români, la fel de bine înzestrați sub acest aspect ca și birjarii noștri de trăsuri. [...]

Din când în când traversăm câte un sat: Climești, Berești, Ițești. Trecem pe un pod de lemn peste Bistrița, râu repede pe care l-au cântat poeții și care acum curge între două fâșii late de gheață. Boi cenușii mânați de țărani înfășurați în hainele lor din blană de oaie beau apatici din el. In fața noastră, deasupra satului [...], munții își înalță coamele acoperite de mărețe păduri de brazi. [...]

Satele se succedă, mișunând de trupe și de convoaie rusești în debandadă: fără arme, fără șefi, fără disciplină și fără zgomot. Traversăm așa Hemeiuș, Mărgineni, Călugăra Mare. Și iată-ne ajunși la Luizi-Călugăra unde trebuie să cantoneze statul-major al brigăzii. Localitatea e plină de ruși care se simt bine și nu vor s-o ia din loc. Au atât artileriști, cât și infanteriști. Ni se spune că nu e loc pentru noi. În plus, acești ocupanți indezirabili nu s-au dat în lături să jefuiască și să murdărească tot pe unde trec.

Așteptând ca problema acută a cazării noastre să fie reglementată, rămân la primărie, în sala secretariatului [...] unde este instalat telefonul și unde își are sediul în permanență „domnul primar“ îmbrăcat în frumosul său costum național [...].

Telefonul sună necontenit. [...] Câtă vreme se rezolvă cu cazarea, cobor să iau cina frugală la școală, ocazie cu care sunt adunate la aceeași masă statele-majore al brigăzii și al unuia dintre regimentele sale. După care Petrițopol și cu mine beneficiem de amabilitatea educatoarei de la grădiniță care, nedisponând decât de o singură cameră, dar cu două paturi, ne cedează totul pentru noapte și se duce să doarmă la o prietenă. După o zi istovitoare, pentru mine este o bucurie să mă aflu într-o cameră încălzită și curată și să mă lungesc într-un pat bun cu cearșafuri albe.

Așa se încheie pentru mine anul 1917, într-un sat de „ceangăi“, adică de unguri catolici emigrați aici de secole, la poalele Carpaților cu alb și negru care se înalță la doi pași.

1918

1 IANUARIE Când mă trezesc, anul nou mă găsește culcat în patul care mi-a fost cedat cu amabilitate de educatoarea de la „grădinița“ din Luizi-Călugăra. Se luminează de zi. Clopotele bisericii din apropiere bat de trei ori la interval de câteva minute: este rugăciunea catolică Angelus pe care n-o mai auzisem de un an.

Ies, împiedicându-mă și alunecând pe solul înghețat. O lumină umilă răzbate prin geamurile bisericii în interiorul căreia răsună corul dirijat de preot, italian trimis aici de Roma.

Cum nu am o locuință, mă duc să beau ceaiul la camarazii români cazați în casa parohială. Pe urmă, ca să nu rămân afară, mă refugiez la primărie [...].

Toată dimineața este un du-te-vino necontenit de soldați și țărani. [...]

Deși românii sunt de altă părere, acești „ceangăi“ de origine maghiară nu mi se par murdari și zdrențăroși. Mizeria și degradarea în care zace satul se datorează mai ales „tovarășilor“ ruși care au furat tot ce au găsit și au distrus tot ce se putea distruge. De altfel, preotul catolic, în sutana neagră cu guler alb, dă dovadă de o ținută și un bun-gust rar întâlnite la popii de țară.

Spre prânz, se renunță la cazarea aici a brigăzii și se decide transportarea ei într-un sat vecin. După care plec în explorare cu calul, singur, spre o nouă destinație: Călugăra Mare. Acolo există un conac destul de important, un soi de mic castel, în care, grație amabilității locotenentului Petrescu însărcinat cu pregătirea cantonamentului, mi se rezervă imediat o cameră. Revin deci la Luizi-Călugăra să-mi iau bagajele. Merg chiar eu în urma căruței: cu vagabonzii ruși care bântuie pretutindeni, e mai prudent așa. [...]

La noua mea locuință încep greutățile. Din clădirea pe care o vom lua în stăpânire, spitalul rusesc, fiindcă se retrage spre interior, nu a plecat încă. Medici și infirmiere sunt instalați în voie – răniți nu au, deoarece soldații lor nu mai luptă de

mult – și nu se grăbesc să se mute. Convoiul lor pleacă la drum abia diseară. Infirmiera rusoaică ce urmează să-mi cedeze camera mă întâmpină cu foarte mare neplăcere și spune că nu o va elibera decât la ora 9. Așteptând bunăvoința cucoanei, mă refugiez la un ofițer român care are norocul să fie cazat mai repede decât mine. La ora fixată mă prezint să iau locuința în posesie. Dar ocupanta nu e gata. Cere o nouă amânare. Trebuie să revin la atac în mai multe rânduri, cu ceasul în mână și nenumărate gesturi, fiindcă adversara mea nu înțelege decât rusește, ca să ajung într-un sfârșit s-o văd plecând. Și mai lasă în urma ei, pe lângă miros, numeroase chiștocuri împrăștiate pe jos, hârtii murdare și resturi de tot soiul.

Prima operațiune de efectuat este deci, odată cu aerisirea, măturatul conștiincios care se derulează mai ușor pentru că nu există deloc mobilă în cameră. Ca o bună rusoaică credincioasă tradițiilor ancestrale în pofida revoluției, cucoana a luat cu ea tot mobilierul. Stoian, care prevăzuse asta, nu întârzie să-mi aducă un pat pe care îl reperase [...].

În timpul după-amiezii o coloană rusească ce coboară de pe front este oprită de postul românesc plasat în acest scop la intrarea în sat. Fusesem anunțat că se apropie, așa că m-am dus să văd cum se vor petrece lucrurile. Șeful bandei, care se prezintă fără ofițer, înaintează însoțit de un interpret ca să stea de vorbă în timp ce turma sa așteaptă inertă, fără a părea a se interesa de tratative. Cum au puști, sunt anunțați că, spre a fi autorizați să-și continue călătoria, trebuie să le depună aici. Această pretenție nu suscită nici un protest. Și totuși sunt aceiași oameni care, anul trecut, le spuneau românilor: „Nu suntem aliații voștri, suntem protectorii voștri.“ Astăzi suferă fără să crâcnească umilința de a se lăsa dezarmați de soldații micii armate pe care o disprețuiau. Defilând prin fața santinelelor românești își aruncă unul după altul pușca în șanț. Desigur, se consideră mulțumiți că sunt lăsați să se întoarcă la ei cu căruțele încărcate de bagaje și trase de cai, pe vremuri superbi, iar acum scheletici.

Alte noutăți rusești:

- A avut loc o încăierare la Botoșani între ruși și români; românii au dezarmat mai multe regimente rusești.
- Alte trei corpuri de armată rusești au luat hotărârea să părăsească frontul. [...]

2 IANUARIE Îmi petrec dimineața scoțându-mi lucrurile. Adun toate bagajele în cameră. E mai prudent să le am permanent sub supravegherea mea directă.

După-amiază plec călare în satul vecin, Mărgineni, sediu al statului-major al diviziei. Soarele strălucește pe un peisaj minunat în care chiciura, zăpada și gheața scânteiază laolaltă orbitor. [...]

La Mărgineni [...], Blanc îmi dă o știre neplăcută: colonelul Toma Dumitrescu, șeful statului-major al diviziei, omul ei valoros și care suporta cam cu nerăbdare tutela generalului nostru de curte, a fost avansat și trece la corpul de armată. Regret cu atât mai mult această plecare cu cât știu că mă aprecia... [...]

Pe urmă decidem să plecăm cu trăsura să dăm o raită până la Bacău. Dar pregătirile de plecare sunt atât de lente, încât echipajul nostru pornește abia la asfințit. Ni s-a indicat drept loc obligatoriu de pelerinaj la ora aceasta a zilei patiseria la modă din oraș, situată pe strada principală. [...]

După ce am plătit gustarea cu o sumă astronomică, pornim înapoi la Mărgineni, unde iau cina împreună cu Blanc. Plec apoi singur în noapte, pe drumul acum înghețat și alunecos pe care venisem. Cerul e plin de stele și măreț; cred că nu am mai văzut niciodată stele strălucind atât de tare. [...]

3 IANUARIE Cerul înstelat nu și-a ținut promisiunea. La trezire, surpriză. [...] Totul este parcă acoperit cu un covor de vată sfâșiat de marile pete negre ale pădurilor sau arborilor din livezi.

După-amiază mă duc să fac o scurtă plimbare admirând peisajul de pe dealurile care coboară spre valea Siretului. [...] Mă apropii încet de Bacău [...]. Ajung în orașul pe care îl parcurg în toate sensurile, fiindcă nu dau de Blanc la ora și în

locul întâlnirii stabilite. Bacăul mi se pare mai cochet decât Bârladul. [...]

Nu întâlnești trecători decât pe străzile cu prăvălii, iar din loc în loc, sub paza unor bătrâni veterani în mantale negre înarmați cu puști încă și mai bătrâne decât ei, cu baionete minuscule, mulțimea stă apatică la coadă în speranța de a-și procura pâine sau tutun.

Revin acasă la căderea nopții și la pas din cauza drumului înghețat și alunecos. [...] Pe cerul limpede e puzderie de stele, iar în fața mea, în direcția spre care mă îndrept, văd permanent țâșnind stele căzătoare dintre care unele lasă în urma lor o dâră luminoasă. Ceea ce îmi amintește de superstiția conform căreia toate dorințele puse în timpul unor asemenea semne cerești se îndeplinesc negreșit.

4 IANUARIE Aniversarea mea. Împlinesc 29 de ani. O! Aproape 30... Ce să-i faci?... Tot azi se împlinește un an de când am plecat din Franța și am suferit pentru prima oară de rău de mare...

Puțin înainte de amiază am chef să mă plimb puțin ca să-mi fac poftă de mâncare. Mă cațăr pe munticelul care domină satul și care, în pofida altitudinii scăzute, pare falnic întrucât e complet pleșuv, nefiind acoperit decât de o pătură subțire de zăpadă și de gheață. Pașii mei sparg ciucurii de cristal care atârnă de vegetație, într-un clinchet ca de sticlărie. [...] Nu mai urcasem pe munte dinainte de război. Iar amintirea asta trezește în mine ecoul existenței mele fericite de atunci. [...]

După-amiază mă duc să petrec o oră sau două la Bacău cu Blanc.

Știrile zilei:

- S-ar fi decis ca, în caz de încheiere a păcii de către Rusia, România, dacă vrea ca Aliații să-și țină angajamentele față de ea, să lupte până la capăt, chiar dacă ar suferi, la nevoie, soarta Serbiei... Îmbucurător!
- Generalul Scerbacev a interzis oficial trupelor rusești să părăsească frontul: o lovitură de sabie în apă.

5 IANUARIE Crivățul, care este obligatoriu aici la toate ceremoniile în aer liber, nu lipsește de la apel. Am fost anunțat că generalul Anghelescu va veni aici de dimineață ca să înmâneze niște decorații și să onoreze popota cu prezența sa la prânz. Abia la 11.30, cu jumătatea de oră întârziere care e regulamentară pentru șefi, își face apariția personajul. O companie și drapelul Regimentului 73 infanterie sunt acolo, în fața șirului de ofițeri frumos aliniați în onoarea cărora are loc ceremonia. În mare grabă, generalul înmânează fiecăruia cutia care-i este destinată, oferă îmbrățișările tradiționale și intră degrabă la căldură ca să ia aperitivul în comitet restrâns. Pe dată prietenii noilor decorați se grăbesc să-i îmbrățișeze călduros: la evenimente, bărbații din România se pupă mult mai frecvent decât cei din Franța. Mă grăbesc să mă fac nevăzut ca să scap de masa oficială.

După-amiază [...] ajung la Luizi-Călugăra. Două santinele postate ca să semnaleze apropierea unor eventuale coloane rusești păzesc intrarea. [...] În sat, din cei 1.500 de soldați cantonați aici, nici măcar unul nu este afară. Toți stau închiși în case, claie peste grămadă lângă sobele în care focul nu se stinge niciodată. [...]

Uneori trece în trap pe drum câte un călăreț rus, singur, cu căciula de blană împinsă pe ceafă. Din când în când mă opresc ca să fac câteva fotografii pentru a păstra mai bine amintirea acestei plimbări încântătoare.

X

DIVERSIUNEA SĂRBĂTORILOR ROMÂNEŞTI

6 IANUARIE Dacă ziua de azi este pentru mine 6 ianuarie, în schimb, conform calendarului ortodox, pentru români este abia 24 decembrie, Ajunul Crăciunului. Prin urmare, de dimineață, la ora 6, când încă mai dormeam profund, am fost trezit brusc din somn de un cor de la parter. Pe lângă vreo patru sau cinci voci oarecare, dominându-le, recunosc frumosul bas al popei. Personajul a fost pe timpuri actor și, în noua sa situație, are o solidă reputație de amator al divinei sticle, de desfrânat și chiar de pungaș. Acum e vorba de o serenadă în fața ușii colonelului Sachelarie. Trei cântece se succedă: primul începe cu „Bună dimineața!"; al doilea laudă virtuțile „poporului lui Traian"; din al treilea n-am înțeles mare lucru. Totul e de altfel bine executat și plăcut de ascultat; așa că nu regret trezirea asta intempestivă. [...]

Crăciun!... Ca să se pregătească pentru el, după ce au sacrificat porcul obligatoriu, astăzi se postește. Iar ordonanța nu-mi aduce pentru dejun decât fasole și cartofi. Dar se pare că mâine ne vom lua revanșa. Astăzi, duminică, nu se lucrează. Nici mâine, pentru că va fi Crăciunul. Și următoarele două, trei zile la fel. [...]

Mult mai mult decât în Franța, aici se practică nefăcutul de nimic în zi de sărbătoare. În prezent, zaiafeturile și chefurile sunt mai potolite, deoarece chefliii, bărbații tineri, sunt în majoritate plecați la război. Cei care se mai găsesc acasă se închid în încăperi și nu mai ies la aer, fiindcă în țara asta cu climă aspră toată lumea are oroare de frig. Și de fiecare dată când mi s-a întâmplat să arunc o privire în casele lor, am văzut

oamenii ocupându-și conștiincios timpul cu nefăcutul de nimic. Dar absolut nimic. Deloc amuzant, probabil! Oare li se trage de la trecerea musulmanilor pe aici?

După masa săracă, fac o nouă plimbare pe jos. Dar nu mă mai aventurez atât de departe ca ieri. În împrejurimile satelor, printre ștrengarii care încă nu par să se fi molipsit de toropeala adulților, sunt numeroși cei care trag cu o sfoară o sanie de dimensiunea lor, cu care se cațără la deal și se dau la vale, în mare viteză, fără să le pese de ciocnirile în urma cărora se răstoarnă câteodată patru sau cinci cu fundu-n sus. [...]

Către ora 4 seara revin la domiciliu unde ordonanța mă întâmpină imediat, foarte satisfăcut de mica afacere care i-a reușit în sat: cum banii nu mai servesc la nimic aici, a găsit o amatoare care i-a dat pentru niște orez o duzină de ouă. Ouă de Crăciun, și pe temperatura asta, nu se găsesc oriunde!

7 IANUARIE (CRĂCIUNUL ROMÂNESC) După trezirea muzicală de ieri, mă așteptam la o noapte agitată [...], dar noaptea s-a scurs în liniște. [...]

Pe culoar dau peste trei băieței: unul ține un băț cu un fel de cerc din lemn la capăt, înconjurat de paie; al doilea scutură un clopoțel, iar al treilea [...] nu poartă nimic. Mă iau prin surprindere spunându-mi „sărut mâna" – și nu le dau nimic.

La ora 11 locotenentul Petrițopol intră în camera mea salutându-mă cu urarea zilei: „La mulți ani!" Vine să mă ia la slujba religioasă. Bisericuța [...] e neîncăpătoare pentru atâta lume, țărani și soldați laolaltă. [...]

În rugăciuni revin adesea numele regelui și ale membrilor familiei regale, cuvintele „armată" și „țară românească". Se rostesc rugăciuni pentru odihna sufletelor celor răposați pe câmpul de onoare, în spitale și infirmerii. Vorbește Patria prin gura Religiei. Foarte bine! Dar nu mă pot împiedica să nu regret că pe urmă aceasta se înclină, într-un mod prea slugarnic după gustul meu, în fața puterii politice... și militare. [...] Așa cum, la sfârșitul reprezentației, directorul unui circ sau al unui spectacol de bâlci mulțumește publicului pentru bunăvoința și

aplauzele adresate artiştilor, preotul se înclină foarte adânc în fața generalului care a sporit, cu prezența sa și a soției sale, strălucirea ceremoniei. Ultimele sale cuvinte sunt formula militară de rigoare: „Să trăiţi, domnule general!"... Generalul îl eclipsează pe Dumnezeu. [...]

Sunt invitat la prânzul de sărbătoare organizat pe loc. Este compus mai ales pe seama porcului tradițional, preparat în toate felurile. De altfel, de câteva zile toate satele româneşti răsună de țipetele de protest ale porcilor măcelăriţi, cărora li se acordă în felul ăsta onoarea de a vesti Crăciunul. [...]

Abia la ora 5 seara reuşesc să părăsesc masa, cel dintâi, fără să-mi urmeze altcineva exemplul. [...]

Am plecat imediat călare la Bacău, unde aveam sarcina să ridic solda celor patru francezi care au rămas la divizie. [...]

Am revenit la Călugăra la ora cinei, de care m-am lipsit. [...]

Astăzi am conştiinţa că mi-am jucat integral rolul care ni s-a fixat acum. Mi-am reluat puţin vechea meserie de profesor. Nu mai sunt un soldat, ci un „misionar" cu sarcina de a face Franţa iubită şi de a-mi convinge cunoscuţii de necesitatea de a continua lupta şi de certitudinea victoriei.

Iată de altfel ce instrucțiuni mi s-au dat astăzi la Bacău:

Trebuie să combatem ideea de pace separată din partea României. Ni se furnizează pe această temă niște cifre care sunt de o obscuritate incontestabilă şi nişte argumente jalnice: pe frontul României sunt 9 divizii germane, plus 8 ungare, plus 13 austriece, plus una turcească. Dar aceste ultime 14 nu contează. Rămân deci prezente 15 divizii, trei sferturi româneşti cu efective şi cadre complete, contra 17 divizii germano-ungare scheletice. Pe de altă parte, nemţii şi-au retras artileria grea, în timp de românii sunt din belşug aprovizionaţi cu muniţii. Dacă pleacă ruşii, rămân destule alimente în ţară. Dacă nu pleacă, se va recurge la Basarabia, unde sunt însilozate două recolte. – Cu iarna, până în aprilie, nu trebuie să ne temem de vreun atac. – În fine, [...] Antanta interzice României orice apropiere de Puterile Centrale, dacă vrea ca Aliaţii să-şi ţină ulterior angajamentele faţă de ea.

Să trecem acum la știrile rusești:

- Corpurile rusești 24, 30 și 36 au decis să părăsească frontul.
- La Petrograd niște ofițeri germani negociază schimbul de prizonieri.
- Generalul Tabouis a fost numit comisarul Franței în Ucraina, unde au avut loc lupte cu rușii la frontiera nordică.
- Din a 4-a, a 8-a și a 9-a armată rusească plecările spre interior continuă.
- Rușii se plâng de lipsa de hrană.
- Șase batalioane și un grup de artilerie se îndreaptă spre Roman.
- La Iași s-au ridicat arme destinate unor comitete bolșevice.
- Ușoară încăierare la Podonești pe Prut, unde rușii au atacat un depozit de alimente.

8 IANUARIE Dimineața mă duc călare la divizie, la Mărgineni, să fac act de prezență fiindcă am misiunea să-l înlocuiesc pe Blanc, plecat în permisie. [...]

În sate ca și în oraș, grupuri de câte trei sau patru ștrengari iau casele la rând, cântând melodii speciale de Crăciun. Șeful grupului ridică la capătul unui băț un cerc, un soi de roată din lemn, acoperită cu hârtii de toate culorile. Stoian mi-a explicat seara că cercul era în realitate o stea: cea care, în noaptea Nașterii, i-a călăuzit pe magi spre Betleem. Pe ușile caselor sunt prinse crengi de brad, așa cum ținem noi vâscul nostru sfințit în ziua Floriilor. [...]

După-masă, după ce am citit și scris, cum dezghețul mă împiedică să merg să mă plimb spre munte, mă duc la Bacău să caut curierul. [...] Revin călare acasă noaptea. [...]

Noutăți rusești:

- Eșaloane și parcuri de mașini și chesoane se retrag între Prut și Nistru.
- Artileria grea pleacă.

Dar germanii?... Sunt dați uitării.

9 IANUARIE De dimineață, soare strălucitor și vreme caldă; s-ar zice că a venit primăvara. [...]

Înainte de cină vine curierul de serviciu. Găsesc textul citării mele: „Generalul Berthelot... citează pe ordinul Misiunii... ofițer de o bravură legendară din Divizia 15 română, a parcurs în timpul atacului din 2 septembrie, sub un bombardament dintre cele mai violente, tranșeele din linia întâi ținute de regimentul său, impulsionând prin prezența sa curajul tuturor... Citarea aceasta dă dreptul la Crucea de război cu stea de argint aurit." Agăț deci cu propria-mi mână (și în solitudine) a doua stea pe panglică. Mărturisesc că începea să-mi fie puțin rușine de Crucea mea cu o singură stea.

Totuși, distincția asta mi se pare c-ar trebui luată drept o „stea de consolare". Fără îndoială mi-a fost acordată doar ca să înțeleg că nu voi primi a doua decorație românească, cerută pentru mine de șeful statului-major al diviziei. Trebuia să mă aștept la asta, din moment ce el a plecat și nu sunt la fel de bine văzut de către generalul însuși, deoarece urăsc să lingușesc.

Apoi, mă șifonează puțin faptul că, scrutându-mi amintirile, verificând și cu carnetul de însemnări, nu găsesc menționat atacul din 2 septembrie, nici bombardamentele violente din ziua aceea. Jurnalul meu dovedește că atunci frontul era atât de calm, încât m-am plimbat singur între liniile românești și cele germane...

Să fie o confuzie de date datorată calendarului român, cu 12 zile în întârziere față de al nostru? Dar la 14 septembrie francez (2 septembrie românesc) nici regimentul meu, nici eu nu eram pe front.

Atunci, atacul din 2 septembrie să fi fost inventat de vreun stat-major șiret, dornic să găsească pentru subordonați și membrii săi un pretext pentru ploaia de decorații?

Dar prea despic firul în patru. Pot avea conștiința împăcată, fiindcă, dacă nu am realizat vreo acțiune strălucită în 2 septembrie, nu-i mai puțin adevărat că – fără falsă modestie – „bravura" mea este cu adevărat „legendară" pentru cei în mijlocul cărora trăiesc. Deci, în fond și aproximativ, adevărul este salvat.

10 IANUARIE Stând așezat în pat, privesc pe fereastră și constat că zăpada a reapărut. Din nou peisajul e alb și negru: albul de pe jos și de pe pereții caselor, negrul copacilor de pe care vântul puternic a spulberat zăpada.

N-am chef să ies. [...]

Punându-mi printre hârtii textul ultimei citări primite ieri, constat că poartă data de 4 ianuarie. Este astfel cadoul meu de aniversare pentru împlinirea a 29 de ani.

11 IANUARIE Astăzi e o vreme minunată, cu cer albastru deasupra zăpezii. Văzut prin fereastră, e o plăcere. Dar de cum treci de ușa casei cazi pradă unui vânt de gheață. [...]

13 IANUARIE 31 decembrie la ortodocși. În sat ca și în oraș, se formează cete de tineri mascați. În costumele lor domină roșul și galbenul, alternând în dungi înguste. În fiecare grup unul dintre participanți e îmbrăcat cu un fel de pelerină alcătuită din fâșii înguste de hârtii multicolore. Uneori se preface a merge în patru labe. Fața îi este ascunsă sub o mască, iar pe cap poartă coarne de cerb. Întreb ce simbolizează, dar nu mi se poate explica. Grupurile merg din poartă în poartă ca să ureze tuturor la mulți ani scuturând dintr-un clopoțel și primesc în schimb ceva bănuți, cozonac, vin sau rachiu.

La Luizi-Călugăra unde sunt invitat și unde ajung călare la căderea nopții, escortat de ordonanță, ceangăii care, deși catolici, au adoptat calendarul ortodox ies de la biserică. [...]

E musai ca în noaptea asta să nu doarmă nimeni. E interzis să te retragi înainte de ora 6 de dimineață.

14 IANUARIE Cetele de mascați bântuie în continuare pe drum. La popotă, cină de sărbătoare, prezidată de colonelul Sachelarie, revenit din permisie.

Iar se vorbește despre plecarea Misiunii. [...]

17 IANUARIE M-am dus la Dealul Nou de dimineață și la Bacău după-amiază. E frumos și călduț; pe șosea nu este noroi. Mai mult noroi este în oraș. [...]

Zvonurile despre plecarea diviziei sunt tot mai frecvente. Zilele acestea se vorbea de ocuparea unui sector în munți sau

de transferarea la Iași. Acum se pare că vom fi îndreptați spre Basarabia.

La biroul Misiunii din Bacău am aflat că generalul Averescu e în concediu pentru două luni, fiind înlocuit provizoriu de generalul Prezan. E foarte antifrancez, și au fost incidente între el și colonelul Hucher, cu care nu s-a putut înțelege. A mers până într-acolo încât le-a dat ordin scris subordonaților săi să nu le comunice nici ordine, nici documente ofițerilor Misiunii. După succesul ofensivei sale de la Oituz, a venit să se înfățișeze triumfător în fața ofițerilor nemți luați prizonieri, spunându-le: „Acum, ce părere mai aveți despre armata română?" La care unul dintre învinși a răspuns: „Mă gândesc doar că ea are acum în rândurile ei ofițeri francezi." Generalul le-a întors spatele și nu ne-a iertat niciodată acest răspuns biciuitor.

De altfel, în ofensiva lui a angajat într-un mod foarte imprudent toate rezervele, iar curând nu a mai avut oameni și a trebuit să se oprească. Altă dată a lansat în trei rânduri una dintre diviziile sale la atac, pe firele de sârmă ghimpată, unde a fost masacrată... Am cunoscut și noi asta, pe frontul francez.

A vrut să inaugureze un sistem de ofensivă personal, practicând în frontul inamic o singură breșă prin care voia să împingă toate trupele pentru a le distribui pe urmă în evantai spre a lărgi spărtura făcută. Dar inamicul a îndreptat toate focurile asupra acestei deschizături; și-a ieșit un măcel*, despre care ziarele nu au vorbit... Și asta s-a făcut la noi, pe pielea noastră... Dar am fost trimiși aici tocmai ca să-i împiedicăm pe români să repete greșelile generalilor noștri.

Noutăți rusești:

- Ucrainenii, proclamându-se independenți de ruși, nu mai ascultă de ei și încearcă să se desprindă de debandada în care revoluția a aruncat toată vechea Rusie. Soldați ucrai-

* Referire la scurta ofensivă de la Nămoloasa, lansată în iulie 1917, la care s-a renunțat după ce trupele germane au declanșat, la rândul lor, ofensiva spre Focșani (n. ed.).

neni au reapărut la Bacău. Ofiţerii îşi poartă galoanele şi cocardele. Au primit material nou.

– La Scânteia barăcile în care se afla regimentul meu primăvara trecută sunt acum ocupate de aceste trupe noi. Vor face ele ceva?

– La Galaţi, la teatru, nişte soldaţi au vrut să smulgă epoleţii unui colonel rus. Acesta s-a apărat. S-a produs o încăierare. Serviciul de ordine român a restabilit calmul. Reprezentaţia a continuat. Dar, la sfârşitul serii, altă încăierare. Un pluton de infanterie român a intervenit, şi-a aşezat în baterie puştile mitraliere şi a deschis focul. Rezultatul: doi morţi. Colonelul rus, intrat în grabă înăuntru, nu a plecat decât mult mai târziu, însoţit de o unitate românească.

– Praporcicul numit la comanda corpului de armată 24 decide să-şi îndrepte corpul spre Roman ca să-i elibereze pe bolşevicii prizonieri. Îi dă colonelului de stat-major ordin să întocmească planul operaţiunilor. Acesta răspunde că nici nu cere alteva, dar că nu a făcut niciodată ceva atât de complicat. Generalul făcea singur planurile. Interlocutorul său îl acuză de rea voinţă. El se apără şi îşi cere scuze pentru incapacitatea sa. Atunci praporcicul decide să facă el însuşi planul cu sovietul, pe care-l convoacă în acest scop. Dar tovarăşii chemaţi astfel în ajutor, nedovedindu-se nici ei mai competenţi decât noul lor şef, a trebuit să se renunţe la redactarea planului de operaţiuni. Iar corpul de armată 24 nu s-a mai îndreptat spre Roman.

– La rândul său, praporcicul numit la comanda celor şase corpuri de armată din nord nu s-a lăsat descurajat aşa de uşor de dificultăţile teoretice. Decizând să-şi retragă toată armata de pe front, şi în lipsa unor consilieri competenţi, nu a ezitat să întocmească el personal şi să transmită spre executare ordinul său de operaţiuni. Rezultatul acestei iniţiative a fost o busculadă şi încăierare generală între unităţile puse în mişcare. Într-adevăr, noul strateg, adept al simplităţii, dăduse drept rută de scurgere a celor şase corpuri de armată ale sale un singur drum în aceeaşi zi.

– Ca să sărbătorească Crăciunul, şapte ofiţeri austrieci dintr-un regiment de linia întâi fuseseră invitaţi să bencheтuiască de către ruşii din faţa lor. Şi au mers. Dar în mijlocul petrecerii a apărut o patrulă românească: găsind că este nepotrivită prezenţa acestor „camarazi“ inamici, i-a pus în stare de arest şi i-a expediat pe cale ierarhică la divizie, la corpul de armată şi la armată. Superiorii austrieci ai prizonierilor au trimis nişte plenipotenţiari ca să protesteze pe lângă români. Până la urmă, după ce i-au primit şi tratat corect, aceştia i-au retrimis pe indezirabili în liniile lor.

18 IANUARIE Şeful statului-major al diviziei, colonelul Toma Dumitrescu, a reapărut ca să-şi ia rămas-bun înainte de a se prezenta la noul post. [...]

După acest dineu oficial, a urmat o reuniune de vreo doisprezece comeseni, pentru un supeu intim, unde toată lumea a fost foarte cordială şi plină de atenţii faţă de cei doi francezi invitaţi: Blanc şi cu mine. Mâncărurile cu carne au venit una după alta, vinul a curs din belşug; toasturile nu mai conteneau. Lăutarii au cântat aproape fără pauză. Iar seara s-a încheiat cu îmbrăţişări. [...]

19 IANUARIE Boboteaza la ortodocşi. Toată dimineaţa aud sunete de goarnă. Din când în când mitralierele trag câteva cartuşe în semn de veselie. În faţa bisericii sunt aliniate companiile, înarmate şi în aşteptare. Toată suflarea satului e adunată în păr [...]. Observ că fuseseră aduse şi butoaiele de apă ale regimentului. Sunt lămurit că la sfârşitul ceremoniei se va sfinţi şi conţinutul lor. [...] La sfârşitul slujbei clopotele din sat bat necontenit, în timp ce un tun bubuie... dar paşnic. [...]

Cu această Bobotează ortodoxă se încheie seria sărbătorilor de sfârşit de an, inaugurată cu masa noastră din Ajunul Crăciunului francez, cu câteva ore înainte de a părăsi regiunea Mărăşeştiului. Sumbră perioadă între ani. O mie nouă sute optsprezece nu începe sub auspicii fericite.

XI
NOMADISM HIBERNAL

20 IANUARIE Blanc s-a înapoiat din permisia pe care a petrecut-o la Scânteia, în casa unde fusese instalat primăvara trecută.

Iată-mă liber să plec și eu pentru câteva zile. Ca el, decid să cer din nou ospitalitate în conacul de la Rediu unde am fost primit și tratat atât de bine când mi-am reluat serviciul după tifos.

Am intenția să fac călătoria prin mijloace proprii, adică în căruța cu bagaje golită de tot materialul și pe care o va mâna credinciosul meu Stoian [...]. Începem deci pregătirile pentru expediție.

21 IANUARIE Toată ziua atelajul s-a odihnit și a primit îngrijiri speciale. Nici nu-și închipuie ce-l așteaptă.

Un camarad român pus la curent cu proiectul m-a întrebat dacă nu mă tem de o întâlnire primejdioasă... cu rușii, bineînțeles. Mărturisesc că nu mă gândisem la această eventualitate. Dar n-am auzit niciodată să li se fi întâmplat vreo nenorocire ofițerilor români care umblă singuri... [...]

Îmbrăcat cu haine groase, [...] mă instalez pe bancheta de lemn alături de vizitiu ca să-i pot indica ruta. De altfel, nu o cunosc. Dar am harta, o hartă bună de stat-major, mulțumită căreia sper că-mi va fi ușor să mă descurc. [...] Am decis să începem călătoria pe noapte.

La 10 seara, după un ultim sfert de litru de cafea fierbinte, pornim. Până la Bacău suntem pe teren cunoscut. Străbatem fără piedici orașul adormit. Nu trebuie decât să mergem drept înainte. Luăm direcția Bârlad și trecem peste Bistrița. [...] Trecem prin Șerbănești; curând traversăm un al doilea râu pe

un pod de lemn și ajungem în târgul lui Traian. De aici drumul, care până acum era plan și bun, începe să urce. Secuieni, Odobești; panta se accentuează, dar bunii noștri căluți trag vitejește. [...] Ajungem pe un platou.

Pe urmă începe coborâșul. [...]

La ieșirea din târgul Plopana, părăsim drumul mare și o luăm la stânga pe un drumeag care se îndreaptă spre nord [...]. Trecem peste un pod. Dar acolo dăm peste un milițian de pază prin partea locului și pe care îl atrăsese lumina felinarului nostru. [...] Îi cer lămuriri despre direcția de luat ca să ajungem la Slobozia.

Ne confirmă că suntem pe drumul cel bun și [...] pornim mai departe. Nu pentru mult timp, fiindcă îmi dau brusc seama că mi-am pierdut harta. Halt! Sunt sigur că o mai aveam când vorbeam cu milițianul. Deci nu trebuie să fie prea departe. [...] O găsesc repede, și pornim mai departe.

Ajungem în satul Lipova, cum prevăzusem. [...] Încerc să păstrez direcția cu busola. [...] Stoian [...] îmi dă de înțeles că nu trebuie să ne epuizăm caii și că, în loc să riscăm să ne accidentăm în pustiul și întunericul ăsta, ar fi mai cuminte să lăsăm animalele să răsufle făcând o haltă aici, până ce primele luciri ale zorilor ne vor permite să ne orientăm și să ajungem fără probleme în vreo zonă locuită. Mă las convins. [...]

Cu toate precauțiile noastre, pe această coamă de deal, sub cerul liber, în plină lună ianuarie, nu eram în situația de a ne prelungi dormitul. Așa că nu fără nerăbdare am așteptat apariția zorilor. Atunci am putut zări la o oarecare distanță în jos, în direcția pe unde trebuia să o luăm, un drumeag.

Ne-a dus la Slobozia, localitate marcată pe hartă în caractere destul de groase ca să cred că este de o oarecare importanță. Am constatat însă că nu era decât un sat țigănesc necăjit. Cel puțin, am putut cere îndrumări, lucru esențial pentru noi. [...] Așa am ajuns pe creasta care domina valea Bârladului, spre care ne îndreptam. [...]

Cu o oarecare ușurare ne-am făcut intrarea în târgul Băcești, a cărui stradă principală este mărginită de prăvălii evreiești

părând relativ bine aprovizionate cu mărfuri, dar de o murdărie înspăimântătoare. Sigur nu aveam chef să cumpăr nimic. [...] Străbat pe rând Dumești, Todirești și târgul Negrești, unde îl cunoscusem iarna trecută pe generalul Berthelot. Cam pretutindeni vedem barăci pline cu soldați tineri comandați de ofițeri tineri. Vasăzică, România mai are încă rezerve de oameni.

La Vulturești părăsesc drumul care continuă spre Vaslui, ca și micul râu, și urc iar spre nord. [...] În jurul localității Rebrecea s-au construit multe barăci. Sasova, cea din urmă localitate de pe traseu. [...] Urcăm coasta care ne duce la destinație, Rediu.

Cu mare plăcere trecem de poartă și sărim jos în curtea conacului unde sosirea noastră – de altfel anunțată – adună toată suflarea casei în jurul nostru.

22–23 IANUARIE Primit ca un membru al familiei de către cele trei generații de locatari ai conacului (bunicul, soția lui, fiul cel mic, fiica măritată și băiețelul acesteia), sunt instalat și tratat ca atare. N-am mai fost cazat în camera mea din primăvara trecută, care era situată pe un culoar între dependințe și apartamentul stăpânilor. Mi s-a dat alta, în interiorul acestuia, mult mai bine mobilată și prevăzută cu o sobă nemaipomenită din teracotă, de a cărei căldură blândă mă bucur din plin. Prin fereastră, deasupra terasei care domină valea, regăsesc peisajul unde m-am plimbat atât de mult, ca și poligonul unde mă duceam în fiecare dimineață...

Sunt înconjurat de atâta drăgălășenie și răsfăț, că regret nespus trecerea rapidă a orelor. Ce păcat că nu pot rămâne decât două zile!...

24 IANUARIE Dar nici aici nu poți uita de ruși... Ieri și alaltăieri, în mai multe rânduri, tăcerea de pe câmpurile pustii a fost tulburată dintr-odată, de s-a auzit din casă, de forfotă și strigăte: „Rușii, rușii!!“ Și deodată, ca și când s-ar fi stârnit un mușuroi de furnici, țăranii toți laolaltă, bărbați, femei, copii, ieșeau în fugă din colibele unde-și petrec zilele ghemuiți în jurul sobei, ca să-și adune orătăniile de prin curți și ulițe. Dădeau zor să

le prindă și să le închidă, apoi se făceau și ei nevăzuți, se zăvorau în case cât puteau de bine și făceau pe morții.

Între timp, din observatorul meu, vedeam lunecând încet pe drum, de-a lungul văii, șarpele lung al convoiului rusesc retrăgându-se spre Basarabia. Și îmi spuneam că spectacolul acesta se desfășura de veacuri, la răstimpuri, în țara asta de două ori nenorocită, o dată că e bogată și apoi că se află în calea marilor invazii. Frica de ruși, de nelegiuirile, de jafurile, de crimele lor mi se pare unul dintre sentimentele cele mai profund ancorate în țăranii români. Și pe bună dreptate, din nenorocire!

Contrar deciziilor luate la dus, hotărăsc, pentru întors, să plec pe lumină, cât mai devreme posibil. Dar nu-mi puteam trezi gazdele la ore nepotrivite. Aștept deci să se scoale și-mi încep pregătirile. Or, când întunericul dispare, constat că e o ceață s-o tai cu cuțitul. Ezit să mă cufund în ea orbește. Profităm de această întârziere ca să ne așezăm mai bine bagajele în căruță, întrucât gazdele mele nu mă lasă să plec fără să mă încarce cu provizii și dulciuri de tot felul...

În fine, la ora 10, cum negura e mai puțin deasă, Stoian și cu mine ne urcăm în căruță și ne vârâm în provizia de fân reînnoită și în pături. În ultima clipă, bucătăreasa ne aduce în fugă fiecăruia câte o cărămidă fierbinte pe care a scos-o din cuptor și pe care ne-o așezăm sub picioare. Un ultim rămas-bun, și dă-i bice, birjar!

La Sasova sunt aliniate piese de artilerie grea, în stare foarte bună. Trecem din nou prin Negrești, Todirești, Dumești și întâlnim permanent convoaie rusești care pleacă. La intrarea în Băcești vreo zece băiețel și fetițe de țigani de 5 până la 12 ani au ieșit din colibe și aleargă la marginea drumului când sosește un convoi rusesc. Nu poartă decât o cămașă complet deschisă în față, ca un halat, și atât de murdară, încât a prins culoarea noroiului. Țopăie, se dau peste cap și fac roata, părând să găsească plăcere în etalarea goliciunii lor în ciuda frigului. Pe urmă se înșiră pentru un fel de dans tropăit însoțit de cântece. Sălbaticii ăștia de ruși se opresc și ei, mirați, ca să-i privească. [...]

La 4 de dimineața intrăm în conacul de la Călugăra Mare, iar eu merg în cameră și-mi termin noaptea.

26 IANUARIE După-amiază mă duc să vizitez batalionul cantonat la Dealul Nou. Dar ofițerii sunt absenți. Trec prin Sărata [...].

Merg mai departe spre Talpa, unde șeful batalionului mă duce să văd curiozitățile locului: într-o pârloagă, unul lângă altul, țâșnesc trei izvoare. [...] Foarte aproape e instalat un troliu rudimentar de care atârnă un cablu și pe care îl învârt doi muncitori: este un punct de sondaj pentru găsirea zăcămintelor de sare. Pe timpuri a existat acolo o exploatare care se ghicește după niște excavații incomplet reacoperite pe coasta dealului. Mi se arată rămășițele unor vechi stâlpi de lemn ieșiți dintr-o galerie datând de pe vremea celebrului Ștefan cel Mare, căruia există tendința de a i se atribui toate vestigiile secolelor trecute. Zăcământul este abandonat, iar în privința asta comandantul îmi repetă ce am mai auzit de multe ori: „La noi nu se fac lucrurile decât când ne strânge nevoia de gât." Și adaugă: „Anul trecut ne-a lipsit de principalele mine de sare. Atunci, acum trei luni, și-au amintit de astea de aici, și se încearcă repunerea lor în activitate."

Sunt condus într-o galerie bine căptușită cu lemn, lungă de 50 de metri, în fundul căreia, la lumina unui felinar cu petrol, patru oameni înarmați cu un ic și un topor se căznesc să spargă în bucăți un bloc de sare, care trebuie să cântărească peste o sută de kilograme. Alții transportă unul câte unul, cu brațele, până afară, fragmentele obținute... ca și cum nu s-ar fi auzit aici nici de inventarea roabei... Cu siguranță că așa, cu aceleași unelte și aceeași tehnică, trudeau și lucrătorii lui Ștefan cel Mare. Încă o dată – și ăsta e, de altfel, unul din farmecele pe care i le găsesc acestei țări – am impresia că văd aievea cum se trăia în veacurile dinainte.

28 IANUARIE Pornindu-mă înspre Luizi-Călugăra, ajung încă o dată la munte... [...]

În sat, puștii care se joacă în cămașă pe drum vorbesc ungurește. [...]

Vremea e minunată și călduță. Nici un pic de vânt. În vârful unei coame mă întind pe iarba scurtă și contemplu peisajul [...] scăldat într-o atmosferă minunat de albastră, în timp ce spre răsărit plutește un văl străveziu de ceață violacee. Este de o frumusețe grandioasă, colorată, calmă, imensă. E atât de frumos, încât aproape că-mi dau lacrimile!

Trebuie totuși să plec. Pe drum mă încrucișez cu o droagă bătrână, care-ar putea foarte bine scoborî din vremurile lui Ștefan cel Mare [...].

Spre apus se înalță unele peste altele lanțurile paralele ale dealurilor și munților care, la orizont, sub soarele în asfințit, se colorează în violet cu franjuri argintii în așa fel încât pot distinge unde ia sfârșit solul înzăpezit și începe norul alb... În aceeași direcție, dincolo, invizibilă, începe Ungaria.

30 IANUARIE Minunată după-amiază petrecută în împrejurimile accidentate pe unde mă plimb cu mare plăcere, fără să întâlnesc decât rareori o ființă omenească. [...] Nici un zgomot, doar, când și când, clinchetul clopoțeilor atârnați la grumazul vreunei oi. [...]

1 FEBRUARIE În ultimele zile s-au tot înmulțit zvonurile privind iminenta plecare a diviziei. Știrea este confirmată astăzi oficial printr-un ordin, să ne facem pregătirile pentru părăsirea regiunii. Vom fi trimiși la Roman.

8 FEBRUARIE Vom pleca, da sau nu? Toată săptămâna au circulat zvonuri contradictorii pe acest subiect, fără ca ordinul precedent să fi fost anulat. Astăzi primim altul. Plecarea se face chiar acum. Dar s-a schimbat direcția. Trebuie să mergem să ocupăm un sector al frontului dintre Piatra Neamț și Fălticeni.

Divizia se va instala la Piatra; dar brigăzile vor urca la 30 sau 40 de kilometri mai departe în munți. Generalul este încântat. Va găsi cum să se instaleze confortabil într-un oraș. Se pare că el, grație relațiilor sale cu Palatul și în special cu regina, a obținut revocarea ordinului precedent. Pentru că de

la Roman am fi fost trimiși în Basarabia, iar el se temea ca bolșevicii să nu-i joace o festă acolo.

Nemții au negociat din nou cu românii la Focșani. Mackensen* ar fi început să amenințe: „Ne-am săturat de armistițiul ăsta. Ne trebuie ori război, ori pace.“ La care românii ar fi răspuns: „Așteptăm ca situația din Rusia să se lămurească. În orice caz, suntem legați prin angajamentele noastre de Aliați. Dacă vreți război, război vom face.“ Mackensen n-a insistat, iar armistițiul a fost prelungit. [...]

10 FEBRUARIE Astăzi alte vești, și proaste.

Guvernul Brătianu a căzut, iar generalul Averescu este însărcinat cu formarea noului cabinet. Evenimentul s-ar fi produs ca urmare a unui discurs al președintelui Wilson** în care abandona România, pentru că, printre scopurile sale de pace, nu menționează și revendicările ei aprobate de Aliați. Guvernul român a cerut explicații ambasadorului american la Iași, care la rândul său s-a adresat Washingtonului pentru a obține lămuriri. Or de acolo nu i s-a dat nici un răspuns.

În aceste condiții, România, nemaiavând nimic de așteptat de la victoria Aliaților, firește că va căuta să încheie o pace separată. Dar Brătianu își dăduse cuvântul că nu va acționa așa. Credincios angajamentului luat, s-a retras. Și este chemat la putere omul în vogă, cel care-și datorează popularitatea izbânzilor de la Mărăști și Oituz, devenind tot mai popular pentru că susține soluția facilă, a păcii la care marea majoritate a românilor aspiră mai mult sau mai puțin în taină. Punct de vedere destul de scuzabil, dată fiind situația tragică în care debandada rușilor cufundă țara.

Dar mai trebuie menționată și altă explicație pentru venirea la putere a lui Averescu: ar fi fost desemnat, dimpotrivă, pentru

---

* August von Mackensen (1849–1945), feldmareșal german supranumit „Spărgătorul de fronturi“, a condus ofensiva Puterilor Centrale pe frontul de sud; trupele sale, alcătuite din germani, turci și bulgari, ocupaseră Bucureștiul încă din 23 noiembrie/6 decembrie 1916 (n. tr.).

** Woodrow Wilson (1856–1924), președintele Statelor Unite ale Americii din 1913 până în 1921 (n. tr.).

că este singurul șef militar român care se bucură de destul prestigiu ca să-și ia, în condițiile actuale, responsabilitățile unei ofensive având drept obiectiv recucerirea Munteniei. Scenariu plauzibil după unii, date fiind slăbiciunea efectivelor germane pe frontul român, descompunerea armatei austro-ungare și dorința bulgarilor – supravegheați de un cordon de soldați germani – de a se întoarce acasă.

În fine, alții pretind că este doar o manevră pentru a câștiga timp, făcându-i pe germani să creadă că românii vor să trateze serios.

Dar ipoteza păcii imediate este cea mai verosimilă. Iar în acest caz, ce se va întâmpla cu Misiunea noastră? Ne vom înapoia în Franța?

Pe de altă parte, Ucraina, care s-a separat de Rusia, a încheiat deja pacea.

11 FEBRUARIE Plecarea de la Călugăra. Paznica proprietății, care vine la poartă în momentul când plecăm ca să ne ureze drum bun, ne spune să aducem curând pacea.

Urmându-l cu Petrițopol pe colonelul Sachelarie și urmați de cercetași călări, ne vom posta la răscrucea drumurilor dinspre Bacău și Luizi-Călugăra ca să asistăm la plecarea Regimentului 73 infanterie, care ne așteaptă acolo. Puțin după sosirea noastră se pune în mișcare. După trecerea companiilor începe defilarea vehiculelor, interminabilă [...].

Coloana e formată dintr-un amestec de vehicule rechiziționate transportând încărcături neverosimile, deasupra cărora sunt cocoțate scaune, mese, paturi, mobile de toaletă, cotețe de păsări, sobe etc. [...]

Când tot acest alai a trecut în sfârșit, urmează o defilare cu alură mai războinică, chesoanele cu muniții și tunurile mici ale bateriei 53.

După care plecăm singuri în trap prin Călugăra și Mărgineni. Înainte de a ajunge la Hemeiuș, prindem din urmă Regimentul 73 [...]. Ne oprim pentru marea haltă de la Andrieșești, la încrucișarea drumului nostru cu șoseaua de la Bacău la Piatra. Dejunăm pe iarbă. Firește, conversația se axează pe

schimbarea guvernului și pe chestiunea păcii. Când se abordează acest ultim subiect, constat că oamenii coboară vocea și se uită înspre mine. Masa se încheie cu o discuție destul de aprinsă în care i se reproșează generalului Sarrail că n-a făcut niciodată nimic, contrar promisiunilor; și se conchide că acum România nu se mai poate bizui pe nimeni. Mă prefac a nu înțelege nimic, pentru că este tristul adevăr. Dar nu e deloc versiunea în favoarea căreia am fost instruit să pledez.

Plecăm din loc. Drumul urcă pe valea Bistriței. Traversăm Pălădești și Lespezi. De două ori trecem peste râu și calea ferată, pe urmă ne îndepărtăm ușor ca să mergem să cantonăm la Racova, unde pe pragul porții femeile își torc furca de cânepă. Sunt condus imediat în încăperea mea, în casa unui țăran înstărit. Proprietarul, un sergent, este acasă. Exteriorul clădirii e bizar, de o arhitectură care pare să fi urmărit în mod special complicația, considerată neîndoielnic semn de bogăție care se etalează cu plăcere. Pe lemnăriile ușilor sunt pictate motive țărănești. [...]

Aștept în drum să vină căruța mea. Supraveghez chiar eu instalarea ei și a cailor și-mi închei după-amiaza plimbându-mă prin sat cu căpitanul Popescu din Regimentul 73. [...]

Am aruncat în trecere o privire prin bucătăriile companiilor și am constatat că sub denumirea de carne li se distribuiau oamenilor doar oase și piele. [...]

12 FEBRUARIE Pe lumina zilei companiile ies din cantonament, se adună și merg să se așeze în coloană la intersecția dintre drumul spre Racova și șosea. Plecăm și noi imediat după aceea și depășim regimentul înainte ca el să fi pornit. Urmăm șoseaua în linie dreaptă până la Buhuși. Aici, împreună cu cele două state-majore, al brigăzii și al regimentului, pătrund în celebra fabrică intitulată „Prima fabrică românească de postavuri". De fapt, este cea mai importantă care a scăpat de ocupația germană, și aici se produc stofele din care se fac uniformele.

Clădirile, destul de vaste, sunt cam prăpădite. Suntem conduși în salonul unde vine să ne întâmpine directorul. Se pune cu amabilitate la dispoziția noastră ca să vizităm atelierele. [...]

Coloneii pe care-i însoțesc cer, cu o insistență care frizează cerșetoria, câțiva metri de postav. Sunt convins, de altfel, că acesta era adevăratul obiect al vizitei și al așa-zisei preocupări față de funcționarea mașinilor. Găsesc că umilirea în fața directorului fabricii a acestor ofițeri de grad înalt, de obicei destul de disprețuitori față de inferiori, e cam lipsită de demnitate. Dar, dată fiind penuria de țesături în Moldova din prezent, aproape că e pardonabil. Personajul e însă de neînduplecat și nu vrea să cedeze un centimetru din producția sa. [...]

Plecăm pe urmă călare și curând ajungem din urmă Regimentul 73. Facem marea haltă într-o căsuță țărănească de la marginea drumului. Proprietarii ne cedează încăperea lor cea mare, împodobită cu covoare, ștergare legate la mijloc și cărți poștale fanteziste cu texte amoroase. [...]

După ce-am mâncat, locotenentul Petrițopol și cu mine plecăm înainte, ca să ne ocupăm de cantonament. [...]

Ajungem la Roznov, care trebuie să fie destinația pentru ziua de azi. E un sat sărac, dar dominat de o clădire impunătoare: a foarte bogatului boier Economu care, conform comandantului garnizoanei, refuză categoric să cazeze pe cineva, oricine ar fi. Această atitudine sfidătoare trezește indignarea ofițerilor prezenți la convorbire și care se exprimă astfel pe acest subiect: „Țăranul n-are decât o cameră în care doarme familia lui; i se ia, fără să se mai piardă timpul în discuții cu el, și i se umple cu soldați. Bogatul, în schimb, are un castel pentru apărarea căruia se luptă și se lasă uciși soldații. Dar nu vrea să dea nici un capăt de ață. E protejat de cei mari. De fapt, generalul Grigorescu e cel care-și întinde peste locuința asta princiară mâna-i redutabilă."

Cu toate informațiile astea puțin încurajatoare, Petrițopol decide să pornească asaltul împotriva castelului. Ne ducem să sunăm. Nici o mișcare. Atunci tragem de clopoțel, nu prea siguri de noi. În cele din urmă administratorul proprietății se decide să vină să stea de vorbă cu noi. [...] Bodogăne, face mofturi. [...] Până la urmă consimte să fie cazate cele două state-majore, al brigăzii și al Regimentului 73. În ajutorul lui vine cumnatul

proprietarului, un anume Negroponte, frate al celui care ne-a găzduit regimentul câtva timp printre viile lui, în împrejurimile Mărășeștiului. [...]

Pentru mine, personal, concluzia acestor negocieri este că voi împărți camera cu Petrițopol. [...] Intru în casă și mă cufund în lectură până la cină, pe care o luăm în marea sufragerie a impunătoarei locuințe. [...]

La sfârșitul mesei, suntem onorați cu apariția domnului Negroponte [...], vorbind o franceză excelentă și de o amabilitate deosebită față de mine. Dar această curtoazie tardivă nu mă face să dau uitării lipsa de afabilitate cu care ne-a întâmpinat la început.

13 FEBRUARIE Plecarea ca în etapele precedente: la ivirea zorilor. Destul de multe sate de-a lungul drumului care tot urcă pe valea Bistriței.

La amiază ajungem în Piatra Neamț, unde începe muntele cu adevărat. În oraș se intră printr-o stradă lungă, destul de nearătoasă, mărginită de prăvălii evreiești lipite între ele. În dreapta se înalță o costișă abruptă și dezgolită. În stânga urcă versanții cu brazi tineri și rari. Îl vizitez pe Blanc, confortabil instalat într-o cameră frumoasă dintr-o casă burgheză. Dejun la popota diviziei. Pe urmă asistăm la defilarea primului dintre regimentele brigăzii.

Generalul tronează pe trotuar înaintea statului-major. În fața lui, pe celălalt trotuar, cântă muzica fără încetare. Companiile se succedă. Speriați de vacarmul alămurilor, căluții de călărie, atât de curajoși pe drumuri, ezită să înfrunte trecerea îngustă. Oamenii merg bineînțeles în pas cadențat. Dar după două modele diferite, conform formației sau gustului secret al comandanților companiilor: unii merg în stil franțuzesc, cu suplețe, în vreme ce alte unități înaintează ca niște automate, cu rigiditatea mecanică și forțată a pasului de gâscă german.

După oameni urmează vehiculele: și imediat orchestra oprește marșurile antrenante și începe o melodie mult mai lentă, ca un marș funebru. Căruțele trec pe rând, încărcate cu mobilier

sau cu coteţe de păsări. Comandantul diviziei, care ţine atât de mult la protocol, trebuie că fierbe în sinea lui. [...]

Când defilarea s-a sfârşit, s-a decis ca statul-major al brigăzii să nu părăsească Piatra decât mâine. Mă duc deci să mă plimb prin oraş cu Blanc. [...] Pe străzi vedem din nou aceleaşi două tipuri de case: când prăvălii evreieşti cu un aspect foarte puţin dichisit şi cărora calitatea mizeră a puţinelor obiecte expuse în vitrină le dă un aspect mai curând respingător, când clădiri în general destul de cochete, situate în mijlocul câte unei mici curţi împrejmuite cu gard de lemn. În cursul plimbării descopăr o trăsurică pe arcuri, de vânzare, şi mă decid – după ce m-am interesat de preţ – să o cumpăr.

Cinez la popota unde tronează generalul, la fel de impunător. După cele două feluri regulamentare prevăzute în meniu, cere ca supliment, de fiecare dată, câţiva cartofi fierţi. Iar după ce s-a servit, dacă mai rămân, îşi manifestă generozitatea împărţind câteva feliuţe, tăiate cu propria-i mână, ofiţerilor care-i sunt în graţii. Trebuie să recunosc, spre lauda lui, că cel puţin nu le cere mai întâi să facă sluj de faţă cu toată lumea.

La plecarea de la popotă, merg cu Blanc în camera lui, unde mă culc pe jos pe o saltea.

Ştirile zilei:

- Se pare că nemţii i-au răspuns generalului Averescu că pentru Dobrogea trebuie să trateze direct cu bulgarii. Atunci acesta ar fi întrerupt discuţiile, şi-ar fi dat demisia şi ar fi cerut să preia comanda armatelor române.
- Alţii pretind că le-ar fi cerut Aliaţilor autorizaţia să încheie pacea şi că se aşteaptă răspunsul.

14 FEBRUARIE Dimineaţă, după ce m-am dus să plătesc pentru trăsură, asist la defilarea celui de-al doilea regiment al brigăzii. Apoi sunt anunţat că vom pleca diseară cu decovilul care merge până la Bicaz. După-masă începe să ningă şi, din cauza zăpezii, reţinut acasă la Blanc, petrecem împreună o după-amiază destul de melancolică.

La ora 6 seara mă duc la gară să iau trenulețul care are acolo capul de linie. Conform obiceiului meu, sunt la ora exactă la care îmi dăduse întâlnire colonelul Sachelarie. Dar nu văd pe nimeni. Aștept o oră sub ninsoare; și în sfârșit, în momentul plecării trenului, vine să mă informeze un căpitan inginer că acesta nu merge la Bicaz. Foarte amabil adaugă că a doua zi va da ordin să fiu lăsat să mă urc pe locomotivă, pentru că, în opinia lui, șinele fiind într-o stare proastă și deraierile frecvente, acolo e cel mai puțin probabil să sufăr vreun accident grav. Mașina, fiind într-adevăr mai grea decât vagoanele, iese mai greu de pe șine. Amabilă perspectivă. Adaugă că ora oficială a plecării de mâine este 12.38. De ce tocmai 38, și nu 37 sau 39, de vreme ce suntem aici la cap de linie și nu trebuie asigurată nici o corespondență? Mister. Dar un mister care nu trebuie să mă preocupe prea mult, deoarece interlocutorul meu mă sfătuiește de îndată să fiu aici la amiază, fiindcă orarele sunt aproximative, iar plecările pot avea loc și mai devreme, dar și cu destulă întârziere.

Furios pe colonelul nepăsător care m-a lăsat baltă, revin în camera lui Blanc [...].

15 FEBRUARIE Dimineață îl însoțesc pe Blanc care-și cumpără și el o trăsură cu arcuri. [...] După un prânz sumar cu nuci și pesmeți, mă duc la gară la amiază, cum mi se recomandase. Aici aflu că trenul va pleca abia la o oră destul de neprecizată, în cursul după-amiezii. Pe loc, temându-mă și de alte neplăceri ulterioare, mă decid să parcurg pe jos cei 26 de kilometri care mă despart de Bicaz. Zăpada mă însoțește cu ninsori intermitente.

Urc valea Bistriței, când lărgită, când îngustată între munții în general acoperiți de brazi. [...]

Mergând cu pas rapid, depășesc câteva convoaie ale diviziei. [...]

Ajung la Bicaz la ora 5. Cinci ore ca să parcurg 26 de kilometri, nu-i rău deloc. Nici șederile în tranșee, nici deliciile unui

stat-major de brigadă nu m-au făcut încă să-mi pierd antrenamentul de infanterist de pe vremea retragerii din Belgia.

Găsesc statele-majore ale celor două brigăzi și al unui regiment instalate în micul castel reședință regală, care-și înalță deasupra râului trupul alb încins de jur împrejur cu un balcon, pentru ca din fiecare cameră să se poată admira peisajul. Colțișorul e admirabil. Dar nimic mai mult. Pe pereții încăperii care mi-a fost rezervată, câteva tablouri și fotografii au legende franțuzești. Găsesc aici electricitate și încălzire centrală: luxuri la care nu mă așteptam. [...]

Brigada mea pleacă mâine. Dar cum atâta timp cât e pe drum nu sunt de nici un folos, iar colonelul n-a găsit nici un inconvenient să mă lase baltă la Piatra, decid să mai stau aici o zi în plus de vreme ce mă simt bine.

16 FEBRUARIE Zăpada acoperă totul. Frigul e aspru. Pe stradă defilează regimentele care continuă să urce văile și să se afunde mai mult în munți.

După-amiază mă duc cu Debouverie să facem o plimbare pe jos, pe drumul care se strecoară în lungul cursului Bicazului, fiindcă suntem aici la confluența dintre acest șuvoi și Bistrița. [...] Nici un sat. Doar pe o ridicătură de pământ o mică pepinieră arborează emblema domeniului regal. Câte o baracă din trunchiuri de copaci acoperită cu pământ își etalează rănile deschise... Sunt tot urmele trecerii rușilor. O sanie trasă de doi boi melancolici mânați de un țăran lunecă încet spre munte. Facem stânga-mprejur și revenim la locuință. [...]

A sosit trăsura pe care tocmai o achiziționasem. [...]

17 FEBRUARIE Încă de dimineață îmi expediez tot materialul ca să-i las timp să ajungă la destinație înaintea mea [...].

Grupuri de ruși în dezordine coboară spre Piatra. Alții încă mai staționează în cantonamente. Bătrânii țărani cu părul lung își scot toți căciula la trecerea mea ca să mă salute. Chiar și femeile îmi dau binețe. Costumul lor nu se deosebește de cele pe care le cunosc. Doar tipul fizic mi se pare diferit: au tenul

mai proaspăt și mai roz, părul castaniu, fizionomia mai frumoasă și mai atrăgătoare. [...]

La Hangu, care trebuia să fie capătul călătoriei fiindcă acolo, conform ordinelor, urma să se instaleze brigada mea, aflu că este cantonat numai un batalion. Brigada e mai departe. [...]

Îmi continui drumul până la Răpciuni [...]. Vizitez pe rând trei sau patru case, în care încăperile disponibile sunt lipsite de orice mobilă. Mă hotărăsc să ocup o sală goală în clădirea poștei, unde cel puțin stăpânii casei, un locotenent poștaș și soția lui, învățătoare, mă primesc cu multă amabilitate și îmi vorbesc franțuzește. Mă mut imediat. Dar locuința e friguroasă [...]. Vederea frumoasă asupra văii, râul și muntele nu ajung să compenseze acest inconvenient. [...] Oricât m-aș ghemui lângă soba de fontă, cu dor amar după suratele ei de teracotă, nu reușesc să mă încălzesc decât pe-o parte. Restul corpului îmi îngheață.

XII

UN FRONT ALTFEL DECÂT CELELALTE

18 FEBRUARIE Azi vreau neapărat să mă duc pe front. Dar locotenentul Petrițopol încearcă tot posibilul să mă facă să mă răzgândesc. Îmi spune că batalioanele nu-și ocupă încă pozițiile de „luptă" (ciudată luptă, de vreme ce nu ne mai batem), că abia astăzi trebuie înlocuiți rușii și că, prin urmare, schimbul – a cărui oră nu este precizată – sigur n-a fost încă efectuat. Ai zice că tot caută să-mi ascundă ceva. Dar eu sunt aici tocmai ca să văd ce interes ar avea cineva să ascundă. Încep deci prin a nota pe hartă pozițiile care ne sunt încredințate și care trebuie ocupate. Apoi plec spunându-i că vreau să încep să mă ocup de propria mea mutare, fiindcă ghețăria de la poștă este de nelocuit. Pe urmă, în funcție de oră, voi vedea dacă o să mă mai încăpățânez să plec în recunoaștere sau dacă mă voi mulțumi cu reinstalarea mea. [...]

Plec deci la vânătoare să găsesc altă locuință. Într-o casă unde țăranca mă primește amabil, camera pe care mi-o oferă și de unde ar trebui să încep cu expulzarea a doi „plutonieri" (adjutanți) români e minusculă și întunecoasă. În altă parte proprietăreasa îmi spune că în încăperea disponibilă sunt îngrămădite bagajele surorii ei refugiate de la Dorna și că, în plus, nu are nici cheia lacătului care îi servește drept închizătoare. La sfatul discret al lui Stoian, interesat ca și mine să găsesc o locuință convenabilă fiindcă îi va folosi și lui, declar foarte sigur de mine că, în aceste condiții, fiind vorba doar de un lacăt, am să-l forțez. Femeia se retrage cu multă demnitate spunând că, dacă așa stau lucrurile, nu se mai pune de-a curmezișul – și pleacă. Dar joacă la cacealma. Fiindcă, până să izbutească

însoțitorul meu să-și pună în practică amenințările, adversara reapare cu cheia lacătului și-mi deschide chiar ea ușa. [...]

Cum ofițerii francezi nu au dreptul să facă rechiziții, trimit după locotenentul Petrițopol să vină să constate operațiunea. [...] Vrând-nevrând proprietăreasa se retrage. Imediat îi dau lui Stoian misiunea să facă focul. Și plec cu ordonanța-vizitiu în trăsura mea trasă de calul de călărie [...].

Direcția: frontul. Fiindcă, odată rezolvată problema locuinței, revin la obsesia zilei. [...] Am drept țintă postul de comandă al primului batalion din Regimentul 63. Pe drum, ca în ajun, casele continuă să se înșire ca mătăniile. Mă întâlnesc iar cu grupuri-grupulețe de ruși: fără îndoială, ultimele vestigii ale ocupării tranșeelor. Umblă în dezordine, neîncolonați, aparent fără șefi. Unii au mâinile goale, alții și-au păstrat pușca de care e fixată nelipsita baionetă; alții își târăsc bagajele pe o săniuță trasă cu sfoară, asemănătoare cu cele cu care se amuză copiii la sat.

În vale, drumul, calea ferată și râul se găsesc din nou [...]. Din când în când și perpendicular față de direcția generală, e întinsă o rețea de sârmă ghimpată, ale cărei capete se cațără pe pantele abrupte ale muntelui. Doar niște treceri înguste sunt lăsate libere în albia râului și în mijlocul drumului; dar în imediata apropiere stau pregătite capre masive menite să blocheze la nevoie deschiderile înguste.

La postul de comandă al batalionului, pe care îl comandă căpitanul T., s-au adunat câțiva ofițeri. Pe masă e o sticlă îngustă cu gât lung și fin, cu vin roșu. Pe etichetă scrie în ungurește, cu litere groase, „Erdélyi"... Este deci un vin din Ardeal (altă denumire a Transilvaniei). Această marfă a fost cumpărată cu 7 lei de la ultimii ruși aflați încă în sector. Bineînțeles că vor să mă pună să gust. Dar, spre mirarea tuturor, refuz să beau fie și o singură picătură din acest produs inamic, achiziționat în urma trădării rusești și a fraternizării cu adversarul.

Mi se arată trei soldați aparținând cavaleriei ungurești, capturați de dimineață într-un sat situat la 8 kilometri în spatele liniilor întâi. Spun că veniseră ca de obicei să cumpere

pâine și mămăligă. Și acum cereau să fie trimiși înapoi la ei, deoarece crezuseră că aici mai erau ruși, care-i lăsau să umble fără piedici. Unul dintre ei, un sergent, poartă două medalii cu panglică roșie și albă: una acordată soldaților răniți de două ori și cealaltă decernată tuturor militarilor în serviciu la moartea lui Franz-Iosif. Ca și camarazii săi, este foarte bine îmbrăcat și încălțat și foarte curat. Are o fizionomie inteligentă și, deși nu vorbește decât ungurește, iar eu nu înțeleg nimic din ce spune, constat că vorbește cursiv, mai mult chiar decât obișnuiesc agricultorii înstăriți, cum declară el că ar fi. Până la urmă oamenii aceștia nu par nici deprimați, nici într-o stare fizică proastă; în plus, au în mod vădit o disciplină remarcabilă. Ce contrast față de ruși!

Dată fiind ora înaintată, astăzi nu mai înaintez spre tranșee. Dar îmi fixez o întâlnire pentru mâine cu căpitanul. Și revin la Răpciuni. [...]

19 FEBRUARIE [...] Cum căpitanul T. a găsit un pretext să nu mă însoțească până la liniile întâi, decid să merg singur. [...] La Gura Bradului mă opresc o clipă la postul comandantului Simionescu, care mă primește destul de rece: trebuie să-l mai apese unele din rapoartele mele care, ca să nu ascund realitatea, erau firește destul de severe. Îmi dă un agent de legătură care primește misiunea să mă ducă la compania din extrema stângă a sectorului său. Dar nici el nu dorește să mă însoțească. Hotărât lucru, în ciuda armistițiului, acești șefi de batalioane nu sunt mai grăbiți aici ca la Mărășești să ia cunoștință de posturile înaintate. Dar să fim drepți: asemenea lucruri am constatat uneori și în Franța.

Ieșim de pe drum și o luăm pe un drumeag pe malul drept al Bistricioarei; pe urmă ajungem în altă vale, mai îngustă. Ea reprezintă frontiera. Barăci rusești abandonate se înșiră la poalele pădurilor. Trecem peste încă un pod de lemn, și iată-ne în Ungaria.

Acolo e în cantonament o companie. Comandantul ei a plecat în recunoaștere. Schimb ghidul și mă duc la micul post al cotei

1214. Și acolo lipsește ofițerul. Oamenii sunt instalați într-o baracă. Cer informații și-mi exprim intenția de a urca pe munte, fiindcă postul nu este în vârf, ci la poale, într-un loc unde ești dominat de pretutindeni și de unde nu poți vedea nimic.

Iau prânzul în aer liber, în zăpadă, stând în picioare lângă sanie: puțină carne rece și două ouă tari. Mi se aduce apă într-o ceșcuță, dar, cum n-o beau de îndată, îngheață pe loc. Pentru expediția mea, din moment ce mi-e imposibil să găsesc aici vreun ofițer, mă descurc cu șeful interimar al detașamentului, un sergent. Acesta se grăbește să-mi fixeze pe bocanci crampoane pentru gheață solid legate de picior cu curele. Îmi oferă un ghid; în plus, un soldat voluntar se oferă să mă însoțească. Accept. Și, de îndată ce am isprăvit de mâncat, plecăm toți trei pe un drum în serpentine care urcă pe coasta muntelui împădurit. Urcușul e lent și lung. Sunt câțiva centimetri de zăpadă, dar nu cât să împiedice serios mersul. După vreo oră de urcuș, ieșim din pădure ca să ajungem în zona fără copaci, unde stratul de zăpadă e mai gros. Mergem pe urmele de pași lăsate de patrulele precedente. Sunt și urme de iepuri. Continuăm să urcăm, tot mai greu. Când ajungem în fine în vârf, zărim în depărtare câteva puncte negre: oameni. Români, sau unguri? De la distanța asta e greu de văzut cu cine avem de-a face. Dar unul dintre însoțitori recunoaște un ofițer român. Urmărim creasta care continuă să urce, iar pe gheață mersul devine tot mai dificil. Ne încrucișăm cu grupul care înainta încet în direcția noastră: sunt locotenenți și sublocotenenți trimiși în recunoaștere și care coboară istoviți. Continui spre vârf, dar cei doi soldați care mă însoțeau, nemaiputând înainta, îmi cer voie să se oprească. Îi las deci să se odihnească lângă o stâncă, la adăpost de vânt. Și astfel ajung singur, dar cu adevărat, la cota 1214.

Există acolo, acoperite de zăpadă, câteva mici barăci rusești, abandonate. În spate, în partea română, șerpuiește valea Bistricioarei, iar sus munții împăduriți deasupra cărora se ivesc, mai înalte decât dunga crestelor, doar câteva piscuri dezgolite, dominate la rândul lor de Ceahlău, uriașul Moldovei care atinge

1.900 de metri și ale cărui creste cenușii, roase de timp, sunt pe alocuri acoperite de zăpadă.

De partea cealaltă se întinde Transilvania supusă dominației ungare. La picioarele mele observ mai întâi un țanc înalt de 2–300 de metri, începând de la care se întind gardurile de sârmă ghimpată ce apără o tranșee plină ochi cu zăpadă. La câteva sute de metri distanță și în paralel cu prima mai e o a doua tranșee pe care o socotesc tot a noastră, judecând după modul de dispunere a sârmelor care o acoperă. Caut zadarnic din ochi liniile inamice. Nu disting nici una. Cât vezi cu ochii se întinde o mare de văi și munți, negri și albi, absolut fără nici o altă culoare. [...] Nimic nu se mișcă, nimic nu e viu în această imensitate care este totuși ceea ce se numește „frontul", dar un front cu totul altfel decât celelalte, decât toate celelalte pe care le-am văzut până acum. Un front fără apărători sau atacatori vădiți de o parte și de alta, unde nu răsună nici un zgomot de tun, unde pot sta cocoțat, descoperit, vizibil de departe fără să declanșez nici cea mai mică împușcătură, chiar fără să apară în fața mea vreun inamic din tabăra cealaltă. După un timp totuși, într-o vale împădurită, aud niște lovituri în lemn, și brusc răsună țăcănitul rapid al unei mitraliere. Pe urmă se lasă din nou tăcerea. [...]

Mă întorc la ghizii mei, care au avut suficient timp să răsufle în lipsa mea, și coborâm rapid. Pe drum îl întâlnesc pe șeful batalionului care abia începe să urce. Nu va avea timp să se întoarcă înainte de căderea nopții. Mă tem foarte tare că e numai un mod de a-mi arunca praf în ochi și se va grăbi să se întoarcă la postul de comandă de îndată ce voi fi dispărut. Dar cel puțin nu-l voi putea acuza mai sus că nu a procedat la recunoașterea care se impunea.

La postul cel mic, cer să mi se scoată crampoanele. Vorbesc câteva momente cu oamenii care, ca întotdeauna când mă văd, se apropie ca să-mi vorbească despre nemulțumirile lor. Se plâng de lipsa pâinii, a încălțămintei, a tutunului. Le promit că voi pleda pentru ei. Mă urc în sanie și pornesc la drum în direcția Răpciuni. [...]

În cameră mă așteaptă o scrisoare de la Blanc (plecat din nou în permisie) cu ordinul de a veni imediat să-i țin locul la statul-major al diviziei. [...] Mâine de dimineață, în loc să plec din nou spre front, voi porni în direcția Piatra Neamț.

20 FEBRUARIE [...] Către ora 5 ajungem la Piatra.

Pun imediat stăpânire pe camera lui Blanc, apoi mă duc să iau cina la popota diviziei unde tronează generalul.

21 FEBRUARIE De cum ajung la birou, mi se telefonează pentru a mi se anunța venirea locotenent-colonelului Capitrel la dejun. Într-adevăr, sosește la sfârșitul mesei. Plănuiește pentru după-amiază o vizită la Bicaz. Dar automobilul său e în pană; ceea ce ne obligă să rămânem în oraș.

Iau cina cu el la Casa franceză unde doctorul Sempé, meridional fără fasoane, face pe stăpânul casei. [...]

După cină ne ducem să ascultăm la telefon ultimele știri, puțin bruiate de explozia depozitului de muniții de la Bacău. Fragmentele de fraze sunt dictate foarte rar pentru ca un secretar să aibă timp să le transcrie [...]. În rezumat, nimic nou astăzi. Ieri un radio german anunța plecarea lui Kühlmann* la București, în vederea tratativelor de pace.

O notă oficială care ne-a fost remisă astăzi ne anunță eventualitatea păcii românești într-un viitor foarte apropiat și ne arată ce conduită să adoptăm. Colonelul Capitrel vorbește de înapoierea în Franța ca de un lucru foarte probabil și presupune trecerea noastră prin Vladivostok...

22 FEBRUARIE Nimic nou. Colonelul Capitrel este tot aici. Face într-adevăr parte dintr-o comisie franco-româno-rusă însărcinată să reglementeze incidentul provocat de al 8-lea corp de armată rus, care pretinde ca românii să restituie armele pe care li le-au confiscat.

23 FEBRUARIE Dimineața: găsesc la biroul diviziei pe cei doi colonei francezi, cei doi colonei români și cei doi generali ruși

* Richard von Kühlmann (1873–1948), diplomat german. Ministru de externe al Imperiului German în 1917–1918, a negociat păcile de la Brest-Litovsk și de la București (n. tr.).

văzuți în ajun și care formează comisia de arbitraj. Toți iau masa la popota diviziei. Cei doi generali sunt politicoși la culme. Amândoi sunt rași pe cap. [...] Câțiva ofițeri adjutanți ruși îi însoțesc. La sfârșitul mesei, contrar obiceiurilor, nu se rostesc toasturi în onoarea invitaților: nu mai e cazul de așa ceva. Dar generalii își ciocnesc paharele între ei. În clipa asta colonelul Policronianu se întoarce spre mine și îmi spune pe un ton aspru: „Îi urăsc pe ruși pentru că ne-au luat Basarabia, pentru că ne-au trădat și pentru că m-au ruinat dând foc proprietății mele din Dobrogea." Nici nu și-a încheiat bine fraza, că vecinul său, un colonel rus, se apleacă peste el, cu paharul în mână; și închină paharele între ei.

După-amiază, lăsându-i pe acești domni cu comisia lor, plec să mă plimb. [...]

Știrile de seară anunță că generalul Averescu a plecat la București.

24–25 FEBRUARIE [...] Astă-seară am luat cina la Casa franceză din Piatra Neamț, într-o ambianță destul de cosmopolită. [...]

După masă, ca să încheiem seara, mă las dus la unul dintre cinematografele din oraș: biată sală aproape pustie în care se agită vreo trei, patru muzicanți țigani și unde rulează două sau trei filme coșcovite, trepidante și insipide.

Ca în fiecare noapte, tăcerea este sfâșiată, la intervale neregulate, de fluierăturile agenților de poliție, care se cheamă unul pe altul și cărora le răspunde fluierul – de altă tonalitate, unică în felul ei – al pândarului pus să se uite după incendii din vârful turnului cu clopot.

– Știri rusești: Noutăți abracadabrante ne sosesc necontenit din Rusia. Germanii își continuă înaintarea. Lenin ar fi cerut ajutor Franței. Cât despre noi, rămânem în capcana de șoareci a cărei ușă este încă deschisă.

26 FEBRUARIE Huruit de motor în fața ușii mele: este comisionarul Casei franceze, care îmi aduce un bilet de la colonelul Capitrel. Acesta mă invită să vin imediat să iau prânzul cu el și mă anunță că după aceea vom pleca în vizită pe front. Accept

cu bucurie; înseamnă că nu-mi voi petrece după-amiaza aici plictisindu-mă.

În grabă, mă pun la ținută. Automobilul mă transportă la Casă, unde sunt așteptat. Dejun. Pe urmă plecăm [...].

Călătorie lungă și agreabilă urcând pe Bistrița, pe care încep s-o cunosc. Satele și casele se perindă prin fața noastră. Aici acoperișurile sunt aproape toate din șindrilă cărora timpul le schimbă culoarea, mai întâi în gri, pe urmă în negru. Pe măsură ce ne afundăm în munte și spre frontieră, casele din chirpici date cu var lasă loc unor clădiri de lemn nevăruite. [...]

Sosim la brigadă, unde trebuie să joc rol de interpret între colonelul român și interlocutorul său francez. Pe urmă plecăm mai departe spre frontieră și front doar sub conducerea mea. De altfel, cred că sunt singurul care a înaintat vreodată până acolo. Dar nu am avut încă timp să explorez sectorul pe care vrea să-l vadă colonelul Capitrel. Trebuie să mă bazez pe hartă și pe o linie trasată pe ea cu creionul. Știu însă cât de înșelătoare sunt aici aceste documente. Îi cer deci șoferului să avanseze foarte încet. Fiindcă mă cam tem să nu traversăm linia teoretic română fără s-o vedem și să ne trezim pe negândite în teritoriu inamic.

În fine, automobilul ajunge la o barieră ridicată. O baricadă pe care de altfel n-o păzește nimeni. Cobor din mașină și inspectez terenul: tot nimeni. Plec deci înainte, singur, în recunoaștere, scrutând totul cu atenție, de teamă să nu cad într-o ambuscadă austriacă. Zăresc în fine fum, dar e pe celălalt mal al râului, în mare parte înghețat. Pe niște trunchiuri de copaci care se clatină, și având drept balustradă doar un fir de telefon, trec peste cele două brațe ale Bistricioarei. Zăresc atunci doi oameni și niște barăci. Cred că recunosc forma țuguiată a unei căciuli românești; strig. Fără să se grăbească, se apropie un soldat; îi cer informații despre amplasamentul liniilor și mă întorc să le comunic însoțitorilor mei ce am aflat. Ca să ocolim baricada, automobilul se întoarce și intrăm pe un drum unde putem înainta mai mult. După harta mea, ar trebui să găsim aici satul românesc Prisăcani, ultimul, situat chiar pe frontieră. Dar în

zadar îmi casc ochii și cobor din mașină ca să explorez terenul, nu descopăr nici urmă de sat. Abia după o minuțioasă cercetare îmi dau seama că mă aflu chiar pe drumul principal, în mijlocul localității. Fusese cu adevărat distrusă din temelii. Totul era făcut una cu pământul. Casele distruse au dispărut fără să lase nici o urmă. Doar ici, colo câteva cărămizi fărâmițate din vreun horn sau movile line de culoare albastră. Nimic, absolut nimic altceva. [...]

Dar nu a fost nevoie de bombardamentul inamic ca să distrugă localitatea: șederea rușilor aliați a fost suficientă. Mobilele au suferit aceeași soartă: cum erau doar din lemn, fără părți metalice, au fost arse și n-a mai rămas nimic din ele. Uneltele casnice, fiind și ele tot din lemn sau lut ars, au fost mistuite, fărâmițate, pulverizate. Nimic nu mai amintește de existența acestor umile cămine în jurul cărora, vreme de ani sau poate veacuri, au trăit generații la rând.

Această nimicire totală a unui sat este dintr-un anumit punct de vedere mai impresionantă decât distrugerile prin bombardamente, pe care le-am constatat de atâtea ori pe frontul francez. Acolo cel puțin, mai rămâneau încă urme ale locuințelor, fie și numai grămezi de pietre sau de cărămizi, și-ți dădeai seama de violența exploziilor care provocaseră această răsturnare. În timp ce aici forța distrugătoare a acționat cu mai multă ipocrizie, nivelând totul cu blândețe, fără să te izbească puterea ei. Pare să se ascundă. Lucru nu mai puțin îngrijorător.

Compania românească ținând aici frontul ocupă barăci rusești unde, deși se află aici de opt zile, nu și-a isprăvit munca de curățenie care se impunea. Locotenentul care o comandă nu vorbește decât româna; trebuie deci din nou să fac, de bine, de rău, pe interpretul. Ne arată amplasamentul micilor posturi pe înălțimile învecinate și ne însoțește la postul cel mai ușor accesibil, pe drumul care duce la localitatea ungurească Gyergyótölgyes. Este instalat în barăci situate la picioarele unei vechi fortărețe dreptunghiulare, care mi se pare a data de mai multe secole. Pe acolo trece linia întâi (unică, s-ar zice, căci nu am

mai văzut altele în trecerea noastră), protejată de mai multe garduri de sârmă ghimpată.

Drumul pe care ne aflăm și pe care acum 15 zile mai circulau încă vehicule rusești duce la satul situat în amonte. Aici exista o fabrică, pe teritoriu românesc; bineînțeles că rușii au distrus-o. Satul unguresc este construit la o confluență a văilor. Se află la circa 400 de metri de noi și nu pare să fi avut prea mult de suferit. [...] Locotenentul român îmi arată cantina [...]. Singurele tranșee unguresti vizibile sunt în spatele lui, la poalele muntelui, la marginea pădurilor de pini.

În această cantină aprovizionată de inamic aveau rușii obiceiul să bea și să-și facă ceva cumpărături. Căruțele lor înaintau până la fermele satului de unde își luau fânul. Românii mă asigură că au încetat aceste practici. Totuși un sublocotenent îmi declară că dimineață a vorbit cu un ofițer ungur și că se întâlnește cu el chiar diseară. [...]

Pornim înapoi cu mașina sub o ninsoare cu măzăriche. Ajungem la Piatra fără incidente. La Casa franceză găsim același ghiveci de națiuni: francezi, români, ruși, un englez.

Noutăți rusești: înaintarea germană în Rusia continuă. Colonelul rus, aici prezent, le reproșează Aliaților că nu au intervenit cu armele să-i reducă la tăcere pe anarhiști. Se vorbește de un reviriment posibil al bolșevicilor, de o remobilizare a Rusiei albe, de prerogativele redate ofițerilor (asta nu-i va aduce înapoi pe cei aruncați în mare, în saci, la Odessa)...

Cât despre soarta Misiunii Franceze, circulă pe acest subiect zvonurile cele mai contradictorii. Locotenent-colonelul Mascarelle vorbea despre viitoarea noastră captivitate ca de ceva foarte probabil.

O „informare medicală confidențială“ ne anunță că vom pleca în câteva zile.

Colonelul rus susține că vom fi trimiși la Moscova ca să reorganizăm armata rusească.

După un telefon la Palatul Regal, doctorul Sempé decide să-și vândă calul. Bate deci vânt de plecare.

27 FEBRUARIE Bolșevicii par să se supună condițiilor de pace germane.

Printre români umblă zvonul că Misiunea noastră va pleca.

Generalul Averescu s-a întors de la București înainte de sosirea lui Kühlmann; iar articolul din ziarul *România* vorbește de război...

Dimineață, după ce am fost la birou, merg în inspecția de curățenie împreună cu generalul, care-i amenință cu curtea marțială pe localnici dacă nu ascultă de ordinele de înlăturare a zăpezii de pe trotuarele din fața caselor lor. Intră în cea mai mare ceainărie din oraș și-l ceartă pe proprietar deoarece parchetul nu e destul de bine dat cu ceară.

După-amiază, în pofida unui vânt violent care stârnește un praf îngrozitor, fac o scurtă plimbare călare. Mă cațăr pe stânca ce domină orașul și de unde se întinde o panoramă de ziduri albe cu numeroase ferestre negre și cu acoperișuri cenușii din tablă.

28 FEBRUARIE Blanc revine din permisie și aduce știri proaste din toate punctele de vedere.

Se va încheia pacea. Averescu a primit de la Czernin* și Mackensen următoarele condiții:

- Cedarea întregii Dobroge bulgarilor (cu promisiunea făcută pe sub mână că, dacă românii refuză, nemții îi vor abandona pe bulgari);
- Cedarea a jumătate din recoltele de cereale vreme de cinci ani;
- Aservire economică;
- Rectificarea frontierelor în Transilvania.

Indignat, Averescu ar fi răspuns că în aceste condiții preferă să continue lupta, fiindcă cele 20 de divizii sănătoase de care dispune îi vor costa scump pe germani, iar pacea pe care aceștia

---

* Contele Ottokar Czernin (1872–1932), om politic și diplomat austriac, ministru plenipotențiar la București (1913–1916), ministrul de externe al Austro-Ungariei (23 decembrie 1916 – 14 aprilie 1918) (n. tr.).

o vor impune pe urmă nu va putea fi mai dură. – La care germanii s-ar fi îmblânzit.

Contrar obiceiului său, la înapoiere, Averescu s-ar fi arătat foarte amabil cu ofiţerii Misiunii Franceze. Cu toate acestea există la Iaşi, aţâţat în special de evrei, un puternic curent împotriva noastră. Ni se reproşează că n-am făcut nimic şi că am trimis României doar materiale proaste! Fără comentarii...

La Misiune se vorbeşte mult despre plecare. Nu ar mai rămâne decât 15 ofiţeri, dintre care colonelul de Roincé, care a ştiut să-i fie pe plac lui Averescu, şi e mare înghesuială ca să faci parte dintre cei 15. Ceilalţi, Misiunea Română şi cea Rusă (adică misiunile din România şi Rusia), în număr de 1.600, ar pleca în trei trenuri, via Vladivostok. Dar nu e sigur că se va putea trece prin Siberia. Şi există ezitări în privinţa acestei direcţii.

După-amiază obişnuită. Seara mergem la teatru să-l ascultăm pe faimosul Enescu, într-o sală arhiplină unde scufiile infirmierelor presară pete albe printre uniformele albăstrui ale românilor şi cele kaki ale ruşilor. În două loji se înghesuie vreo jumătate de duzină de francezi. Vecinul meu, doctorul Sempé, [...] emite, între laude şi critici, aprecieri despre Enescu. Se extaziază mai ales în privinţa memoriei prodigioase a acestuia. Ciudată manieră de a aprecia muzica.

1 MARTIE Dat fiind că în circumstanţele actuale prezenţa mea printre ocupanţii frontului nu mai serveşte la mare lucru, cedez insistenţei lui Blanc şi-mi amân plecarea pe mâine.

După-amiază facem o plimbare cu trăsura. Seara ne ducem la cinema.

2 MARTIE Am plecat la ora 10 dimineaţa cu trăsura spre Răpciuni. [...]

Ajuns la domiciliu, prima constatare când intru în curte este că uşa camerei mele este deschisă, ceea ce arată că bagajele mele au fost inventariate cu grijă. O tânără stă aşezată la soare în balconul care înconjoară casa şi brodează. Într-adevăr temperatura e ideală.

Ca să-mi dezmorțesc puțin picioarele după lunga imobilitate în trăsură, pornesc la plimbare pe jos în munții învecinați. [...]

Umblu la nimereală, îmbătat de bucuria de a simți blândețea acestei naturi calme, primitoare, tăcute... Cât de departe sunt oamenii și războiul și grijile vieții! Orice legătură cu omenirea pare întreruptă. Aici nimic nu minte, nimic nu înșală, nimic nu este urât și brutal... Simt un fel de discretă voluptate să mă afund mai adânc în singurătatea asta, fără un scop precis, fără griji, la întâmplare. Mă așez o clipă pe un buștean acoperit cu mușchi. [...]

Dar, cum soarele e la asfințit, trebuie să mă urnesc din loc și să mă întorc la locuința efemeră... înapoi la propria-mi viață. [...]

3 MARTIE Lovitură de teatru! Armistițiul a fost denunțat astăzi, la miezul nopții. Ostilitățile trebuie deci să reînceapă în trei zile. De față cu mine, oamenii din jur fac haz de necaz și se declară cu toții gata să lupte pentru a evita o pace rușinoasă. Dar în fond sunt bulversați. Credeau că au pacea asigurată. Iar pentru cine se știe carne de tun sau de mitralieră, pacea înseamnă viață, ani lungi de viață, un viitor..., în timp ce dacă se reiau luptele înseamnă că-i paște moartea, poate chiar după îndelungi și groaznice suferințe... Cum să nu înțelegem asta noi, asupra cărora plutește amenințarea plecării, adică a revenirii pe frontul francez?

Dar șansele noastre de a supraviețui marelui masacru sunt invers proporționale cu cele ale românilor: dacă războiul continuă, rămânem lângă ei, iar frontul lor este – cel puțin pentru noi – mai puțin ucigător decât cel din Franța, în care vom fi din nou aruncați dacă ei încheie pacea. De unde contrastul dintre dorințele noastre secrete.

Umblă zvonul că acele condiții impuse de inamic și care au fost respinse erau următoarele:

– Cedarea Dobrogei;
– Cedarea Turnu-Severinului în schimbul compensațiilor în Bucovina;

– Plata a 3 miliarde despăgubiri;
– Cedarea cerealelor și petrolului pe zece ani;
– Menţinerea forțelor de ocupaţie în ţară.

De la miezul nopţii telefonul sună neîntrerupt. S-a dat ordin ca, după expirarea termenului stabilit, românii să nu reînceapă primii ostilitățile, dar să fie cu ochii-n patru, pentru cazul în care inamicul atacă înainte de ora reluării focului.

Ordonanța mea îmi mărturisește în taină că ofițerii și soldaţii sunt consternaţi de această întorsătură neașteptată. [...]

După-amiază, după ce am stat un timp la biroul brigăzii, mă duc iar să mă plimb la munte și să mă întind la soare printre brazi, tot fără manta.

Când revin, aud anunțându-se că tocmai a plouat cu decorații menite să recompenseze vitejiile din timpul șederii în sectorul Mărășești. Toţi sunt decoraţi, cu excepţia mea, care mi-am riscat viața mai mult decât cei recompensați... În definitiv, pe frontul român e la fel ca pe cel din Franța: există două categorii de indivizi, profitorii și fraierii.

O notă de la Misiune ne întreabă dacă vrem să ne schimbăm imediat leii în franci. Reiese astfel clar perspectiva plecării. Dar nota asta datează de trei zile, deci dinainte de denunțarea armistițiului.

4 MARTIE După-amiază mă duc în recunoaștere la pozițiile celui de-al doilea batalion de pe valea Bistriței, mai sus de confluența ei cu Bistricioara. [...] Ajuns la Galu, unde lipsea șeful de batalion, îl găsesc pe căpitanul Buricescu cu care plec cu căruța spre front. [...] Pe drum, însoțitorul meu îmi povestește că în sectorul său ungurii au venit de dimineață să negocieze, spunând că s-a încheiat pacea și că în cinstea ei vor să danseze cu camarazii români. Cum aceștia le-au replicat că, dimpotrivă, ostilitățile se vor relua, interlocutorii lor au răspuns: „Ba nu, nu cunoașteți ultimele știri. Da, ieri războiul era pe punctul să reînceapă. Chiar ni se împărțiseră cartușe și lăzi cu grenade. Dar astăzi s-a schimbat totul. Astăzi e pace!“

La podul de la Borca ne dăm jos... Satul acesta, ca și Sabasa, altădată bogate și prospere, înfrumusețate cu vile și chiar cu un așezământ termal, nu mai sunt decât ruine. Și aici autorii pagubelor sunt rușii, nu bombardamentele. Nu găsesc decât urma unui singur obuz. Sectorul era atât de calm, încât, într-o casă prăpădită, la exact trei metri de linia întâi, locuiește o întreagă familie, cot la cot cu soldații micului post avansat.

Pe cele două poduri care traversau râul, rușii treceau în mod curent cu căruțele ca să meargă, și aici, în satul din față ocupat de unguri, să se aprovizioneze cu fân pentru cai și cu vin și rachiu pentru ei. În schimb, de la încetarea focului, îi lăsaseră pe „tovarășii inamici" să vină la liniile lor ca să scoată șinele și traversele decovilului.

Escortat de doi oameni înarmați, ca să evit orice surpriză, mă aventurez în zona neutră, unde sunt risipite case nebombardate, dar jefuite. [...] Inamicul este total invizibil. Nu se știe nici măcar unde-i sunt tranșeele; și nimeni nu-i absolut sigur că există. În rest, abia dacă garnizoana avansată care staționează aici știe unde sunt tranșeele noastre. Dacă ostilitățile reîncep zilele astea, la ce surprize uluitoare ne putem aștepta!

Între brazii care, în rânduri strânse, împodobesc pantele munților, soarele își strecoară săgețile de foc... Fac cale întoarsă cu Buricescu, pe care îl las la Galu. De acolo, sania care m-a adus coboară rapid valea în direcția Răpciuni. Iar în noaptea care se lasă mă întreb melancolic ce soartă îmi rezervă zilele următoare.

XIII
PLECAREA

5 MARTIE Astăzi n-am ieșit din Răpciuni. Și bine am făcut. De altfel, mă cam așteptam la ce a urmat.

La ora 16 [...] sunt căutat la telefon de la brigadă. [...] Am luat receptorul, cu inima galopându-mi puțin. Vocea depărtată a lui Blanc mă anunță: „Misiunea pleacă. Trebuie să o luăm din loc imediat. Ofițerii francezi din divizie trebuie să se adune mâine la Piatra cu bagajele."

În birou, secretarii cărora le comunic știrea nu-și pot crede urechilor. Își iau rămas-bun de la mine la fel de afectuos ca și „bărboșii" mei francezi, când m-am despărțit de ei ca să vin aici. [...]

Câte lucruri de rezolvat astăzi! Mai întâi trebuie să triez ce las și ce iau cu mine. Ordonanța, emoționată și bulversată de știrea plecării mele (revăd în acest om pe Malaplate din Trépail), mă ajută cu neîndemânare. Și de la câți trebuie să-mi iau rămas-bun aici, în sat! Mai nimeni nu-și crede urechilor când aude vestea. Cu toții invocă faptul că România încă nu a semnat capitularea. Nu pot decât să le repet ordinul primit și să recunosc că nu știu unde s-a ajuns cu tratativele diplomatice.

Nu se pune problema să mă duc să strâng mâna ofițerilor români din cele două regimente răspândite în posturile avansate din văi. Regret mai ales că nu-mi pot lua rămas-bun de la căpitanul Buricescu, colegul meu de profesorat, față de care am o deosebită stimă și o profundă simpatie. Abia dacă am timp să mâzgălesc pentru unii o vorbă de bun-rămas [...].

Noaptea vine repede. Ultima mea noapte în satul acesta atât de departe de lumea civilizată, unde am petrecut ore

captivante și unde nu voi mai reveni niciodată. Trebuie totuși să încerc să dorm...

6 MARTIE După câteva ore de somn prost, chinuit de emoțiile plecării, mă scol la o oră foarte matinală pentru mine, și pornesc înainte de ivirea zorilor. [...] Deasupra înălțimilor învecinate pe care le întunecă pădurile de pini, Ceahlăul își înalță falnic fruntea înzăpezită pe care zorile o colorează măreț în roz. Îmi promisesem cândva, cu camarazii mei români, să merg să-l văd de aproape pe acest uriaș al Moldovei. Din păcate, nu am avut răgazul; și, ca și cum ar vrea să-mi facă mai amară părerea de rău, piscul trufaș e azi mai impunător ca oricând.

La 8.30 ajung la Bicaz, la Debouverie. Ca să plecăm mai departe împreună cu un singur echipaj, administratorul domeniului regal ne pune la dispoziție una dintre trăsurile lui cele mai încăpătoare și confortabile, în care intră ușor tot bagajul. Și pornim mai departe. La amiază suntem la Piatra Neamț.

La popota diviziei, care ne este familiară, suntem primiți cu emoție și afecțiune. Prânzul arată mai degrabă a praznic. Dar oare plecarea noastră nu se aseamănă și ea smulgerii brutale și la fel de irevocabile a morții? În vreme ce pentru români înseamnă îngroparea frumoaselor visuri de victorie și de unitate națională. Discuțiile sunt sumbre, întrerupte de lungi și apăsătoare tăceri.

La desert se ridică generalul, urmat de toți comesenii, și, cu o simplitate care nu-i este obișnuită, cu o voce care pare într-adevăr emoționată, ne asigură de atașamentul de nezdruncinat al României față de Franța. Blanc îi răspunde, gâtuit și el de emoție. Le mărturisește românilor recunoștința noastră pentru primirea pe care ne-au făcut-o. Evocă amintirea speranțelor din primăvară, a luptelor trăite cot la cot, a decepțiilor suferite împreună; și promite că, odată înapoiați în țara noastră unde ne vom relua locul pe front, vom păstra conștiința clară că luptăm pentru cele două patrii ale noastre: cea veche, a mamei noastre Franța, și mezina ei, Franța de la Răsărit. Timid, parcă rușinate, câteva batiste se ascund în pumnii

strânși; lacrimi lunecă discret pe chipurile crispate. Cu degetul tremurând, un bătrân colonel pe care îl crezusem până atunci lipsit de emoții șterge o lacrimă de pe obrazu-i zbârcit.

Ultima noastră masă împreună s-a încheiat. Generalul, care ne pune automobilul său la dispoziție ca să ajungem la Roman, sediul corpului de armată, ne dă întâlnire pentru plecarea de la ora 15.30 în curtea Cartierului diviziei. Facem deci, ca să treacă timpul, o scurtă plimbare prin oraș. Pe străzi suntem uneori salutați de câte un trecător necunoscut care-și ridică pălăria strigând „Vive la France!" Pe urmă ne întoarcem la locul fixat pentru despărțire.

Aici, generalul ne așteaptă cu toți ofițerii statului-major grupați în spatele lui. La sosirea noastră orchestra cântă *Marseilleza* în sunetele căreia militarii își duc mâna la chipiu și rămân încremeniți în poziție de drepți, în timp ce în spatele lor civilii prezenți își scot pălăriile. [...]

Ultime efuziuni emoționate, îmbrățișări, strângeri de mâini la nesfârșit. Orchestra atacă o ultimă *Marseilleză* și ne urcăm în mașina care ne duce în picioare și cu capul descoperit, în timp ce în spatele nostru se prelungesc urările și gesturile de adio ale generalului, statului-major, ofițerilor, soldaților și civililor înghesuiți pe trotuar.

Văzând manifestațiile de care e însoțită plecarea noastră în înfrângere și în mijlocul unei catastrofe naționale, îmi imaginez cu melancolie cum ar fi arătat lucrurile dacă ne-ar fi fost dat să părăsim țara după victorie... Cordialitatea acestor efuziuni ne dăduse un efemer suflu de veselie. Dar tristețea reapare repede, când ne vedem singuri pe drumul pe care vehiculul nostru ridică nori de praf.

În circa două ore parcurgem cei cam cincizeci de kilometri care ne despart de Roman. Aici, la biroul corpului de armată, aflăm ultimele știri, tot contradictorii, despre negocierile în curs, ca și despre plecarea noastră. Ni se indică adresa camerelor distribuite pentru la noapte. Împreună cu Debouverie sunt trimis în strada Calimachi 3, la soția unui anume doctor Vasiliu, care ne primește cu mare amabilitate. Ne ducem să

luăm cina la sărăcăcioasa popotă a corpului de armată și, fără să mai zăbovim rătăcind prin acest oraș trist și necunoscut, ne întoarcem să dormim în foarte efemera și confortabila noastră locuință bine încălzită.

7 MARTIE După o noapte bună și un mic dejun copios servit cu mare bunăvoință de doamna Vasiliu, fac cu Debouverie o scurtă plimbare prin oraș. Pe urmă revenim la biroul Misiunii de pe lângă corpul de armată. Aici asistăm la arderea tuturor documentelor noastre militare, ca să fim siguri că nu vor cădea în mâinile inamicului. Spre marea noastră mirare aflăm că vom pleca probabil prin... Austria. Deoarece, dacă, pe de o parte, germanii impun plecarea noastră imediată, pe de alta, ca să fie siguri că nu vom rămâne ascunși pe undeva, în România sau în Rusia, ne propun să ne repatrieze ei!... Câtă amabilitate!

Ni se precizează chiar că trenul nostru va pleca din Iași mâine de dimineață la ora 8 și că, pentru a ajunge acolo, vom avea altul care va pleca din Roman în cursul după-amiezii. Iată niște precizări care dau acestei informații un caracter de certitudine absolută. Dar asta nu ne convine deloc, nici lui Blanc, nici mie, fiindcă avem o parte din bagaje depozitate în împrejurimile Iașiului, acolo unde am fost cazați primăvara trecută, și vrem să ne ducem după ele. Dar cum?

După tratative dificile, obținem autorizația să facem un ocol pe acolo, pe urmă să ni se împrumute un automobil în acest scop și, în fine – ceea ce era cel mai dificil –, o cantitate de benzină suficientă pentru această expediție. Și ne angajăm să fim la întâlnire în vederea plecării spre Iași, a doua zi de dimineață.

La drum deci, în mare viteză. Fiindcă se înserează deja când ieșim din Roman. Or, cum nu există drumuri practicabile direct spre Scânteia și Rediu, trebuie să urcăm spre nord până la Târgu Frumos, apoi să trecem prin Iași, după care să coborâm iar 25 de kilometri mai la sud [...].

Când ajungem la Târgu Frumos, e beznă. Chiar și cu precarul iluminat urban, ne dăm seama că târgul acesta, cu prăvăliile evreiești înșiruite și înghesuite una-ntr-alta, nu merită nici pe departe epitetul de „frumos“ pe care și l-a atribuit. O luăm apoi spre dreapta, pe drumul spre Iași, drum paralel cu calea ferată și, de la Podu Iloaiei, cu râul Bahlui.

Această parte a traseului nu prezintă nici o dificultate. Dar, dacă ne este ușor să intrăm în Iași, e mult mai greu să ieșim din el pe drumul cel bun [...].

Facem astfel vreo cincisprezece kilometri, timp în care ne apucă frica de a fi greșit drumul. [...] Ca să ne orientăm prin beznă, suntem nevoiţi să-i tot întrebăm pe oamenii cu căruțe cu boi întâlniţi în cale. Dar îndrumările lor se bat cap în cap. [...].

Ajungem în fine pe drumul cel bun, având un fir al Ariadnei: calea ferată. După Lunca urmează Ciurea, localitate devenită celebră după înspăimântătoarea catastrofă feroviară din iarna trecută. Pe urmă pătrundem într-o pădure mare pe care o recunosc pentru că m-am plimbat de curând pe aici de mai multe ori călare, atunci când, de la Grajduri, plecam prin împrejurimi.

La Scânteia, unde ne îmbarcaserăm vara trecută pentru front, Blanc coboară să meargă să-și facă pregătirile și să-și recupereze bagajele din căsuța unde locuise. Iar eu continui singur spre Rediu [...]. În cele din urmă ajungem în vârf, la destinaţie. Nu-mi închipuisem niciodată că ultima și definitiva mea plecare de pe aceste meleaguri unde petrecusem o primăvară atât de plăcută se va face în acest fel.

După o destul de lungă ezitare, hotărăsc să nu deranjez în toiul nopții familia care mă primise atât de bine. Bat la fereastra camerei unde doarme slujnica de încredere [...]. Trebuie numai să iau de aici geamantanul pe care îl lăsasem depozitat. Cum se află în această parte a conacului, nu e nevoie să-mi trezesc gazdele, ci le las un bilet în care mă scuz pentru apariția și dispariţia mea într-ascuns și le mulțumesc pentru felul în care m-au primit. Strecor bacșișul de rigoare în mâna slujnicei

care ne ajută să încărcăm geamantanul. Iar automobilul pornește iar la drum și coboară coasta. Adio, Rediu!

La Scânteia, unde îl găsesc pe Blanc, facem o scurtă oprire...

8 MARTIE La ora 3.30 dimineața plecăm din Scânteia și reluăm drumul spre Iași, unde ajungem cam pe la 5. Neavând unde să ne retragem, ne ducem să batem la ușa spitalului francez unde primim, nu fără greutăți, câte o saltea întinsă pe jos; adormim curând buștean.

La trezire aflăm că din nou totul s-a schimbat. Plecarea nu se mai face în dimineața asta. La sediul Misiunii s-a afișat oficial că nu ne vom întoarce prin Austria. Câțiva privilegiați rămân pe loc. În principiu sunt reținuți mai întâi ofițerii care s-au însurat cu românce. Blanc, care nu este în această situație, dar se prevalează pe bună dreptate de cunoașterea limbii țării și de câteva relații, se grăbește să facă demersurile ca să fie înscris pe lista celor care vor rămâne.

Când își face din nou apariția, luăm masa împreună la spital. Îmi povestește că, la cererea adresată lui Clemenceau de către generalul Berthelot, ca să știe dacă trebuie să accepte repatrierea noastră prin Austria sau Elveția, acesta ar fi răspuns: „Faceți cum e mai bine."

După-amiază aflu mai întâi că vom pleca prin Rusia, în cinci trenuri eșalonate la interval de o zi. Se stabilesc listele plecărilor. Trebuie să ne ducem să luăm cunoștință de ele la sediul Misiunii. Mă grăbesc deci să merg să le consult și constat că sunt înscris pentru al doilea tren, a cărui plecare este prevăzută pentru răspoimâine. N-am deci nimic altceva de făcut decât să hoinăresc.

Regăsesc în oraș aceeași forfotă ca acum un an. Uniformele rusești sunt totuși mai puțin numeroase. Astăzi, când Misiunea e concentrată aici, uniformele albastre și chipiele roșii par să mișune. [...] Iau cina cu vreo duzină de camarazi într-o casă particulară, ai cărei locatari descurcăreți au încropit într-o clipă un soi de restaurant pentru ofițerii francezi. Meniul, de altfel convenabil, are prețul destul de piperat de 32 lei de persoană.

După care, fără să mai zăbovesc, mă întorc la spital ca să petrec noaptea acolo.

9 MARTIE Nouă lovitură de teatru. La 11 seara, când toată lumea doarme deja, niște trimiși ai statului-major al Misiunii trec prin toate saloanele spitalului transformate pentru noi în dormitoare și ne trezesc ca să ne comunice că dispozițiile anterioare sunt anulate. Plecarea noastră, a tuturor, trebuie să se efectueze de mare urgență mâine. La miezul nopții ultimul francez trebuie să fi părăsit Iașiul. Ordine amănunțite vor fi afișate de la prima oră la birourile Misiunii.

Ce s-a petrecut? Aflăm curând. În cursul zilei generalul Berthelot a fost anunțat că, pe lângă pericolul german coborând din Ucraina spre sud, a mai apărut unul, care amenință să ne bareze calea de întoarcere. În mod clandestin – iar unii spun că la aprobarea tacită a generalului Averescu, încântat să aibă ocazia să-și satisfacă o răzbunare personală –, două batalioane austriece susținute de o baterie de artilerie au traversat liniile frontului în sectorul Galați, ca să ne taie retragerea alăturându-se printr-un raid rapid spre nord, în direcția Bender (Tighina) și Razdelnaia, elementelor germane care se întreaptă către Marea Neagră. Aceasta, executată contra pumnului de oameni care suntem noi, este faimoasa manevră germanică a cleștelui care-și împresoară adversarul și-l încercuiește.

Cine va ajunge primul la Radzelnaia? Dacă inamicul e mai rapid decât noi, suntem prinși. În caz contrar, chiar dacă de mult timp calea normală prin Kiev ne era tăiată, va mai rămâne la dispoziția noastră spre est linia Odessei. [...] De aceea ni s-a grăbit plecarea; dar nu-i ușor să ne organizăm. Luăm cu noi câțiva originari din Alsacia-Lorena, dezertori din armata germană, niște sârbi și un detașament ceh. Trebuie să se găsească în graba mare, în gările moldovenești și basarabene, tot materialul rulant cu ecartament rusesc disponibil și în stare bună, care să ne permită să efectuăm marea călătorie prevăzută spre Arhanghelsk, Murmansk sau... Vladivostok.

Când trădarea care i se impută generalului Averescu i-a fost adusă la cunoştinţă reginei de către generalul Berthelot, ea a fost indignată şi a dat fuga la rege ca să obţină remedierea situaţiei. Mulţumită energiei sale s-a găsit şi s-a adoptat soluţia în modul următor: prin grăbirea plecării noastre şi totodată întârzierea într-ascuns a avansării camioanelor austriece, însărcinate să ne taie trecerea.

Ştirea incidentului răspândindu-se în anturajul palatului, nişte doamne din aristocraţia română s-au pus în fruntea unui fel de partid al rezistenţei cu orice preţ şi, ca să protesteze contra capitulării în faţa condiţiilor excesive impuse de inamic, au organizat o manifestaţie a mutilaţilor care cereau ca sacrificiul lor să nu fi fost zadarnic*.

Între timp, îmbarcarea noastră accelerată începe să se opereze la 6 kilometri depărtare de Iaşi, în gara Socola. Pe măsură ce sosesc vagoanele, se formează trenurile; se vopsesc pe ele cele trei culori franceze şi inscripţia cu chirilice groase: „Misiunea Franceză". [...] Pe o linie de garare, singur, melancolic, vagonul-biserică al trenului regal îşi înalţă pereţii albaştri [...].

La amiază primul tren se pune în mişcare, se îndepărtează şi dispare.

Acum începe forfota în jurul celui de-al doilea, al meu. [...] Iar când, la rândul său, locomotiva noastră porneşte greoaie, scuipând jeturi de aburi, mâinile flutură chipiele în timp ce se strigă melancolic „Trăiască Franţa!"

Deodată îmi aud strigat numele. Mă aplec pe geam şi-l văd galopând pe lângă tren mai să-şi dea sufletul pe credinciosul meu Stoian [...]. Umilă, dar emoţionantă mărturie a legăturilor care s-au ţesut, în cursul celor 15 luni de viaţă comună, între ofiţerii francezi şi soldaţii români... [...]

Nu ne-a trebuit mult ca să ajungem în regiunea mlaştinilor cu stufăriş care mărginesc Prutul şi trecem peste râu.

---

* Câteva doamne din înalta societate, multe în uniformă de infirmiere, au pus la cale un mic protest, desfăşurat la Iaşi, împotriva unei păci separate şi a plecării Aliaţilor (n. ed.).

Am părăsit vechea Românie; dar ne mai rămâne s-o străbatem pe cea nouă, Basarabia, revenită de curând la patria-mamă*. În gara Ungheni, pe capul salariaților șepcile moscovite amintind de dominația rusească alternează cu căciulile țuguiate. Prin ofițeri români ni se confirmă amenințarea austriecilor care caută să ajungă înaintea noastră la Razdelnaia. Se pare că a avut loc la Palat o scenă violentă în cursul căreia Berthelot i-a adus reproșuri severe lui Averescu. Acesta a răspuns amenințând că va arunca în aer un pod ca să împiedice trecerea trenurilor noastre. Regina plângând l-a implorat pe rege să evite ticăloșia care ar fi însemnat predarea Misiunii în mâinile inamicului, să denunțe armistițiul și să reia războiul. Suveranul, chiar dacă a recunoscut și deplâns perfidia lui Averescu, a refuzat să aleagă această soluție care oricum nu ne-ar fi salvat.

Trenul pornește mai departe. [...]

La Călărași, pe peronul gării, se înghesuiesc ofițeri români, o fanfară, civili, femei. Printre ei, câteva uniforme rusești. La oprirea trenului alămurile atacă o răsunătoare *Marseilleză*. [...] Aflăm că austriecii au un avans de patru ore față de noi. După un zvon venit dintr-un vagon alăturat, se spune că am ieși din Rusia prin Kola. [...]

S-a făcut noapte când am ajuns la Kișinev, redevenit Chișinău. În capitala basarabeană primim ultimele urări de drum bun din România. Două companii de infanterie înarmate sunt adunate pe peron și ne dau onorul. Lângă drapelul pe care îl salutăm, muzica mai atacă o *Marseilleză*, ultima pe care o vom auzi în această Românie atât de primitoare pentru francezi și care, în pofida tristeților orei prezente, mai știe încă să ne facă atât de emoționante mărturii de adio.

Primim de la ofițerii români prezenți câteva informații despre întrecerea dintre cele două batalioane austriece și trenurile

---

* În ianuarie 1918, la chemarea Sfatului Țării de la Chișinău, trupele române au intrat în Basarabia, pentru a pune capăt dezordinii provocate de bolșevici. La 9 aprilie, Sfatul Țării va vota pentru unirea cu România (n. ed.).

noastre, de rezultatul căreia depinde soarta noastră. Austriecii sunt, se pare, ghidați de ofițeri români care au drept instrucțiuni secrete să nu intre în Bender (Tighina), unde se află singurul pod de cale ferată de peste Nistru, decât după trecerea ultimului tren al Misiunii. Or ei au traversat de alaltăieri Prutul și au ajuns la Bolgrad; nu mai au decât 150 de kilometri de parcurs ca să-și atingă țelul. Se vor lăsa oare înșelați de cei care sunt însărcinați să-i frâneze? [...] În orice caz, mai bine să nu întârziem aici. [...] Șuieratul locomotivei când pornește. [...] Pe ambele platforme de la capetele fiecărui vagon au fost instalate mitraliere și puști-mitraliere și au fost postați soldați. Din când în când auzim de afară câte o împușcătură.

Iată gara desemnată pe hărțile noastre dinainte de război cu denumirea Bender, dar pe care însemnele românești recent instalate o numesc Tighina. Am câștigat deci prima etapă a întrecerii noastre cu inamicul [...].

Podul peste Nistru este intact. Aflăm că maximaliștii care ocupă celălalt mal și sunt în război cu românii nu au intenții rele față de noi. Aproape de noua frontieră tăiaseră calea ferată ca să împiedice orice incursiune românească pe teritoriul lor. Or o repuseseră în funcțiune pe cea veche tocmai ca să permită trenurilor Misiunii să treacă. [...]

Plecare din Tighina. În bezna unde tot nu discernem nimic, înaintând cu viteză redusă, un zgomot metalic ne dă de înțeles că suntem pe pod. Când încetează, știm că am părăsit definitiv România.

Adio, scumpă Românie!

XIV

ÎNTOARCERE PRIN BOLȘEVIA

10 MARTIE Noaptea a trecut fără incidente. Dimineața ajungem fără piedici la punctul critic: faimoasa gară Razdelnaia, unde facem o oprire destul de lungă.

Trenul garat pe șina paralelă e plin de bolșevici sosind din nord, cu germanii pe urmele lor, și care se repliază spre Odessa. După interpretul nostru care merge să stea de vorbă cu ei, ne privesc mai degrabă cu simpatie. Mai mulți dintre ai noștri se duc să-și dezmorțească picioarele pe peroane. [...]

Zăbovim aici cam prea mult după opinia noastră [...]. În fine pornim. De cum am ajuns în plin câmp, auzim explozii îndepărtate de obuze și zărim la o oarecare distanță spre nord fum alb de șrapnele. Semn că inamicul nu e departe. La fel ca primul tren, care ne precedă și sondează astfel terenul, suntem salvați. Dar cei care ne urmează vor avea ei oare timp să treacă? Umblă zvonul că al patrulea și al cincilea tren au fost oprite pe drum. [...]

La orizont își face apariția Odessa. Întinsă pe câmpie, este presărată de multe clopotnițe. [...] Marea Neagră își etalează suprafața netedă, albastru închis. Ajungem la marginea orașului. Din vagoanele noastre vedem pe străzi trecători, militari și civili, care pășesc încet, parcă indiferenți la drama care îi amenință și la apropierea inamicului. Cum citiseră inscripția cu litere albe care ne indică identitatea, niște băieți dau fuga spre calea noastră ferată pe care înaintăm ca melcul și strigă: „Franțuz!“ Unul dintre ei aruncă un băț spre noi. [...]

Deasupra periferiei, la est de oraș, se ridică destul de multe coșuri de uzine. Dar numai din două sau trei iese fum. Ai

impresia că acest mare oraș e cuprins de farniente și că cetățenii lui nu mai lucrează deloc. Niște trândavi, lungiți pe rambleul căii ferate, stau la soare. În fața trenului nostru care descrie o curbă largă în jurul orașului defilează casele din piatră albă, multe date cu var.

După Odessa calea ferată părăsește marea care se termină la poalele unei faleze foarte joase de pământ roșcat, iar noi înaintăm printr-o câmpie imensă și pustie, plană, întinsă la nesfârșit și în momentul acesta aproape toată înțelenită.

Kremidovka. În mijlocul singurătății o gară și alături o cazarmă de piatră lângă o magazie de explozibili. Pe urmă reîncepe deșertul. [...]

De la plecare, mesele noastre constau doar în sardele și ciocolată, iar o bucată de slănină cumpărată de Debouverie e prilej de agreabilă variație.

Ultimele știri ale serii care vin din vagonul „comandamentului“ sunt că bolșevicii au tăiat linia dinspre nord, care duce de la Odessa la Poltava și pe care ne aflăm noi. În timpul nopții, colonelul comandant al trenului începe tratative cu un comandant bolșevic pe nume Muraviev. O vom lua, se pare, spre est, până la Nikolaiev, apoi spre nord prin Ekaterinoslav, loc de trecere spre malul stâng al Niprului. Dar, dacă mâine nemții ne taie și această ieșire, vom fi împinși iar spre răsărit, spre Volga, sau vom fi siliți să traversăm Marea Neagră.

11 MARTIE După un sfârșit de noapte liniștit vedem soarele răsărind în același peisaj deprimant de plat. Din nou trenul oprește într-o mică gară de lemn, singură în pustietate. [...] Cum nu ne mișcăm din loc destul de multă vreme, ne cuprinde îngrijorarea; aflăm că locomotiva e avariată. Mecanicii se agită în jurul ei, căutând s-o repare cât de cât.

Noi, călătorii, nu putem face nimic. Suntem la cheremul unui material destul de arhaic și prost întreținut, precum și al unor salariați ale căror gânduri ascunse nu le cunoaștem și cu care doar interpretul nostru e în stare să se înțeleagă. Ca

să treacă timpul ne facem toaleta, mulți coboară pe peron unde stau de vorbă pe o vreme și o temperatură minunate.

E un adevărat turn Babel în miniatură trenul nostru, care transportă, laolaltă cu foarte mulți francezi, și dezertori alsacieni, italieni, sârbi, cehi, printre care unii încă mai poartă uniforma germană, în timp ce alții sunt înfășurați în boarfe de toate soiurile. În cele din urmă se renunță la repararea locomotivei. După îndelungi tratative se cere prin telefon o altă locomotivă dintr-o gară învecinată [...].

Între timp al treilea tren, care ne urma, ne ajunge din urmă, iar colonelul de Roince declară că se fac eforturi ca să ajungem la Moscova. Atunci, vom trece oare prin Kola și Oceanul Arctic?

Nu pornim decât la ora 11, continuându-ne drumul prin același teren plat. Lectura raportului zilnic ne confirmă că ne îndreptăm spre Moscova și anunță că sunt speranțe să ajungem acolo poimâine seara. [...]

În fine ajungem în gara Nikolaiev, unde găsim al treilea tren care ne depășise. [...]

Cum ni se dă voie să mergem să explorăm puțin orașul, așa și facem. Pe străzi domnește o mare animație: soldați, marinari cu beretă în spatele căreia flutură o panglică, femei și copii. [...]

Într-un „bufet" ne așezăm la masă ca să mâncăm prăjituri și să bem o sticlă de cvas. Dar suntem serviți abia după ce negustoreasa ne întreabă dacă avem bani să plătim și dacă suntem germani. La ieșire ne continuăm explorarea pe niște străzi foarte largi cu case frumos aliniate. [...] Pretutindeni drumuri largi cu magazine bine aprovizionate. În unele locuri acestea se lărgesc ca să formeze lungi piețe dreptunghiulare unde stau înșirați negustorii, etalându-și produsele ori mărfurile de proastă calitate pe scaune sau lăzi așezate în fața lor.

Ajungem la gară la ora care ne fusese indicată pentru plecare. Nu plecăm. Motivul: nu s-a găsit o locomotivă care să ne remorcheze. Pe de altă parte, s-a schimbat itinerarul. Într-adevăr, în timp ce avansăm cu viteza melcului și facem peste tot opriri interminabile, nemții înaintează dinspre nord-vest în

mare grabă și au ajuns deja la Znamenka. Ceea ce ne va obliga s-o luăm din nou spre est la primul ambranșament pe care îl vom întâlni.

Cel puțin autoritățile de la gară, cu care stă de vorbă interpretul nostru, își manifestă prietenia în mod călduros. Ne asigură că un detașament bolșevic tocmai a fost trimis înaintea noastră contra nemților. Și avem impresia că s-ar mai putea face ceva cu oamenii ăștia, cu puțină abilitate. Dar, cum regiunea nu este sigură, am primit ordin să ne culcăm îmbrăcați. [...]

Cehii care sunt cu noi au parcurs alaltăieri, ca să ne ajungă, 110 kilometri pe jos, traversând liniile nemțești și bolșevice. Spun că aici au fost bine primiți când au spus că se alătură Misiunii Franceze. Din păcate au fost primiți în vagoane pentru vite, fără confort. Ceea ce înseamnă o primire cam jignitoare pentru ei. Oare chiar lipsește în asemenea măsură materialul rulant?

...La ultimele știri ale serii aflăm că Znamenka nu a putut încă să fie degajată. Drept consecință vom încerca să ajungem la Dolinskaia, de unde o vom lua spre Krivoi Rog.

12 MARTIE Abia foarte târziu părăsim gara Nikolaiev remorcați de locomotiva găsită cu greu pentru noi și înaintăm cu o lentoare exasperantă... În fine, la ivirea zorilor, constatăm, în conformitate cu hărțile noastre și cu numele stațiilor, că pe timpul nopții am făcut doar 70 de kilometri. Ne aflăm tot în aceeași zonă absolut plană și necultivată, dar încă presărată cu enorme depozite de paie și furaje.

La Kasanka ni se spune că linia spre Dolinskaia este tăiată... Și totuși la ora 11, pe fațada clădirii principale a gării unde oprim, am descifrat cu surprindere cuvântul „Dolinskaia". Pretutindeni se îngrămădesc claie peste grămadă de toate, furaje, paie; pe peroane forfotesc oamenii: soldați ruși în toate ținutele, prizonieri germani și austrieci murdari și zdrențăroși care se plimbă liberi... Alții sunt cazați în vagoane imobilizate pe linii de triaj, și tot claie peste grămadă, cu ruși, femei și copii; este o viermuială îngrozitoare de păduchioși și liote de copii.

Alături de trenul nostru este staționat altul, plin cu soldați ucraineni foarte tineri, curați, îmbrăcați și cu echipament nou. Un rus – sau un ucrainean... cum să-i distingi sub aceste uniforme asemănătoare, unde cocarda care permite să-i recunoști nu e întotdeauna arborată? – îmi face insistent declarații mari din care nu pricep nimic. Prin intermediul germanei reușesc să înțeleg că stăruie să rămânem cu ei și să-i ajutăm să se reorganizeze. Puțin mai departe interpretul nostru ține un discurs soldaților care îl înconjoară. Iar aceștia îi exprimă sentimente nu prea tandre la adresa ofițerilor.

Abia la 12.30 plecăm. Pentru a patra oară, după Razdelnaia, Odessa și Nikolaiev, drumul spre nord ne este barat și trebuie să ne afundăm spre răsărit. De astă dată mergem către Aleksandrovsk. Acolo vom încerca să punem Niprul între germani și noi. Dar, din păcate, după o oră și jumătate, o nouă oprire. Se constată o avarie ușoară la vagonul nostru: o osie se încălzește. Se procedează la o reparație provizorie și plecăm din nou. Pentru puțin timp, fiindcă osia noastră reîncepe curând să geamă și să scoată fum, apoi flăcări. Or nu avem nici un semnal de alarmă. E destul de greu să prevenim mecanicul. Din fericire, ajungem la timp în gara Krivoi Rog. Acolo, cu ajutorul personalului gării, se face o reparație mai de nădejde, iar piesa încălzită la roșu e lăsată să se răcească. [...]

Repararea osiei odată terminată, plecăm mai departe... Dar după 12 kilometri intrăm într-o gară mare: Dolnicevo. Iar aici ne așteaptă un spectacol de alt gen. Mulțimea e înghesuită pe peroane: civili, salariați ai gării cu toci negre sau șepci verzi, soldați, femei și tinere în haine în general închise la culoare, purtând pe cap o basma de culoare deschisă. Deasupra asistenței flutură o duzină de steaguri, unele roșii, altele galbene și albastre, în culorile ucrainene. Descifrez cuvintele „Ucraina" și „Pace". La oprirea trenului, domnește tăcerea.

Această manifestație era organizată nu în onoarea noastră, ci pentru aniversarea revoluției. Sosește o fanfară. Și imediat începe să cânte *Marseilleza*, dar într-un mod atât de original și într-un ritm atât de accelerat, încât nici n-o recunoaștem de

la bun început. Urmează cântece de toate felurile. Dar în timpul acestui concert vecinii mei de călătorie și cu mine avem alte griji. Experții au decis că vagonul nostru cu osia în stare proastă era de nereparat și că o să ni-l schimbe. Ceea ce ne obligă să ne mutăm. [...]

După ce ne mutăm tot bagajul în noua locuință, avem iar răgaz să asistăm la spectacolul care se desfășoară în jurul nostru. Apar câteva costume naționale feminine. Tinerele poartă la gât coliere cu mai multe șiruri de mărgele de sticlă. Din nou kodakurile intră în acțiune. Toți oamenii aceștia par să aștepte. Ce anume?

Poate o declarație din partea noastră. După ce se consultă cu comandamentul trenului, interpretul nostru, împreună cu câțiva ofițeri, se cațără pe acoperișul unui vagon și i se adresează mulțimii. La final izbucnesc aclamații, se flutură șepci deasupra capetelor, fanfara cântă din nou *Marseilleza*. Pe acoperișul aceluiași vagon, devenit tribună, urcă la rândul lor niște manifestanți și rostesc unul după altul discursuri, după care, drept concluzie, se cântă iar *Marseilleza*. În fine, concursul de elocință ia sfârșit. Femeile se plimbă încolo și-ncoace pe peroane; iar dacă francezii ar fi în stare să se facă înțeleși, s-ar lega repede cunoștințe.

Suntem autorizați să mergem să ne plimbăm prin oraș până la ora 9. Trenul nostru va pleca abia la miezul nopții, fiindcă de astă dată locomotiva nu mai funcționează. Ieșim deci din gară: în fața noastră se întind niște străzi foarte largi, toate arătând ca o cloacă de noroi plină de gunoaie. Nu poți merge pe jos decât urmând o cărare ușor mai înaltă, de-a lungul gardurilor caselor și curților. Pretutindeni murdărie, nimic cochet. Puștimea tropăie după noi, nedezlipită de pașii noștri, strigând: „Franțuz, franțuz!“ Curând dezgustați, facem stânga-mprejur ca să revenim la tren, în jurul căruia niște gură-cască așteaptă în continuare nu se știe ce. [...]

Vreun vrăjitor într-ale mecanicii – sau pur și simplu un bacșiș confortabil strecurat cu dibăcie și discreție într-un angrenaj care bloca totul – a reușit să ne repare locomotiva. Nu

vom mai aștepta deci miezul nopții ca să plecăm. Vom porni de îndată ce se vor întoarce toți turiștii plecați să descopere orașul Dolnicevo.

Deocamdată culegem informații legate de călătorie: la Moscova, loc de întâlnire a celor cinci trenuri, va decide generalul Berthelot dacă vom trece prin Kola ori prin Vladivostok. Un alt zvon zice că s-ar discuta posibilitatea de a rămâne cu toții în Rusia ca să punem umărul la reorganizarea armatei ruse.

Aflăm în fine că în noaptea asta vom fi îndrumați spre Ekaterinoslav. Or de dimineață ni se spusese că orașul era ocupat de nemți.

13 MARTIE Contrar celor ce ni s-au comunicat aseară, locomotiva nu a putut fi reparată. Dar am reușit să plecăm deoarece au fost de acord să ne împrumute alta, iar noi o remorcăm pe cea aflată în pană în încercarea de a o schimba cu o a treia... dacă găsim una validă și disponibilă în vreo stație de pe traseu...

Așa am înaintat ore nesfârșite prin întuneric, încet și cu opriri frecvente. [...]

Calea ferată trece pe deasupra Niprului. Apele lui brune transportă sloiuri de gheață între malurile în pantă care sunt străpunse uneori de stânci verzui. [...]

La 11.30 ajungem la Aleksandrovsk. Ni se acordă o oră și jumătate de libertate în oraș. Cu Debouverie și doctorul L. sărim într-o trăsură și mergem la un restaurant [...]. După masă, plimbare pe strada mare, foarte lată și cu trotuare plantate cu copaci. [...] Și revenim la gară unde prezența noastră atrage curioșii [...]. La ora 15 pornim mai departe, și din nou printr-o regiune plană. Semn că avansăm totuși spre nord: reapare zăpada [...].

Ni se comunică textul condițiilor preliminariilor păcii, semnate la 5 martie de România: abdicarea completă a țării, cedarea Dobrogei și a tot ce pretinde Austria, luarea totală în stăpânire a economiei țării.

14 MARTIE Am înaintat aproape toată noaptea; și de astă dată continuăm să ne îndreptăm spre nord. Ceea ce ne permite să

credem că am scăpat în fine de amenințarea germană. Dar în același timp am intrat în zona frigului. La trezire constatăm că suntem în plin peisaj de iarnă, într-o regiune vălurită, acoperită de zăpadă care continuă să cadă cu fulgi mici. [...]

Ne apropiem de Harkov, care se remarcă prin coșuri de uzine și biserici cu clopotnițe [...]. În gară îl vedem pe ofițerul francez care-și are rezidența permanentă aici. Ne anunță că de zece zile s-a decis că vom trece prin Kola. Știrea ne întristează pe toți. Într-adevăr, visam la o mare călătorie străbătând Asia, Pacificul și poate America...

După ordine și contraordine succesive, suntem în fine liberi până la ora 6 seara [...].

Ultimul zvon: bolșevicii s-ar fi decis să continue războiul. Și se spune că vom fi reținuți în Rusia.

15 MARTIE Trenul se hotărăște să circule mai bine. Dar frigul este mai aspru, iar vagonul nostru e tot neîncălzit. [...]

Toată ziua înaintăm prin același peisaj alb, fără să coborâm din tren. Satele devin tot mai numeroase. [...]

16 MARTIE Sunt trezit de zguduiturile vagonului care trece peste macazuri. Intrăm în gara Moscovei. Ne oprim, facem manevre, ne oprim din nou etc. În fine, ne sculăm pe un început de zi cenușiu și posomorât. Toaletă, mic dejun. Așteptare și imobilitate. Suntem în mijlocul unui peisaj de șine de triaj. Nimic de văzut. Nimic de făcut. Așteptare. Acesta este consemnul. Interdicție de a coborî din vagoane. Să așteptăm ordinele, precum și știrile care ne vor hotărî soarta. Emitem supoziții. Ne imaginăm. Discutăm. Batem pasul pe loc în compartimente, pe culoare. Și gândurile noastre bat pasul pe loc. Ne enervăm. Iar clima ne apasă și ea. O climă de Moscova în care plutesc amintirile campaniei dezastruoase a lui Napoleon: incendiu, retragerea din Rusia. Iată-ne și pe noi, la aproape un secol distanță, în plină retragere din Rusia, și cu circumstanța mai gravă că, în vreme ce împăratul era grăbit să revină în Franța ca să-și ia soarta în mâini, noi, dimpotrivă, nu suntem grăbiți, fiindcă acolo ne așteaptă frontul francez, unde, dimpotrivă,

soarta ne va apuca în ghearele ei, ca să facă iarăși din noi carne de tun...

Abia la ora 11 ni se dă liber: 27 de ore de libertate. Până mâine la ora 2. Ni se indică ce curiozități are orașul și ce restaurante. Ca să nu dăm banii pe o masă scumpă, prânzim cu o cutie de sardele și o bucată de ciocolată, apoi pornim în explorare.

Mai întâi trebuie să parcurgem trei kilometri pe jos printre șine, macazuri, vagoane imobilizate și locomotive făcând manevre. [...] În fine ajungem în gara moscovită Iaroslav. Santinelele bolșevice ne lasă să trecem fără să spună nimic. [...] Discutăm cu niște birjari ca să ne ducă unul la galeria de tablouri. [...]

Ne hurducăm prin străzile transformate în hârtoape, în mlaștini și în cloace de zăpadă topită, de apă murdară și de noroi. Toate magazinele sunt închise, chiar încuiate cu lacăte. Unele au vitrinele protejate cu scânduri. Stucăriile sau pietrele zidurilor sunt în unele locuri zgâriate, știrbite, rănite de gloanțele care și-au lăsat și în multe geamuri urma rotundă a trecerii lor. [...]

Ajungem la râul Moscova, pe jumătate înghețat, și-l traversăm pe un pod de pe care avem o frumoasă priveliște asupra bisericilor orașului. [...] Urmează acum galeria de tablouri, pe care o vizităm: portrete, peisaje, priveliști de biserici, de fluvii, scene locale; numeroase opere impresioniste strălucitoare. Dar nu putem arunca asupra tuturor acestora decât o privire rapidă: avem atâtea de văzut, într-un timp atât de scurt!

Pornim pe jos spre Kremlin. În piața mare se înalță monumentul cel mai ciudat al capitalei: biserica lui Ivan cel Groaznic, cu exteriorul policrom: cărămidă, piatră, pictură. [...]

Zidul exterior al Kremlinului e un meterez întrerupt de cărămizi roșii, crenelat în partea superioară și întărit din loc în loc de turele pătrate. În centru se înalță un turn înalt în a cărui parte inferioară se află o deschizătură ferecată cu o poartă grea din lemn. În cadranul orologiului și puțin dedesubt două gropi de obuze încă mai stau larg căscate. Zidul poartă numeroase urme de gloanțe.

La altă poartă a aceleiași fațade stricăciunile sunt mai importante. Se pare că s-a încercat aruncarea în aer cu o mină. Între cele două porți, acoperite de zăpadă, sunt înșirate mormintele victimelor din zilele revoluției, iar mai departe e săpată o groapă lungă; goală încă, pare să-și aștepte viitorii locatari. Estrada de pe înălțimea căreia a fost rostit discursul care celebra eroii victorioși ai bolșevismului încă mai există și e decorată cu crengi de brad. Drapele și banderole roșii flutură deasupra zidurilor pe care mai atârnă câteva coroane de plante verzi.

Traversând un scuar în care, pe un obelisc, se mai poate distinge – de altfel ca pe toate monumentele – dublul vultur imperial, ajungem la poarta prin care intrarea este actualmente autorizată. Plecând de la un mic portic în formă de turn, construcție masivă de cărămizi vopsite în alb, o rampă duce la adevăratul turn-poartă al zidului de incintă. Niște soldați bolșevici [...] sunt postați ca să păzească intrarea, dar, după câteva proteste vagi, ne lasă să intrăm.

În curte sunt răspândite fără ordine, fără simetrie palate și biserici de toate stilurile. Într-unul la a cărui ușă fâlfâie steagul roșu e instalat statul-major bolșevic, sub protecția unor santinele tinere într-o ținută și cu un echipament care fac impresie bună. De-a lungul clădirii sunt înșirate tunuri vechi de mare calibru, cu afeturile și roțile din fontă. Piesele astea trebuie să fie atât de grele, încât, de când au fost aduse aici, pesemne că nu au servit și nici nu au fost mutate din loc vreodată. În față sunt îngrămădite, în voia intemperiilor, chesoane și piramide de lăzi cu muniții. În palate și biserici obuzele au făcut gropi care rămân căscate; bucăți întregi de pereți s-au prăbușit. Într-un colț, pe un soclu, este instalat „regele clopotelor“, înalt de peste patru metri, mare cât o casă. [...]

Când ieșim din Kremlin ne întâlnim cu camioane care tocmai intră. Bolșevici înarmați sunt instalați pe niște saci, care conțin, fără doar și poate, bani. Ne plimbăm pe străzile din centru unde se înghesuie mulțimea. Soldați în uniformă și foști ofițeri ajunși în mizerie vând ziare, șireturi, tablete de ciocolată. Prizonieri austrieci și germani umblă de colo-colo; îi

recunoști după mantalele originale, decolorate, mototolite, cârpite, sordide. Probabil că rușii nu se grăbesc să-i expedieze în patria lor, unde ar fi înregimentați din nou. Nici chiar ei nu țin neapărat să meargă să dea socoteală de conduita lor anterioară pe front și să-și riște iar pielea în noi lupte. Atunci, fără ocupație, neștiind ce să facă acum cu libertatea recăpătată, hoinăresc ca să-și treacă timpul și sug semințe de floarea soarelui ca să-și amăgească foamea. [...]

De la plecarea noastră trenul și-a schimbat locul, iar reperele pe care avuseserăm precauția să ni le fixăm ca să-l regăsim nu mai servesc la nimic. Până la urmă avem noroc să dăm în acest deșert feroviar peste un funcționar cu care reușim să ne facem înțeleși și care, cu un bacșiș, bineînțeles, acceptă să ne ducă la domiciliul nostru rulant.

17 MARTIE Pe un drum mai puțin prost decât cel din ajun și luând și un tramvai, ajungem în oraș fără multă greutate. Facem câteva fotografii în piața Kremlinului, în interiorul căreia încercăm din nou să intrăm. Ne lovim de niște paznici bolșevici intransigenți. Înțelegem că sunt furioși că am fotografiat rezultatele bombardamentelor lor. [...]

Apare un batalion în defilare: în frunte câțiva călăreți, pe urmă fanfara și soldații. Șirul e încheiat de alți călăreți; unul poartă la chipiu o bandă mov, altul o bandă galbenă. Oamenii care merg pe jos nu mărșăluiesc la pas; nici un fel de ordine în rânduri. Deasupra alaiului flutură un drapel roșu. Toți soldații sunt tineri, complet îmbrăcați și echipați cu uniforme noi. Depozitele intendenței imperiale nu erau deci goale! [...]

La înapoierea în tren, ne așteaptă, plăcută surpriză, un curier și câteva colete.

Ora plecării nu e fixată. Circulă zvonuri: un tren plecat spre Kola și altul îndreptat spre Vladivostok ar fi blocate. Trecerea prin Siberia ar fi devenit deci imposibilă din cauza unor prizonieri nemți răsculați, care se pare că au interceptat Transsiberianul. Se vorbește și de niște vapoare bune care ne așteaptă la Kola. [...]

Toată lumea se plânge de lipsa alimentelor; și cică lucrurile stau mult mai bine decât la Petrograd. Niște ofițeri cerșesc. O soție de ofițer este nevoită să lucreze la căile ferate, se hrănește cu pâine și ceapă și-și pune copiii la culcare la ora 5 seara, când vine acasă, ca să nu-i mai audă urlând de foame.

De altfel, bolșevicii se grăbesc să ia locul bogaților de altădată. Îi vezi în locurile cele mai luxoase: au capetele rase, înfățișare de brute, haine lipsite de eleganță... Au rechiziționat pentru uzul propriu toate hotelurile, unde domnește, ca și în oraș, o murdărie respingătoare. Vestibulul unuia dintre cele mai mari hoteluri e transformat în latrină. [...]

Într-o seară, bolșevicii intră într-o sală de concert, iau toate femeile, le urcă forțat într-un tren, se urcă și ei și dispar în noapte. Din când în când, pe străzi, se aud focuri de armă.

La Odessa, stăpânii actuali au supus orașul la impozite peste impozite. Când voiau bani, întorceau tunurile flotei asupra orașului, și cu amenințarea asta obțineau tot ce voiau. Comerțul e complet paralizat. În calmul relativ care domnește actualmente pare să se pregătească o reacție. Toți partizanii ordinii doreau sosirea germanilor. [...]

18 MARTIE Trenul nostru pornește în miez de noapte. Străbate un peisaj monoton, ușor vălurit, în care câmpurile alternează cu păduri de pini sau de mesteceni. [...]

Oprim îndelung în fiecare gară... și nu ne prea plângem de asta: nu avem nici o grabă, nici să mai urcăm spre marele nord și spre frig, nici să ajungem la destinație.

La Rostov Iaroslavki zăresc ceva ce seamănă cu un bufet. Dau fuga, și nu sunt singurul care face asta. [...] Rămânem acolo ore întregi. Abia la asfințit pornim din nou, între zăpada albă și cerul violet acoperit de nori. [...]

E noapte când ajungem la Iaroslavl. [...]

19 MARTIE Am părăsit Iaroslavl noaptea și am traversat Volga fără s-o vedem. Ne trezim într-un peisaj alb de zăpadă [...]

Acum am început să oprim în fiecare gară. [...]

De la camarazii care ne precedă aflăm că la Vologda se va lua decizia definitivă în legătură cu itinerarul nostru. Este într-adevăr o gară mare de bifurcație. De acolo o linie pleacă spre vest la Petrograd cu un ambranșament spre Kola; alta urcă drept spre nord, Marea Albă și Arhanghelsk; și a treia se îndreaptă spre est: Perm, Ural, Ekaterinburg și Transsiberianul. Încercăm să facem pronosticuri [...].

Ore și iar ore de imobilitate... Se înnoptează din nou... A trecut de ora 7 când ajungem la Vologda, oraș unde, se pare, se plimbă în libertate soldați și ofițeri germani, dintre care unii sunt înarmați. De aici le-ar fi ușor să facă joncțiunea cu trupele nemțești care tocmai au debarcat la Petrograd. Trebuie deci să o luăm din loc repede, cât mai e timp. Se vorbește și de sudarea celor două trenuri într-unul singur. Dar mă îndoiesc că locomotiva ar avea destulă putere să tragă un convoi atât de lung.

La ultimele știri aflăm că s-a ales itinerarul: plecăm în timpul nopții spre Kola, unde ne-ar aștepta deja vaporul: „La Lorraine".

20 MARTIE Ni se confirmă prin fapte: într-adevăr, ne îndreptăm spre Kola. Astăzi, mai mult decât ieri, dominanta peisajului e pădurea. Pădurea sub zăpadă. [...]

Mâine trebuie să ajungem la gara de bifurcație, nu departe de Petrograd, unde vom porni în direcția Kola. Astfel că ni s-a dat ordin să ne verificăm armele și să fim sculați și în ținută începând cu ora 4 dimineața.

Asfințitul aruncă peste zăpadă luciri roz atât de vii, încât cred, la un moment dat, că e un incendiu.

Înainte de a mă întinde pe banchetă mă duc să stau câteva minute pe platforma din spate a vagonului. Trenul înaintează între cele două întinderi pe care le brăzdează dârele negre ale câtorva drumuri, umbrele negre ale caselor țărănești, străpunse din loc în loc de ferestre luminate și învelite de dreptunghiurile albe ale acoperișurilor.

21 MARTIE Același peisaj. Pădurea predomină tot mai mult. Prima oprire la Duboviki. [...]

În fine sosim în gara Zvanka: am ajuns fără piedici în punctul critic. Aici se despart liniile spre Kola și Petrograd. [...] Și din păcate aici nu e nimic pitoresc de admirat. În afara zăpezii, bineînțeles. Dar de pitorescul acesta începem să ne cam săturăm.

La 12.30 pornim mai departe. Dar, spre mirarea generală, în marșarier. Ceea ce produce un moment de emoție. Traverăm din nou râul înghețat și trecem pe la Duboviki. Dar de astă dată pe altă linie: pe cea care duce la Kola. [...]

La stația următoare se procedează la lungi manevre: se schimbă ordinea în care sunt plasate vagoanele spre a le pune pe cele mai grele în față. Fiindcă nu există siguranța că șina nu se va afunda sub povara lor. [...]

Terminându-se această operațiune complicată, plecăm în fine de-a binelea. [...]

Trenul intră în gara Lodeinoe Pole, la 112 verste de Zvanka. Din nou este prevăzută aici o lungă oprire, și primim autorizația să vizităm localitatea. Ne aflăm în fața unui orășel cu case cochete de lemn vopsite în alb, în ocru, în crem, în general cu acoperișuri verzi de tablă. [...] Populația a ieșit pe stradă ca să-i vadă pe francezii a căror sosire în gară a fost repede semnalată. Și e sigur că trecerea noastră pe aici este pentru localnici un eveniment ieșit din comun și care, în plus, spre deosebire de cele care tocmai au bulversat Rusia, nu implică pentru ei nici un pericol. [...]

Mergem până la celălalt capăt al târgului. [...] Niște sănii trec, tăcute, fără să se audă zgomotul copitelor cailor. Uneori doar clinchetul unui clopoțel atârnat de grumazul animalului.

22 MARTIE Trenul n-a pornit mai departe decât la ora 4 de dimineața. [...]

A reapărut soarele.

La amiază ajungem la Petrozavodsk. Pe peroanele gării stau într-un loc, hoinăresc sau flecăresc mai multe sute de prizonieri germani în vestă și chipie, cu hainele uzate, roase, în zdrențe. Printre ei se disting grupuri de austrieci îmbrăcați

mult mai curat. Majoritatea au o manta în stare bună. [...] Toți își duc necontenit mâna de la buzunar la gură: ronțăie semințe de rapiță, cumpărate de la negustoresele care-și înșiră coșurile pe jos pe un peron. [...]

Pe peroanele de lângă trenul nostru, prizonierii încă mai staționează. De ce? Oare ce așteaptă? Sau nu au adăpost?

Am primit corespondența plecată din Franța în februarie. Sunt repartizați în vagoanele noastre francezi pe care revoluția i-a izgonit din Petrograd și care, blocați aici, așteptau o ocazie nesperată de a se înapoia acasă, cheltuindu-și ultimii bănuți. În compartimentul nostru vin să împartă banchetele cu noi niște bătrâne învățătoare sau guvernante. Ca să le fac loc, mă instalez la etajul superior.

23 MARTIE Plecăm mai departe abia foarte târziu în noapte, mai întâi prin același peisaj finlandez. [...]

Niște pini arși, victime ale scânteilor locomotivelor, își înalță trunchiurile mutilate, resturile de crengi calcinate, și mă duc cu gândul la frații lor martiri ca și ei, copacii de pe câmpurile de luptă masacrați de bombardamente. [...] Pe sol, după rarele puncte de reper pe care le putem găsi, stratul de zăpadă atinge și depășește uneori grosimea de un metru.

Asfințitul îneacă încetul cu încetul, într-un cenușiu uniform care le contopește, zăpada albă, pădurile negre și cerul gri. Eșarfele de fum scuipate de locomotiva noastră dispar ca niște fantome sau se destramă printre copaci. [...] Răsare luna și, pe lângă haloul ei circular, sunt proiectate pe cer două fascicule luminoase orizontale. Fenomen polar?

...Doamnele franțuzoaice din Petrograd urcate în vagonul nostru ne vorbesc despre evenimentele din Rusia. Pâinea costă 15 ruble sfertul de kilogram. Caii cad și mor pe străzi, iar câinii îi sfârtecă imediat. De un an nu s-a ridicat zăpada, care se îngrămădește pe toate străzile fostei capitale, formând în anotimpul cald mlaștini sau lacuri. Femei din popor, luându-se la întrecere cu câinii, se duc și ele să smulgă carnea de pe caii morți. Un

iepure de câmp sau de casă, care costa înainte 40 de copeici, se vinde acum cu 15–20 de ruble. [...]

Kerenski, fanatic, se deghizează în muncitor ca să vorbească poporului, instalându-se pe urmă în Palatul de Iarnă și dormind în patul țarului, cu ofițeri care stau de gardă la ușă. [...]

24 MARTIE (DUMINICA FLORIILOR) Trezire în gara Soronskaia Bukta, într-un peisaj de zăpadă și de pini pitici [...].

Cei mai curioși dintre noi se decid să scoată nasul afară și să facă vreo câțiva pași pe peron, în speranța de a primi o informație. Se întorc repede cu o știre surprinzătoare: locomotiva noastră a dispărut și alta nu apare în această gară care pare moartă. Să fi fost părăsiți pe vecie de mecanicul care, refuzând să mai avanseze spre Marele Nord, ar fi făcut singur marșarier ca să coboare în zone mai puțin inospitaliere?... După informațiile pe care le-am primit de la vagonul de comandament, aflăm că realitatea nu este chiar atât de tragică.

Incapabilă să-și facă drum prin zăpada atât de densă târându-și vagoanele după ea, locomotiva a plecat eroic singură înainte, ca să reușească o deschizătură prin zăpadă lovind-o de mai multe ori, ca un berbec de pe timpuri. Dar misiunea trebuie să-i fi depășit puterile, fiindcă începe să fluiere, să fluiere la disperare, cu riscul de a-și epuiza aburii. Nu cumva este chiar blocată acum, singură la câteva sute de metri, incapabilă să vină înapoi?

Încet, o echipă de muncitori apărută nu se știe de unde se duce, cu lopeţile de lemn pe umeri, să ajute la degajare. [...]

A încetat să mai ningă, capacul cenușiu care ne acoperea s-a risipit și a reapărut soarele, despuind peisajul de aspectul său sinistru și permițând să se zărească depărtările. Dar încă mai suflă crivățul. Când am plecat din gară, termometrul indica 15 grade cu minus. [...]

Ascult ce ne mai povestesc companioanele noastre de călătorie despre Revoluția rusă. După ele, toată lumea (din partea nerevoluționară, se înțelege) deplânge faptul că ultima greșeală care îi mai rămăsese Orientului s-o comită suntem pe cale s-o

săvârșim noi, abandonând țara cu totul Germaniei, care va avea astfel la ușa și la discreția ei cel mai vast și mai bogat grânar, precum și colonia cea mai magnifică făgăduită unui viitor strălucit. Toată opera alianței franco-ruse, toate întreprinderile și toată cultura franceze se cufundă în neant. Fără să mai spunem că fuga noastră nebunească din fața nemților este destul de puțin glorioasă. Rușii luminați cereau intervenția armată a Franței, la fel și francezii care locuiau acolo. Dar ambasada și guvernul n-au vrut să știe nimic, invocând, spre a-și justifica refuzul, principiul neintervenției în afacerile interne ale altor țări.

Și acum rușii le spun francezilor că ce se întâmplă e din vina lor, iar toți partizanii ordinii și civilizației își doresc venirea germanilor. Lucru pentru care nu le putem face reproșuri. Salvarea Rusiei nu poate veni decât din exterior; și, de vreme ce noi abandonăm jocul, îi revine Germaniei să joace acest rol.

Una dintre plăgile țării au fost studenții care, în semiștiința lor, au crezut că sunt suficiente formulele ca să aduci fericire societății. Și acum ei ocupă posturile cele mai înalte. [...]

Ziua scade... continuăm să înaintăm în mijlocul zăpezii care se presară, căzând din cer sau alergând de-a lungul trenului ca și cum ar vrea să se ia la întrecere cu el. [...] Încă o gară unde zac în părăsire vagoane de marfă roșii pe pereții cărora este încă vopsit vulturul imperial ținând sceptrul și globul, peste care s-a suprapus emblema nouă a secerii și ciocanului.

Și aici rătăcesc fără țintă prizonieri germani. Una dintre călătoarele românce plecate din Iași cu noi, grație relațiilor sale extinse și particulare cu niște puternici ai zilei, domnișoara Clara M., căreia la fiecare oprire îi place să coboare și să-și vâre peste tot mutrița îndrăzneață și costumul de infirmieră fugită din spital, coboară iar din vagonul comandamentului ca să se sclifosească în fața unor gură-cască și să excite dorințele masculilor lipsiți de femei. La Petrozavodsk, când niște prizonieri nemți insolenți declarau unora dintre ai noștri că nu vor întârzia să ne ajungă din urmă pe frontul francez ca să ne vină de hac, fermecătoarea Clara se grăbea să le distribuie țigări

de lux provenind din rezerva ei personală. Aici, către rușii care cască gura pe peron se îndreaptă amabilitățile ei. Dar ei, cu mentalitatea lor de sălbatici, se tem probabil ca această sirenă să nu-i vrăjească și evită să se apropie de ea, sau, când ea le vâră cadoul sub nas, fac stânga-mprejur și-o șterg din loc. Ispititoarea, jignită, n-are încotro și se întoarce în vagonul pe care unii îl numesc „vagonul-harem“... Ca să ne treacă timpul, ieșim la o plimbare de-a lungul șinei, sub zăpada fină ca o pulbere din ce în ce mai densă.

Cină. După care, cu cele două călătoare din fața noastră, reluăm conversația. Biete femei dezrădăcinate de această mare călătorie [...]. Cea mai tânără pare complet pierdută. Încetul cu încetul simplitatea primirii noastre le îmblânzește, le liniștește. Vorbim de Revoluția rusă, de război, de literatură [...]. În compartimentele învecinate au loc conversații asemănătoare. Și, pierduți în această imensă Laponie pustie [...], flecărim în largul nostru, ca și cum am fi la noi acasă, în fața focului... Câți dintre noi nu se gândesc că suntem aici mici de tot, infimi în infinitul deșert de zăpadă, la discreția completă a unui obscur mecanic rus care nu ne-a văzut niciodată, care ne va părăsi mâine după ce va fi fost plătit regește și care, chiar față de larghețea noastră, poate deduce ușor că transportăm cu noi o comoară suficientă ca să-i asigure existența până la sfârșitul zilelor... Și acestui necunoscut, frate al bolșevicilor care de luni de zile își acoperă cu foc și sânge țara și se dedă jafurilor și nelegiuirilor, ne încredințăm viața în modul cel mai firesc din lume! După ce ne-am încredințat pe deplin soarta mâinilor sale, ne vom întinde încă o dată în noaptea asta pe banchete ca să dormim buștean!... [...]

Când Albert Thomas*, mergând în România, a trecut prin Rusia, muncitorii se pare că nici măcar nu așteptau să se tra-

* Albert Thomas (1878–1932), om politic francez, socialist, ministru al armamentului în 1916–1917; după război, a organizat și condus Biroul Internațional al Muncii (1920–1932) (n. tr.).

ducă ce spunea, că repetau necontenit aceeași injurie: „Burghez, burghez!“ [...]

25 MARTIE În timpul nopții am înaintat foarte puțin. Locomotiva patina tot timpul pe zăpadă. Dimineață, foarte devreme, suntem treziți de niște lovituri puternice care ne proiectează în pereții vagonului [...]. E mecanicul care încearcă o nouă metodă de degajare prin demarări și reculuri bruște... Numai de n-ar rupe astfel tot trenul. [...]

În fine, după numeroase și inutile eforturi ca să înainteze, mecanicul, care, în definitiv, după Dumnezeu este stăpânul nostru, al tuturor celor de la bord, decide să desprindă trenul în două și să remorcheze prima jumătate până la gara învecinată, apoi să vină să ia partea a doua. Vagonul nostru e în partea din față. [...] Tactica reușește.

Firește, după această ispravă, trebuie să așteptăm mult timp în gară, în timp ce locomotiva pleacă după coada convoiului. Sosiți la ora 8 dimineața, plecăm mai departe abia la 13.30... Aceeași lentoare. Același peisaj: pini, mesteceni, zăpadă. Pe alocuri teren vălurit. Întinderile plate trebuie să aibă în realitate, sub ele, râuri, heleșteie, poate chiar marea. [...]

La ora 22, altă gară. Aceasta își arborează falnic numele, care este într-adevăr semnificativ: „Cercul Polar Arctic“. Minunat clar de lună scăldând în lumina sa covorul alb, gros și atotcuprinzător. Case și ferestre luminate, pini, alte conifere... [...]

26 MARTIE Tot la „Poliarski Krug“, la stația Cercului Polar ne aflăm. Se pare că nu am putut pleca astă-noapte pentru că locomotiva nu avea far... La ce folosește un far pe meleagurile astea fără drumuri, nici treceri de nivel, și pe o linie pe care nu mai trece nici un tren, în afară de al nostru?

Trebuia să pornim la ora 6 dimineața. Dar e ora 7, și nu ne urnim. [...]

După-amiază câțiva dintre ocupanții trenului pleacă la vânătoare de urși. Când ești vânător trebuie să profiți de ocazie: nu prea des te poți deda sportului tău favorit sub Cercul Polar. Alții se dau cu săniuțele, cu săniile, fac chiar și ski. Câțiva se

aventurează pe jos prin zăpada în care se afundă mai sus de genunchi. Niște gură-cască ruși îi privesc râzând. [...]

După cină urcă în tren doi indigeni care vor să ne vândă piei de ren. Dar tratativele sunt cu atât mai dificile cu cât indivizii în chestiune vorbesc doar finlandeza.

În cursul după-amiezii evenimentul important a fost trecerea unui tren de la Kola, cu câțiva ofițeri francezi ai Misiunii din Rusia, rechemați la Moscova. Se pare că o mare parte din această misiune și dintr-a noastră ar rămâne în Rusia, la cererea bolșevicilor.

Pe de altă parte, în loc de „La Lorraine", despre care știam că ne așteaptă, nu există la Kola decât „Porto", care e încă imobilizat opt zile pentru reparații. Or, acolo lumea îngheață; nu sunt lemne și nici mare lucru de mâncat.

Altă știre: englezii ar fi debarcat 200 de marinari pentru apărarea liniei. S-ar fi constituit un soviet pentru apărarea căii ferate amenințate de finlandezi; e format din 2 bolșevici, 2 englezi și 2 francezi.

În fine, supremă știre neverosimilă, Troțki, decis să reziste, a spus că nu ne va lăsa să plecăm până ce Franța nu-i va fi trimis muniții.

Încă o dată, printre atâtea contradicții, cel mai cuminte e să te resemnezi că nu știi nimic.

27 MARTIE. KANDALAKȘA Plecând la ora 2 dimineața cum fusese prevăzut – ceea ce nu face parte din obiceiurile pământului și merită consemnat –, ne oprim deja când mă trezesc. Iar prin fereastră constat că suntem în gara Kandalakșa, adică la capătul extrem al golfului cu același nume, la nord-vest de Marea Albă, de unde vom purcede la traversarea sud–nord a peninsulei Kola.

Primele informații ale zilei pretind din nou că o parte – dar redusă – a Misiunii noastre va rămâne în Rusia, și că, pe de altă parte, „Porto" mai are nevoie de trei săptămâni ca să poată pleca iar în larg.

„Raportul“ de dimineață ne anunță că trenul nostru nu va pleca înainte de ora 4 seara. Mă duc deci cu Debouverie într-o mică plimbare de rămas-bun la Marea Albă. Timpul e foarte frumos, un soare cald, dar cu vânt usturător. [...]

După prânz plec iar pe drumul trasat de sănii prin zăpadă. [...] Trebuie să mă feresc să deviez, oricât de puțin, la dreapta sau la stânga de cărarea trasată, pentru că atunci mă înfund imediat până la genunchi. Amprente de patrupede sunt vizibile: talpa labelor este marcată clar. Fără îndoială au trecut pe aici urși. [...]

La întoarcere mai pescuiesc câteva informații: șinele noastre sunt astupate de deraierea unei locomotive. Dar un camarad pretinde că știe din sursă sigură că deraierea asta nu e decât un pretext inventat de sovietul local care refuză să ne lase să plecăm mai departe. [...]

Brusc, locomotiva în restriște, de care se spunea că ne barează trecerea, a dispărut ca prin minune.

Ziua scade cu o încetineală extremă; asfințitul se târăște, iar la ora 9 orizontul este încă verde și portocaliu.

La ora 10, când toți sunt culcați, apare o auroră boreală [...].

28 MARTIE După o noapte în cursul căreia au fost până la 30 de grade sub zero, ne trezim în același loc. [...]

Ca să ne ajute să ne trecem timpul, ni se distribuie fiecăruia dintre noi un chestionar destul de neașteptat în circumstanțele prezente. Trebuie să indicăm dacă avem intenția să revenim în România după război și să precizăm proiectele pe care le-am vedea realizate pentru noi acolo!... Chiar că șefii noștri au viziunea largă; și sunt plini de solicitudine față de noi și de viitorul nostru... [...]

Iată că linia de cale ferată, până atunci încremenită, pustie, moartă, începe să se anime. Vedem apărând – de unde? – locomotive care fac manevre și chiar, lucru extraordinar, trenuri care trec. [...]

În fine, la ora 9 și-un sfert pornim.

29 MARTIE. CIBINA Înaintăm greu, cu lungi opriri întrerupte de încercări de demaraj brusc, care ne proiectează în pereții vagonului sau amenință să ne arunce jos, în timp ce cutiile și sticlele puse în dezordine în plase se lovesc între ele. În unele momente locomotiva patinează și auzim roțile învârtindu-se în gol pe șine. Trecem și prin faze de recul ca să luăm un elan suficient pentru a urca rampele. Așa s-au petrecut lucrurile toată noaptea. Iar la trezire constatăm că suntem imobilizați între taluzuri de zăpadă înalte de 2 metri. [...]

Trenul nostru este tot mai înconjurat de localnici. Oricât de neverosimil ar părea, există totuși ființe omenești care trăiesc aici, și consimt să rămână. Ne asaltează ca să cumpere de la noi orice obiect de care vrem să ne debarasăm. Ne oferă de exemplu 300 de ruble pentru un revolver, 100 de ruble pentru un litru de alcool de 90 de grade, 40 de ruble pentru un kilogram de ciocolată, 80 de ruble pentru o pereche de jambiere.

După manevre misterioase și repetate, suntem în continuare opriți în aceeași gară Cibina. [...]

Ninge aproape fără întrerupere. [...] Treptat numărul băștinașilor crește în jurul nostru: sunt printre ei salariați ai căilor ferate, muncitori, soldați, marinari, femei. Vânzarea surplusului nostru de materiale a făcut deja câțiva fericiți, iar amatorii se înmulțesc, devenind totodată mai insistenți. Acum ne cer mai ales alcool. S-a comis o dublă imprudență: niște ofițeri s-au debarasat de un revolver pe care îl aveau în plus, iar medicii au vândut câțiva litri de alcool de 90 de grade conținut în damigene, rezerva lor de material sanitar. Astfel că acum bețivii care au prins gustul acestui nectar devin amenințători. Drept măsură de prudență, baricadăm extremitățile culoarului vagoanelor noastre cu bagaje. Și acum, pe deplin prizonieri, privim prin ferestrele desigur ermetic închise câțiva localnici care schiază. [...]

30 MARTIE În timpul nopții plecăm. Sau, cel puțin, mecanicii încearcă. Dar, după ce am înaintat doar câteva sute de metri, iată-ne iar blocați. Încercările de demaraj bruscat nu sfâr-

șesc decât în șocuri care le depășesc în violență pe cele din zilele precedente. [...] E ora 3 dimineața, și zorile încep să se arate încet.

La 9 vedem defilând niște muncitori cu lopeți de lemn pe umăr și care revin la gară: și-au petrecut noaptea încercând să degajeze șinele. Atunci mecanicii își reiau tentativele de demaraj: încep prin a da înapoi, avansează din greu, opresc; dau iar înapoi ceva mai mult... și așa mai departe. Până la urmă reintrăm – deloc triumfal – în gara Cibina, unde fuseserăm ieri.

Cel puțin acum soarele e strălucitor și călduț, iar vântul s-a domolit. Rămânem imobilizați toată dimineața. La amiază, în fine, o nouă tentativă de plecare. [...]

La ora 13.30 sosim în gara Imandra. Într-un tren sunt îngrămădiți prizonieri austrieci și germani. În mijlocul șinelor staționează sănii cu reni cenușii și albi cu coarne inegale, nesimetrice sau absente.

După dejun, timpul frumos ne îndeamnă să coborâm. Și curând pe lacul imens de plat și alb, unde zăpada izgonită de vânt lasă să transpară plăci de pete de gheață gri sub cerul gri, dar albastre când cerul devine albastru, se răspândesc uniforme azurii. Câteva sănii trase de reni vin și pleacă ori staționează, în așteptarea clienților. [...]

Cumpărăm piei de ren cu 30 sau 40 de ruble bucata. Prețul unui corn e de 2 până la 8 ruble, al unei căciuli de 60 de ruble. O cursă de 10 minute pe lac costă 15 ruble. Mă plimb puțin – contra câtorva țigări – cu sania cu cal și cu reni. [...] Fotografiem, vorbim între noi, facem cumpărături, ne dezmorțim picioarele. Câteva căzături pe gheață provoacă râsete.

Chiar trenul devine un centru de vânzări-cumpărări. Unii ofițeri lichidează tot ce cred că nu le va mai trebui, până și pantaloni vechi și mantale de uniformă. Abia când nu mai e nimic de vândut, și în urma protestelor președintelui sovietului – nemulțumit că s-au vândut arme –, orice trafic de acest gen este interzis... De altfel, colonelul comandant al trenului în persoană dăduse exemplu vânzându-și rezerva de ciocolată. [...]

La ora 5 seara ni se semnalează venirea generalului Berthelot, al cărui vagon a fost legat de trenul nostru. Și imediat încep să circule știri de tot felul:

– La plecarea din România regele l-a însoțit la gară la ora 11 seara.
– Nemții au debarcat în Insula Șerpilor în fața litoralului românesc.
– Marghiloman*, omul germanilor, a fost numit ministru.
– Întreaga familie regală și 2.000 de persoane au venit la gară la plecarea generalului Berthelot și au stat acolo până la ora 1 de dimineață.
– În timpul zilei, la inspirația reginei, ajutată de doamnele Cantacuzino** și Fatma Sturdza***, a avut loc o manifestație a mutilaților, care a eșuat lamentabil.
– Confirmare de către comandantul Marchal a scenei dintre Berthelot și Averescu.
– Conform proiectului ca Misiunea să treacă prin Austria, ar fi trebuit să stăm în carantină în România și în Elveția. Dar nemții care, sub pretextul relelor tratamente suferite de ai lor în Grecia, i-au internat pe francezii din Finlanda, nu s-ar fi dat în lături să inventeze pe loc un incident ca să ne rețină.
– „Porto“ a plecat de dimineață. Un vapor plecat din Franța de zece zile a dat de știre din Glasgow. Noi ne vom îmbarca pe „Lorraine“, care n-a sosit încă. Să fie vorba de vaporul din Glasgow?
– După ieșirea de pe teritoriul României, al cincilea tren a trecut prin Razdelnaia cu un avans de patru ore față de nemți. La opt ore distanță de Iași a avut un accident și a

---

* Alexandru Marghiloman (1854–1925), om politic conservator, ministru în mai multe rânduri, șef al Partidului Conservator din 1914. Prim-ministru din martie până în noiembrie 1918 (n. tr.).

** Maruca Cantacuzino (1878–1969), născută Rosetti-Tescanu, prietenă apropiată a reginei Maria (n. tr.).

*** Fatma Alice Sturdza, fiica diplomatului Radu Sturdza, căsătorită cu scriitorul Octavian Tăslăuanu (n. tr.).

întârziat mai multe ore: într-adevăr, lovise o osie așezată de-a curmezișul șinei.

– Pe frontul francez nemții au atacat la Cambrai. La capătul celei de-a doua zile făcuseră 30.000 de prizonieri și capturaseră 400 de tunuri. [...]

31 MARTIE Noaptea, la ora 1, sunt trezit ca să-mi fac turul de întreținere a focului în cazanul vagonului. Trenul înaintează destul de bine prin mijlocul zăpezii care, uneori, atinge înălțimea ferestrelor. Câteva opriri inegale ca durată. În stânga noastră, lacul, care se îngustează, pare să ne urmărească. Încă de la ora 2, spre răsărit, apar câteva porțiuni albe; iar la ora 3 s-a făcut pe jumătate zi.

La trezire intrăm în gara Kola. [...]

Cu o viteză nu mai mare decât cea a pasului omenesc, coborâm estuarul unde, puțin către nord de Kola, și, ca să fie sigur că are aici un port întotdeauna eliberat de ghețuri, țarul hotărâse crearea unui avanport: Murmansk... [...] Încetul cu încetul, trenul se apropie de peron, unde sfârșește prin a se imobiliza, definitiv se pare, la 30 de metri de vaporul nostru: „Porto", cargobot fost german, gri cu negru, lung de circa 90 de metri, cu un singur coș, arborând un pavilion verde și roșu. Este, se pare, navlosit de francezi, dar echipajul e chinezesc, sub ordinele unor ofițeri de marină englezi.

Călătorii din primul tren și-au încheiat deja transbordarea și sunt instalați pe vapor, foarte prost cazați, spun ei, în fundul calei și neavând decât hamace pentru dormit. Așa că nu suntem deloc grăbiți să ne ducem lângă ei. Și deja bănuim că, în acest vapor mediocru, înaintând doar cu 12 noduri, traversarea nu va fi plăcută. Printre pasagerii militari se vor amesteca și niște civili: în special trupa teatrului Michel.

Începem să coborâm din vagoane. Pe peroane circulă de-a valma marinari ruși și marinari și ofițeri englezi. Ni se comunică ordinele: restabilirea gradelor franceze, și să fim gata de îmbarcare după-amiază. [...]

După-amiază fac o plimbare în jurul portului. Aflăm că exista aici un vagon de colete și ziare deja îmbarcat, care ne aștepta.

Distribuirea conținutului. Știrile de pe frontul francez se succedă:

- Victorie germană în Somme: capturați 50.000 de prizonieri și 1.000 de tunuri aliate. Montdidier cucerit. Retragere până la 12 kilometri de Amiens. Englezii sunt cei care au încasat șocul și au cedat. Francezii i-au înlocuit pe englezi pe acest front.
- Ofensivă germană a 90 de divizii pe Chemin des Dames.

Firește că gândurile se întunecă.

Seara; suntem întrebați dacă există printre noi voluntari care să rămână în Rusia. Candidații nu lipsesc, dar fără îndoială că vor fi puțini aleși.

Suntem informați că vom mai petrece noaptea în tren și că-l vom părăsi mâine ca să ne îmbarcăm pe „Porto".

Ne-au trebuit trei săptămâni ca să străbatem Bolșevia de la un capăt la altul, de la sud la nord [...], până la mare... marea liberă. Dar, văzând-o, nu ne vine nicicum să strigăm de fericire. Constat astfel, fără nici un entuziasm, la sfârșitul ultimei zile din martie 1918: iată încheiată odiseea noastră feroviară, odiseea Misiunii Militare Franceze în România.

EPILOG

APRILIE La 1 aprilie ne-am îmbarcat pe „Porto“, vapor fost german care arborează pavilionul portughez pentru că a fost confiscat, se pare, la Lisabona. Echipajul auxiliar chinezesc nu este singurul element al încărcăturii lui care reprezintă Asia: bucătăria este preparată și mesele sunt servite de anamiți. În interior există repatriați belgieni și englezi, americani, ruși care fug din țara lor, sârbi, cehi, câteva românce, italieni și noi, din Misiunea Militară în România: un adevărat turn Babel plutitor.

Cu toate astea, înainte de îmbarcare, ni s-a spus să considerăm acest vapor drept pământ francez.

Și, într-adevăr, ne-am dat seama imediat de asta, după modul în care noi – umili ofițeri subalterni cum suntem – am fost primiți, cazați și tratați. În timp ce colegii noștri străini și numeroși civili sus-puși beneficiau de cabine, noi am fost înghesuiți în niște cale întunecoase și urât mirositoare, câte 70 pe compartiment, având drept mobilier și loc de dormit un hamac gol. Imediat am regăsit solicitudinea pe care reprezentanții noștri în străinătate ne-o arătaseră în timpul călătoriei la dus.

De îndată ce vaporul a ieșit în larg, mai mulți dintre noi au resimțit fizic efectele. Cei care, ca mine, erau incapabili să meargă în sala de mese ca să mănânce au cerut să li se servească măcar niște băuturi calde în hamacul pe care nu erau în situația de a-l părăsi. Răspunsul a fost categoric: interdicție absolută de a aduce ceva de mâncat sau de băut în cale. Serviciul medical și-a limitat intervenția la sfatul de a ne strânge bine curelele ca să evităm indispozițiile. Și a trebuit să îndurăm asta.

Trebuie să recunosc cu toată onestitatea că acest mod cam brutal de a fi tratați a avut un efect destul de fericit. După ce am „strâns curelele“ de tot, în toate sensurile expresiei, timp de 48 de ore, unii după alții am încercat să ajungem în sala de mese, am și reușit și chiar am mâncat acolo. Ceea ce, în ciuda temerilor, a făcut să dispară răul de mare. Deși eram scuturați destul de zdravăn.

Așa am trăit o săptămână. Vaporul naviga absolut singur în deșertul Oceanului înghețat, fără nici o escortă. Uneori o lovitură de tun ne făcea să tresărim. La început asta ne-a produs îngrijorări destul de mari. Dar până la urmă am înțeles că pur și simplu artileriștii englezi de la bord, ca să se familiarizeze cu tunurile mici arimate în față și în spate, făceau exerciții de tragere. Și, bineînțeles, nu meritam să-și dea cineva osteneala să ne avertizeze.

De altfel, de ce să ne îngrijorăm? Fuseserăm preveniți că cele câteva ambarcațiuni de salvare erau rezervate femeilor și unor privilegiați, noi, „vulgul“, fiind autorizați să ne agățăm de mânerele dispuse în jurul plutelor care ar urma să fie aruncate în mare în caz de accident. Astfel, în loc să murim înecați, cei dintre noi care nu știau să înoate ar avea avantajul consolator al unei agonii mai lente în apele înghețate. Cât despre ceilalți, atâta pagubă, ce-au căutat aici?

Desigur, undeva sus se considerase că cele două sute de ofițeri și opt sute de civili, navigând astfel cu știința germanilor, avertizați de plecarea Misiunii și a datei aproximative a îmbarcării noastre, nu meritau protecția nici a celui mai mărunt vânător de submarine.

În pofida frigului care bântuie la acea latitudine, am dormit adesea pe punte, fiindcă atmosfera în cală era de nerespirat. În unele nopți auzeam mașinile forțându-și viteza ca să iasă cât mai repede din zonele semnalate drept deosebit de primejdioase. Într-o zi am văzut o mină plutitoare trecând la patru metri de etrava vaporului.

În același timp ne întrebam cu îngrijorare ce se petrecea în lume. Am avut o comunicare prin radiotelegramă: „Germanii

au reluat ofensiva. I-au împins înapoi pe englezi 31 de kilometri... Bombardează Parisul..."

Pe urmă serviciul a tăcut, lăsându-ne să ne imaginăm ipotezele cele mai diverse despre urmările acestui avans inamic și mai ales ale bombardării capitalei... Vom reveni oare în Franța ca să ne vedem țara suportând aceeași soartă ca România?...

În fine, după zile și nopți care ni s-au părut foarte lungi, ne-am întâlnit cu două torpiloare englezești trimise în întâmpinarea vaporului nostru. Am văzut malurile insulelor Shetland sfâșiind ceața, pe urmă dispărând din nou în spatele ei.

În noaptea care a început să fie presărată de focuri roșii, sirena vaporului, care în tot timpul traversării rămăsese mută, s-a apucat să-și lanseze apelurile. A apărut pământul. Am intrat în estuarul Tyne, unde în zorile care se iveau încet șantierele navale erau deosebit de animate, străduindu-se să repare daunele produse de submarinele inamice. [...]

După-amiază, incomodați de toate bagajele noastre de mână pentru transportarea cărora solicitudinea șefilor noștri nu prevăzuse nimic, traversăm cu toții orașul, încovoiați sub povara sacilor, genților și valizelor pline cu de toate. Avem înfățișarea unui convoi de prizonieri sau de refugiați. Extravaganța acestei mascarade de ofițeri transformați în vite de povară desigur că-i miră pe englezii cei corecți, care se opresc pe trotuare să ne privească defilând fără surle și trâmbițe și se întreabă poate de ce greșeli ne-om fi facut vinovați ca să fim tratați așa în pofida treselor noastre.

După această caznă insultătoare, când ajungem în gară, suntem plăcut surprinși să putem lua loc într-un confortabil expres al căilor ferate britanice care, în câteva ore, ne transportă la Southampton, pe chei. Aici, în plină noapte, suntem transbordați pe un cargobot, cu bagajele pe punte. Și a doua zi de dimineață debarcăm la Le Havre.

În Franța! În fine! ...și din păcate! Fiindcă întoarcerea în patrie trezește în noi comparații amare cu modul în care am fost întâmpinați și tratați în România. Mai întâi și foarte firesc, fiecare dintre noi e grăbit să-și revadă familia. Or ni se pune

în vedere de la bun început că nu vom pleca spre Paris decât a doua zi seara. Ceea ce înseamnă 36 de ore – dintre care o noapte – de așteptat aici, unde nu avem nimic de făcut, și fără domiciliu. Englezii la Newcastle găsiseră imediat în trenurile lor locuri pentru noi... și chiar confortabile. Francezii nu vor, sau nu pot, să facă la fel. De ce? Că doar nemții nu amenință linia Le Havre-Paris!

...A doua zi deci, la sfârșitul după-amiezii, după ce am bătut îndelung pasul pe loc prin oraș, mergem la gară la ora care ne fusese fixată. Expresul de Paris este deja tras, la peron. În patru ore își va duce călătorii la Paris. Ne îndreptăm spre el... Halt!

Expresul ăsta nu e pentru noi. [...]

Și iar așteptăm... Ce oare? Așteptăm ca vagoanele noastre să fie atașate la coada unui mărfar și pe urmă ca acesta să se decidă să se urnească...

Și astfel, oprind în fiecare stație și făcând manevre, locomotivei noastre i-au trebuit, nu patru ore ca expresului ca să ajungă la Paris, ci 12!... Și nu la gara St.-Lazare am fost invitați să coborâm, ci într-o gară de mărfuri pe linia de centură. Era ora 8 dimineața.

Acolo și atunci, în clipa când coborâm din vagon, constatăm că acea ființă colectivă, constituită de Misiunea ale cărei celule eram, a încetat să existe, brusc și fără știința noastră. Fără ceremonie, drapel sau fanfară, fără nici cel mai mic discurs, fără rămas-bun, în cea mai mare grabă.

Când coborâm din tărăboanță, nu mai suntem decât niște indivizi răzleți puși la dispoziția unei noi autorități numite în locul celei vechi, care s-a volatilizat în mod misterios.

Printre linii de triaj și vagoane de marfa în curs de încărcare, un ofițer trimis de la Paris [...] ne transmite ordinul să ne prezentăm separat și fără întârziere la Ministerul de Război, ca să ne declarăm „întorși“, cum se spune la cazarmă, și ca să primim o nouă afectare.

Pe urmă, acest mesaj odată transmis, face stânga-mprejur. Pentru noi, pagina Misiunii a fost întoarsă.

Dar, ca pentru a da totuși dispersării noastre o oarecare solemnitate, exact în acel moment răsună un soi de lovitură formidabilă de gong: unul dintre obuzele piesei germane de lungă distanță, recent pusă în acțiune, cade și se strivește peste Paris.

Salut al inamicului? Poate, dar și unicul punct final notabil cu care a fost onorată revenirea în Franța a Misiunii noastre Militare în România.

AL DOILEA EPILOG (DUPĂ 41 DE ANI)

Aici se încheie Jurnalul *lui Marcel Fontaine, pe un ton amar deoarece soarta războiului era încă incertă, iar ca urmare a „debandadei" rusești Misiunea Berthelot a trebuit să părăsească intempestiv România, care părea iremediabil învinsă.*

După aproape 30 de ani petrecuți în țara noastră ca profesor – membru, de astă dată, al Misiunii Universitare Franceze –, Marcel Fontaine a trebuit din nou să părăsească intempestiv România, în 1948, fiind expulzat de regimul comunist instaurat de aceeași putere vecină inamică.

Textul care urmează, pus la dispoziția noastră de Institutul Român – Biblioteca Română din Freiburg (Germania), a fost citit în limba română de către Marcel Fontaine în noiembrie 1959 la postul de radio Europa Liberă. Am socotit oportun să inserăm unele fragmente aici, pentru a încheia pe alt ton epopeea de război a acestui francez care s-a legat sufletește de pământul românesc, devenit, încă din perioada petrecută în tranșee alături de ostașii români, a doua sa patrie. Patrie care, și cu ajutorul Misiunii Berthelot, ajunsese după Primul Război Mondial ceea ce cu fală s-a numit România Mare (n. tr.).

11 NOIEMBRIE 1959 (PARIS) Pentru românii, ca și pentru francezii care au trăit ziua de 11 noiembrie 1918, oricât de tineri erau ei atunci, data aceasta rămâne de neșters în amintirea lor. Pentru unii, ca și pentru alții, ziua Păcii care punea sfârșit Primului Război Mondial era și aceea a Victoriei, a eliberării întregului teritoriu ocupat de asupritor, a realizării idealului național. Românii și francezii aveau aceleași motive de a se bucura, fiecare pentru poporul său. Însă pentru foștii membri

ai Misiunii Militare Franceze de sub comanda generalului Berthelot, pentru ofițerii și ostașii francezi care, ca și mine, se luptaseră succesiv pe frontul francez la Verdun și pe frontul răsăritean la Mărășești, și pentru care România devenise o a doua patrie, entuziasmul izbânzii finale era mai mare decât pentru oricine: se bucurau de două ori, și ca francezi, și ca prieteni ai românilor. [...]

În vara lui 1917 pe frontul din România mai mult de jumătate cotropită, în urma destrămării, trădării și debandadei armatelor rusești, ostașii români rămâneau singuri și izolați în fața unui dușman mult mai numeros. În toamnă, guvernul refugiat la Iași fusese silit de ruși să depună armele. Misiunea Militară Franceză era gonită din țară la porunca învingătorului, care impunea în ziua de 5 mai 1918 Pacea de la București: o pace de schilodire teritorială și de exploatare economică, ca în genul aceleia din 1948 cu Uniunea Sovietică. Situația părea disperată.

Însă, în mai puțin de cinci luni, ofensiva condusă în Balcani de generalul francez Franchet d'Esperey silea Bulgaria să ceară la rândul ei pacea. Pe frontul occidental înaintarea victorioasă a mareșalului Foch împingea necontenit înapoi forțele germane. Dușmanul comun cerea armistițiul. Simultan, Serbia era în întregime eliberată de trupele franceze la 30 octombrie. În ciuda ocupației nemțești, opinia publică se pronunța fățiș pentru evacuarea imediată a trupelor străine de ocupație sau pentru reintrarea în război. La 3 noiembrie, în București se răspândește zvonul că o misiune de ofițeri francezi a sosit în capitală. Mulțimea aclamează Franța și cântă *Marseilleza* pe străzi. La Iași au loc manifestații asemănătoare. Astfel se dovedește că nici înfrângerea, nici asuprirea militară n-au izbutit să distrugă aspirațiile și sufletele românești.

În ziua de 10 noiembrie, primele elemente de infanterie franceză trec Dunărea și își fac intrarea în Giurgiu în mijlocul ovațiilor populației. Alte detașamente ocupă Zimnicea și Turnu Măgurele și sosesc pe malul Argeșului la Copăceni. Trupele germane fug în mare grabă sub presiunea mulțimii dezlănțuite. La 11 noiembrie, în Bucovina, un regiment românesc eliberează

Cernăuții. Aspectul Bucureștiului se schimbă într-o clipă. Se dau jos și se sparg firmele și tăblițele cu inscripții germane. Mii de steaguri române și franceze apar la ferestre și balcoane. Peste tot, în ciuda sezonului înaintat, oamenii fug după flori pentru a întâmpina armatele eliberatoare. Și deodată țâșnește știrea cea mare: armistițiul a fost încheiat în Franța, în pădurea de la Compiègne. Provinciile franceze Alsacia și Lorena intră din nou în sânul patriei-mume în același moment în care visul patrioților români din 1848 se realizează de la Nistru pân-la Tisa: Unirea este desăvârșită. Iată pe scurt cum a fost acum 41 de ani ziua armistițiului. [...]

De aici de la Paris, în momentul când în Franța liberă comemorarea zilei Victoriei din 1918 se desfășoară conform tradiției neschimbate, gândul francezilor care au luptat pe pământul României pentru îndeplinirea aspirațiilor poporului român la unitate națională, în independență deplină, nu poate să nu se întoarcă, cu o adâncă emoție, către foștii lor camarazi de luptă de atunci, mai întâi către eroii căzuți la datorie, și apoi către supraviețuitorii de azi, martori și câteodată martiri ai unui prezent atât de dureros și de întunecat...

[illegible]

[illegible]

POSTFAȚĂ
de Micaela Ghițescu

— ROMANUL ACESTUI JURNAL —

> *„Cred că [generalul Berthelot] a adus cu el ofițeri excelenți, sper că vor reuși să-i ajute pe ai noștri în arta războiului, pe care noi de-abia o învățăm, în timp ce ei au avut parte de cele mai grele lecții vreme de doi ani."*
>
> Maria, regina României, *Jurnal de război. 1916–1917*

Pe autor, Marcel Fontaine, l-am cunoscut din timpuri imemoriale și chiar, aș putea spune, „de nemaiamintit", deoarece erau anii sumbri 1946–1948. Comunismul, armata sovietică cu tancurile ei cu tot se abătuseră asupra României. Eram elevă de liceu. Împreună cu colegele (școala nu era mixtă pe atunci), dar și cu colegii fratelui meu mai mare, dar și cu toată familia, dar și cu toată strada, cu tot cartierul, cu toată țara, ne opuneam, neputincioși, celor ce ni se întâmplau. (În anii aceia, sufletește, eram mai puțin pasivi decât astăzi.)

Mi-am completat studiile secundare frecventând cursurile Liceului Francez, care funcționa pe lângă Institutul Francez de Înalte Studii. Aceste cursuri, numite „practice", destinate elevilor proveniți din școli românești, erau oaza noastră, o fereastră deschisă spre lumea liberă, spre cultură și civilizație, o pavăză împotriva grozăviilor înfruntate de familiile noastre și, implicit, de noi, copiii. Directorul Liceului Francez și profesorul clasei noastre era Marcel Fontaine: fostul tânăr căpitan, care se înrolase în Misiunea Militară Berthelot în timpul Primului Război Mondial, revenise în România în 1919 în cadrul Misiunii Universitare Franceze, se căsătorise cu o româncă și nu mai plecase. Acum devenise un profesor respectabil,

redutabil, „foarte în vârstă“, cum ni se părea nouă, dar totodată înțelegător, glumeț, oricând dispus să colaboreze fără nici un fel de morgă în activitățile noastre extrașcolare (excursii, serbări, aniversări, audiții etc.). Împreună cu soția sa, neavând copii, ne-a deschis ușa căminului lor, situat în București, chiar în incinta liceului, primindu-ne cu afecțiunea unor adevărate rude. Iar noi le făceam mici surprize: învățam și le cântam cântece franțuzești (printre care *Ma Normandie*, *Dans le jardin d'mon père*, *Chevaliers de la Table-Ronde* și, bineînțeles, *Le Chant de la Résistance*...), le recitam poezii „cu tâlc“ ș.a.m.d.

A venit anul fatidic 1948: după izgonirea regelui Mihai, regimul comunist, simțindu-se atotputernic, a desființat rând pe rând toate centrele culturale ale țărilor din Vest (Biblioteca Americană, British Council, Institutul Italian și, firește, Institutul Francez, implicit liceul nostru), sub pretext că ar fi niște „agenturi de spionaj“. Profesorii străini au fost expulzați: după trei decenii petrecute pe pământul României, Marcel Fontaine și soția sa – repet, româncă – au fost obligați să părăsească țara. Noaptea se adâncea, fără speranță.

Cu această brutală despărțire noi, copiii, nu ne puteam împăca. Așa că am început să corespondăm. Profesorul Fontaine își găsea timp să ne răspundă fiecăruia, personalizat, cu scrisul său mărunt și citeț, adevărate misive de una-două pagini, în care continua, ca și la clasă, să ne dezvăluie, acum „pe viu“, din minunățiile Orașului-Lumină, ale Franței, „sora noastră mai mare întru latinitate“, ale literaturii franceze pe care continuam s-o citim cu nesaț, ale lumii libere. Primirea corespondenței era o adevărată sărbătoare pentru noi.

Dar ghilotina comunistă a retezat-o și pe ea: la un moment dat nu se mai putea trimite o scrisoare (chiar simplă, nerecomandată) în străinătate fără a prezenta în același timp un act de identitate la poștă. Atunci profesorii români – rămași în țară și expuși, ca toată lumea, urmăririlor, delațiunilor și suspiciunilor – au decis ca această corespondență să se transmită prin intermediul Legației Franței. Din acel moment, soarta noastră – elevi și profesori – a fost pecetluită. Patru ani

mai târziu (noi intraserăm la facultate, corespondența aproape încetase prin forța preocupărilor și a vârstei noastre), regimul a decis să intenteze un proces de spionaj și Legației Franței, după niște răsunătoare procese prin care fuseseră puse la zid Ambasada SUA și a Marii Britanii. A fost adunat în pripă un „lot“ de circa 100 de persoane, care în majoritate nici nu se cunoșteau între ele, dar avuseseră, fiecare, o oarecare legătură cu Franța, printre acestea vreo zece foste eleve și tot atâtea cadre didactice. Toți am fost arestați începând din vara lui 1952 până spre sfârșitul anului, am fost anchetați, judecați de Tribunalul Militar, acuzați de „crimă de înaltă trădare“ și condamnați, în noiembrie 1953, la pedepse mergând de la 1 an închisoare corecțională până la muncă silnică pe viață. În timpul procesului, nouă, elevelor, ni s-a schimbat încadrarea în „complicitate la delict de agitație publică“. Personal, am primit o condamnare de 4 ani, din care am executat 3 în împrejurări pe care, începând din decembrie 1989, le-am relatat de multe ori.

De unde însă această stranie „încadrare“?

La fel ca și pe front, Marcel Fontaine înțelesese să-și facă datoria față de țara pe care o considera a doua sa patrie și în care trăise aproape 30 de ani; iar datoria însemna pentru el să spună adevărul conaționalilor săi despre ce se petrecea în spatele Cortinei de Fier și să întrețină totodată în noi speranța. A înființat, așadar, la Radiofuziunea Franceză, secția română, al cărei director a devenit și de unde transmitea zilnic știri, iar duminica editoriale, adresate atât francezilor care cochetau cu comunismul, cât și nouă, celor rămași în întuneric, izolare și teroare. Conform etichetării Tribunalului Militar comunist, prin emisiunile radiofonice el comisese „delictul de agitație publică“, iar noi, prin corespondența cu el, îi fuseserăm „complici“. Când mai târziu s-a înființat Europa Liberă, Marcel Fontaine a trecut să lucreze acolo.

În închisoare murise una dintre elevele sale, prietena mea Mariana Ionescu: făcuse o tuberculoză galopantă și, nefiind îngrijită, s-a stins curând după proces.

Când, după decembrie 1989, am început să călătoresc, una dintre primele vizite la Paris a fost la Radio France Internationale (RFI). Am mai spus de numeroase ori: nu aveam nici un fel de resentimente, voiam doar să știu dacă Marcel Fontaine aflase ce ni s-a întâmplat și, mai ales, dacă fusese la curent cu soarta tragică a Marianei. La RFI, după atâtea decenii, nu mai știa nimeni nimic despre drama petrecută cu atâția ani în urmă. Iar de Marcel Fontaine își mai aminteau doar Monica Lovinescu și Adriana Georgescu (stabilită în Anglia), însă nici ele nu cunoșteau nimic despre avatarurile „lotului francez".

Povestea mea o aflase din revista *Memoria* o veche prietenă stabilită în Germania, care lucra la Institutul Român/Biblioteca Română din Freiburg. Ea m-a anunțat că la biblioteca lor se găsește întreaga arhivă a secției române de la Radiodifuziunea Franceză, încredințată lor de către însuși profesorul Fontaine, la pensionare.

Ajungând, nu fără piedici, la Freiburg (se cuvine să amintesc că la începutul anilor '90 aveam nevoie de viză și nu dispuneam de devize străine), am parcurs cu febrilitate și în mare pripă câteva sute de pagini din miile existente în acea arhivă. Căutam în special texte din perioada de după arestarea noastră (august 1952), vrând să descopăr dacă Fontaine era la curent cu drama noastră și tragedia Marianei. Fără a găsi referiri explicite la noi, am putut înțelege totuși, printre rânduri și printre aluzii, că știuse totul. Aș da un singur exemplu. Printre textele transmise se afla și cronica unui film, *Marianne de ma jeunesse*. În acea cronică, din 10 aprilie 1955, Profesorul Fontaine repeta de câteva ori numele protagonistei. Poate își închipuia că vreuna dintre noi îl putea auzi. Dar noi eram încă la închisoare, iar Mariana murise de 16 luni.

„Nimic din acest film nu este românesc, spune Fontaine, dar eroina care dă numele filmului îmi pare a simboliza – evident, fără voia autorului – însuși tineretul român. Acesta, la fel ca eroina, este prizonier și așteaptă eliberarea. Un afiș reprezintă, detașându-se pe un fundal de tenebre, chipul pur și luminos

al unei Mariane îndurerate și fervente, care își lansează supremul mesaj: «Ajutor!»“

Tot atunci, directorul Institutului Român din Freiburg, aflând cine sunt, mi-a dăruit o carte, pentru mine neprețuită: Marcel Fontaine, *La République Populaire Roumaine contre la culture française. 15 ans de guerre 1948–1962*. Cartea apăruse la Paris, în 1962, la Fundația Regală Universitară Carol I. Deschizând-o, mi-au căzut ochii pe pagina de dedicație:

À mes anciens élèves, à mes amis, à tous les Roumains qui, pour leur fidélité à la France et à sa culture, ont été martyrisés et sont morts, ou gisent encore dans les prisons de leur pays.

Foștilor mei elevi, prietenilor mei, tuturor românilor care, pentru fidelitatea lor față de Franța și cultura ei, au fost martirizați și au murit, sau încă mai zac în închisorile din țara lor.

Întrebările mele primeau astfel un răspuns: Profesorul nostru știuse ce s-a întâmplat cu noi, nu fuseserăm singuri.

Au trecut ani, au trecut decenii. Cu așteptări, speranțe. Cu dezamăgiri. Cu uitări. Dar și cu surprize.

Da, am avut parte de niște împrejurări neașteptate. Și astfel ajung, în fine, la „romanul acestui jurnal“.

Când, în 2012, mi-am scris memoriile*, „singura mea carte“, cum am caracterizat-o, m-am gândit, firește, sporadic, și la Liceul Francez, precum și la profesorul nostru. Întâia surpriză – și cea mai mare, din câte mi-au fost date să trăiesc – a fost chiar ecoul cărții. De atunci am senzația că a început să se deruleze invers o bandă care avea o destinație precisă: Marcel Fontaine. La apariția cărții mele, editura m-a trimis să dau un interviu (primul dintr-o serie) la un post de radio. Precizându-mi-se să fiu punctuală pentru că voi intra în direct, pe drum, în taxi, eram preocupată mai ales de ceas, iar strada în care am descins mi-era necunoscută. Imediat am fost așezată în fața unui microfon și a urmat interviul. În timp ce vorbeam – i-am și spus interlocutoarei mele, atunci, în direct –, am văzut pe tavan, parcă plutind, mai multe grupuri de inițiale: RFI, RFI, RFI. Abia

---

* *Între uitare și memorie*, Humanitas, București, 2012 (n. ed.).

atunci am devenit conștientă la ce post de radio mă aflam! Mi s-a părut un semn de departe, de demult. De la Radiodiffusion Française, de la Marcel Fontaine...

În mai 2014, directorul Casei române de la Paris, care-mi citise cartea, m-a invitat să țin o conferință despre Marcel Fontaine. Conferința mea s-a axat mai mult pe rememorări, propriile mele amintiri din perioada când îi fusesem elevă, apoi pe fragmente din editorialele sale radiofonice copiate de mine în grabă, în anii '90, din arhiva de la Freiburg, toate referitoare la indestructibila legătură a profesorului cu țara sa de adopție pe care, după trei decenii, fusese silit s-o părăsească, lăsând-o în deznădejde și teroare. Mă refeream desigur, dar atât cât știam eu sau cât puteam deduce din textele acelea, la participarea sa la Misiunea Militară Berthelot în Primul Război Mondial. Spre deosebire de mulți dintre conaționalii săi din Franța, descoperisem că, față de ocupanții ruși/sovietici, nutrea aceleași sentimente de repulsie și respingere ca și noi, cei rămași. (Parcurgerea *Jurnalului* său de război mi le-a explicat apoi cu prisosință!) Și mai descoperisem că, plecând din România ca om liber, într-o țară liberă, Marcel Fontaine se socotea învestit cu misiunea de a dezvălui lumii libere adevărul despre comunizarea noastră forțată, în toată oroarea lui. Misiune pe care și-a îndeplinit-o cu onoare prin postul de radio înființat.

La sfârșitul conferinței s-au apropiat de mine doi domni, necunoscuți, și care nu fecventau în mod obișnuit Casa română. S-au prezentat: unul se numea... Francis Berthelot și era strănepotul de frate al generalului, iar celălalt, Alain Legoux, era prim avocat general la Curtea de Casație a Franței și executorul testamentar al soților Fontaine. Acești domni fuseseră atrași de titlul conferinței mele: *Marcel Fontaine, un Français dans l'Histoire de la Roumanie.* Despre mine nu știau absolut nimic, necum că aș fi traducătoare de literatură și aș avea vreo relație cu editurile din țară. Mi-au încredințat totuși acest manuscris masiv (cules cu grijă de ei pe calculator și căruia Alain Legoux îi scrisese și „Cuvântul înainte"), pomenindu-mi de dezamăgirea

pe care le-o produsese o editură din România care... i-a dus cu vorba și cu promisiuni neonorate. Nutreau speranța că aș putea debloca eu într-un fel situația. Banda începuse deja să se deruleze cu viteză înapoi, spre timpurile, spre viața de altădată, spre primele impresii ale lui Marcel Fontaine despre viitoarea sa țară de adopție. Parcă tot de undeva, de sus, de departe, de demult, Marcel Fontaine își dorea să nu fie uitat, și-și amintise de mine, fosta lui elevă conștiincioasă și timidă.

Și derularea a continuat, în regim de „repede înapoi".

Am adus manuscrisul în țară și l-am depus la secretariatul domnului Liiceanu, la Humanitas. Îl răsfoisem puțin, destul însă cât să-mi dau seama de imensul interes pe care îl reprezintă însemnările pe viu ale unui participant la Marele Război, încântată fiind de modul atractiv al stilului unui scriitor de talent, ce nu se ocupa explicit de chestiunile de tehnică și strategie militară – care ar putea părea rebarbative unui cititor nespecialist –, ci mai ales de viața și de oamenii din acest colț de lume pierdut în restriște.

După un timp am aflat că manuscrisul fusese aprobat spre publicare și că mi se încredința traducerea lui. Cum în 2014 fusese sărbătorit cu fast, în Occident, centenarul intrării Aliaților în Primul Război Mondial împotriva Puterilor Centrale, mi-am spus că ar fi o frumoasă încununare a eforturilor și riscurilor zilnice ale lui Marcel Fontaine ca *Jurnalul* să apară la noi odată cu sărbătorirea centenarului intrării noastre în război, în 1916. Și m-am apucat de lucru.

Într-o zi primesc un telefon din Craiova, de la un cititor, necunoscut, al revistei *Memoria*. Citise unele fragmente din textele difuzate de Profesorul Fontaine la radio și publicate de mine mai demult în revistă. Exact acum se gândise să-mi telefoneze: „Doamnă, tatăl meu, medic la Turnu Severin, era prieten cu profesorul Fontaine și juca seara cărți sau rummy cu dânsul și cu directorul Institutului Italian." Bizară dezvăluire! Deoarece, în cuprinsul *Jurnalului* său, Marcel Fontaine vedea adesea cu un ochi critic cum ofițerii români jucau cărți pe front, în momentele de răgaz!

Prima catedră de franceză ocupată de Profesorul Fontaine în România fusese într-adevăr la Turnu Severin, la Colegiul Național „Traian“. Cititorul nostru mi-a trimis chiar fotocopia foii matricole a tuturor profesorilor colegiului, pe care Fontaine figura că ar fi predat acolo între anii 1919 (deci încă din primul an al înființării Misiunii Universitare Franceze în România) și 1940.

Cam tot în aceeași perioadă primesc un e-mail (intrat inițial la „Spam“ și citit de mine absolut întâmplător) din partea unei profesoare de la State University Montclair, New Jersey, SUA, Elizabeth Emery, care, aflând despre mine printr-un hazard bibliografic, îmi cerea niște date despre activitatea lui Roland Barthes, la începutul carierei sale, ca director al bibliotecii Institutului Francez din București și apoi atașat cultural al Legației Franței. Cel care avea să devină mai târziu celebrul eseist și semiotician francez trăise și el „pe viu“ instaurarea comunismului și sovietizarea României. Deși cu vederi de stânga și admirator, mai târziu, al maoismului și castrismului, trimisese un „raport secret“ Ministerului Afacerilor Străine francez (pe care l-am publicat în *Memoria*, în 2010, când nu mai era chiar atât de secret...). În acest raport Barthes își exprima indignarea fața de intervențiile brutale ale puterii sovietizante până și în redacțiile revistelor strict științifice din România. În exact aceeași perioadă și pe exact aceeași linie de „cuget și simțiri“, Roland Barthes fusese deci coleg cu Marcel Fontaine și expulzat din țară odată cu el, iar *cineva* mă destinase pe mine, în anul de grație 2015, să fac această legătură printr-o profesoară necunoscută din Departamentul de romanistică al unei îndepărtate universități americane.

Când ajunsesem cu traducerea *Jurnalului* la sfârșit, un sfârșit amar în care Marcel Fontaine mărturisește că, în urma trădării rușilor (înfierbântați de Revoluția lor și de alcool), se dovediseră zadarnice toate eforturile membrilor Misiunii Militare Berthelot de redresare a armatei române înfrânte, regretam sincer că epopeea se încheia pe această notă minoră și descurajată. Și tot exact în acel moment am primit Buletinul

Institutului Român/Bibliotecii Române din Freiburg (2015), în care, printre alte articole radiodifuzate de Marcel Fontaine și reproduse din arhiva existentă, am găsit unul datat noiembrie 1959 despre „Aniversarea victoriei din 1918“ și pe care atunci, în anii ’90, când am răsfoit grăbită arhiva, nu îl văzusem. Am atașat acest editorial la sfârșitul *Jurnalului*, ca o binecuvenită concluzie, fiind vorba despre același autor, M. Fontaine, și reprezentând, în opinia mea, încununarea glorioasă a eforturilor zilnice de front care au dus, în final, la victorie și la crearea mult visată a României Mari, evenimente pe care și Misiunea Berthelot le trăise alături de români.

Au mai urmat și alte asemenea „miracole“: o veche prietenă, care trăiește astăzi în Franța, venind la București și ducându-se la Cimitirul Bellu, mi-a semnalat – lucru neștiut de mine – că există acolo, în partea rezervată cimitirului militar, un întreg careu unde sunt reînhumați aproape 200 de militari francezi căzuți în lupte pe pământ românesc în timpul Primului Război Mondial. Careul, păstrând proporțiile, este la fel de impresionant ca și cimitirul anglo-american din Normandia Debarcării în al Doilea Război Mondial: o fâșie este destinată francezilor, crucile de pe morminte menționând numele soldaților de origine franceză, o altă fâșie este dedicată eroilor musulmani de origine algeriană, iar la mijloc, într-o fâșie care nu poartă nici un nume și nu prezintă nici un semn exterior, sunt îngropați martirii necunoscuți. Cu aceeași ocazie am aflat că, în afară de București, mai există în România peste 100 de localități (ca Slobozia, Alexandria, Constanța, Galați, Iași, Timișoara etc., dar și Chișinău) în care își dorm somnul de veci peste 600 de francezi căzuți pe frontul românesc.

(Unul dintre ei, bunul prieten al lui Marcel Fontaine, Louis Blanc, pomenit frecvent în *Jurnal* și care a fost „vecinul său din dreapta la Mărășești“, a pierit în România tot în luptă, însă mult mai târziu: în lupta împotriva comunismului. Fiind însurat cu o româncă și știind de la început bine românește, Louis Blanc rămăsese în țară chiar imediat după război. În 1950, sub cine știe ce pretext lipsit de orice fundament, fusese arestat și

murise în închisoare la Aiud. Îl torturaseră atât de mult, încât soția lui, ducându-se să-i recupereze corpul, aproape că nu l-a recunoscut.)

Toate aceste informații mi-au amintit de „Monumentul eroilor francezi“ din Cișmigiu, cu care aș putea spune că „am copilărit“, Cișmigiul fiind dintotdeauna locul nostru privilegiat de joacă. Am aflat acum că era opera sculptorului Ion Jalea și fusese dezvelit în 1922.

O altă surpriză de proporții a avut loc în vara anului de grație 2015, când, într-o excursie în Transilvania, m-am pomenit deodată în fața unei comune din județul Hunedoara care purta numele „General Berthelot“! Într-adevăr, după terminarea războiului și încheierea păcii, Parlamentul României, ca recunoaștere a meritelor deosebite ale generalului, l-a decorat, l-a declarat cetățean de onoare al României și l-a împroprietărit simbolic cu un lot de circa 100 ha și un conac în comuna Fărcădinul de Jos, care astăzi îi poartă numele. Conacul, denumit de localnici „Castelul“, precum și domeniul, ca și întreaga sa avere din România, au fost lăsate Academiei Române prin testament (generalul a decedat în 1931), el voind astfel „să mulțumească nației românești pentru toate mărturiile de recunoștință și de dragoste ce i-au fost arătate“. La fel a lăsat moștenire Academiei și sumele de bani depuse la Banca Marmorosch-Blank sau la sucursalele ei din România, spre a fi folosite „la întreținerea uneor tineri care doresc să-și completeze studiile într-o școală franceză, civilă sau militară“.

Academia Română a refăcut conacul după planurile inițiale, a transformat grajdurile într-o sală de conferințe, tot ansamblul denumindu-se actualmente Centrul pentru Dezvoltare Durabilă Țara Hațegului–Retezat. Pe peluza din fața conacului se înalță un bust în marmură al generalului Berthelot, iar în interiorul sălii de recepție se mai află busturile în bronz ale regelui Ferdinand și generalului, precum și un portret în ulei al acestuia din urmă. Pe pereți sunt montate, alături de actul de donație al ansamblului, actul de numire a generalului ca membru de onoare al Academiei Române și scrisoarea lui de mulțu-

mire, în care spune, printre altele: „...Oare România nu lupta ea pentru o cauză dreaptă, pentru un ideal nobil, pentru realizarea speranțelor ei legitime? Ceea ce întărea și mai mult unirea noastră morală era această unitate de sentimente izvorâtă din aceeași formație intelectuală și avându-și originea într-o civilizație comună: sufletul latin, îndrăgostit pătimaș de dreptate și libertate. În toate perioadele istoriei, legăturile de unitate au legat România și Franța. Aceste legături, cimentate pe câmpul de luptă în momente dureroase și în zile de glorie, nu se vor putea rupe niciodată."

La sărbătorirea armistițiului din 11 noiembrie 1919, în cursul paradei militare de la Paris, în momentul trecerii unui detașament român, generalul Berthelot și-a interpelat vecinul, generalul Foch, astfel: „Salută, Foch! Trece familia!"

Aceste amănunte, care mi s-au dezvăluit treptat în timp ce finisam traducerea *Jurnalului de război*, amănunte pe care Marcel Fontaine poate le cunoștea (sau poate că, acolo unde se află acum, le-a aflat și el odată cu mine?), mi-au întărit convingerea că „fusesem aleasă" cu bună știință pentru această lucrare și că Profesorul nostru se bucura și el că am dus-o la bun sfârșit.

septembrie 2015

CRONOLOGIE

1916

CAPITOLUL I: **De la Marna la frontiera română**

17 noiembrie Plecare din Trepail (Marna)
18 noiembrie – 23 decembrie Așteptare la Paris
24 decembrie Plecare din Paris
25 decembrie Îmbarcare la Lorient
26 decembrie Întoarcere la Paris
27–31 decembrie Din nou așteptare la Paris

1917

1–2 ianuarie Continuarea așteptării la Paris
3 ianuarie Plecare din Paris: sosire la Londra
5 ianuarie Îmbarcare la Newcastle
6 ianuarie Pe marea nordului: spre Bergen
7 ianuarie Debarcare la Bergen
8 ianuarie De la Bergen la Christiania
9 ianuarie De la Christiania la Stockholm
10–11 ianuarie Traversarea Suediei
12–13 ianuarie În Finlanda rusească
14–15 ianuarie Petrograd
16 ianuarie De la Petrograd la Kiev
17–19 ianuarie Oprire la Kiev
20–21 ianuarie Străbătând Ucraina
22 ianuarie În Basarabia rusească

CAPITOLUL II: **Sosirea**

23 ianuarie Sosire la Iași
24–28 ianuarie Așteptare la Iași
29 ianuarie Vaslui: afectare la Regimentul 63 infanterie
30 ianuarie – 1 februarie Grajduri: la statul-major al Diviziei 15
2 februarie Franciugi: sosire la postul meu

CAPITOLUL III: **Iarnă de agonie. Franciugi**

3 februarie – 23 martie Luarea în primire a serviciului. Reconstituirea regimentului. Instrucția militară. Lupta cu epidemiile

CAPITOLUL IV: **Reînviere de primăvară. Franciugi**

23 martie – 8 aprilie Urmare a șederii la Franciugi. Imobilizat la pat de tifosul exantematic

9–17 aprilie Sfârșitul șederii la Franciugi. Începutul convalescenței

18 aprilie – 6 mai Convalescență la Grajduri, sediu al statului-major al diviziei

CAPITOLUL V: **De strajă cu armele. Rediu**

7 mai Instalare la Rediu

8 mai La Rediu: Reluarea serviciului

9 mai – 15 iunie La Rediu: Activitate zilnică pe poligonul de exerciții lângă Scânteia

16 iunie La Rediu: Primirea statului-major al diviziei la baracamentele regimentului. Ovație

17 iunie – 5 iulie La Rediu: Urmare a instrucției militare pe poligonul de manevre

6 iulie La Rediu: Vizită și primire a prințului Carol și a generalilor Prezan și Berthelot

7 iulie – 7 august La Rediu: Urmare a exercițiilor și manevrelor

8–10 august La Rediu: Pregătiri pentru plecarea pe front

CAPITOLUL VI: **Proba focului**

10 august Plecarea din Rediu: îmbarcare

11–13 august Împrejurimile Berheciului: bivuac în pădure

14 august Trecerea Siretului lângă Mărășești

15–23 august În rezervă: lângă Călimănești, bivuac în pădure

24–26 august Tot acolo. Recunoașterea sectorului Diocheți-Mărășești-Cosmești

27 august Montare în linie în sectorul de la Răzoare, cu postul de comandament al regimentului la cota 108

28 august – 11 septembrie Ocupare, organizare și inspecții ale sectorului

12 septembrie Înlocuirea regimentului

13–15 septembrie În rezervă la bivuacul de lângă Pădureni

CAPITOLUL VII: **Războiul își schimbă fața**

16 septembrie Înapoiere în linia întâi: sectorul viei Negroponte aproape de Mărășești

17–23 septembrie În linie: instalare în acest sector

24–27 septembrie În rezervă la Rateșu lui Haret

28 septembrie – 3 octombrie În linie: sectorul Negroponte
4 octombrie Convocare la divizie. Numire la statul-major al Brigăzii 29
5 octombrie Plecare la noul post
6 octombrie Râpa lângă Rateșu lui Haret: instalare și preluarea serviciului
7–16 octombrie Râpa Rateșu: Urmare. Vizite la tranșee și împrejurimi
17 octombrie Râpa Rateșu: Vaccinare la Tecuci
18–22 octombrie Râpa Rateșu: Vizite la sectoare
23 octombrie Râpa Rateșu: Cu generalul Grigorescu la tranșee
24–29 octombrie Râpa Rateșu: Turnee în sector, vizite, plimbări
30 octombrie – 1 noiembrie Râpa Rateșu: Vizite la Coasta Lupei
2–6 noiembrie Râpa Rateșu: Tururi în sector. Dezertări. Propaganda germană pentru fraternizare. Inacțiune

CAPITOLUL VIII: **Antract în spatele frontului. Încetarea ostilităților**
17 noiembrie Plecare la spital
18 noiembrie – 4 decembrie La Bârlad: În tratament la spitalul Beldiman
5 decembrie La Bârlad: Încetarea ostlităților
6–19 decembrie La Bârlad: Convalescență la spital
20 decembrie Întoarcere pe front

CAPITOLUL IX: **În plină debandadă rusească**
21 decembrie La Pădureni: Revenire la brigadă
22–23 decembrie La Pădureni: Pregătiri de plecare
24 decembrie În gara Pufești: Îmbarcare
25–30 decembrie La Galbeni: Instalare și ședere provizorii
31 decembrie Transfer din Galbeni la Luizi-Călugăra

1918
1 ianuarie Transfer la Călugăra Mare (lângă Bacău)
2–5 ianuarie La Călugăra Mare. Explorarea împrejurimilor

CAPITOLUL X: **Diversiunea sărbătorilor românești**
6–7 ianuarie La Călugăra Mare: Crăciun românesc
8–12 ianuarie La Călugăra Mare: Plimbări
13 ianuarie La Călugăra Mare: 1 ianuarie românesc
14–17 ianuarie La Călugăra Mare: Plimbări și debandada rusească
18 ianuarie La Călugăra Mare: Despărțire de șeful statului-major al diviziei
19 ianuarie La Călugăra Mare: Boboteaza în sat

CAPITOLUL XI: **Nomadism hibernal**
20–24 ianuarie Călătorie dus-întors de la Călugăra Mare la Rediu cu căruța

25 ianuarie La Călugăra Mare: Întoarcere
26–30 ianuarie La Călugăra Mare: Vizite în împrejurimi
1–9 februarie La Călugăra Mare: Zvonuri de plecare
10 februarie La Călugăra Mare: Demisia cabinetului Brătianu. Îl înlocuiește generalul Averescu
11 februarie Etapă de la Călugăra Mare la Racova
12 februarie Etapă la Racova, Buhuși, Roznov
13 februarie Etapă de la Roznov la Piatra Neamț
14 februarie Oprire la Piatra Neamț
15 februarie Etapă de la Piatra Neamț la Bicaz
16 februarie Oprire la Bicaz
17 februarie Etapă de la Bicaz la Răpciuni

CAPITOLUL XII: **Un front altfel decât celelalte**
18 februarie La Răpciuni: Prima recunoaștere a frontului
19 februarie La Răpciuni: Recunoaștere la micul post de la cota 1214
20 februarie Rechemare la Piatra Neamț
21–25 februarie La Piatra Neamț: În post la divizie
26 februarie La Piatra Neamț: Recunoaștere a frontului la Prisăcani-Gyergyótölgyes
27 februarie – 1 martie La Piatra Neamț: Continuare a șederii
2–3 martie La Răpciuni: Întoarcere; plimbări
4 martie La Răpciuni: Recunoaștere a frontului Borca-Sabasa

CAPITOLUL XIII: **Plecarea**
5 martie La Răpciuni: ordin de plecare
6 martie De la Răpciuni la Roman prin Piatra Neamț
7–8 martie De la Roman la Iași prin Rediu
9 martie De la Iași la frontiera română

CAPITOLUL XIV: **Întoarcere prin Bolșevia**
9 martie Tiraspol – Odessa – Kremidovka
11 martie Nikolaiev
12 martie Kasanska – Krivoi Rog – Dolnicevo
13 martie Nipru – Aleksandrovsk
14 martie Harkov
15 martie Orel
16–17 martie Moscova
18 martie Iaroslavl
19 martie Vologda
20 martie Spre Petrograd
21 martie Zvanka – Lodeinoe Pole

22 martie Petrozavodsk – Lacul Onega
23 martie Macelskaia – Spre Marea Albă
24 martie Soronskaia Bukta – Marea Albă – Ciurațkaia
25–26 martie În gară la Cercul Polar
27–28 martie Kandalakșa – Sfârșitul Mării Albe
29 martie Cibina
30 martie Imandra și lacul său
31 martie Kola – Sosire la Murmansk

Epilog
aprilie Șapte zile pe Oceanul Arctic și Marea Nordului
Traversarea Angliei de la Newcastle la Southampton
Le Havre. De la Le Havre la Paris-Centură: încheierea Misiunii

Al doilea epilog (după 41 de ani)
11 noiembrie 1959 (Paris)

I

Le 18 avril 1917 à Franciugi.
Première photo de moi sans barbe, au début de ma convalescence

18 aprilie 1917 la Franciugi. Prima fotografie cu mine fără barbă, la începutul convalescenței.

Grajduri . Mai
Paysannes et enfants; au milieu le Lieut. Dusser, de la Division.

Grajduri, mai 1917. Țărănci și copii; în mijloc, locotenentul Dusser, de la Divizie.

e [1917]. *Regimentul defilând; prințul Carol, însoțit de generalul Berthelot,*
eralul român Prezan, atașatul militar italian, atașatul rus etc.

Juillet –
1 Le Regiment défilant le prince Carol
accompagné du Gl Berthelot, Gl roumain
Prezzan, Attaché militaire italien, Attaché
russe etc...

Am fost, pe nepusă masă, purtat în triumf și chiar aclamat de ofițeri..., un omagiu adus preocupării mele zilnice față de bunăstarea materială a soldaților.

Abia după o minuțioasă cercetare îmi dau seama că mă aflu... în mijlocul localității. Fusese cu adevărat distrusă din temelii.

ısuțe acoperite cu paie... cu aspect curățel și plăcute la privit, cu var alb u albastru deschis. Prin curți se văd țărănci… tinere cu basma albă u albastră și fustă roșie, portocalie sau grena.

ɔnvoaiele trec neîntrerupt: ...căruțe de țară muribunde..., ıse de mârțoage pipernicite și costelive...

Țăranii bătrâni... își scoteau căciulile respectuos și, tânăr fiind, mă simțeam puțin stânjenit.

În curțile caselor, soldații se ocupau de curățenie, atât de necesară aici.

Juin 1917 : polygone d'instruction

Le général Anghelescu Cdt la division, et 1 colonel d'artillerie regardent un tir de mortiers.

Iunie 1917: poligonul de instrucție. Generalul Anghelescu, de la Divizie, și colonelul de artilerie urmăresc un tir de mortiere.

4 juillet

Le drapeau en tête du Régiment rassemblé pour le défilé

4 iulie. Drapelul în fruntea regimentului adunat pentru defilare.

De la stânga la dreapta, în planul întâi: a) colonelul meu român (cu spatele); b) generalul comandant al corpului meu de armată; c) un ofițer francez; d) atașatul militar italian.

August 1917. În timpul ofensivei lui Mackensen, țăranii părăsesc satele cărându-și cu ei tot avutul.

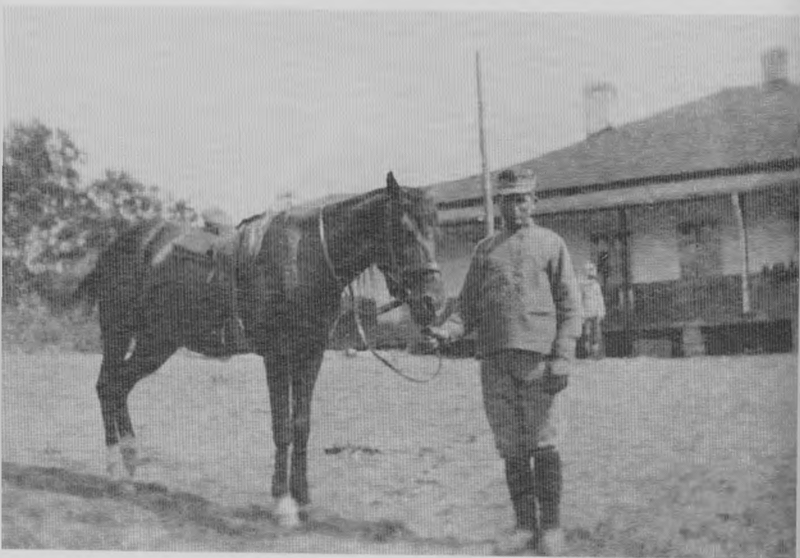

Prisonnier bavarois fait
ar une patrouille et
fficier chef de la patrouille

*zonier bavarez prins de o patrulă
și ofițerul șef al patrulei.*

*În curte în fața casei, ordonanța
mea îmi aduce calul.*

Iulie 1917. Pe marginea unui drum, epavă din timpul iernii și al retragerii; acolo s-a prăbușit un cal; cadavrul a fost mâncat de lupi sau de câini; scheletul rămâne pe loc, iar 6 luni mai târziu câinii vagabonzi încă adulmecă pe acolo.

Juillet 1917.
Auprès d'un chemin; épave de l'hiver et de la retraite; un cheval est tombé là, est mort, a été mangé par les loups ou les chiens; le squelette reste sur place, et 6 mois après les chiens errants s'y arrêtent encore

n la tranchée de 1ère ligne
Marasesti . Oct

e tranșee în linia întâi, la Mărășești.
Oct. [1917].

când în când mă trezesc față în față
cu un cadavru. Dau peste un român
at pe spate, cu fața înnegrită și casca
rostogolită la doi pași de el.

Rediu. Casa în care am locuit 3 luni; fațada dinspre vale cu balconul-terasă pe care am petrecut seri foarte plăcute.

Rediu.
La maison que j'ai habitée 3
mois : façade du côté de la vallée,
avec le balcon-terrasse où j'ai
passé bien de bonnes soirées

erie de copii: câte trei, patru, cinci, șase, claie peste grămadă. Unii sunt
lți, îmbrăcați în cămăși zdrențuite.

mereu, tăcere... Doar când sunt toți împreună și li se ordonă, încep să cânte și
g hora, dând impresia că-i încearcă o plăcere nostalgică.

August 1917. În fața bisericii din T[rotușanu?]. Călare, o patrulă de recunoaștere formată din statul-major al regimentului cere informații de la rușii instalați acolo.

août 1917.
Porche devant l'église de T.
A cheval, ~~une~~ reconnaissance formée
par l'État Major du Régiment demande
des renseignements aux Russes campés
là.

)ctombrie 1917. Tip de casă sărăcăcioasă, în general casă de tigani, la P[oiana?]*;*
ub copaci se află carele regimentului alături de al meu.

Octobre 1917 – Type de maison pauvre, en général maison de tzigane, à P.; sous les arbres sont les voitures du régiment, et la mienne.

...Se poate controla distribuirea rațiilor alimentare în așa fel încât să nu dispară o parte pe drum...

Pe o linie de garare, singur, melancolic, vagonul-biserică al trenului regal își înalță pereții albaștri.

Sunt bucuros... Gesturile vieții mele nomade dinainte... îmi revin în amintire și le deprind din nou.

Împlinirea unui destin. Pe versoul fotografiei, scrisul unei eleve de la Liceul Francez: „Luni 23 iunie 1942, festivitatea de premiere. Domnul și doamna Fontaine. De la stânga la dreapta, Nica, Rodica, Marianne, Virginica, Micaela, Dana, 3 necunoscute, Marthe, Vânturici (al doilea rând). Eta, Tanța, Ileana, Didina, Zina și Eugénie de la a V-a B (primul rând). O dăruim cu respect iubitei noastre profesoare".

Au mai apărut:

Maria, regina României
Jurnal de război (1916–1918)
(3 volume)

G. Topîrceanu
Memorii de război.
Amintiri din luptele de la Turtucaia. Pirin Planina

Ethel Greening Pantazzi
România în lumini și umbre
(1909–1919)

Vasile Th. Cancicov
Jurnal din vremea ocupației:
13 august 1916–31 decembrie 1918
(2 volume)

Contele de Saint-Aulaire
Însemnările unui diplomat de altădată: În România, 1916–1920

Fotografia de pe copertă:
Pe front, la Mărășești.
Fotografie din arhiva autorului

ISBN 978-973-50-5431-1

